

The Project Gutenberg eBook of Kuninkaita maanpaossa II

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kuninkaita maanpaossa II

Author: Alphonse Daudet

Translator: Kasimir Leino

Release date: March 10, 2008 [eBook #24796]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KUNINKAITA MAANPAOSSA II ***

Produced by Tapio Riikonen

KUNINKAITA MAANPAOSSA II

Kirj.

Alphonse Daudet

Ranskasta [»Les rois en exile«] suomensi Kasimir Leino.

Kansan Romaanikirjasto 1.

Helsingissä 1908,
Suomalainen Kustannus-Osakeyhtiö Kansa.

Oulussa 1908,
Oulun Uudessa Kirjapainossa.

SISÄLLYS:

- I. Suuri kaappaus
- II. Eräs akatemiallinen juhlallisuus
- III. Perhekohtaus
- IV. Aatto-iltana
- V. Yöjunalla
- VI. Kuolemaan tuomittu vanki
- VII. Kuningas luopuu
- VIII. Pieni kuningas
- IX. Pimeässä kammiossa
- X. Fides, Spes

I.

Suuri kaappaus.

Äkkiä ja mahtavasti aukesi ulko-ovi ja läpi koko asioimiston kävi sellainen veto, että siniset oviverhot (mackintosh) paisuivat, laskut konttoristien käsissä lepattivat ja naisten pienet hattusulat häilähtelivät. Toiset kököttivät kätensä, toiset kumarsivat syvään: J. Tom Lewis astui sisään. Hymyillen tervehdykseksi koko seuralle ja antaen muutamia lyhyitä käskyjä konttoristeille, kysyi hän taas »oliko lähetys hänen kuninkaalliselle korkeudellensa Walesin prinssille jo toimitettu», korottaen tällä kertaa äänensä melkein riemuisaksi. Ja niin hävisi hän yksityiseen työhuoneeseensa, konttoristien iskiessä silmää toisillensa ja ihmetellessä isäntänsä hyvää tuulta. Jotakin erityistä oli epäilemättä tekeillä. Aina rauhallinen Señorakin huomasi sen istuessaan ristiaitansa takana ja kysyi miellyttävällä äänellään heti Tomin sisään tultua:

»No, mitä on tapahtunut?»

»Tärkeitä asioita», sanoi Tom hymyillen hiljaista, leveää naurua ja mulkoillen silmillänsä niinkuin hänen tapansa oli suurissa tilaisuuksissa.

Viitaten vaimoansa tulemaan mukaan sanoi hän:

»Tulehan tänne!»

Molemmat laskeusivat he sitten alas noita kapeita, vaskilevyreunaisia portaita alakerroksessa olevaan pieneen suojaan, joka oli sangen viehättävillä seinäpapereilla ja verhoilla varustettu ja kalustettu divaanisohvalla ynnä toaletilla; muuten oli huone melkein aina valaistava kaasulla, sillä pienestä, paksulla ja himmeäksi tahkotulla ruudulla lasitetusta akkunasta tuleva valo ei riittänyt sitä valaisemaan. Tämä pieni suoja oli yhteydessä kellarikerroksen ja pihan kanssa, niin että Tom kenenkään huomaamatta voi tämän kautta tulla ja mennä, jos hänen piti pujahtaa tiehensä ikävien ja tungettelevien »karhujen» ahdistaessa taikka muuten välttää »loukkauskiviä», millä sanalla Parisin kansankielellä nimitetään jonkun rauhaa ja mukavuutta häiritseviä henkilöitä ja asioita. Sellaisia liikeasioita ajavassa toimistossa kuin Tom Lewisin oli, täytyi tällaista viekkautta välttämättömästi käyttää, jos isännän mieli välttää alituisia ikävykyksiä ja kinastuksia.

Tähän maanalaiseen, salaperäiseen rauhankammioon, jonne ainoastaan Señoralla oli oikeus tulla, eivät asioimiston vanhimmatkaan apulaiset, jotka olivat palvelleet liikkeessä viisi kuusi kuukautta, olleet koskaan jalallansa astuneet. Tämä suoja olikin Tomin erityinen tyyssija, hänen sisäisin majansa, omatuntonsa ja lämpiönsä, mistä hän aina lähti ulos kaupungille muuntuneena kuin ilvenäyttelijä pukuhuoneestaan, jota tämä pikku kammio marmoritoalettia ja sen sivulla riippuvia verhoja valaisevine kaasuliekkeinensä muistuttikin. Ilveilijäksi ulkolais-asioimiston isäntä pian osoittausi itsekin: tuokiossa avasi hän pitkän englantilaisen takkinsa ja viskasi sen pois samoin kuin liivinsäkin, jonka alta paljastui toinen monivärinen kuin sirkusratsastajilla; sitten kiersi hän kaulastansa vähintään kymmenen metriä valkeaa musliiniliinaa, joka muodosti hänen omituisesti kyhätyn pappismaisen kaulaliinansa, ja irroitti lopuksi vyötäisiltänsä useita pitkiä villakääreitä, kunnes tuosta lihavasta, pyyleästä ja luonnottomasti paisuneesta olennosta, jonka alinomaa nähtiin pääkaupungin ainoassa englantilaisessa »cabissa» ajelevan katuja pitkin, jäi jäljelle vain pieni, hoikka ja laiha mies, niin rutilaiha kuin mikäkin keritty rullanketrä tai pahin parisilainen renttu, niin kurttuinen, ryttyinen ja korventunut kuin olisi hän vasta pelastunut palavasta pätsistä. Siitä huolimatta näytti hän sentään tässä muodossansa iloiselta, poikamaisesti iloiselta ja veitikkamaiselta, eikä Tom Lewis itse teossa ollutkaan muu kuin entinen nostoväen kaartilainen vuodelta 1848 Narcisse Poitou, sen puuseppä Poitoun poika, joka silloin asui Orillonin kadulla (Bellevillessä). Kasvaen kymmenvuotiaaksi isänsä höyläpenkin lastukoilla ja siitä viisi vuotta kansakoulussa ja kadulla, joka sekin on verraton koululaitos taivas-alla, oli Narcisse jo aikaiseen tuntenut voimakasta vastenmielisyyttä rahvasta ja sen ammattia kohtaan; mutta samalla oli Parisin katu- ja lokaviemäri-elämä kehittänyt hänen mielikuvitustansa ehkä enemmän kuin monta kehittävätkin matkat vieraisissa maissa. Jo poikasena teki hän suunnitelmia kaikenlaisiksi laajasuuntaisiksi yrityksiksi. Vanhemmaksi tultuansa huomasi hän saman mielikuvituksen vilkkauksen estävän itseänsä asettumasta pysyvästi mihinkään paikkaan, jonka vuoksi hän matkusteli maailmalla harjoittaen milloin mitäkin ammattia. Australiassa toimi hän kullankaivajana, Amerikassa n.k. skvatterina, Bataviassa ilvenäyttelijänä ja Brysselissä poliisina; kaikkialla ehti hän velkautua ja jätti

jälkeensä huonot raha-asiat, jotka estivät häntä palaamasta takaisin, ja niin joutui hän vihdoinkin Lontooseen, missä perusti oman asioimiston. Täällä oleskeli hän pitemmän aikaa ja olisi epäilemättä menestynytkin toimi-alallansa, ellei hänen väsymätön mielikuvituksensa, joka ei koskaan tyytynyt nykyisyyteen, vaan aina etsi uutta ja jännittävää, olisi saanut häntä poikkeamaan vaarallisille sivupoluille. Näille jouduttuansa vajosi hän vähitellen surkeimpaan kurjuuteen ja joutui eräänä yönä, kun hän Hyde Parkin puistolammikosta yritti anastamaan joutsenen, poliisin valtaan ja — vankilaan. Vankeusrangaistuksen kärsittyänsä huomasi hän vapaan Englannin menettäneen kaiken viehätyksensä, jonka vuoksi pudisti Albionin tomun jaloistansa, suunnaten haaksirikkoisen aluksensa takaisin lähtövalkamoille s.o. Parisin kivitetyille kaduille. Matkalla pälkähti hänen päähänsä esiytyä täällä englantilaisena: ollen vanha veitikka ja ilveilijä huvitti häntä esiytyä toisellaan kuin hän itse teossa oli ja englantilaisen näyttelemisen kävikin hänelle helpoksi, sillä pitkällisen oleskelunsa aikana Lontoossa oli hän hyvin perehtynyt anglosaksilaisen kansakunnan tapoihin, kieleen ja eleihin. Tämä ajatus pälkähti hänen päähänsä juuri silloin kun aloitti liikkeensä ja aikoi tehdä ensimmäisen »suuren kaappauksensa» välittäjänä ja asioitsijana.

»Kenen saan minä ilmoittaa?» kysyi pitkä livreepukuinen palvelija-roikale häneltä hävyttömällä äänellä.

Poitou vilkaisi kuluneeseen pukuunsa ja näytti mielestensä niin renttumaiselta, että hän pelkäsi tulevansa heti ulosajetuksi, ellei hän keksisi jotakin erikoista keinoa, joka vaikuttaisi niin kunnioittavasti palvelijaan, ettei tämä hänen pukuunsa arvostelisi.

— Oh, sanoi hän, ilmoittakaa sir Tom Lewis! Tuskin oli hän saanut tämän sanotuksi, kun hän jo tunsi tuon keksityn nimen ja kansallisuuden kohottavan vaikutuksen ja sai kaivatun tyytyväisyyden itseensä. Sitten huvitti häntä edelleen kehittää taitoansa näytellä valitsemaansa osaa ja esittää englantilaisen omituisuuksia ja käytöstä niin uskollisesti kuin mahdollista; ollen näin pakotettu pitämään tarkkaa vaaria käytöksestään ja muukalaisesta ääntämisestä huomasi hän samalla voivansa hillitä intoiluunsa ja liioitteluhaluunsa kaikessa esiytymisessään, niin että hän verkalleen ranskaa puhuessansa näytti ikäänkuin etsivän sanoja ja lauseparsia, vaikka hän itse teossa silloin mietti jotakin viekasta juonta kaikessa rauhassa.

Omituista kyllä miellytti tämä hänen ensimmäinen ja vähemmän harkittu keksintönsä Señora enemmän kuin kaikki ne muut juonet, joita hänen kekseliäät aivonsa tulvivat; Señora piti muuten tähän aikaan jonkunlaista »Family Hotelia» (= perhehotellia) eräässä kolmikerroksisessa rakennuksessa Champs Elyséen varrella, joka punaisine akkunaverhoineen ja kukkaisten ynnä viheriöitsevien kasvien ympäröimme porraskäytävineen — Antinin kadun puolelta — teki varsin hauskan vaikutuksen. Hyvin puettujen emännän rauhalliset ja kauniit kasvot nähtiin aina eräässä alakerran akkunassa, jonka ääressä hän istui joko käsityönsä taikka kassakirjansa kanssa. Hotellissa taas liikkui omituinen sekoitus kaikenlaatuisia majavieraita: klowneja, ilveilijöitä, sirkusratsastajia, hevoskauppiaita, matkustelevia englantilaisia, amerikalaisia ja ylipäänsä siihen ihmisluokkaan kuuluvia hylkyjä, jotka matkustelevat pelipankista toiseen. Naiset taas olivat enimmäkseen Mabillen tunnetussa tanssipaikassa esiytyviä, josta soiton säveleet kesä-illoin kuuluivat hotelliin saakka, sekoittuen hotellivierasten äänekkäihin väittelyihin ja pelimarkkain ynnä kultarahain helinään, sillä täällä pelattiin päivällisten jälkeen tavallisesti korkeaa peliä.

Jos joku kunniallinen perhe joskus — erehdyttävän nimikyltin johdosta — eksyi Señoran luo, kului tuskin vuorokautta, ennen kuin tämä täyshoidokkaiden epäilyttävät kasvot ja vieläkin epäilyttävämmät puheet kuultuunsa suin päin pakeni talosta pois avaamattomat kapsäkit mukanaan. Mutta juuri tässä ympäristössä tuli hra Poitou eli Tom Lewis, kuten tämä pieni vuokralainen vinnikerroksessa itseensä nyttemmin nimitti, varsin huomattavaksi henkilöksi: tähän vaikutti hänen iloinen mielensä, luontevuutensa ja ennen kaikkea hänen taitavuutensa kaikenlaisissa liikeasioissa. Palvelijoita auttoi hän heidän rahasäästöjensä sijoittamisessa ja näiden kautta saavutti hän emännänkin suosion. Toisin ei voinutkaan käydä, sillä olihan Tom aina iloisen näköinen, esiytyi kaikissa tilaisuuksissa vilkkaana ja rattoisana ja ruokapöydässä hän oli vallan verraton pitämään vieraiden mieliä vireillä ja innostamaan heitä peliin ja juomatavarain nauttimiseen.

Yhtä kylmä ja sulkeutunut kuin Señora muuten oli kaikkia muita kohtaan, yhtä avosydämisenä ja vapaana esiytyi hän Tomia kohtaan, joka jälkeen puolen päivän ulosmennessään tai kaupungilta palatessansa aina istui jonkun aikaa juttelemassa hänen luonansa hotellin pienessä, peileillä ja matoilla varustetussa konttorihuoneessa. Señoran oli silloin tapana kertoa hänelle asioistansa, näytellä koruesineitään ja kassakirjojansa tai neuvotella hänen kanssansa päivän ruokalistasta tai suuren, kukkivan arumin hoidosta, joka kukoisti fajanssiruukussa hänen vieressään akkunalla.

Niille monille lemменkirjeille ja erilaisille tarjouksille, joita Señoralle tehtiin, nauroivat he yhdessä: ihanalla emännällä ei ollut mitään sydäntä ihailijoitansa kohtaan. Aina säilytti hän saman kylmäverisyyden, eikä kai ymmärtänyt mitään intohimoa, sillä lemmensuhteet olivat hänelle ainoastaan

taloudellisia asioita. Nuoren tytön ensimmäinen rakastaja on ainoa oikea, sanotaan tavallisesti; mutta Señoran ensimmäinen rakastaja oli ollut 60-vuotias ukko, jonka isä oli hänelle valinnut, ja tämä ukko oli kylmentänyt hänen verensä ja turmellut ainiaaksi hänen ihanteellisen käsityksensä rakkaudesta. Nyt näki hän rakkaudessa ainoastaan keinon ansaita rahaa, juonitella, viekastella ja kaupita: olihan ihana olento siitetty kaupustelijan ammatissa ja sitten rahasta myyty, niin että mitä muuta hän itsekään siis voi tehdä?

Siitä huolimatta syntyi hänen ja Señoran välillä aikaa myöten ensin jonkunlainen ystävyys suhde, joka muistutti enon suhdetta alaikäiseen suojattiinsa. Tomista tuli Señoran neuvonantaja ja tuki, jona hän osoitti sellaista taitoa ja kekseliäisyyttä, joka herätti luonteeltansa enemmän laskevassa ja järjestävässä kuin mielikuvitukselta rikkaassa Señorassa mitä suurinta ihailua. Eläen aina nykyisyyden todellisuudessa ei hän koskaan keksinyt mitään uutta, eikä saanut koskaan mitään uusia aatteita, jonka vuoksi Tomin nerokkaiden aivojen alituisesti säkenöivä ilotulitus suorastansa häikäisi hänet. Täydellisesti hänen vangiksensa joutui Señora, kun tuo iloinen majavieras eräänä iltana — ranskan kieltä mitä naurettavimmalla tavalla päivällispöydässä rääkättyänsä — tuli hänen luoksensa konttoriin ottamaan asuntonsa avainta ja kuiskasi hänen korvaansa:

»En minä ole mikään englantilainen, sen kai te lienette huomannut?»

Tästä hetkestä alkaen oli Señora häneen ihastunut eli paremminkin hassustunut aivan samalla tavoin kuin salonkinainen ihastuu näyttelijään, jonka hän yksin luulee tuntevansa tavallisena ihmisenä, ilman maalia ja teatteripukua, s.o. sellaisena kuin hän itse teossa on eikä sellaisena kuin yleisölle esiyyty. Rakkaus vaatii aina jotakin etuoikeutta.

Samanlaiset lapset soveltuvat parhaiten yhdessä leikkimään, on tapana sanoa. Tom ja Señora olivat molemmat kasvaneet niin sanoakseni Parisin katuloassa: jälkimäinen oli tosin kantanut hameensa ylöskierrettynä, jota vastoin Tom oli kerrassaan kierinyt siinä. Mutta erotus heidän välillensä ei kuitenkaan ollut suuri, sillä heidän luonteensa ja taipumuksensa olivat samat. Jos Tomin kasvoissa toisinaan — englantilaisesta naamiosta huolimatta — vilahti Parisin etukaupunkilaisen rentun intohimoista välkettä, niin voi sama ilme joskus äkkiä näkyä Señorankin piipiallisesti kauneilla kasvoilla tai ilmetä jossakin ivallisessa, ilkeässä hymyilyssä, joka siksi hetkeksi kerrassaan riisti hänen huuliltansa kaiken yhtäläisyyden hurskaan Salomon kanssa. Tämä omituinen rakkauden suhde »kaunottaren ja eläimen välillä» kasvoi Señorassa samassa määrässä kun hän tutustui rakastajansa elämänvaiheisiin, konnankoukkuihin ja ilveihin, joihin m.m. kuului ajaa englantilaisissa ajopeleissä, ja pitää yllänsä useampia liivejä, menettely, jonka avulla hän koetti paksuudellansa vaikuttaa juhlallisesti, kun ei voinut lisätä pituuttansa; Señoran rakkaus kasvoi siis sikäli kun hän perehtyi rakastajansa suunnitelmiin ja huimaaviin keinotteluyrityksiin, joita hän nimitti »pieniksi tai suuriksi kaappauksiksi». Ja niin suuri oli tuon ihmishahmossa esiytyvän apinan viehätysvoima kaunottareemme, että hän vielä kymmenen vuotta kestäneen laillisen avioliiton jälkeen miellytti häntä yhtä paljon kuin ensimmäisen tutustumisen aikana; se näkyi selvästi nytkin, sillä nauruun ratketen väentelihe hän pienen kamarin sohvalla, huudahteli ihastuneena ja haltioissaan: »millainen ilveilijä, millainen hupakko ilveilijä sinä olet, Tom!»

Sillä välin riisui Tom yltänsä oheten vähitellen luonnolliseen muotoonsa: pieneksi, kuivaksi, laihaaksi ja luisevaksi mieheksi, joka ihonmukaisissa värillisissä alushousuissansa teki hänen edessänsä kaikenlaisia hassunkurisia hyppyjä, joita hän säesti ilveilevillä kädenliikkeillä. Kun toinen heistä sitten väsyi ilveilemään ja toinen noille kujeille nauramaan, heittäysi Tom vaimonsa viereen sohvalle, lähensi apinanaamansa Señoran enkelimäisiä kasvoja ja ilmoitti syyn iloonsa seuraavasti:

»Niin, nyt on Spricht kukistettu koko joukkokuntansa kanssa! Kaikki on nyt lopussa!... Sillä nyt olen minä keksinyt kaappaukseni, suurenmoisen kaappaukseni!»

»Ihanko varmasti? Kuka hän siis on?»

Nimi, jonka Tom nyt mainitsi, sai Señoran hymyilemään ylenkatseellisesti.

»Mitä?... Hänkö?... Uhrilammasko?... Mutta eihän hänellä ole enää ropoakaan... Olemmehan me kerinneet ja korventaneet niin hyvin hänet kuin hänen illyrialaisen jalopeuransa, ett'ei koko ruumiissa enää ole karvaakaan tallella.»

»Elä sinä puhu pahaa Illyrian leijonasta, tyttöseni... Sen pelkkä nahka on parin sadan miljoonan arvoinen, siinä saat uskoa minua», sanoi Tom, jonka kasvoille nyt oli palannut entinen hidasverinen ilme.

Señoran silmät iskivät tulta. Pannen voimakkaan koron kullekin tavulle toisti hän sanansa:

»Kaksi sataa miljoonaa!»

Sitten teki hän vallan kylmäverisesti selkoa »suuresta kaappauksestansa». Kysymys oli siitä, että saataisiin Kristian II suostumaan Illyrian valtiopäiväin ehdotukseen, jonka mukaan hän kahdesta sadasta miljoonasta frangista luopuisi oikeuksistansa Illyrian kruunuun. Ja mitä tällaiseen tarkoitukseen tarvittaisiin? Ainoastaan hänen allekirjoituksensa, ei muuta, ja sen olisi Kristian aikoja sitten antanut, jos hän olisi saanut yksin päättää asiasta. Mutta luopumista estämässä oli kuningatar ja kuninkaan muu ympäristö. Kuitenkin täytyi asiain kehittyä siihen suuntaan ennemmin tai myöhemmin. Talossa ei enää ollut rahaa juuri ropoakaan. Velkoja oli tehty teurastajan luona, jolta oli ostettu lihaa ja viljakauppiaan luona, jolta oli ostettu kauroja hevosille; herrasväen köyhyydestä huolimatta seisovat hevoset vielä tallissa ja muutenkin ylläpidettiin yhä ulkonaista komeutta, vaikka hätä ja kurjuus jo näkyi loiston takana. Kaikki kuningasparin liinavaatteet olivat kovin kuluneet, huolimatta kruunulla ja vaakunoilla varustetuista nimikirjaimista, eikä talossa ollut rahaa ostaa uusia. Tallissa ei ollut heiniä ja talon kalliimmat hopeaesineet olivat pantissa; palvelijoita tosin pidettiin vielä, vaikka ei enää entistä määrää, mutta jäljelle jääneistä eivät monetkaan olleet saaneet palkkojansa moneen kuukauteen.

Kaiken tämän oli Tom kuullut kamaripalvelija Lebeaulta, joka niinkään oli jutellut hänelle noista kahdesta miljoonasta, mitkä Laibachin eduskunta oli tarjonnut kuninkaalle korvaukseksi Illyrian kruunusta, ja siitä kohtauksesta, jonka tämä uutinen oli hovissa aikaansaanut.

Saatuansa tietää olevansa monen miljoonan arvoinen, jos vain suostuisi uhraamaan pari tippaa kirjoitusmustetta, oli kuningas muuttunut mieleltänsä: nyt hän ei enää nauranut eikä puhunut mitään, vaan ilmestyi hänen otsallensa sen piintyneen päähänpiston varjo, joka huolestuneena piirteenä sittemmin nähtiin aina samassa paikassa. Hän oli käynyt ärtyisäksi kuin äreä koira ja usein kuultiin hänen huokailevan syvään. Mitään ulkonaista muutosta ei hänen ympäristössensä tapahtunut; palvelijakuntansa piti hän entisellensä: sihteerin, kamaripalvelijan, ajurin ja »pikentin». Myöskin suojiensa kallisarvoisen ja loistavan kalustuksen säilytti hän ennallansa eikä näyttänyt mitenkään supistavan persoonallisia menoja. Eikä tuo lannistumattoman ylpeä kuningatar, joka ylhäisellä käytöksellensä luuli voivansa peittää maailmalta lisäytyvän köyhyytensä, olisi sallinutkaan hänen kärsivän minkäänlaisia puutteita. Jos joskus niin tapahtui, että kuningas aterioitsi kotonansa, tapasi hän täällä aina saman ylellisyyden kuin ennenkin. Mutta yhtä puutetta ei hän kuitenkaan voinut korjata: kuninkaalta alkoi puuttua rahoja klubi-iltojen, pelin ja naisten varalle! Ja tämä olikin se heikko kohta, jonka avulla voitiin päästä hänen majesteettiansa lähemmäs. Vietettyänsä yön pelipöydän ääressä ja tehtyään siinä velkoja, joita hän ei voinut suorittaa, suostuisi kuningas kyllä jonakin päivänä allekirjoittamaan luopumisehdotuksen, sillä pitkällisempiin pelivelkoihin hän luultavasti ei tahtonut antautua ja vielä vähemmän antaa aihetta sellaiseen häväistykseen, että Kristian II julistettaisiin klubissa maksukyvyttömäksi! Tämä olisi kuitenkin jo aikoja sitten tapahtunut, ell'ei vanha Rosen kaikessa salaisuudessa ja vastoin kuningattaren kieltoa olisi alkanut suorittaa kuninkaan velkoja. Tarkoitus oli nyt houkutella tämä menettämään rahaa yli tavallisuuden ja pakottaa hänet niin suuriin tuhlauksiin, etteivät vanhan herttuan varat riittäisi enää hänen menoihinsa.

»Tämä on niin sievä 'ahvääri'», sanoi Tom, »ettei appiukko Leemans saattane kieltäytyä antamasta meille tarpeellista liikepääomaa, sillä tässä täytyy meidän toimia yhteisin voimin. Vaikeinta on hankkia itse väkipyörä, jota paitsi koneistoa ei voida saada käymään: tarkoitan naista, joka...»

»Naista! Mitä naista?» kysyi Señora suurin silmin ja viattoman näköisenä.

»Tietysti sitä, joka viskaa silmukan kuninkaan kaulaan... Tässä tarvitaan vakava ja älykäs nainen, joka sitä paitse voi syödä hyvin, menettää rahoja ja ennen kaikkea ottaa eteensä...»

»Amy Férat ehkä...?»

»Eeei, ei hän tähän kelpaa. Ensiksikin on hän jo ollut liian paljo mukana ja toiseksi puuttuu häneltä tarpeellinen vakavuus. Kunhan hän vain saa syödä illallisia, laulaa ja elostella, niin on hän vallan tyytyväinen... Eei, ei hän ole sellainen tyttö, että hän osaisi 'kiristää' pikku miljoonansa kuukaudessa mitään ulkonaista jälkeä näkymättä. Tässä tarvitaan sellainen, joka voi pitää syöttiä korkealla ilmassa eikä menetä itse paljo mitään ja joka myy itsensä senttimetrin mukaan ja kalliimmasta kuin neliometri kalleinta tonttia maksaa la Paix-kadun varrella.

»Ah niin, alanpa käsittää, miten siinä olisi meneteltävä», sanoi Señora, näyttäen miettiväiseltä... »Mutta kenen me siihen saisimme?»

»Siinä se juuri pulma on», sanoi Tom, »kenen saisimme me uhrautumaan?»

Sitten katsoivat he toisiinsa hetkisen aikaa ja hymyilivät kumpikin. He ymmärsivät toisensa. Asia oli sovittu.

»No niin, koska sinä jo olet pannut asian vireille, niin...»

»Kuinka niin? Mitä sinä siis tiedät?...»

»Etkö sinä luule minun huomanneeni, kuinka hän tähystelee sinua seisoskellessansa pulpettiaition vieressä ... aavistamatta että minäkin olen lähellä? Muuten ei hän koetakaan salata aikeitansa ... vaan kuuluu hän antaneen merkitä ne klubin muistokirjaan ja kirjoittaneen nimensä sen alle.»

Kuultuansa jutun kuninkaallisten kesken lyödystä vedosta, narkästyi Señora.

»Vai niin, vai luulee hän sen käyvän niin helposti ... 2,000 louisdoria!... Oletteko mokomaa ennen kuulleet?»

Hän nousi ylös ja käveli muutamia askelia lauhduttaaksensa harmiansa; sitten palasi hän miehensä luo takaisin, sanoen:

»Tom, siitä on jo yli kolme kuukautta, kun se hupelo alkoi saarrella minua... Mutta mitä on hän voittanut? Usko minua, ett'ei tämän enempää.»

Samalla näpsähytti hän pientä, terävää kynttä hammastansa vastaan ikäänkuin olisi hän puraisemista matkinut.

Señora ei valhetellutkaan. Kuningas oli todella jo kauvan häntä metsästellyt, mutta tähän hetkeen saakka ei hän ollut sen pitemmälle päässyt kuin että oli joskus koskettanut hänen sormiensa päitä, pureskellut kynänvartta, jota Señora ajatuksissansa oli pitänyt suussansa, taikka oli kaunottaren hame joskus tilapäisesti koskettanut helposti huumautuvaa majesteettia. Näin huonosti ei viehättävä ruhtinas vielä koskaan ollut hankkeissansa onnistunut, sillä muuten oli hän aina naisten ihailun esineenä ja voi syystä kerskailla lukemattomista lemmenhymyilyistä ja lemuavista lemменkirjeistä. Hänen kaunis, hyvin kammattu päänsä ja kaartuva otsansa, jolla vilkas naisen mielikuviutus helposti näki kruunun sijat ohimoilla, kuningattaren taitavasti keksimä romanttinen sankarihistoria ja ennen kaikkea se viettelevä sätehiikkö, joka ympäröi sankaria lemмен ruusuisissa kahakoissa, oli tuottanut hänelle kauniit laakerit ylimyksellisissä piireissä, joissa monet nuoret rouvat voivat kerskailla saaneensa lahjaksi pienen apinanpennun kuninkaallisesta apinahuoneesta. Teatterimaailmassa taas, missä ylipäänsä ollaan niin suosiollisia kaikelle kuninkaalliselle, oli moni nuori tyttö jo saavuttanut onnensa ainoastaan sen tautta, että oli voinut näyttää albumissansa kuningas Kristian II:n valokuvan antajan omakätisellä nimikirjoituksella varustettuna. Ja tällaisen lemmensankarin, joka oli tottunut siihen, että ihanat silmät ja mehevät huulet hymyilivät häntä kohti, ja joka oli nähnyt niin monen sydämen syttyvän tuleen pienimmästäkin silmänluonnista, tällaisen leijonan oli nyt täytyntä menettää kuukausittain aikaa ja vaivaa aina yhtä kylmänä ja jäykkänä pysyvää olentoa saartaessansa! Señora oli näet yhäti sama, sama ahkera kirjanpitäjä, joka kirjoitti numeroja laskien ja selailen raskaan kassakirjansa lehtiä suomatta ihailijallensa muuta tyydytystä kuin minkä hänelle mahdollisesti tuotti hänen hienon sivukuvansa katseleminen tai heikot hymyilyn oireet silmäkulmissa.

Señoran tekemä vastarinta huvitti kuningasta, jonka itserakkautta sitä paitse imarteli tieto siitä, että klubin jäsenten huomio tämän lemmensadun aikana seurasi häntä, mutta vähitellen väistyi kaikki tämän syttyvän intohimon tieltä, joka sankarin laiskotellessa kasvoi ja kiihtyi niin voimakkaaksi, ett'ei hän voinut pysyä poissa päivääkään, vaan saapui Tom Lewisin asioimistoon joka iltapäivä klo 5, jolloin Parisin huvitteleiva maailma tavallisesti kokoutuu sopimaan yhteisistä illanvietoista.

Nuoret miehet, jotka — ollaksensa Señoran läheisyydessä — tavallisesti tähän aikaan söivät päivällisensä Tom Lewisin asioimistossa, vetäytyivät vähitellen pois kohteliaisuudesta kuningasta kohtaan. Mutta Señoraa ei tämä heidän menettelynsä erityisesti huvittanut, sillä se vaikutti asioimiston jokapäiväisiin tuloihin, jota vastoin kuninkaan käynnit eivät tuottaneet ropoakaan; ja kun Illyrian leijonajärjestön kunniamerkeillääkään ei enää ollut mitään menekkiä, osoittausi Señora ihailijallensa entistänsä kylmemmäksi. Olipa hän jo alkanut jotakuinkin selvästi osoittaa, että kuningas häntä vaivasi, kun hän äkkiä muutti täydellisesti käytöksensä: se tapahtui sen jälkeen kuin hän oli miehensä kanssa keskustellut siitä, mistä ylempänä jo olemme tehneet selkoa.

»Oliko teidän majesteettinne eilen illalla Fantaisies-teatterissa?»
Joku oli nähnyt teidät siellä.

Kuullessaan nämä suruisen katseen säestämät sanat, tunsu Kristian suloista hämmennystä...

»Aivan oikein, minä olin todellakin siellä.»

»Yksinkö?»

»No, mutta...»

»Ah! Onnellisia ne naiset, joiden kanssa te...»

Kuitenkaan ei hän tahtonut jättää ihailijaansa niin suoranaisen, kehoittavan vaikutuksen alaiseksi, jonka vuoksi hän heti antoi selittävän lisäyksen siihen, kertoen aina kovin halunneensa nähdä sen pienen salongin ja olletikin sen *ruotsalaisen* tanssijattaren, joka siellä par'aikaa esiytyi; hänen miehensä ei häntä koskaan vienyt minkäänlaisiin huvituksiin...

Kristian tarjoutui saattamaan häntä.

»Ei, ei se käy laatuun, sillä kaikki tuntevat teidät.»

»Mutta voimmehan istua taka-aition hämyssä...»

Vihdoin sovittiin siitä, että he yhdessä menisivät seuraavana iltana teatteriin; onni suosi heitä sitä paitse siinä, ettei Tom sattunut olemaan kotonakaan.

Tämä teatterissakäynti sukeusi heille mitä viehättävimmäksi pikku seikkailuksi. Hän, Señora, istui aition eturivillä erittäin hyvin valitussa, vaikka muuten yksinkertaisessa puvussa, katsellen lapsellisella ilolla ulkomaista tanssijatarta, pienikasvuista, vaaleakutrista, tumma- ja säihkyvä-silmäistä ruotsalaista neitosta. Mustassa puvussansa vaikutti hän sokeasti rohkeiden liikkeittensä vuoksi kuin suuri yölepakko...

»Voi, kuinka hauskaa!» huudahti Señora tuon tuostakin.

Mutta liikkumattomana istui muuten elämänhaluinen kuningas hänen takanansa, konvehtirasia polvellansa; suloisempaa tunnetta ei hän voinut ajatella kuin se oli, minkä hän nyt tunsu, kun Señoran pehmeä, pitseillä ympäröity käsivarsi — tämän päin kääntyessä — kosketti hänen käteensä taikka kun Señoran raikas hengähdys lemahti häntä kohti. Hän tahtoi seurata ihanaa seuralaistansa S:t Lazaren asemalle, josta tämä aikoi maalle; vaunuissa valtasi hänet voimakas tunne, jonka vallassa hän kiersi kätensä kaunottaren vyötäisille ja likisti tätä sydäntänsä vastaan.

»Oi, huudahti Señora, nyt turmelette te koko illan iloni!»

Ensi luokan suuri odotussali oli autio ja huonosti valaistu. Molemmat istahtivat samalle penkille ja kun Señora tunsu kylmän väristyksiä, kiersi kuningas laajan turkkinsa helman hänen ympärillensä. Nyt ei hän enää peljännyt, vaan sulsi vallan helläksi ja kuiskasi suloisia sanoja ihailijansa korvaan. Eräs rautatievirkämies meni salin läpi heiluttaen lyhtyä kädesssä ja sitten tuli seurue näyttelijöitä, jotka Parisin näyttämöillä esiydyttyänsä nyt palasivat koteihinsa kaupungin läheistössä. Näiden joukossa oli eräs rakastava parikin, joka käyskeli rinnakkain ja pysyttelihe loitolla muista.

»Kas, kuinka onnellisia nuo ovat! kuiskasi Señora... Ei mitään siteitä ... ei mitään velvollisuuksia ... ainoastaan sydämen vapaa valinta... Ja turhaahan kaikki muu onkin!»

Näissä asioissa ei hän muuten ollutkaan aivan kokematon. Ikäänkuin hetken tunnelman valtaamana alkoi hän nyt kertoa omaa surullista elämäntarinaansa niin vilpittömällä tavalla, että se teki kuninkaaseen syvän vaikutuksen; Señora puhui kaikista niistä ansoista, väijyksistä ja houkutuksista, joihin nuori tyttö — täytyesssä yksin kulkea Parisin katuja työpaikkaan ja takaisin kotiinsa — voi joutua, hän kertoi, kuinka hänkin, joka ei oikeastaan ollut köyhälistön lapsia, oli isänsä ahneuden vuoksi saanut tuntea tuollaisen köyhän tytön kohtalon kovuutta ja kuinka isä jo 16-vuotiaana halpamaisesti myi hänet ikäkululle ukkorahjukselle, jonka kanssa hän oli elänyt neljä raskasta vuotta, ollen itse teossa vain tämän sairaanhoitajattarena. Päästäksensä toistamiseen joutumasta isänsä valtaan ja hänen voitonpyyntinsä uhriksi oli hän — tuntien välttämättä tarvitsevansa puolustajaa ja turvaa — antanut kätensä Tom Lewisille, joka jumaloi ainoastaan rahaa. Tälle miehelle oli hän uhrautunut ja hänen vuoksensa oli hän luopunut kaikista elämän iloista, asuen ensin yksinäisessä piilossa maalla ja ahertaen sitten arkipäiväisessä ja sielunmurhaavissa töissä; eikä hänellä näyttänyt olevan vähimpiäkään toiveita saavuttaa helpoitusta kovassa kohtalossansa. Sillä hänen miehensä, joka luonteeltansa oli kylmä ja laskeva, muistutti häntä aina entisestä elämästänsä, kun hän vain uskalsi tehdä vähänkin vastarintaa tai hiemankaan viittasi suurempaan vapauteen, vaikka entisten erehdysten edesvastaus ei kuitenkaan kohdannut yksin häntä.

»Tämä entinen elämäni», sanoi hän nousten lähteäksensä ulos junasillalle, »on tietysti syynä siihenkin kauheaan häpeään, minkä te kuulutte antaneen merkitä suuren klubin muistokirjaan.»

Asemakello soi junanlähdeksi. Hetki oli siis hyvin keksitty tällaisen ajatuksen oikealle vaikutukselle. Señora viittasi kädellensä jäähyvästiksi ja poistui pehmein, notkein askelin, niin että hänen musta hameensa laahus keveänä lakaisi siltapermantoa. Nolostuneena ja täydellisesti masentuneena kaunottaren viimeisestä lauseesta seisoi Kristian kotvan, paikaltansa hievahtamatta. Señora tiesi siis vedosta!... Kuinka oli se mahdollista!... Kuinka häntä nyt harmitti oma alhainen ja kerskaileva ylimielisyytensä!... Seuraavan yön valvoi hän kotonansa, kirjoittaen Señoralle pitkän kirjeen, jossa hän pyysi tältä anteeksi tekoansa, höystäen kirjeen kotimaansa runollisesta kuvakielestä lainatuilla

korulauseilla ja verraten rakastettua kaunotarta kuhertelemaan kyyhkyiseen ja azeroli-puun ruusunväriseen hedelmään.

Mikä mainio keksintö muistuttaa kuningasta tuosta vedonlyönnistä juuri tuolla hetkellä! Sillä jutulla piti Señora häntä kauvan aikaa nolattuna. Sillä selitti hän tuonoisen kylmyytensä ja epäystävällisyytensä ja sitä käytti hän myöhemmin erinomaisella menestyksellä, kun hän kekseliäästi alkoi kaupustella suosionosoituksiansa. Mies, joka oli sillä tavoin häväissyt nuorta naista, oli kai valmis kärsimään häneltä mitä tahansa? Tottelevaisesti suistuikin Kristian kaikkiin hänen oikkuihinsa ja koko maailman edessä täytyi hänen nyt esiytyä Señoran julkisena rakastajana ja orjana. Hänen kauneutensa lohdutti Kristiania tietysti tässä orjuudessa ja riitti ehkä selitykseksi muulle maailmalle, mutta hänen miehensä tungettelevaa ja ikävää tuttavallisuutta ei sekään voinut tehdä siedettäväksi. Tom käytti hänestä aina nimitystä »ystäväni Kristian II» ja voittehan kuvitella mielessänne, kuinka mies silloin oikoi pientä vartaloansa! Kerran pälkähti Tomin päähän kutsua kuningas vieraaksi maatilallensa, tämä hänen huudahduksensa voi hänet saattaa, jonka teko, josta naapuri, tuo kuuluisa naisräättäli Spricht ärtyi niin mustasukkaiseksi, että pian sen jälkeen kuoli. Kuninkaan täytyi silloin kuljeskella ympäri kaikkialla, katsella rakennuksia ja puistoa, tulla mukaan retkeilylle huvipurrella ja mukautua siihenkin, että hänet valokuvattiin päärakennuksen portailla, Señora toisella, Tom toisella puolen; nämä halusivat näet tällä tavoin ikuistaa tämän heille niin merkillisen kunniapäivän muistoa. Myöhemmin illalla poltettiin ilotulitus, joka komeasti heijastui Seinejoen pintaan; tämän aikana kuljeskeli Señora kuninkaan käsikynkässä pitkin käytäviä, joiden istutuskaiteet loistivat punertavina räiskyvien rakettien valossa.

»Oi, kuinka minä teitä rakastaisin, ell'ette te olisi kuningas!» huudahti Señora hellän ihastuksen vallassa... Tosin oli tämä rakkauden tunnustus, mutta sellaisena kovin kekseliäs. Kristianin kaikkia muita rakastajattaria oli huumannut juuri kuninkaallisen arvon loisto ja hänen korkea sukuperänsä. Mutta Señora rakasti siis häntä itseänsä: »... ellette te olisi kuningas», oli hän sanonut. Ett'ei hänessä paljo kuninkaallista ollut, sen Kristian hyvin tiesi; kuinka mielellänsä uhrasikaan hän lemmittynsä vuoksi sen vähäisen kaistaleen kuninkaallista purppuramanttelia, mikä mahdollisesti vielä häilyi hänen olkapäillänsä!

Erään toisen kerran oli Señora vieläkin suorapuheisempi. Juuri oli hän ilmaissut huolensa ja levottomuutensa siitä, että Señora näytti niin kalpealta ja itkeneeltä.

»Pelkään, ett'emme pian saa enää nähdä toisiamme!» nyhytti tämä. *Hän* — Tom — sanoo näet asiainsa menestyvän huonosti täällä Ranskassa, jonka vuoksi hän aikoo lopettaa liikkeensä, jättää maan ja siirtyä ulkomaille.»

»Ja teidätkö on häntä seuraaminen?»

»Ah, minä olen esteenä hänen suunnitelmillensa. 'Voit tulla mukaan, jos tahdot', sanoi hän. Ja täytyyhän minun seurata häntä, sillä mitenköpö minä täällä tulisin toimeen vallan yksin, ilman apua ja tukea?»

»Olettepas te ilkeä, kun unohdatte, että minä olen luonanne.»

Señora katsoi häntä suoraan silmiin, sanoessansa:

»Aivan oikein, olettehan te luonani. Te rakastatte minua, te... Teille voin minä kuulua tarvitsematta hävetä itseäni... Mutta ei ... sehän on mahdotonta.»

»Mahdotonta?» kysyi hän autuaiden tunteiden tukahduttamalla äänellä.

»Teidän korkeutenne on liian ylhäinen herra Señora Leemans'ille!...»

Tähän vastasi kuningas hieman itsetyytyväisenä, jossa ilmeni jonkunlaista lapsen miellyttäväisyyttä:

»Mutta minäpä voin kohottaa teidät tasalleni, minä... Minä voin tehdä teidät kreivittäreksikin... Se valta minulla on jäljellä. Ja sitten teetän minä teille täällä Parisissa pienen pesän, jonka sisustan täydellisesti uuden arvonne mukaan ja jossa me sitten voimme elää kahden ... onnellisina, vallan kahden!...

»Oi, kuinka ihana unelma!» huokasi Señora katsahtaen häneen nuoren tyttösen viattomilla, kyynelillä silmillä. Sitten lisäsi hän vilkkaasti:

»Ei, ei ... te olette kuitenkin kuningas ... ja kun onnetar kerran taas hymyilee teille, jätätte te minut ja...»

»En koskaan!»

»Mutta jos saatte kutsun palata takaisin»...

»Illyriaan?... Ei, se juttu lienee ainaiseksi lopussa... Viime vuonna olisi siihen ollut tilaisuus, mutta sen minä laiminlöin. Toista kertaa sitä ei tarjoudu.»

»Todellako?» huudahti Señora teeskentelemättömällä ilolla. »Jospa minä vain olisin varma siitä, että...»

Nyt pyöri kuninkaan huulilla pari vakuuttavaa sanaa, joita hän tosin ei lausunut, mutta jotka Señora varsin hyvin arvasi.

Kun puoliset Lewis myöhemmin olivat kahden kesken ja Señora tapansa mukaan teki miehellensä selkoa keskusteluistansa kuninkaan kanssa, selitti Tom juhlallisesti:

»Meidän on puhuteltava ukkoa, se on selvä!»

Ukolla tarkoitti hän vanhaa Leemansia, jonka Tom jo monta kertaa ennen oli kaunopuheliaisuudellansa taivuttanut ottamaan osaa useihin vävyajan kekseliäissä aivoissa syntyneihin keinotteluihin. Alussa oli hän näissä voittanut, sitten menettänyt, kuten pelissäkin usein tapahtuu, ja pari kolme kertaa tappiota saatuaan oli ukko päättänyt vast'edes pysyä Tomin keinotteluista erillensä. Mitään erityistä äreyttä hän tosin ei kieltäytyessään osoittanut eikä myöskään raivostunut; hän oli näet liian vanha ja tottunut liikemies jaarittelemaan asioista, jotka eivät ketään hyödyttäneet. Mutta kun vävyä tavallisella kaunopuheliaisuudellansa esitti ehdotuksiansa ja koetti saada häntä osalliseksi ilmalinnoja rakentamaan, vastasi vanha kaupustelija näihin hymyilyllä, joka merkitsi samaa kuin epäys, taikka loi hän luomensa maahan merkiksi siitä, että hän piti Tomia haaveksijana, jonka olisi parasta »ottaa lusikka oikeaan käteensä» ja tyytyä todellisuudessa mahdollisiin yrityksiin.

Tom puolestansa tunsu appi-ukkonsa nykyisen haluttomuuden ryhtyä asioihin hänen kanssansa ja senpä vuoksi jättikin hän nyt Señoran tehtäväksi neuvotella hänen kanssansa. Ukko oli näet vanhoilla päivillensä alkanut osoittaa jonkunlaista hellämielisyyttä ainoaa lastansa kohtaan, jossa hän muka oli uudistuvinsa.

Vaimonsa kuoltua oli Leemans lopettanut suuren antikviteettikauppansa la Paix-kadulla ja supistanut liikkeensä entiseen, vanhaan myymäläänsä siinä, missä hän yhä asui. Sinne suuntasi siis Señora eräänä varhaisena aamuna kulkunsa tavataksensa sitä varmemmin ukon kotona, mikä muuten ei ollut niinkään helppo tehtävä. Sillä vaikka ukko oli upporikas ja monen mielestä »liikkeensä lopettanut rahamies», jatkoi hän yhä kävelyjensä Parisin ympäristössä, nuuskien milloin vanhoja myymällä, milloin huutokauppoja ja vainuten aina tarkasti sen, mikä voi tuottaa hänelle voittoa; sitä paitse otti hän tarkan vaarin lukuisten pikku kauppiaiden vanhoista kauppatavaroista, tauluista, koruesineistä ja muista omituisuuksista; nämä liikkuvatkin usein ukon rahoilla, tehden sen sentään hiljaisuudessa, sillä ukko ei tahtonut saattaa rikkauttansa maailman tietoon.

Haluten jälleen tutustua lapsuutensa oloihin, päätti Señora mennä jalkaisin Royale-kadulta aina Eginhardin kadulle saakka ja seurata samoja teitä, joita hän ennen oli kulkenut palatessansa antikviteetti-kaupasta kotiinsa. Kello ei ollut vielä kahdeksaakaan aamulla. Ilma oli pureva, ajopelejä liikkui vielä vähän kaduilla ja Bastillen torilla näki hän kauniin aamuruskon heijastuksen kimaltelevan korkean muistopatsaan huipussa seisovan enkelin siivillä. Näiltä seutuvilta ja läheisiltä sivukaduilta kiiruhti nuoria työläisnaisia työpaikkoihinsa. Jos Akselin prinssi olisi jaksanut saapua tänne näin aikaiseen aamulla, olisi hän varmaankin ollut tyytyväinen siihen, mitä hän nyt sai nähdä täällä. Kaksittain ja kolmekin parvessansa kiiruhtivat tytöt pirteinä jutellen nopein askelin niitä tehtaita ja työpaikkoja kohti, joita niin runsaasti tapaamme S:t Martinin, S:t Denisin ja Vieille du Templen katujen varsilla; muutamat hienommin puettut neitokset taas poikkiesivat keskuskaupungin puistokaduille, missä myymälät aina avataan myöhemmin kuin muualla. Nämä tytöt eivät tosin nyt olleet niin iloisia kuin illalla liikkeistä palatessansa, jolloin he nauraen ja jutellen ja päivän tapahtumat mielessänsä palaavat noihin ahtaihin vinnikamareihinsa, jotka loistavilta puistokaduilta tulevasta ehkä tuntuvat sitä ahtaammilta ja kolkommilta. Nyt sitä vastoin loisti noilla nuorekkailla kasvoilla, joilta uni oli tyyten häipynyt, yölevo tuottama terveys; sileiksi su'ituille suortuville sidotun nauharusetin ja hyvin harjatun, mustan hameen kanssa antoi se tyttösille miellyttävän sirouden ja järjestyksen leiman, joka heiltä työstänsä palatessa puuttui. Ollen muuten samalla tavoin puettuja erosivat heidän ulkoasunsa toisistansa vain siinä, että jollakulla oli valhetimanteilla koristellut korvarenkaat, toisella korea kampa, kolmannella loistava vyö vyötaisten ympäri ja näkyipä muutamain sadetakkien taskuista joku helppohintainen päivän sanomalehtikin pilkistävän. Kaikilla näytti olevan kiire, kaikki riensivät he reippain askelin; vaikka käynti noilla hieman linttaan kuluneilla, korkeakorkoisilla kengillä toisinaan oli vähän epävarmaa, astuivat he kaikki pystyssäpäin ja avoimesti eteensä katsellen. Kaikkien ryhdissä voi huomata saman veikeilyhalun, saman seikkailunkaipauksen ja uteliaisuuden siitä, mitä merkittäviä alkanut päivä mahdollisesti voi tullessansa tuoda; sanalla sanoen kaikessa näkyivät nuoren parisilaisen

työläisnaisen luonteenomaiset tunnusmerkit, sillä tämä odottaa aina jotakin edullista muutosta kohtalossansa.

Señora ei ollut mikään hentomielinen nainen ja tavallisesti ajatteli hän aina vain omia asioitansa; mutta sittenkin huvitti häntä nyt vaeltaessansa katsella tätä elämää ympärillensä. Nähdessänsä noiden näppärien tyttösten astelevan ohitsensa muisti hän taas varhaisemman nuoruutensa ja tunsu noissa neitosissa oman itsensä sellaisena kuin hän oli viisitoista vuotta sitten liikkunut tässä ympäristössä: sama vanha kaupunginosa, missä katukulmien kyltit vielä ilmoittivat silloisista ajoista tuttuja nimiä j.n.e. Tultuansa P. Paavalin kadulle, missä Eginhardin katu kaartuu sivulle kuin holvisola, kohtasi hän juutalaisen rabbin pitkässä kauhtanassansa tallustelevan läheiseen synagogaan; kuljettuansa muutamia askelia eteenpäin näki hän korttelin »rottavoudin» sauvoineensa ja lautapalasinensa, jossa ohutkarvaiset otukset riippuivat rivissä; tämä rottain teurastaja oli vielä vanhan katoavan Parisin tyyppelijä, joita nyttemmin tavataan ainoastaan siinä rappeutuvassa ja vanhentuneessa rakennusryhmässä, missä pääkaupungin rottain pääpesä yhä on. Sen jälkeen kohtasi hän saman ajurin, joka ennenkin — hänen lähtiessään myymälään — oli raskaissa saappaissansa kiivennyt istuimellensa, kädessä ammittiin kuuluva ruoska, jota hän piti pystysuorassa asennossa niin juhlallisena kuin olisi se ollut kirkon kynttilä. Parin kolmen myymälän ikkunoissa, joita juuri avattiin, näki hän riippuvan vallan samanlaisia ryysyjä ja kuuli puhuttavan aivan samaa juutalaista mongerrusta kuin silloinkin; ja kun hän isänsä talon porttikäytävän kautta tuttuun eteiseen tultuansa kiipesi ne neljä porrasta, jotka veivät myymälään, ja nyt tarttui vanhan, haljenneen soittokellon hihnaan, tunsu hän itsensä viisitoista vuotta nuoremmaksi; nuo viisitoista vuotta olivat siis kuluneet jättämättä häneen mitään huomattavia jälkiä.

Nyt niinkuin ennenkin tuli vanha palvelijatar Darnet, kotoisin miilunpolttajain ja nuohoojain kotimaasta Auvergnesta, avaamaan hänelle ovea, josta näkyi hänen kookas, paksu vartalonsa, punaiset poskensa, noettunut leukansa, vyötäisille vyötetty villasaalinsa ja valkearaitainen päähineensä ikäänkuin olisi viime mainittu kielinyt omistajan surevan jotakin manalle mennyttä miilunpolttajaa. Hänen asemansa talossa huomasi jo siitä tavasta, millä hän lykkäsi oven auki, ja siitä imelästä hymylystä, millä hän tulijaa tervehti.

»Onko isä kotona?» kysyi Señora.

»On, rouva, verstaassa hän on... Minä kutsun hänet.»

»Ei ole tarvis ... kyllä minä sinne tien löydän.»

Señora meni sitten eteisen läpi vierashuoneeseen ja sen kautta pieneen puutarhaan, joka vaikutti noiden korkeiden rakennusten ympäröimänä kuin syvä kaivo, minkä pohjalla kasvoi muutamia puita. Tämä n.k. puutarha oli täynnä kaikellaista rautaromua, koristeisia portaiden katkelmia, ruosteisia vanhoja vitjoja y.m., mikä hyvin soveltui yhteen puksipuiden kostean vihreyden ja kivistä tehdyn, homeisen suihkukaivon kanssa. Puutarhan toisessa päässä oli vaja, johon oli säilytetty joukko kaiken ikäisiä, repaleisia huonekaluja, kokoon käärittyjä mattoja ja seinäverhoja; toisessa taas oli työpaja eli »verstaas», jonka akkunoissa näkyi himmeät lasiruudut, ett'eivät naapurit voineet tähystellä, mitä siellä milloinkin tehtiin. Työhuone oli permannosta kattoa myöten täynnänsä vanhoja aarteita, joiden todellisen arvon ukko yksin tiesi: lyhtyjä, kynttiläkruunuja, haarakynttilä-jalkoja, varuksia, suitsutus-astioita, vanhanaikaisia ja ulkomaisia pronssiteoksia y.m.s. Perimpänä loisti kaksi pajauunaa, joiden luona höyläpenkki ja pöytä hienompaa sepäntyötä varten. Täällä aherteli vanha veijari joko korjaillen tai valmistellen kaikellaista uutta ja vanhaa, aherteli ahkerana ja väsymättömänä kuin mikäkin munkki työkammiossansa. Ennen kuului täältä ankara hälinä aamusta iltaan asti, sillä mestarin kanssa työskenteli täällä silloin viisi, kuusi kisälliä; mutta nyt seisoi hän täällä vallan yksin nakutellen ja viilaillen: ainoastaan hänen työkalujensa kalke sekä yksinäisen lampun valo juorusivat täältä iltaisin maailmalle, ettei kuolema vielä ollut korjannut vanhaa kaupustelijaa ja tehnyt loppua hänen liikkeestänsä.

Tyttären sisään astuessa seisoi vanha Leemans, esinahka sidottuna yllensä ja paidan hihat käärittyinä, par'aikaa alasimen ääressä, valmistuen Ludvig XIII:n aikuista kynttiläjalkaa. Paljaat, karvaiset käsivarret paistoivat kellertäviltä ikäänkuin olisi ne värjännyt pöly juuri taottavana olevasta vaskesta; ja kun ukko oven käydessä käänsi päin punaisen harmaan, sankkatukkaisen ja -partaisen naamansa, näkyi noiden tuuheiden, epätasaisten kulmain alta tirkistävän pari äreää silmää, jotka muistuttivat ärsytetyn villakoiran katsetta.

»Päivää, pappa!» tervehti Señora, joka ei ollut huomaavinansakaan, millä nololla liikkeellä ukko koetti piiloittaa kynttiläjalkaa, jota hän par'aikaa »korjusteli». Hän ei pitänyt siitä, että häntä häirittiin tai että hänet näin yllätettiin työssä.

»Kas, sinäkö se olet, tyttöseni!» vastasi hän tullen luo ja nuohoten vanhaa kärsänaamaansa Señoran hienoja ja kukkeita poskia vastaan. »No, mitä nyt on tapahtunut?» jatkoi hän lykäten tyttärensä hiljaa ulos puutarhaan.

»Kuinka olet sinä näin varhain liikkeellä?»

»Minulla on tärkeää puhuttavaa teidän kanssanne, isä.»

»Vai niin, no, mennäänhän sisään!»

Ja sitten veti hän Señoran mukansa sisään.

»Mutta vanha Darnet ei saa olla kuuntelemassa puhettamme!»

»Vai niin, vai niin», sanoi ukko hymyillen karvaisen naamansa sisästä. Huoneeseen tultua huusi hän palvelijattarelle, joka juuri kiilloitti venetsialaista peiliä, kuivaten ja kihnuttaen sitä yhtä kiiltäväksi kuin hänen kiilloitetun permannon kanssa kilpaileva otsansa oli:

»Mene ulos puutarhaan ja vartioi siellä tavaroita sen aikaa kuin olen täällä sisällä!»

Tämän huusi hän sellaisella äänellä, että Señora heti huomasi, ettei vanhus suinkaan vielä ollut käskyvaltaansa luovuttanut lempi-orjattarellensa.

Isä ja tytär olivat nyt kahden kesken pienessä, porvarillisessa salissa, jonka valkoisilla, irtonaisilla päällyksillä varustetut huonekalut ja pienet, villaiset matot tuolien edessä uuden aikaisen kuosinsa ja siisteytensä vuoksi muodostivat täydellisen vastakohdan romuttuneille, järjestämättömille aarteille vajassa ja työpajassa. Hienot kokit pitävät ainoastaan yksinkertaisista ruokalajeista ja samoin oli tuo vanhojen taide-esineiden ja omituisuuksien älykäs tuntija, ukko Leemans, karttanut sälyttämästä huoneisiinsa mitään vanhanaikaista, menettely, joka selvästi osoitti hänen vain myyvän niitä muille eikä itse vähääkään välittävän kaikista noista kauppatavaroista, joita hän vaihtoi ja valmisteli huolehtimatta siitä, tuliko joku harvinaisuus sellaisen tuntijan haltuun, joka älysi käsitellä sitä sen historiallisen arvon mukaisesti.

Ainoa, mikä täällä muistutti hänen ammattiansa, oli Wattetelin maalaama muotokuva, joka esitti ukkoa kaikellaisten romutavarain keskellä. Erittäin näköinen se oli: ainoastaan tukka oli ukolla entistä harmaampi. Muuten oli hän yhä vieläkin sama, minkä muotokuva osoitti hänen silloinkin olleen: laiha ja köyryselkäinen ukko, koiramainen tyyppi, punainen parta ja tukka, joka riippui pitkänä, takkuisena ja niin tuuheana, ettei kasvoista näkynyt paljo muuta kuin alituisesta ihotulehduksesta tulipunaiseksi käynyt, suuri nenä, joka teki hänet juopon näköiseksi, vaikka hän olikin vallan raitis mies.

Muotokuvaa lukuunottamatta oli salissa eräs toinen huomattava esine, nim. uunin reunalla lepäävä, avonainen messukirja. Sitä sai Leemans kiittää monesta onnistuneesta kaupasta; sama messukirja eroitti hänet vanhasta Schwalbachista, muori Esausta ja muista läheisistä, jotka olivat alkaneet juutalaisten korttelista, Ghettosta, sillä ukko Leemans oli kristitty, jopa katolinenkin, vaikka hän oli nainut juutalaisen tytön. Ylhäisten ostajain parissa liikkueensa oli hänellä kristinuskostansa tosi hyöty. Kreivitär Malletin rukoushuoneessa ja vanhimman nti Sismodos'in kappelissa kuunteli hän usein messua eikä laiminlyönyt koskaan ilmestyä lauvantaisin p. Tuomas Aqvinolaisen tai p. Klotildan kirkkoihin, joissa hänen parhaat ostajansa kävivät; varakkaammista juutalaisista oli taas hänen vaimovainajansa pitänyt huolta. Hänen tapansa esiytyä hurskaan lailla oli vähitellen käynyt hänessä jonkunlaiseksi tarpeeksi, jonka vuoksi hän nyt vanhemmilla päivillensä harvoin laiminlöi »ravita itseänsä» messullakin, kuten hänen oli tapansa sanoa; sitä paitse oli hän ollut huomaavinansa, että kauppa kävi paremmin niinä päivinä, jolloin hän oli ollut messussa.

»No, mistä on kysymys?» kysyi hän katsellen viekkaasti tytärtänsä.

»Suuresta kauppa-asiasta, pappa!»

Samassa veti hän salkustansa esiin kimpun vekseleitä ja maksu-osoituksia, jotka kaikki Kristian II oli kirjoittanut.

»Kysymys on näiden myymisestä! Ostatko nämä?»

Nähtyänsä käsialan, virnisti ukko naamaansa rypistäen sen niin sykkyrään, että koko kasvot näyttivät häviävän parran ja tukan peittoon. Nyt muistutti hän piikkisikaa, joka kohottaa harjaksensa puolustukseksensa.

»Illyrialaisia arvopapereja!... Ei kiitoksia, nuo laput minä tunnen... Miehesi lienee tullut pähkähulluksi, joka lähettää sinut tänne sellaisissa asioissa... Vai ovat asiat nyt todellakin sellaisiksi kehittyneet!»

Tähän vastaukseen oli Señora valmistunut eikä siitä häiriytynyt rauhassansa.

»Kuulehan nyt, isä», sanoi hän alkaen seikkaperäisesti selittää millaiset olosuhteet nyt olivat; hän

antoi tarkan selonteon koko »suuresta kaappaustuumasta», todistaen sanansa sillä numerolla *Quernaro-lehteä*, jossa esitys Illyrian eduskunnan istunnosta löytyi, ja muutamilla Lebeaun kirjoittamilla kirjeillä, jotka sisälsivät tietoja kuninkaan toimista ja suunnitelmista... Lorun loppu oli nyt se, että kuningas oli korviansa myöten rakastunut erääseen naiseen, jolle hän tahtoi panna kuntoon komean asunnon (Messinan avenuen varrella) kalustuksinensa, tallinensa ja vaunuvajoinensa; sen vuoksi ei hän varmaankaan epäröisi kirjoittaa maksuosoituksia kuinka korkeille summille ja kuinka suurta korkoa vastaan tahansa...

Vähitellen kävi ukko Leemans tarkkaavaksi. Vihdoin alkoi hän itse kysellä lähemmin hankkeesta, jonka viekkaasti keksittyjä yksityisseikkoja hän nyt kaikin puolin pohti.

»Ja milloin arvopaperit lankeisivat?»

»Kolmen kuukauden kuluttua...»

»Asia olisi siis suoritettu kolmen kuukauden kuluttua.»

»Niin kyllä ... kolmen kuukauden kuluttua.»

Señora teki samassa käsiliikkeen ikäänkuin olisi hän sitaissut jotakin solmulle ja puristi huulensa varsin päättäväiksi.

»Ja mitä korkoa vastaan?»

»Mitä vain haluat... Mitä suuremmiksi sitoumukset saamme, sitä varmemmin pääsemme päämääräämme. Hän on saatettava siihen, ettei hänen auta muu kuin allekirjoittaa luopumus kruunustansa.»

»Ja kun hän on suostunut sen tekemään, niin...?»

»Niin pitää tuo nainen huolen lopusta... Hänellä on silloin rakastaja, jolla on kaksi miljoonaa kulutettavana.»

»Mutta jos nainen keksii pitää kaikki itsellensä! Täytyy olla saakelin varma naisesta, jota käytetään...»

»Hänestä me olemmekin varmat.»

»Kuka hän siis on?»

»Et sinä häntä tunne», sanoi Señora varmasti, korjaten arvopaperit takaisin salkkuun.

»Ei, jättäkäämme asia sittenkin siksensä», sanoi ukko vilkkaasti; mietittyänsä hetkisen lisäsi hän: »Se on paljo rahaa ... sängen paljo rahaa... Ainakin täytyy minun puhua Picheryn kanssa asiasta.»

»Ei, kavahda itsesi siitä, isä... Tähän juttuun ei pidä muita ihmisiä enää sekoittaa. Meitä on jo ennestänsäkin liian monta. Tom, Lebeau ja sinä ... ja jos ai'ot kertoa siitä useammille, niin...»

»Ainoastaan Picherylle, tyttöseni... Voinethan ymmärtää, ett'en minä yksinäni voi niitä hankkia... Ei, se on liian paljo rahaa ... aivan liian paljo minun varoilleni...»

»Ja vast'edes saa hän maksaa vielä enemmän», vastasi Señora kylmäverisesti.

Nyt syntyi hetkisen vaiti-olo, jonka kuluessa ukko mietti itseksensä salaten ajatuksensa tuuhean tukkansa alle, jonka häiläytti kasvoillensa.

»No niin», äännähti hän vihdoin, »minä suostun, mutta yhdellä ehdolla: tuo asunto Messinan avenuen varrella tulee tietysti erikoisesti kalustettavaksi ... ja siihen tarvittavat kompeet hankin minä.»

Tähän saakka oli koronkiskurilla ollut puhevuoro, mutta nyt näytti kaupustelija karvansa.

Señora ratkesi nauramaan.

»Voi sinua vanha lumppukauppias, voi sinua vanhain rääsyjen kaupustelija!»

Tämän sanoi hän äänellä, joka hyvin soveltui tähän ympäristöön, mutta huonosti hänen omaan pukuunsa ja ryhtiinsä.

»No, olkoon menneeksi, isä... Sinä saat hankkia kaikki nuo 'kompeet', mutta ei mitään äitivainajan vanhoja rääsyjä, ettäs sen tiedät.»

Näillä tarkoitti hän niitä kuluneita ja tavallisissa oloissa vallan mahdottomia esineitä, jotka ukko oli koonnut yhteen antaen niille hurskaan nimityksen: »vaimovainajani kokoelma.» Ukko käytti näet hyödyksensä ihmisten tunteellisuutta saadaksensa myydyksi kaiken tuon rojutavaraston, jota hän nimitti rakkaan vainajan jälkeenjättämiksi »muistoesineiksi» ja kun joku tahtoi ostaa jotakin näistä »hänelle kallisarvoisista» esineistä, otti hän siitä hyvän maksun.

»Ymmärrätkö, isä ukko, ei mitään kitsastelua, ei mitään lumppuja... Tuo nainen tietää näet erotuksen oikean ja jäljennetyn tavarän välillä!»

»Häh! Vai on hän sitä laatua», murisi vanha villakoira kuonokarvojensa takaa.

»On, hän ymmärtää ne asiat yhtä hyvin kuin sinä ja minä, tiedätkös!»

»Hm, mutta...»

Ja nyt lähensi villakoira ruman kuononsa liki Señoran ihania kasvoja; vaikka isän ja tyttären ulkomuodot niin vähän muistuttivat toisiansa kuin vanha, rytistynyt pergamenttilehti voi muistuttaa raitista ruusua, oli molempain kasvoihin nyt kuitenkin kirjoitettu: »tässä kaupustellaan.»

»Mutta», jatkoi ukko, »koska minä nyt jo olen suostunut asiaan, pitää minun mielestäni saada tietää, kuka hän on? Kuka tuo nainen siis on?»

»Se on...»

Señora keskeytti itsensä sitoaksensa kiinni leveän hattunsa nauhat peilin edessä, joka kuvasti hänen kauniit kasvonsa ja tyytyväisen, melkein pä ylhäisen hymyilynsä; sitten lopetti hän lauseensa sanoen erityisellä äänenpainolla:

»Se on Spalaton kreivitär!»

II.

Eräs akatemiallinen juhlallisuus.

Se klassillinen palatsi, joka lepää kupoolinsa painon alla Pont des Arts-sillan päässä ja Parisin oppineiden kaupunginosan lähtökohdalla, näytti tänä aamuna harvinaisen eloisalta ja oli pa kuin aikoina se siirtyä paikoiltansa aina vierusrantakadun laidalle saakka. Räiskyvästä kesäkuun sateesta huolimatta, joka toisinaan ihan virtasi alas taivaalta, liikkui taaja, siistipukuinen, hansikkaita käyttävä ihmisjoukko suuren oven portailla ja siitä kiemurtelevana jonona pitkin muuri-aitaa aina Seinejoelle avautuvan holvin aukolle saakka; kärsivällisesti odotti se tässä hyvin tietäen, että kukin heistä pääsisi vuorossansa sisään niiden pienten, eri väristen kutsukorttien avulla, jotka keskellä ryöppysadetta välähtelivät heidän hyppysissänsä. Samanlainen järjestynyt ja säännöllinen jono vaunuja ulottui myöskin läheisen Rahapajan sivua kulkevaa rantakatua pitkin, jono Parisin upeimpia kaksivaljakkoja, joiden kuskit ja lakeijat olivat puettut joko siroihin nykyaikaisiin tai vanhanaikuisiin, komeihin livreepukuihin, vaikka ne tilapäisesti peittyivätkin jokapäiväisten, kansanvaltaisten sateenvarjojen ja sadetakkien alle. Toiset toistansa ylhäisemmät koti- ja ulkomaiset vaakunat, vieläpä kuninkaallisillakin valiolauseilla ympäröidyt, loistivat vaunujen sivuilta muodostaen jonkunlaisen, mahtavan suuren vaakunakirjan, jonka kuvasto komeana levisi pitkin Seinen rantoja. Ja kun joku päivänsäde synkkiä kasvoja kirkastavan hymyilyn lailla silloin tällöin valahti alas pilvien lomasta, kimaltelivat kostuneet vaakunat, valjaat, vartijasotilaiden kypärät, kupoolin yllä oleva lyhty ja vieläpä suuren portin edessä lepäävät, aina tomuisen harmaat pronssiset leijonatkin näyttivät nyt kauniin, mustan kiiltövärensä.

Pitkien väliaikojen kuluttua on tuolla vanhalla akatemiatalolla tällaiset juhlapäivänsä, jolloin se jonkun vastaanoton johdosta iltapäivin äkkiä herää ja virkistyy eloon. Mutta tänä päivänä ei ollut kysymys mistään vastaanotosta. Siihen oli vuodenaika jo aivan liian myöhäinen: akatemiaan vastaanotettavat, joilla on siellä oikkunsa yhtä hyvin kuin näyttelijöilläkin, eivät ikinä tyytyisi esiytymään sen jälkeen kuin suuret kilpa-ajot jo ovat olleet ja menneet, taidenäyttely suljettu ja matkakirstut sälytetyt kesämatkoja varten. Nyt oli kysymys ainoastaan akatemian palkinnon jaosta, vähemmän huomattu tapaus, joka ei tavallisesti houkuttele liikkeelle muita kuin seppelöitävien läheiset perheet. Tämän erikoisen ihmistulvan ja ylhäisen väkijoukon oli akatemian oville tuonut se uutinen, että palkittujen teosten joukossa oli myöskin ruhtinas de Rosenin kirjoittama *Kuvaus Ragusan piirityksestä*, jonka vuoksi monarkkinen ryhmäkunta oli käyttänyt tilaisuuden toimeenpannaksensa — kaupungin

järjestysvallan suojaamana — mielenosoituksen nykyistä hallitusta vastaan. Tavattoman suotuisan sallimuksen kautta taikka jonkun vehkeilyn johdosta, jommoiset kaikessa salaisuudessa menestyvät virallisissa ja akatemiallisissa piireissä, oli akatemian elinkautinen sihteeri sairastunut, jonka vuoksi jalo Fitz-Roy'n herttua oli ottanut lukeaksensa julki palkintolautakunnan lausunnon; ollen valkoisen verensä viimeiseen tippaan asti legitimisti »alleiviivaisi» hän tietysti ne kiihkeimmät kohdat ruhtinas Herbertin kaunista historiallista puolueesta, joissa puolueen koko hallitusmielisyys ja kiihkoisuus ilmeni. Näin tulisi tästä tilaisuudesta ivallinen mielenosoitus, jollaisia akatemiassa uskallettiin panna toimeen keisarikunnankin aikana. Kaikki kävisi nykyisen suopeuden lipun alla, sillä olihan suopeus tasavallan sävyisiä tyttäriä.

Kun akatemian vanha kello löi kaksitoista, syntyi yleisössä liikettä. Portit avataan. Verkallensa vetäytyy ihmisjoukko parhaimmasta järjestyksessä Mazarinen torin ja samannimisen kadun puoleisille sisäänkäytävälle päin samalla kun vaakunoilla koristetut vaunut kääntyvät kaareissa palatsin pihaan jättäen parhaille istumaisijoille oikeutetut herrasväkensä portaiden edustalle, missä kansliapäällikkö, kunniamitaleilla koristetun palvelijakunnan keskellä, hääriä hopealla huolitellussa virkapuvussansa ja muuten niin hyväntuulisena kuin linnanvouti tarinassa »la Belle au Bois-Dormant» hyörii prinsessan sängyn ympärillä tämän herätessä satavuotisesta unestansa. Vaununovet lyödään auki, pitkätkäiset lakeijat hyppäävät alas istuimiltansa kuskin vieressä, herrasväet astuvat vaunuista, tervehtivät ja kumartavat juhlallisesti ja hymyilevät toisilleen ja kuiskailevat keskenänsä kuin vanhat tuttavat ainakin hävitäksensä sitten silkin kahistessa joko siihen matotettuun porraskäytävään, joka vie erityisesti varatuille lehtereille, taikka siihen pitkään käytävään, joiden vuosisataista, kulunutta kivitystä myöten päästään palatsin sisäosiin.

Yleisölle aiottu osa salia täyttyy kuulijoilla. Tasaisesti kohoavat istumapenkit mustenevat yksitellen aina kattokaariin saakka, missä seisovien kuulijain sivukuvat esiytyvät tummina kupoolin lasi-akkunoita vastaan. Ei ainoatakaan sijaa tyhjänä. Pää päin vieressä istuu täällä kuulijoita omituisen koleassa museo- ja kirkkovaalaistuksessa, jossa Ranskan suurkauden miehet, Descartes, Bossuet, Massillon y.m. nerot ovat edustettuina marmorisina pystykuvina ikuisiksi ajoiksi samaan asentoon kangistuneine, miettiväisine, liikkumattomine kasvojen-piirteinensä. Salin suuren, nyt kuulijoilla täytetyn puoliympyrän edessä oli sentään muutamia tyhjiä penkkejä ja ylinnä viheriällä veralla verhottu pöytä puhujaa varten, kuten jo sille asetettu vesilasi ilmaisi. Näille sijoille asettuvat akatemian jäsenet, he kai koht'ikään tulevat sisään noista korkeista kaksoisovista, joiden yläpuolella luemme suurilla, hautapatsaista tutuilla, kultakirjaimilla kyhättyt sanat: *kirjallisuus, tiede ja taide*.

Mutta kaikki näyttää niin vanhalta, jäykältä ja köyhältä muodostaen täydellisen vastakohtan niille keväisille puvuille, joilla lehterit ja permanto olivat verhotut kuin kukkasköynnöksellä. Väriltänsä hillityt, sametin hienot, aniharvoin kirkkaat, vaaleat puvut, (kuosiltansa ruumiinmuotoiset niinkuin ajan tapa vaati ja hohtavilla teräshelmillä kirjaellut), keveät, ilmavat hiuslaitokset, joita koristi joko pitsit, kukkaiset tai pienet samettirusetit eli keltaisten tähkäpäiden sisästä pilkistävät pienet lintuset; suuret viuhkat, jotka olivat alinomaan liikkeessä levittäen ympärillensä hienojen hajuvesien lemua — kaikki tämä näytti saavan salia kaunistavan vanhan kotkankin räpyttämään silmiänsä mielihyvällä. Mutta vaikka edustetaankin vanhaa Ranskaa, niin eihän liene tarvis tuoda mukansa näin raskasta ilmaa ja pukeutua variksen peljättien lailla!

Kaikki, mitä Parisissa oli kuosikasta, ylhäissyntyistä ja säädyllisesti ajattelevaa, oli saapunut tänne, hymyili toisilleen ja tunsu toisensa pienistä salaperäisistä viittauksista; täällä nähtiin hienojen klubien jäsenet, S:t Germainen etukaupungin ylimystö ja se seurapiiri, joka ei koskaan sekaudu suuren yleisön elämään eikä näy teattereihin ensi illoissa, vaan esiintyy määrättyinä päivinä Operassa tai musiikkikonservatorion konserteissa muodostaen muuten erityisen, suljetun maailman, joka elää paksujen akuttimien takana, erillään katumetelistä, jopa päivän valostakin ja josta julkisuudessa ei näy muuta kuin kuolemanilmoitukset, satunnaisten avioiriitojen selvitykset taikka uutinen jostakin omituisesta seikkailusta, jossa joku »kumiylimystön» perhejäsenistä on ollut mukana.

Tämän valikoiman ohella nähtiin myöskin muutamia illyrialaisia ylimysperheitä, jotka olivat paenneet isänmaastansa maanpakolaisen kuninkaansa mukana, kaikki kauniita nais- ja miestyyppejä, vaikka tähän hienoimpaan parisilaisympäristöön nähden hieman liian särmäkkäitä ja outoja. Selvästi eristyissä ryhmissä nähtiin sitä paitse tunnettuja kirjallisia piiriä, jotka tavallisesti valmistavat akatemiallisia vaaleja ja ennakolta vaikuttavat niin paljo äänestykseen, että näiden tuttavuus ja suosio usein painaa enemmän vaa'alla kuin jonkun ehdokkaan omat ansiot. Ylimystön keskuudessa nähtiin vielä muutamia keisarikaudenkin suuruuksia, nousukkaita, jotka aikoinansa olivat ivailleet vanhaa »ukkojen puoluetta», mutta nyt lukivat itsensä siihen.

Lopuksi oli tämän valioyleisön keskuuteen vielä pujahtanut muutamia »riuduttavia» kaunottaria, jotka ylhäisön poissaollessa koreilevat teattereissa loistavissa puvuissansa, vaikka nämä monarkkisellekin leirille tutut naiset nyt esiintyivät niin vaatimattomina, ja vihdoinkin pari kolme koko Parisille tuttua, yleisesti suosittua näyttelijätärtä, joita pääkaupungin kaikki naiset mielellänsä jäljittelivät puvuissansa.

Tätä varsinaista yleisöä lukuunottamatta nähtiin joukko sanomalehtimiehiä ja ulkomaisten lehtien edustajia, jotka kirjesalkkuinensa, kirjoitusneuvoinensa y.m. näyttivät pukunsakin puolesta varustautuneen kuin jotakin matkaa varten keski-Afrikaan.

Alimmalla pienellä penkillä, puhujalavan luona, istui palkitun sankarin puoliso, ruhtinatar Colette de Rosen viehättävän aistikkaassa, intialaisesta kashmirkankaasta ja moaresilkistä tehdyssä viheriäisessä puvussansa; siron hiuslaitoksen ympäröiminä loistivat hänen kauniit kasvonsa voitonriemuisina. Ruhtinattaren vieressä taas istui paksu ja karkeapintainen ukko Sauvadon ylpeillen siitä, että sai olla veljentyttärensä seurana tässä tilaisuudessa, johon hän tietämättömyydessänsä oli pukeutunut kuin ylhäistä perheiltamaa varten kunnioittaaksensa sitä enemmän juhlallisuutta. Tämä pukuerehdys teki hänet levottomaksi: valkoinen kaulaliina kiusoitti häntä kuin mikäkin kaularauta; alinomaa tähysteli hän kaikkia sisääntulijoita keksiäksensä edes jonkun samalla tavoin puvussa erehtyneen poloisen. Mutta tätä toveria onnettomuudessa ei löytynyt.

Pian syntyi tuon loistavasti puetun ja hilpeän valiojoukon vilinässä äänekäs hälinä, joka toisinaan heikkeni, mutta sentään kuului selvästi ja vierä mainettivirtauksena toisesta päästä salia toiseen. Pieninkin naurahdus leviää ja vaikuttaa toisiin, pieninkin liike ja suosionosoituksiin varustautuva, ojennettu käsipari huomataan, kaikki ovat jännittävän odotuksen vallassa, uteliaisuus on yhtä pingoitettu kuin jossakin merkillisessä ensi-illassa, missä näytelmän menestys jo ennakkolta on taattu; ja kun kuuluisuudet tuon tuostakin saapuvat paikoilleensa, kääntyy kaikkien äänekäs huomio heihin päin, vaikka väkijoukon utelias tai ihaileva solina sentään laimenee näiden mennessä ohitse.

Mutta luokaapa silmänne tuonne Sullyn kuvan yläpuolelle, niin näette kaksi naista, joista toinen taluttaa pientä poikaista ja jotka yhdessä ottavat haltuunsa aition etumaiset sijat. Toinen heistä on Illyrian, toinen Palermon kuningatar. Puettuina samallaisiin tummanpunaisesta täpläisestä silkkipankaasta tehtyihin pukuihin, joiden rinnustat ovat kirjaellut koruompeluksilla, ja diadeemihattuihin, joiden pitkät, lepäävät sulat hivelevät toisen vaaleita ja toisen ruskeita suortuvia, vaikuttavat nämä kuninkaalliset orpanukset toistensa viehättävinä vastakohtina, ollen kaikessa muussa, paitse ylvään vartalon notkeudessa, vallan erilaisia, jaloja tyypejä. Frédérique on käynyt kalpeaksi ja vanhenevaisuutta todistava piirre tekee hänen hymyilynsä surullisemmaksi; maanpakolaisuuden levottomuutta ja kärsimyksiä osoittavat myöskin hänen tumman orpanansa kasvot. Naisten välissä istuu pikku Zaran kreivi ravistellen vaaleita suortuviansa; hänen kasvonsa, katseensa ja päättäväinen suunsa todistavat päivä päivältä varmistuvaa itseluottamusta. Hän on jo tosikuninkaan taimi, jonka kehitys on alkanut menestyä.

Vanha herttua de Rosen istuu saman aition taustalla erään henkilön kanssa; Kristian II se ei ole, sillä tämä on jäänyt pois välttääksensä varmasti odotettavaa mielenosoitusta, vaan paksu- ja tuuheatukkainen, pitkä mies, yleisölle tuntematon suuruus, jota tämän juhlallisuuden aikana ei mainita, vaikka juuri hänen nimensä pitäisi olla kaikkien huulilla. Oikeastaan on näet koko juhlallisuus hänen kunniaksensa toimeenpantu, hän juuri on sepittänyt sen suuremmoisen kuningasvallan rekviemiun, jota nyt käydään esittämään Ranskan viimeisten ylimysten ja pääkaupunkiin asettuneiden, valtakunnistansa karkoitettujen maanpakolaisten kuningashuoneiden läsnäollessa. Korkeat maanpakolaiset ovat näet kaikki saapuneet juhlimaan »veljeänsä ja sukulaistansa» Kristian II:sta tuottaen asianomaisille juhlamarsalkoille melkoista päänvaivaa istuinjärjestyksen suhteen. Sortuneen suuruuden arvonmukaisia vaatimuksia on näet aina vaikea täyttää ja maanpakolaisuuden kiusallisissa olosuhteissa voi heidän epäilyksensä kehittyä suorastaan ärtyneeksi haavaksi.

Descartesin lehterillä — näitä nimitetään näet kunkin lehterin yläpuolella seisovan pystykuvan mukaan — istuu Westfalin kuningas, jonka ulkonäön ylevää ylhäisyyttä lisää terävät, mutta sokeat silmät. Silloin tällöin hymyilee hän yhtäänne ja kumartaa toisaanne päin. Alinomaa näyttää hän huolehtivan siitä, ettei hänen sokeuttansa huomattaisi, tehtävä, jossa häntä alttiudella auttaa tyttärensä, tuo pitkä ja hoikka nainen, jonka pää näyttää taipuvan alas rikkaiden kultakiharain painosta. Kun kuningas pitää ainoastaan tummista kiharoista, on hän yhäti salannut tältä tukkansa todellisen värin. »Jos sinä olisit vaaleatukkainen, en ehkä voisi pitää sinusta niin paljoa», oli hänen tapansa sanoa suki'essansa prinsessan suortuvia. Tämä pari, isä ja tytär, kärsi maanpakolaisuutensa arvokkaasti ja ylhäisellä levollisuudella kuin olisi kysymys ollut jostakin kävelystä kuninkaallisissa puistoissa. Aina kun kuningatar Frédérique tapasi hervottomuuden hetki, muisteli hän tätä sokeaa kuningasparkaa jaloine oppainensa, jonka esimerkki antoi hänelle uutta voimaa ja virkistystä.

Mutta siirtäkäämme silmämme toista lehteriä kohti. Loistavassa silkkiturbanissa istuu siellä Galitsian lihava kuningatar, joka paksuine poskinensa ja punaisine ihovärinensä muistuttaa karkeakuorista appelsiniä. Puuskuttaen ja puhallellen löyhyttelee hän kasvojansa viuhkalla jutellessansa nauraen valkoharsoisen naisen kanssa, jonka nuorissa suloisissa kasvoissa jo näkyy surun jälkiä silmien ympärillä, kalpeilla huulilla ja noilla kyynelten uurtamilla poskijuovilla. Tämä rakastettava nainen, Palman herttuatar, ei näytä juuri syntyneen niitä täristyksiä ja kauhuja varten, joihin hänen seikkailuhalukas puolisonsa on hänet elämän polulla saattanut. Läsne on hänkin, tuo suuri hirviö, joka

tuon tuostakin aivan tuttavallisesti pistää kiiltävän mustan partansa esille molempain naisten välistä; muuten ovat hänen kasvonsa kauniit ja vasken karvaisiksi ahavoituneet viimeisen sotaisen yrityksen jälkeen, joka maksoi hänelle niin paljo ja sentään epäonnistui niinkuin edellisetkin retket. Mutta jonkun aikaa sai hän näytellä kuningasta, pitää hovia, juhlia, naisia, laulattaa *Te deumia* ja nähdä kukkaisia siroteltavan tiellensä. Hän näytteli osansa, allekirjoitti päätöksiä, tanssi, puhui kirjoitusmusteella ja ruudilla, vuodatti verta ja kylvi vihaa. Ja kun hän menetti taistelun, jätti hän uskollisen puolisonsa ja pakeni takaisin Ranskaan kootakseen voimia ja miljoonia uusiin yrityksiin; muuten esiytyyhän jonkunlaisessa matkailijan ja seikkailijan puvussa: tiukasti ruumiin mukaisessa, kiiltävillä napeilla ja nyöreillä koristellussa pitkässä takissa, joka tekee hänet mustalaisen näköiseksi. Kokonainen liuta solisevaa nuorisoa istuu samassa aitiassa jutellen äänekkäästi ja vapaasti kuin nuorisoo Pomareen kuningattaren hovissa tuota kovaa ja kuherrukselta kuulustavaa, kansallista kieltänsä, sinutellen toisiansa ja käyttäen keskenänsä tuttavallisia puhetapoja, jotka herättävät pahennusta salissa.

Omituista kyllä, oli Bossuetin pieni aatio jäänyt tyhjäksi, vaikka yleisöä oli kokoutunut niin paljo, että amfiteatterissa nähtiin syntyperäisiä ruhtinaitakin. Kaikki ihmettelivät itseksensä, ketä suuruutta tai tilapäisesti Parisissa oleskelevaa hallitsijaa varten tämä mahtoi olla varattu, koska hän myöhästyy niin paljo, että istunto nähtävästi saa alkaa ilman häntä. Vanha akatemian kello lyö jo 1. Silloin kuuluu lyhyt komento: aseisiin! Ja aseiden tahdikkaan kalskeen kestäessä avautuu korkea kaksois-ovi: saapuu »runous, tiede ja taide.»

Kaikki nämä kuolemattomat näyttävät, ihme kyllä, varsin reippailta ja eloisilta, niin että luulisi periaatteellisen tahdonvoiman heitä sellaisina säilyttävän; muuten tekee jokainen pian sen huomion, että vanhimmat heistä koettavat esiytyä hilpeän nuorekkaina, jota vastoin nuoremmat nähtävästi tahtovat mieluummin vaikuttaa totisuudellansa ja juhllaisuudellansa, kun heiltä toistaiseksi puuttuu kunnioitusta herättävät harmaat hapsset. Kokonaisuudessaan ei tuo oppinut seura juuri suuremmissa vaikutusta tehnyt: nykyajan kuosi, sileäksi kammatut hiukset ja vartalonmukainen musta juhlatakki eivät juuri vaikutakaan kehenkään. Epäilemättä näyttäisi Boileau ja Racinen aikuinen teko kukaan toiselta ja vaikuttaisi enemmän kunnioitusta herättävästi, arvokkaasti ja kohottavasti — kattokupua kohti! Ainoa, mikä tekee hauskemman vaikutuksen salissa, on pari kolme palmunlehvillä koristettua juhlatakkia, joiden näemme vetäytyvän akatemian jäsenille varattujen penkkien ylimmäisille istuimille ja sen pöydän luo, missä puhujia varten aiottu sokurivesilasi on. Pian astuu eräs näiden joukosta esille ilmoittaen: »istunto alkaa». Mutta hänen sanojansa ei kukaan usko eikä niitä usko hän itsekään. Hän tietää näet varsin hyvin että Montyonin hyve-palkintojen jakaminen, josta eräs palmulehväisistä herroista nyt käy tekemään seikkaperäistä, kaunopuheliasta selkoa on varsinaisen istunnon ulkopuolella.

Puhe on tietysti akatemiallinen mestariteos, täydellisesti akatemialliseen tyyliin laadittu ja tarpeenmukaisesta lauseparsilla »hieman» ja »niin sanoakseni» hienonnettu osoittaen, että puhuja näillä aina palaa samaan ajatukseensa niinkuin tekevät hurskaat naiset, jotka ripillä jonkun pikkusynnin unhotettuansa palaavat takaisin rippi-isän luo tunnustaaksensa senkin; sitä paitse oli puhe koristeltu kaikenlaisilla arabeskeilla ja kiertelyillä, joilla puhuja kai tahtoi peittää ajatustensa köyhyyttä, joten esitys siis oli täydellisesti siihen tyyliin, joka vanhastansa on akatemiallista ja jota jokainen sitoutuu käyttämään samalla kun hän vihreillä palmunlehvillä koristetun juhlatakin päällensä pukee. Akatemian kokousten tavallinen yleisö olisi epäilemättä ihastunut komeaan puheeseen ja osoittanut suosiotansa sekä jalkoja tömistämällä että »hirnumalla» taiteellisille lause-käänteille, joiden lopputuloksen jo alussa voi arvata.

Mutta tämänpäiväinen kiireinen ja kärsimätön yleisö ei ollut saapunut tänne tuollaista esitystä kuulemaan. Voitte siis kuvitella mielessänne, kuinka ylevän välinpitämättömästi ja halveksivasti tuo ylimyksellinen valioyleisö kuunteli yksinkertaisten ja kömpelöiden ihmisten vaatimattomia hyveitä ja uhrautuvia lemmenodistuksia ylistettävän moisella vanhanaikaisella laverruksella, joka muistutti niiden syrjäisten maaseutusoppien kieltä, missä kilpakirjoitusten kirjoittajatkin asuivat. Jalosyntyinen, korkeasukuinen ylimystö ihmetteli, että yhteiskunnassa todellakin on noin paljo — kunnan ihmisiä. Puhuja luettelee edelleen toisen kansanomaisen nimen toisensa jälkeen... Yhä, yhäkö tuota jatkuu?... Ihmiset siis yhäti vain kärsivät ja uhrautuvat ... kuin sankarit!... Klubiherrain mielestä käy tämä jo »murhaavaksi». Ruhtinatar Colette de Rosen hengittää pienen hajuvesipullonsa lemua... Kaikki nuo vanhat ja luetellut raukat haiskahtavat hänestä »syöpäläisiltä». Kaikkien kasvoilta tihkuu sellainen ahdistuksen hiki, että akatemian koleat kiviseinät uhkaavat kaatua. Puhuja alkaa ymmärtää käyvänsä ikäväksi. Hänen täytyy siis pitää suurempaa kiirettä.

Poloinen Marie Chaloye, kotoisin Ambegeue-les-Combesista, joka viisikymmentä pitkää vuotta olet hoitanut halvattua tätiäsi, ruokkinut häntä, niistänyt hänen nenänsä, pukeutunut hänet ja riisunut vaatteet hänen yltänsä ja sitä paitse säästänyt varoja hänen kymmenelle serkullensa! Ja sinä kunnianarvoisa apotti Bourillon, S:t Maximin-le-Hautin pastori, joka vuosikautia olet kantanut lohtua vuoristoseudun voita ja juustoa valmistavalle väestölle! ette te aavista, että Ranskan akademia, joka nyt on palkinnut puuhanne, saisi kärsiä häpeää ja pilkkaa teidän tähtenne ja että nimenne luettaisiin julki kuulijakunnan

tyytymättömän solinan kestäessä, joka ei ole muuta kuin harmistuneiden pilkantekoa vaivoistanne! Puheen loppu muodostuu rajuksi, huonosti järjestetyksi pakoretkeksi ja niinkuin pakeneva nopeammin joutuaksensa viskaa ojaan laukkunsa ja aseensa, jättää akatemiallinen kaunopuhujamme pois harkitit kuvauksensa jalosta urhoudesta ja enkelimäisestä uhrautuvaisuudesta ollen varma siitä, että kertomus kokonaisuudessaan voitaisiin lukea seuraavan päivän lehdissä, jolloin yleisö paremmin ehtisi huomata kaikki hänen kauniit lausepartensa.

Vihdoinkin pääsee hän luettelonsa loppuun. Muutamat huusivat: hyvä! toiset huoahivat ääneen: ah! Kaikki tunsivat itsensä keventyneiksi. Poloinen puhuja istuutuu, pyyhkii hänkin kasvojansa vastaanottaessaan parin nuoremman kumppalin kiitokset puheesta, jonka tyylin akatemiallisiin salaisuuksiin he vielä olivat vähemmän perehtyneitä.

Seuraa viiden minuutin loma-aika. Kaikki oikovat itseänsä, rykivät ja tointuvat jälleen. Äkkiä syntyi sitten syvä hiljaisuus. Toinen palmunlehväisiin juhlatakkeihin puetuista herroista on noussut seisollensa.

Kaikki tuntevat hänet jalo- ja korkeasukuiseksi Fitz-Roy'n herttuaksi. Jokainen ehtii hyvin tarkastaa häntä tuossa, kun hän jonkun aikaa järjestää paperejansa viheriällä veralla peitetyllä, pienellä pöydällä. Ollen laiha, köyryselkäinen ja olkapäiltä kutistunut mies näyttää hän roikkuvine käsivarsinensa ja terävine kyynäpäinensä jo 70-vuotiaalta vanhukselta, vaikka tuskin on viittäkymmentä täyttänyt. Riutuneen ja nääntyneen vartalon päässä näemme kalpeat, rumapiirteiset kasvot ohkaisine poskipartoinensa ja harventuvine hiuksinensa. Hän muistuttaa Montefeltroa (Lucretia Borgiassa), joka paavi Aleksanteri VI:n myrkyä juotuansa vetäytyy näyttämön taustalle surkeana ja masentuneena kuin kana, jolta siivet on lyhennetty ja joka värisee vallan nolostuneena huomattaessaan olevansa vielä elossa. Jalo Fitz-Roy'n herttua ei ole juonut myrkyä eikä muuta sellaista, mutta hän polveutuu kauhean vanhasta suvusta, joka ei ainoassakaan sukupolvessa ole nuorentanut itseänsä vierailta lisillä ja joka nyt viimeisessä edustajassansa on rappeutunut niin, ett'ei se voi enää jatkua säätyä alemmankaan avioliiton kautta. Muutenkin vihertävän kalpea ja jalo Fitz Roy'n herttua näyttää hännystakkinsa viheriäin palmunlehvien heijastuksessa vieläkin viheriämmältä, jonkunmoiselta sairaalta apinalta, joka ukko Sauvadonin mielestä tekee vallan jumalallisen vaikutuksen. »Erinomaisen kaunis nimi tuo», sanoo Sauvadon naapurillensa. Naisten mielestä vaikuttaa hän »hienosti.» Fitz-Roy, mikä kaunis nimi!

Nimeänsä ja monien esi-isiensä pitkää luetteloa, jossa ei puutu yksinkertaisiakaan raukkoja, saa hän enemmän kiittää jäsenyydestänsä akatemiassa kuin omia historioitsija-ansioitansa; näitä edustavat näet vain muutamat laihat kyhäykset, joiden ensimmäisellä osalla korkeintaan voi katsoa olevan minkäänlaista arvoa. Mutta tämä ensi osa onkin toisen kirjoittama ja jos jalo Fitz-Roy sattumalta loisi silmänsä sitä lehteriä kohti, missä Illyrian kuningatar Frédérique istuu, ja huomaisi sen tulisilmäisen, suuren pään, josta hänen teoksensa on lähtenyt, ei hän ehkä järjestelisi paperejansa niin ylenkatseellisen näköisenä eikä aloittaisi esitystensä niin ylväällä ja ylimyksellisellä katseella kuin hän nyt sen tekee. Aluksi mainitsee hän vain sivumennen useita vähemmin huomattuja palkittuja teoksia tyypistellen mielensä mukaan tekijäin ja teosten nimiä osoittaaksensa ettei hän niille suurempaa merkitystä anna. Noin hovin vuoksi vain!... Tulee sitten Roblotin palkinnon vuoro, joka annetaan parhaimmasta historiallisesta teoksesta, mitä viiden vuoden kuluessa on julkaistu. »Kuten tiedätte, on akademia päättänyt antaa sen ruhtinas Herbert de Rosenille ... hänen erinomaisesta kuvauksestansa: 'Kertomus Ragusan piirityksestä'»... Voimakkailla suosionosotuksilla vastaanottaa sali jo nämä ensimmäiset sanat, jotka puhuja lausuu kuuluvalla äänellä ja kylväjän kädenliikkeellä. Varrottuansa kunnes tämä innostuksen myrsky on tauonnut, jatkaa jalo Fitz-Roy käyttäen paremman vaikutuksen vuoksi jotakuinkin lapsellista mutta varmaa temppeä. Hiljaisella ja levollisella äänellä sanoo hän »hyvät herrat»... Sitten pitää hän lyhyen loman katsellen yleisöön päin, joka kärsimättömänä ja jännittyneenä näyttää olevan täydellisesti hänen käsissänsä. Jalon puhujan kasvoilla on sellainen ilme kuin tahtoisihan hän sanoa: »Kas niin, jos minä nyt en jatkaisikaan, niin jäisitte te noloiksi vai kuinka?»... Sen sijaan nolostui hän itse huomattaessaan, ett'ei kukaan viitsinyt kuulla häntä, kun hän jälleen jatkoi puhettansa...

Tähän saakka tyhjänä olleen lehterin ovi oli näet avautunut ja sisään astunut nainen, joka istuutui varsin rauhallisena paikoillensa vetäen kuitenkin useiden huomion puoleensa. Hänen tumma pukunsa oli nähtävästi parhaimman naisräätälin valmistama, riikinkukon silmiä jäljettelevillä koruompeluksilla kirjaeltu ja ruumiinmukainen; päässä on hänellä kultaisella pitsillä päärmätty hattu, jonka alta tämän Ahasveruksestansa varman Esterin vaalean rusoittavat, soikeat kasvot eduksensa vaikuttivat. Ihmiset kuiskaavat hänen nimensä: kaikkihan tuntevat hänet, sillä kolme kuukautta on jo »koko Pariisi» puhunut hänen lemmensuhteistansa ja loistostansa. Hänen huoneustonsa Messinan avenuen varrella muistuttaa loistavan kalustuksensa vuoksi keisarikauden maineajoja. Sanomalehdet ovat rientäneet antamaan yksityistietoja tästä ylhäisestä »häväistyksestä», ruokasalin maalauksista, jopa tallin korkeudestakin ja tienneet kertoa, että kunniastansa kuuluisaa Menelausta arempi aviomies oli pujahtanut ulkomaille peittääksensä mieliharmsinsa niinkuin »suuren aikakauden» (= Ludvig XIV:n hallituskauden) aviomiesten tapa oli. Mutta valloittajan nimeä eivät sanomalehdet ole julkaisseet. Teatterissa istuu tuo nainen aina yksin ensi-rivin etuaitiossa, mutta varjossa hänen takanansa häämöittävät kavaljeerin

hienot, mustat viikset. Kilpa-ajoissa ja Boulognen metsässä ajelee hän niinkään yksin, suuri kukkaiskimppu toisella tyhjällä istuinpaikalla ja vaunujen ovesa omituinen, salaperäinen vaakuna, jonka ympärillä luemme vastamaalatuun, tuhman vaalilauseen: *oikeuteni, kuninkaani* (mon droit, mon roy), jonka rakastaja on valinnut hänelle tehdessänsä hänestä kreivittären. Tällä kertaa oli lemmitty täydellisesti tunnustettu. Moisenä juhlapäivänä oli hän saanut paikkansa majesteeteille varatuilla kunniasijoilla Wattleetin, kuningas Kristianin asemiehen, ja Akselin prinssin seurassa, joka aina oli valmis esiytymään, kun vain oli kysymys jostakin kuninkaalliselle arvolle käyvästä hassutuksesta; tätä Kristianin menettelyä pidettiin rakastajattaren julkisena tunnustamisena ja oli hän siis nyt ikäänkuin leimattu Illyrian vaakunalla. Mitään mieliharmia ei hän kuitenkaan tämän valioyleisön keskuudessa herättänyt. Kuninkailla on oikeus kaikenlaisiin oikkuihin ja huvituksiin, jotka — samoin kuin heidän persoonansakin — ovat kaiken moitteen yläpuolella, olletikin sellaisessa seurassa kuin tämä oli, missä vielä olivat säilyneet muistot Ludvig XIV:n ja Ludvig XV:n rakastajattarista, jotka ajelivat kuningattaren vaunuissa ja suurilla juhlametsästyksillä esiytyivät hänen sijaisensa. Tosin voi joku nenäkäs ihminen, kuten Colette de Rosen, olla kainosti loukkautuvinaan ja harmitellen ihmetellä, että akatemia oli sallinut »tuollaisten naikkosten» tulla tänne, mutta epäilemättä oli kaikilla näillä harmistuneilla kaunottarilla kotonansa joku Kristianin lahjoittama pieni ja sievä, mutta keuhkotautinen apinanpentu hyväiltävänä. Useimpiin teki kuninkaallinen lemmitty erittäin edullisen vaikutuksen. Klubilaiset huudahtivat: »sangen siro nainen!» Sanomalehtimiehet taas sanoivat: »lemmitty, josta voi ylpeillä!» [Parisilaiset käyttivät tähän aikaan lauseparsia: très chic ja très crâne!...] Kaikkialla näki rakastajatar suosiollisia kasvoja; itse »kuolemattominkin» tähystelivät mielihyvällä tuota ihanaa naista, jossa ei näkynyt merkkiäkään yleisen huomion vaikutuksesta, lukuunottamatta sitä vähäistä ylvästä ilmettä katseessa, mikä on niin tavallista kaikissa naisissa, joita lorgneteilla ja kiikareilla tarkastellaan.

Pian suuntautuu yleisön uteliaisuus toiselle taholle, nim. Illyrian kuningatartha kohti: miten mahtoi rakastajatar häneen vaikuttaa? Ei pienintäkään värähdystä kasvoissa; eikä liikahda edes hattusulkakaan. Frédérique, joka ei ottanut osaa tavallisiin huvituksiin, ei tuntenut kilpailijatartansa ulkonäöltäkään: hän ei ollut tätä koskaan nähnyt eikä nytkään katsellut häntä sen kummemmin kuin puvuistakin huvitettu nainen toisen pukua tarkastelee. »Kuka hän on?» kysyi Frédérique sentään Palermon kuningattarelta, vaan sai lyhyen ja nopean vastauksen: »en tiedä». Viereisessä lehteriaitiossa kuuli hän samassa monta kertaa uusittavan nimen: »Spalato ... Spalaton kreivitär se on!»

Tämä nimi oli jo kuukausia ahdistellut häntä kuin paha uni. Hän tiesi, että Kristianin uutta rakastajatartha niin nimitettiin ja oli kuullut puolisonsa käyttäneen ainoaa kuninkaallista oikeuttansa antaaksensa lemmityllensä nimen, joka oli Illyrian mainehikkaimpia. Kaikista puolisonsa rikoksista oli tämä vaikuttanut pahimmin kuningattareen, jonka mielestä mitta nyt oli kukkuransa saanut. Mikä häpeä kohottaa moinen naikkonen ruhtinaallisten joukkoon ... ja tehdä se ihan hänen ja Zaran kreivin nähden! Vielä pahemmin kuin tämä teko vaikutti häneen vaistomaisesti tuon naisen ylväs ja vakava kauneus. Korskea katse, jalo ja puhdas otsa ja hieno suu, kaikki näytti uhittelevan häntä... Tuhannet ajatukset heräsivät hänessä. Yhtäällä ankara ahdistus ja jokapäiväiset nöyryytykset!... Vasta eilen oli vaunuseppä ilmestynyt hänen akkunansa alle vaatien rahaa... Rosen oli maksanut hänelle ... siihen oli kuningattaren täytynyt suostua. Toisaalla taas tuo nainen ... ja hänen loistava elämänsä!... Mistä mahtoi Kristian saada rahaa hänen ylöspidoksensa?... Siitä päivästä alkaen, jolloin hän keksi puolisonsa vaihtaneen kruunuunsa jalokivet tekokiviin, katsoi kuningatar hänen voivan tehdä mitä tahansa. Sisäinen ääni kuiskasi hänelle, että tuo Spalaton kreivitär koituu ikihäpeäksi hänelle, kuninkaalle ja koko huoneelle. Äkkipikaisessa mielessänsä tunsin hän samassa tuokiossa halun nousta ja mennä tiehensä Zaran kanssa päästäksensä mitä pikimmin häpäisevästä naapuruuudesta ja alentavasta kilpailusta. Mutta samassa muisti hän olevansa kuninkaan puoliso ja kuninkaan tytär, muisti, että hänen pojastansakin piti kerran kuningas tuleman. Sen vuoksi ei hän tahtonut suoda vihollisillensa tilaisuutta riemuita hänen onnettomuutensa kustannuksella. Se arvontunne, joka hänestä oli naisellisuutta korkeampi ja joka kurjuudenkin päivinä oli ollut hänen elämänsä ojennusnuorana, auttoi häntä nytkin ottamaan vaarin arvostansa niinkuin hän kotonansakin aina huolellisesti koetti peittää lähenevää köyhyyttä. Kuningatarten kohtalo voi olla julma, vaikka sitä niin monet kadehtivat. Väkipakolla täytyi hänen pidättää kyneleitänsä, jotka mielivät kohoamaan silmiin. Tarttuen kiikariinsa katseli hän. kostuvien lasien läpi kullatuilla kirjaimilla kyhättyjä sanoja: *runous, tiede, taide*; ihan näyttivät kirjaimet — puhujan pään yllä — suurenevan ja vaihtelevan väriänsä.

Jalo Fitz-Roy jatkaa puhettansa. Vanginpuvun yksitoikkoisen harmaata väriä muistuttavassa tyyliässä ylistelee hän kaunopuheliasta ja voimakkaasti kirjoitettua historiallista teosta ja nuorta ruhtinas Herbert Rosenia, joka muka »osaa käyttää kynää yhtä taitavasti kuin miekkaa,» ja erityisesti hänen »ritarillista hallitsijaansa Kristian II:ta, jossa miellyttäväisyys, sielun aateli, voima ja viehättävän reipas mieli esiytyi niin kauniissa sopusoinnussa kuin se ainoastaan valtaistuimella tehdä voi.» (Suosionosoituksia ja hyväksymishuutoja). Kiitollinen ja altis kuulijakunta, mielti kai Fitz-Roy, koska se seurasi häntä noin vilkkaasti ja huomasi heikoimmatkin viittaukset... Joskus ymmärsi hän virkistää »villaista» korupuhettansa jollakin tosivaikuttavalla otteella siitä kuvauksesta, johon kuningatar oli antanut ainekset mainiten aina kuninkaan nimen, missä kunnia urhoudesta olisi hänelle langennut.

Vanhurskas Jumala, näin palkitsi siis Kristian hänen uhrautumisensa! Yleisö tervehtii suosionosoituksilla huolettoman ja ylvään uljuuden innostavia lauseita, ja yksinkertaisella luonnollisuudella suoritettuja sankaritekoja, jotka tekijä on esittänyt sellaisella kuvarikkaalla kielellä, että se suorastaan muistuttaa muinaisaikojen eepillisiä kuvauksia; ja kun yleisö osoittautuu niin innostuneeksi näistä otteista, ymmärtää viisas Fitz-Roy jättää pois omat korulauseensa lukeaksensa julki muutamia kauneimpia lisä-kohtia itse teoksesta.

Olipa kuin olisi voimakas siipien suhina tuonut uutta eloa tähän ummehtuneeseen klassilliseen saliin, jonka seinät näyttivät laajenevan ja jonka kupukatto näytti kohoavan raittiin ulkoilman tuulahduksesta. Kaikki hengittävät helpommin eivätkä löyhyttimetkään enää niin tahdikkaasti ilmaise yleistä välinpitämättömyyttä. Koko sali on noussut seisollensa ja kaikki kurkottavat päänsä kuningatar Frédériquen lehteri-aitiota kohti; yleisö tervehtii uusilla suosionosoituksilla kunnialla voitettua monarkkiaa Kristian II:n, viimeisen kuninkaan ja ritarin, puoliossa ja pojassa. Pikku Zaran kreivi, joka on innostunut hälinästä ja hyvähuudoista niinkuin lapset aina tekevät, taputtaa naivina käsiänsä, noita pieniä, hansikoituja käsiänsä, joilla hän silloin tällöin siirtelee kasvoille valahtaneita vaaleita suortuviansa; yleisen innostuksen vaikutuksesta nojautuu kuningatar hieman taapäin tuntien hänkin hetkisen aikaa todellista iloa. Hänen on siis kuitenkin onnistunut ympäröidä jonkunlaisella kunniasätehiköllä tuon nimikuninkaan pää, jonka takana hän itse piileksii, ja antaa uutta loistoa samalle Illyrian kruunulle, jota hänen poikansa on kerran kantava, loistolla, jota mikään petos ei voi siltä riistää. Mitä merkitsi hänelle tällä hetkellä maanpakolaisuus, puolison uskottomuus ja jokapäiväinen ahdinko! Hän eli hetkisen siinä häikäisevässä valossa, jossa varjot häviävät... Äkkiä muisti hän sen, jota hänen oli kiittäminen tästä ilosta; mielestänsä oli hänen jollakin tavoin osoitettava kiitollisuutensa tätä kohtaan. Méraut istui juuri hänen takanansa, pää seinää vastaan ja katse ylöspäin luotuna, kuunnellen otteita teoksestansa ja unhottaen, että se oli hänen kirjoittamansa ja että kunnia siitä oli hänelle tuleva; vielä vähemmän tunsin hän mitään kaipausta tai katkeruutta sen johdosta, tuskinpa hän edes hetkeäkään ajatteli, että hänen laillinen omaisuutensa oli häneltä ryöstetty.

Samoin kuin keskiajan munkkeja huvitti uhrata elämänsä uhkeiden kirkkojen rakentamiseksi, jotka eivät suinkaan säilyttäneet rakentajiensa nimiä jälkimaailmalle, samoin iloitsi tämä työnlapsi nähdessänsä nimettömänä tekemänsä työn kohoavan ylväänä ilmoille täyteen päivän valoon. Juuri tämä uhrautuva ilme, joka kierteli miehen henkeillä huulilla todistaen heidän molempien henkistä heimolaisuuttansa, sai kuningattaren ojentamaan hänelle kätensä ja lempeästi kuiskaamaan: kiitos, kiitos! Herttua de Rosen, joka istui lähinnä, luuli ystävyysosoituksen tarkoittavan hänen poikaansa, ja tarttui ojennettuun käteen painaen harjasviiksensä kuningattaren hansikasta vastaan. Heidän molempain, jotka olivat uhrautuneet tämän juhlallisuuden vuoksi, täytyi siis tyytyä siihen, että vaihtoivat keskenänsä silmäyksiä, joissa sielut salaperäisellä tavallansa solmivat ijäisiä keskinäisiä siteitä.

Vihdoinkin päättyi juhlallisuus ja kokous hajausi. Voimakkaiden suosionosoitusten palkitsemana vetäytyy jalo Fitz-Roy palmunlehdillä koristetussa juhlatakissansa pois ja häntä seuraavat toiset nerotoverit jättäen tyhjiksi akatemialliset istuimensa. Ja sitten alkaa yleisö tunkeutua ulos kaikista ovista meluten kuin päättäneen teatteriesityksen jälkeen, mutta tämä rähinä on huomispäivänä »koko Parisin» yleisenä mielipiteenä. Ehkä oli joku läsnäolleista niin vilkkaasti eläytynyt ammoihin menneiden aikojen tapoihin, että hän kuvitteli kantotuolin odottavan häntä käytävän suulla; mutta siitä unelmasta herätti hänet epäilemättä ankara sade ynnä ohiajavien raitio- ja omnibusvaunujen kolina. Ainoastaan ylhäiset, jotka heti tuntevat omat valjakkonsa, voivat jatkaa suloista unelmaansa monarkkisen hallituksen ajoilta. Sillä välin kuin ovenvartija huutaa kuninkaalliset vaunut yksitellen esille, seisoskelee suuren pylväsholveikon alla mitä ylhäisin seura keskustellen saamistansa vaikutuksista sen aikaa, kunnes majesteetit ovat ehtineet poistua.

»Voi, mikä onnistunut kokous, mikä menestys!... Onpa ihmeellistä, jos tasavalta vielä tämänkin jälkeen voi nousta!»

Ruhtinatar Rosenin ympärille on kokoutunut suuri piiri onnittelemaan häntä:

»Kai te nyt olette onnellinen, ruhtinatar?»

»Oi, kyllä» ... vastaa kaunis ruhtinatar veikeästi tervehtien oikealle ja vasemmalle kuin hyvin harjoitettu sirkusvarsa. Hänen vieressään kumartelelee ukko Sauvadon yhäti kiusautuneena valkoisen kaulahuivinsa vuoksi ja koettaen hatullansa peittää yliviinurin tapaista, juhlallisen leveää paidanrintaansa. Tämä pikku ikävyys ei kuitenkaan estä häntä iloitsemasta siitä kunniaista, mikä tänään oli kohdannut hänen huonettansa. Tosin tietää hän paremmin kuin kukaan syyn tähän erinomaiseen menestykseen, tietää, ettei ruhtinas Herbert itse ole kirjoittanut riviäkään palkitusta teoksesta; mutta varmaa on, ett'ei hän tällä hetkellä ajatellut sitä puolta asiasta enempiä kuin hänen veljentyttärensäkään. Näennäisyys riitti näet ruhtinattarelle, joka huomasi suuren joukon onnittelevia »kumipäitä» hyöriävän puolisonsa ympärillä ja jonka nyt täytyi kaikin voimin hillitä itseänsä, ettei

heittäytyisi tämän syliin kaikkien nähden, niin täydellisesti oli hän vakuutettu siitä, että Herbert oli kirjoittanut kuvauksen Ragusan piirityksestä eikä siis ollut mikään tuhmajussi. Voitte myöskin käsittää kuinka mielissänään sävyisä Herbert itse oli kaikkien onnittelevien ja ystävällisten silmäysten johdosta!...

Jalo Fitz-Roy oli juuri juhlallisesti selittänyt hänelle: »Teidän tarvitsee vain lausua toivomukseenne julki, niin kuulutte te meidän piirimme, ruhtinas!»

Mutta vielä enempi ilahdutti häntä Coletten osoittama, odottamaton ystävällisyys, jopa hellä ja antautuva alttius, millä tämä nyt nojautui hänen käsivarteensa, sillä tällaista ei hän muistanut kokeneensa sen jälkeen, kun hän hääpäivänään urkujen soidessa saattoi nuoren morsiamensa kuorin eteen St Thomas d'Aquinon kirkossa.

Yleisö väistyy tieltä paljastaen kunnioittavasti päänsä. Alas laskeutuvat lehteriltä kaikki nuo sortuneet majesteetit, jotka ovat nousseet ylös muutamiksi tunneiksi vaipuksensa jälleen mitättömyyteen. Kokonainen sarja kuninkaiden varjoja kulkee nyt ohitse: sokea vanhus tyttärensä taluttamana, Galitsian kuningatar kauniin veljenpoikansa kanssa y.m. menee sivuitse kankeiden hameiden kahistessa kuin kannettaisiin ohi jotakin peruvialaista madonnaa; viimeksi tulee kuningatar Frédérique poikansa ja orpanansa kanssa. Vaunut ajetaan portaiden eteen; ihanana, loistavana ja pystypäisenä nousee hän vaunuihin ihmisjoukon ihailevan solinan saattamana ja istuutuu vasemmalle puolen; »takaportin kuningatar» oli Akselin prinssin ja Watteletin kanssa pujahtanut tiehensä jo ennen juhlallisuuden loppua eikä siis mitenkään lähtöä häirinnyt. Mitään sanottavaa ei heillä enää ole eikä mitään nähtävää. Pitkät palvelijaroikaleet kiiruhtavat esille sateenvarjoinensa. Kokonaisen tunnin kestäessä kuuluu ainoastaan hevoisten kavioiden töminää, vaunujen kolinaa, vaunuovien kalketta, sadevirtojen litinää ja vanhan akatemiatalon kivimuuria kierivää kaiun kertaamia nimihuutoja ajureille.

Varmaankin vilkastuivat sinä iltana veikeät kuvat Boucherin hieman vanhentuneissa seinämaalauksissa, joilla Herbertin kamari Rosenin palatsissa oli koristeltu, kun äkkiä kuulivat suloisen äänen visertävän oven takana: »minä täällä olen ... oma Colettesi.» Häilyvään, pitsiseen yöpukuun puettuna tuli Colette sanomaan »hyvää yötä» urhollensa, ritarillensa ja nerollensa.

Samaan aikaan illalla käveli Elysée Méraut yksinään puutarhassa Herbillonin kadun varrella noiden jo hieman vihertävien puiden alla, joiden lävitse sinersi kaistale kirkasta kesäillan ruskon valaisemaa taivasta: tummat varjot heittyivät polveileville, vaaleammille käytäville, mutta valkeana ja kuolleena haamoitti itse palatsi kaikkine alaslaskettuine säleakuttiminensa. Ainoastansa yläkerrassa sijaitsevasta kuninkaan kammioista loisti enää lampun valo. Kaikki oli hiljaista; kuului ainoastaan hienoa solinaa suihkulähteen vesisäiliöstä ja yksinäisen satakielen ajoittaista liverrystä. Ilma lemusi sateen virvoittamien ruusujen, sitrooni- ja magnoolikukkain tuoksua. Tässä lemujen ja satakielen liverryksen huumauksessa ei suinkaan laimennut se kuume, joka Vincennesin juhlan jälkeen jo pari kuukautta oli vaivannut Elyseeta kuumentaan hänen otsaansa ja käsiänsä; päinvastoin kuohui se kuin myrskyävä meri ajaen hyökyaallot aina sydämeen asti.

»Voi sinuas, vanha hupsu, ... vanha hupsu!» sanoi joku samassa vallan lähellä häntä. Varsin totta ja sattuvaa, sillä niin olen itsekin jo tuntikauden ajatellut, myönsi Elysée ajatuksissansa.

»Hupsu ja kurja riiviö!... Tuleen sinä joutaisit kasvioinesi, miesparka!»

»Tekö se olette, hra hovineuvos?»

»Elkää kutsuko minua hovineuvokseksi... Se minä en enää ole... Ei mitään, ei mitään... Ei kunniaa, ei järkeä... Voi, *porco di...*!»

Nyyhkyttään kiihkeästi kuten italialainen ainakin ravisteli Boscovitch päätänsä, jolle lehmusten kukkien välistä lankesi omituinen valaistus. Mies poloinen oli jo jonkun aikaa ollut vallan suunniltansa. Milloin esiytyi hän sängen iloisen ja puheliaana ikävystyttäen kaikki ihmiset lörpötyksillä kuulusta kasviostansa Laibachissa, jonka hän piakkoin toivoi saavansa takaisin; milloin vaikenä hän vallan äkkiä, keskellä puhutelvaansa, katseli karsaasti naapuriansa eikä sen koommin virkkanut luotuista sanaa. Elysée luuli miehen tulleen pätkähulluksi nähdessänsä tämän nyt lapsellisin huudahduksin lähestyvän häntä, olletikin kun tämä sen lisäksi tarttui hänen käsivarteensa ja huusi keskellä hiljaista yötä kuin olisi hän apua huutanut:

»Méraut, se on mahdotonta... Meidän täytyy estää se.»

»Mitä olisi meidän estettävä, hra hovineuvos?» kysyi Elysée koettaen irroittautua hänestä.

Kiihkeästi huohottaen kuiskasi Boscovitch:

»Luopumuskirjelmä on valmiina... Itseni on minun täytynyt se kirjoittaa... Majesteetti allekirjoittaa kai sen juuri tällä hetkellä... *Ma che, ma che...* Hän on kuningas ... ja sitä paitse lupasi hän toimittaa

takaisin kasvioni... Kauniit, harvinaiset kasvini!...»

Mies joutui nähtävästi jälleen hupatuksiinsa, ajatteli Méraut; kauhean iskun huumaamana ei hän enää kuunnellut Boscovitshin loruja, vaan lensi hänen ajatuksensa heti kuningattareen. Tämä oli siis hänen alttiutensa ja kieltäytyksensä palkka! Näin loppui siis tämä uhrautumuksen päivä!

Kuinka joutavalta tuntui kaikki kunnia sellaisen otsalla, joka ei välittänyt kruunusta, olkoonpa se millainen hyvänsä! Äkkiä pimentyneessä puutarhassa näki hän nyt ainoastaan lampunvalon kuninkaan suojasta, missä siis rikos oli tekeillä. Mitä oli hänen tehtävä! Kuka voisi sen estää?... Ainoastaan kuningatar... Mutta voiko hän nyt päästä kuningattaren puheille?...

Unenhorroksissa nuokkuva kamarirouva de Silvis, kuningatar ja kaikki luulivat tulen päässeen irti, kun Elysée tähän aikaan ilmestyi taloon pyytäen saada puhutella hänen majesteettiansa kuningatarta. Makuuhuoneista kuului naisten peljästynttä, sekavaa puhetta, joka muistutti liian äkkiä herätetyn kyyhkyslakan surinaa. Pitkässä aamupuvussa, jonka alta käsivarsien ja kaulan ihmeteltävän kauniit muodot näkyivät, tuli Frédérique vihdoin saliin, missä Elysée häntä vartosi.

»Mitä nyt?» kysyi hän hiljaa ja nopeasti iskien samalla silmää merkiksi siitä, että hän oli valmistautunut tulevan iskun varalle.

Jo ensimmäiset sanat kuultuansa syöksähti hän esille.

»Ei, ei, se ei saa tapahtua, niinkauan kuin minä olen elossa!»

Voimakas liikutus saattoi kiiltävän runsaan tukan epäjärjestykseen; luontevan ylväällä kädenliikkeellä, josta väljän yöpuvun hiha valahti alas kynärpäähän asti, kiinnitti hän jälleen tukkansa antaen samalla puoliääneen käskyn vierushuoneeseen:

»Herättäkää heti paikalla hänen majesteettinsa, jos hän jo on käynyt levolle!»

Sanaakaan sen koommin virkkaamatta meni hän yläkertaan kuninkaan luo.

III.

Perhekohtaus.

Suviyön koko viehkeys tulvasi suuresta avonaisesta akkunasta saliin, jonka yksi ainoa palava kandelaberi valaisi salaperäisen hämärällä valolla, kuutamon kalpeat leveät valojuovat hohtivat seinillä, kimaltelivat erään trapezin kiilloitetulla sauvalla, seinämällä riippuvan guzla-soittimen kaarevalla rokalla ja köyhästi varustetun kirjakaapin lasiovissa, jonka takaa ammoittavia tyhjiä paikkoja Boscovitsh oli koettanut täytellä ummehtuneilta ja lahoilta haisevilla, kuivatuilla kasvikokoelmillansa. Tomuttuneiden paperien päällä seisoj pöydällä hopeinen, tummunut ristiinnaulitun kuva. Vaikka Kristian II ei juuri paljoa kirjoittanutkaan, muisti hän sentään katolisen kasvatuksensa ja piti mielellään ympärillensä uskonnollisia esineitä; naistenkin kanssa hummatessansa ja torvien juhlatotuksia kuullessansa hän usein hypisteli päihtyneen vapisevin sormin korallista rukousnauhaansa, joka hänellä aina oli yllänsä. Ristiinnaulitun kuvan vieressä oli paksu pergamenttilehti, jolla näkyi suurta, vapisevin käsin kirjoitettua käsialaa. Siinä se oli kuninkaan luopumuskirja, valmiina ja puhtaaksikirjoitettuna. Puuttui ainoastaan allekirjoitus, joka tarmokkaalla tuulella ollessa oli tehty muutamalla kynänvedolla; mutta heikko Kristian II istui vielä empien ja hievahtamatta, kynärpäät pöytää vastaan nojautuneena, parin vahakynttilän ääressä, jotka hän oli sytyttänyt painaaksensa kuninkaallisen sinettinsä paperiin.

Levotonna, vakoilevana, notkeana ja ketteränä kuin perhonen tai tumma tornipääskynen vartoi häntä Lebeau, tuo uskollinen kamaripalvelija; sanoja käyttämättä osasi hän yllyttää herraansa siihen ratkaisevaan tekoon, jota liittoutuneet jo kuukausia olivat odottaneet milloin suurin toivein, milloin levottomin sydämin ja epävarmoina. Huolimatta lähellä seisovan kamaripalvelijan tarmokkaan tahdonvoiman henkisestä vaikutuksesta istui Kristian yhäti kynä kädessä eikä allekirjoittanut luopumuskirjaa. Nojatuoliin vajoutuneena katseli hän haaveksien pöydällä olevaa pergamenttia. Tosin ei hän välittänyt paljoa kruunusta, jota hän ei ollut tavoitellut eikä rakastanut, sillä jo varhaisesta lapsuudesta oli se hänestä näyttänyt liian raskaalta; myöhemmin oli hän taas saanut kylläksi kokea sen tuottavaa masentavaa edesvastausta ja kovuutta. Helppoa oli ollut luopua siitä ajaksi, laskea se johonkin salin nurkkaan ja unhottaa se ulkona huvittelemalla; mutta lopullinen päätös ja ratkaisun teko pelotti häntä. Kuitenkaan ei muita mahdollisuuksia ollut nyt välttämättä tarpeellisten varojen

hankkimiseksi, sillä hän oli jo kirjoittanut vekselejä kolmelle miljoonalle eikä tuo riivattu koronkiskuri ja lainanantaja, taulukauppias Pichery enää suostunut niitä uudistamaan. Hän olisi ehkä mies ottamaan takavarikkoon koko St Mandén hovitalouden? Ja kuinka silloin kävisi kuningattaren ja pienokaisen? Kohtaus kohtaukselta ajatteli hän tämän kurjuuden kehitystä nähden jo mielikuvituksessansa, mikä hirveä melu hänen »alhaisuusistansa» syntyisi. Ehkä oli sittenkin paras tehdä kerralla loppu tästä kaikesta välittämättä kenenkään moitteista ja vihoittelusta? Sitä paitse oli hänellä eräs syy allekirjoittaa luopumuskirja ja se olikin ratkaisevaa laatua.

Hän oli antanut Señoralle, Spalaton kreivittärelle, sanansa ja lupauksensa, jonka nojalla tämä oli sallinut miehensä matkustaa yksin Lontooseen, käyttänyt asuntoa Messinen kadun varrella ja vastaanottanut sen arvon ja nimen, josta hänen suhteensa kuninkaaseen kävi julki maailmalle; odottaen hetkeä, jolloin Kristian II toisi hänelle allekirjoittamansa luopumuskirjan, oli hän sitä paitse toistaiseksi evännyt rakastajaltansa kaikki lähemmät oikeudet. Tähän osasi hän keksiä todellisesti rakastuneen naisen tekosyitä; kuningas voisi näet muuten ehkä palata takaisin Illyriaan ja hyljätä hänet valtaistuimen ja valtikan vuoksi: eikä hän suinkaan ensimmäinen olisi, jonka moiset kauheat, valtiolliset syyt saattoivat vapisemaan ja itkemään. Kuinka voivat Akselin prinssi tai muut suuren klubin »kumipäät» aavistaakaan, että kuningas, joka lemmittynsä luota saapui klubille väsyneenä ja punertavin silmin, oli saanut viettää iltahetkensä sohvalta kylmän Señoran vierellä; vavisten ja jännitettynä kuin jousi kiemurteli hän matona tuon naikkosen lannistumattoman tahdon edessä, joka alinomaan luotansa lykäten ja taas puoleensa vetäen osasi tehdä mitä luontevinta vastarintaa jättäen hänen hyväiltäväksensä vain pari jääkylmää kätöstä ja vastaten hänen huultensa kiihkoisiin kysymyksiin huudahduksilla: »oi, jospa sinä et olisi kuningas! Silloin olisin minä sinun ... kokonansa sinun!!!»

Kuningas parka sai kärsiä kylmyyden ja teeskennellyn, muka hillityn intohimon vaihtelua. Niinpä oli hänen tapansa omituisen hitaasti vetää hansikkaat käsistensä ja samalla tuijottaa rakastajaan vallan kylmästi, kunnes hän äkkiä ojensi tälle kätensä, jolle kuningas silloin painoi kuumat huulensa...»

»Vai niin, rakas Lebeau, Pichery on siis vallan taipumaton?»

»Niin on, teidän majesteettinne... Ellei vekselejä lunasteta, jättää hän ne oikeuden ulos haettavaksi.»

Kannatti todellakin vaarinottaa, millä kaihoisan ähkyvällä äänellä Lebeau lausui sanan »oikeuden» tehdäksensä uhkaavan vaaran kaikkine seurauksinensa sitä hirvittävämmäksi: leimapapereja, ulosmittaus, kuningashuoneen täydellinen häväistys ja talosta karkoitus siitä seuraisi. Mutta tästä kaikesta ei Kristian näyttänyt välittävän. Hän mietti, kuinka hän keskellä yötä hiipisi ulos levottomana ja väristen, kuinka hän hiljaa ja nopeasti kiiruhtaisi ylös noita salaperäisiä verhoitettuja portaita ja sitten pujahtaisi huoneeseen, missä vähäinen yölamppu paloi keveän varjostimensa takana.

»Kas niin, nyt se on tehty ... minä en ole enää kuningas... Nyt olet sinä minun, minun kokonaan, eikö totta?»

Ja hän oli näkevinänsä, että kaunoinen lemmitty veti hansikkaat käsistensä.

»No niin,» sanoi hän havahtuen unelmastansa ja — allekirjoitti pergamentin.

Samassa aukesi ovi ja kuningatar astui sisään.

Hän oli niin odottamaton vieras Kristianin luona olletikin tähän aikaan ja sitä paitse olivat puoliset eläneet niin kauvan erillään toisistansa, ettei häpäisevän tekonsa täyttänyt kuningas eikä häntä vartioiva Lebeau edes kääntyneet oveen päin, vaikka kuulivatkin jonkun tulevan. Molemmat luulivat Boscovitshin palaavan puutarhasta. Äänettömänä ja keveänä kuin varjo lähestyi hän rikollisia ja oli jo vallan pöydän luona, kun Lebeau huomasi hänet. Laskemalla sormen huulillensa käski kuningatar häntä vaikenemaan ja hiipi lähemmäs. Hän tahtoi yllättää kuninkaan suoranaisestä pahanteosta ja ilmeisestä petoksesta päästäksensä kaikista joutavista verukkeista ja keksityistä tekosyistä. Mutta Lebeau ei totellut hänen käskevää katsettansa, vaan päästi hälytyshuudon à la d'Assas: »Kuningatar, teidän majesteettinne!» Tästä kovin suuttuneena löi dalmatialainen tottuneen ratsastajan voimakkaalla kädellä palvelijaa korvalle ja odotti ylväänä siksi, kunnes lurjus oli hävinnyt, ennenkuin puhutteli hämmästyntä majesteettia.

»Mitä on tapahtunut, rakas Frédérique?» kysyi tämä, »ja mikä tuottaa minulle kunnian?»

Nojautuen pöydällä olevan pergamentin ylitse, jota hän koetti piiloittaa puolisoliansa, hymyili hän mitä luontevimmassa asennossa, jossa hänen vaaleanpunaisilla koruompeluksilla kirjaeltu, silkinen yönuttunsa näytti sangen sirolta. Hiukan kalpeat olivat tosin hänen huulensa, mutta ääni oli levollinen, puhe luontevaa, käytös kohteliaan miellyttävä niinkuin aina, milloin hän vaimoansa puhutteli; tätä tapaa käytti hän puolustuskielensä nytkin. Muutamalla sanalla ja liikkeellä sai kuningatar sentään hänet luopumaan tästä.

»Ei mitään korupuheita ... eikä teeskentelyä!... Minä tiedän, mitä sinä siinä olet kirjoittanut!... Elä koetakaan valhetella minulle!!!»

Astuen askeleen lähemmäs oikaisihe hän suoraksi ja korskeaksi sanoen:

»Kuules, Kristian»... Tämä tavattoman tuttavallinen nimitys kuulusti hänen suussansa totisen juhlalliselta. »Kuules», jatkoi hän, »sinä olet tuottanut minulle paljo kärsimyksiä sen jälkeen, kun suostuin vaimoksesi. Yhden ainoan kerran olen minä niistä puhunut sinulle ... sen ainoan kerran, jonka kai muistanet... Huomattuani sitten, ett'et sinä minua enää rakastanut, annoin asiain vapaasti kehittyä. Mutta uskottomuutesi, hullutuksesi ja kaikki minä tiedän... Niin, totisesti olet sinä mieletön niinkuin oli isäsi, joka tuhlassi elämänsä tuon Lolan kanssa, ja niinkuin oli isoisäsi Juhana, joka kuoli häpeällisen raivokohtauksen vallassa käyttäen vahtosuisena ja intohimonsa riivaamana sanoja, jotka saattoivat laupeudensisaret ja hoitajattaret kalpenemaan... Sama kiihkeä veri, sama tulisen kuilun polte se sinuakin kalvaa.

»Yöllisten hyökkäysten aikana Ragusassa saimme etsiä sinua näyttelijätär Foedorin luota ... kuten muistanet... Hän oli luopunut teatterista seurataksensa sinua, sen minä tiesin... Kuitenkaan en ole sinua moittinut siitä... Nimen kunnia pysyi tähän saakka tahraamattomana... Silloinkin kun kuningasta kaivattiin Ragusan valleilla pidin minä huolen siitä, ett'ei hänen paikkansa tyhjäksi jäänyt... Mutta Parisissa ... Parisissa pitäisi sinun toki...» Tähän asti oli hän puhunut kylmästi ja hitaasti, jopa säälien kuin toruva äiti, tapa, joka hyvin sopikin kuninkaan asentoon, sillä nyrpeänä ja silmät maahan luotuina istui hän kuin pahanteosta nuhdeltava lapsi. Mutta sana Parisi sai hänet suunniltansa. Parisi, tuo epäuskoinen ivan ja kirouksen pesä, jonka verisiä katukiviä niin monta kertaa oli käytetty katusulkujen tekoon kapinain aikana! Mikä mielettömyys suistuneilta hallitsijaraukoilta paeta tähän Sodomaan! Juuri tämä Sodoma ja sen ruudinsekainen saastutettu ilma tekee lopun vanhoista ylimyssuvuista; tämä sama Sodoma oli riistänyt häneltä, kuninkaalta sen sukuyrpeyden ja kunnioituksen vaakunakilpeänsä kohtaan, jonka hänen mielettömimmätkin esi-isänsä toki olivat säilyttäneet. Heti heidän tänne tultuaan, jopa heti maanpakolaisuuden ensimmäisenä yönä oli Frédérique alkanut aavistaa, mikä nöyryytys hänen kohtaloksensa täällä koituisi, sillä toisten salaa itkiessä oli Kristian vain nauranut... Ja nyt syöksyi kuningattaren suusta sellainen ruoskiva sanatulva, että korkean elostelijan kasvoihin väkisinkin kohosi häpeän puna, juovaten hänen poskensa kuin piiskan lyönnit, sillä yksitellen sai hän nyt kuulla lueteltavan ne erehdykset, joiden kautta hän oli liukunut huvituksista syvimpään siveettömyyteen!

»Sinä olet pettänyt minua ihan silmiäni edessä ... omassa kodissani ... niin, aviorikokseen olet sinä tehnyt itsesi syyppääksi melkeinpä minun kupeellani ja pöytäni ääressä. Ja kun kyllästyit tuohon maalattuun nukkeen täällä, niin heittäysit sinä katuojien lokaan ja piehtaroit siinä häpeämättä pakottaen meidät katselemaan siveettömyydestä veltostuneita kasvojasi ja kuulemaan öisissä hummauksissa käheytyntä ääntäsi. Muistatko, millaisena minun täytyi nähdä sinut sinä päivänä, jolloin sinä toistamiseen menetit valtaistuimesi: juopuneena sinä horjuit ja änkytit... Oi, taivaan pyhä äiti, mitä kaikkea sinä oletkaan tehnyt!... Millä kaikella rikkonut!... Rahaa olet sinä keinotellut kuninkaallisella leimasimelläsi, myynyt kunnianmerkkejä ja arvonimiä!...»

Alentaen äänensä ikäänkuin olisi hän peljännyt yön hiljaisuudessa jonkun kuuntelevan heitä, jatkoi kuningatar:

»Ja sitä paitsi olet sinä varastanut, niin, sinä olet varastanut!... Sillä sinä juuri olet irroittanut oikeat jalokivet kruunustamme... Minä pidin huolen siitä, että vanha palvelijamme Grock joutui siitä epäluulonalaiseksi, ja ajoin hänet pois talosta. Kun teko kerran oli tehty, täytyi jonkun välttämättä kantaa syyän varjo, ettei todellista rikollista epäiltäisi... Ainoa ja alituinen ajatukseni on ollut pitää kuningasta loukkaamattomana ja sinun vuoksesi olen minä alistunut kaikkeen, vieläpä sellaiseenkin, mikä maailman silmissä voi tahrata minunkin kunniaani. Sotahuudokseni, joka koettelemuksen hetkinä on minua innostanut ja voimistanut, asetin minä: kaikki kruunun vuoksi! Ja sittenkin tahdot sinä myydä tuon kruunun, joka on tuottanut minulle niin paljon ahdistusta ja kyyneliä! Rahasta tahdot sinä vaihtaa sen pois tuon juutalaisnartun vuoksi, jonka sinä tänään kehtasit asettaa istumaan ihan vastapäätäni!»

Mykkänä oli Kristian tähän saakka kuunnellut puolisoansa istuen masentuneena ja allapäin paikallansa. Mutta lemmityn solvaus rohkaisi äkkiä hänen mielensä. Kasvot punajuovaisina ja eteensä tuijottaen sanoi hän kohteliaasti, mutta päättävästi:

»Kas niin, riittää jo! Te erehdytte: nainen, josta puhutte, ei ole mitenkään osallinen päätökseeni. Tämän teen minä teidän, itseni ja meidän kaikkien yhteisen rauhan vuoksi... Vai ettekö te jo ole saanut kylläksenne tästä hädän ja puutteen alaisesta elämästä? Vai ettekö luule minun tietävän mitä täällä tapahtuu ja kärsivän nähdessäni kauppiaiden ja velkojain alinomaa ahdistavan teitä? Ajoin juuri pihaan, kun tuo tuommoinen mies melusi akkunanne alla ... ja kuulin kaikki. Ell'ei Rosen olisi rientänyt apuun, olisi hän joutunut vaunujeni alle. Te seisotte sillä välin akuttimienne takana odottaen, että hän menisi tiehensä... Sopiiko se kuningattarelle? Me olemme jo velkaa koko maailmalle. Kaikki valittavat vuoksemme. Puolet palvelijoistanne eivät ole saaneet palkkojansa... Eikä Zaran opettaja ole saanut

äyriäkään kuuteen kuukauteen. Rva de Silvis saanee palkkansa käyttämällä teidän vanhoja vaatteitanne. Toisinaan kuuluvat sihteerini ja sinettivartijani lainaavan kamaripalvelijaltani rahoja nuuskaostojansa varten... Kuten huomaatte, tunnen minä asiain tilan... Itse olen niin velkainen kuin ihminen olla voi... Pian saatte nähdä kruunuanne kaupattavan jossakin porttiholvissa muun vanhan hopearomun kanssa...»

Ollen taipuvainen ivailuun ja klubiympäristössängä tottunut puhumaan huolettomasti unhotti hän pian äskeisen sävyisän puhutapansa ja lausui hävyttömällä nenä-äänellängä pisteliäitä sukkeluuksia, jotka osaksi olivat Señoran keksimiä; tämä naikkonen ei näet säästängy pilkkasanoja, kun oli kysymys kuninkaan viimeisten sovinnainten näkökantojen hävittämisestä.

»Te syytätte minua, rakkaani, joutavista korupeheista, vaikka itse juuri sellaisia käytätte. Mitä merkitsee muka tuo Illyrian kruunu, josta te alinomaa minua muistutatte? Ell'ei se kuulu todelliselle kuninkaalle, ei se merkitse ollenkaan mitängä, vaan on hyödytön ja haitallinen kapine; jonka paon hetkellä voi pistää hattukoteloon taikka asettaa lasikuvun alle katseltavaksi, niinkuin näyttelijät tekevät laakeriseppeleillängä ja vanhat ryökkinät keinoitekoisille kukkasille. Ennen kaikkea on teidän ymmärrettängä, että kuningas on kuningas ainoastaan valtaistuimella, jolloin valta kuuluu hänelle. Sortuneena ei hän ole mitängä, korkeintaan joku kenkäriepu... Turhaan koetamme me säilyttängä sovinnainta tapoja, käytängä kuninkaallista kruunua vaunujen ovesta ja kalvostimien napeissa, turhaan jäykistängme itsemme vanhanaikaisilla, juhlallisilla menoilla... Se on kaikki joutavaa kerskailua: ympäristömmä, ystävängme ja palvelijängme tukevat meitä tässä asiassa ainoastaan kohteliaisuudesta. Täällä kotona olen minä Kristian II Rosenille ja ehkä muutamille muille uskollisille. Mutta ulos mentängi olen minä yksi suuresta joukosta. Herra Kristian n:o 2... Ei edes sukunimeni ... ristimängimi vain: Kristian! Ikängkuin kysymys olisi jostakin kelvottomasta näyttelijängstä tai kapakkaviinurista!...»

Hengängstyen nopeasta puheestansa vaikenä hän. Näin paljoa hän ei muistanut puhuneensa vielä koskaan yhteen menoon — ei ainakaan seisoltansa. Yön hiljaisuudessa kuului yökehrängjälinnun terävät äänet ja muutamia satakielen hätängisiä liverryksiä. Huoneessa lenteli juuri yöperho polttaen siipensä palavan kynttiläng liekissä. Kuului ainoastaan tämän korventuneen poloisen räpängköimistä ja kuningattaren hillittängä nyyhkytängstä; suuttumusta ja mielenpurkauksia olisi tämä kyllä osannut vastustaa, mutta pilkkaajäng edessä oli hän vallan avuton, sillä iva oli kerrassaan vieras hänen suoralle luonteellängsa: hän oli kuin sotilas, joka ei pelkängä rehellisiä iskuja, mutta kiusautuu neuvottomaksi pikkupistoista. Kristian huomasi hänen tilängsa ja luuli jo kukistanängsa hänet; varmuuden vuoksi lisängi hän vielä pari piirrettäng ivakuvaukseensa »kuninkaista maanpaossa», kuinka surkuteltavia olivatkaan kaikki nuo valheruhtinaat, kuninkuuden »statistit», jotka käviväng puettuina pääosia esittäväin näyttelijängin puvuissa lausuen juhlallisia lorujängsa tyhjille istuimille ja saamatta penniäkängä vaivoistängsa! Eiköhäng olisi parempi vaieta, yhtäng muihin ihmisiin ja eläng huomiota herättängmättäng heidän kanssansa? Varakkaille tuo elängmä ehkä sentäng vielä soveltui. Sellaiset voivat kannattaa ruhtinaallista suuruutta ja loistoa. Mutta toiset poloiset ... sellaiset kuin esim. orpanängme Palermon kuningatar, joka seurueängsa kanssa asui niin perin ahtaassa talossa, että italialainen ruo'an haju löyhkäsi vastaan porraskäytävängsäng!... »Aina haisee niissä sipulilta, hyi!... Säätängväisyys on tosin hyvä, mutta mitä on moinen elängmä? Eikä se kuitenkaan vielä ole pahin onnettomuus. Näinängä tuonoin eräng puhdasrotuisen Bourbonin prinssin juoksevan raitiovaunujen perässä! 'Ei ole sijaa!' Prinssi ei hellittänyt. 'Johan minä sanoin sinulle, ukkoparka, ett'ei ole sijaa', huusi konduktööri. Silloin suuttui prinssi huomauttaeng, että häntäng oli puhuteltava arvonimellä 'teidäng korkeutengne'. Ikängä kylläng ei sitä ainakaan puvusta voinut päättäng. Teatterikuninkaita, rakkaani!... Tuon luopumuskirjäng olen minäng allekirjoittängnut päästängkseni naurettavasta hätängtilasta, rauhalliseen, arvokkaampaan ja varmaan toimeentuloon».

Lopuksi lisängi hän pari lausetta, joissa viekasteleva slaavilainen ja jesuiitta paljastui:

»Sitäng paitsi on allekirjoitus ainoastaan muodollinen asia, tulee sinun muistaa. Me saamme omaisuutengme takaisin ... mutta käsiängi en minäng tuolla katso sitoneeni... Kuka tietängä? Ehkäpä me juuri noilla miljoonilla voitängme takaisin valtiokaakin?»

Kuningatar oikaisihe äkkiäng suoraksi ja katseli häntäng hetkisen terävängsti, niin että Kristian löi silmänsäng pois; sitten sanoi hän olkapäitängsä kohauttaeng:

»Eläng tee itseängsi huonommaksi kuin jo olet... Tiedänghän varsin hyvin, että kun luopumuskirjäng kerran on allekirjoitettu, niin on kaikki menetetty. Mutta kuninkaaksi olet sinäng liian heikko ja sen vuoksi haluat sinäng päästäng siitä, juuri silloin kun sinun olisi taisteltängä tätäng ajan suuntaa vastaan, joka ei tahdo tietäng mistängä jumalallisesta eikäng ihmisellisestä käskyvallasta, vaan ahdistäng Jumaläng säätängmäng esivaltaa niin ankarasti, että maa jalkojengme alla vapisee. Tikari, pommit, kuulat ja kaikki kelpaavat aseiksi ... petoksiin ja murhiin... Kaikki saamme me vavista johonkin julkiseen juhlaan mennessängme, niin hyvin huonoimmat kuin parhaat meistä, jos vain joku joukosta erkanee. Jokaista anojäng saamme me epäillä murhamieheksi ... kuka meistä on palatsistängsa lähtiessä varma siitä, että hän elängänä takaisin palajäng? Ja sellaisena aikana vetängdyt sinäng pois taistelukentängltäng!...»

»Oi, jospa kysymys olisikin vain taistelemisesta», huudahti Kristian II vilkkaasti. »Mutta tässä täytyy kamppailla ivantekijöitä, hätää ja elämän kurjuutta vastaan, johon päivä päivältä tuntee vajoavansa yhä syvemmälle...»

Toivon välähdys vilahti kuningattaren silmässä.

»Todellako? Olisitko sinä todellakin valmis taistelemaan miekka kädessä?... No, kuulehan».

Ja nyt kertoi hän yhteen menoon, kuinka hän ja Elysée Méraut jo kolme kuukautta olivat työskennelleet aseellista retkeä varten, kirjoittaneet kirjeitä, levittäneet puheita kansalle ja lähettäneet sähkösanomia, joita isä Alphée oli jaellut Illyrian väestölle kierrellessänsä maakyllissä ja vuoristossa. Tällä kertaa eivät he olleet välittäneet aatelitosta, vaan kääntyneet alempien kerroksien, Ragusan aasin-ajurein ja kantajien, Brenon ja Brazzan vihannesviljelijäin ja saaristolaisten puoleen, jotka aluksillansa purjehtivat kaupunkiin. Sanalla sanoen, nyt olivat he koettaneet nostattaa itse rahvasta, joka on valmis kuolemaan kuninkaansa edestä, jos tämä vain asettuu joukon etunenään... Komppaniat ovat jo muodostumassa, salasana on jo annettu ... ja kansa odottaa vain sodan merkkiä. Puhuessansa innostui kuningatar yhä enemmän ja myrskynä syöksivät hänen sanansa Kristianin heikkoutta vastaan; mutta mieliharmiksensa näki hän tämän ravistelevan päätänsä puheen lopussa: hän ei näyttänyt pelkurilta, vaan välinpitämättömältä. Ehkäpä oli syy siinä, että tämä kaikki oli tehty hänen tietämättänsä. Kristianin mielestä oli retki mahdoton. Sisämaahan ei voitu tunkea, ell'ei saaristo ollut vallassa, sanoi hän; toiveita hankkeen onnistumisesta ei juuri voinut olla, mutta sensijaan tulisi ihana maa kärsimään; kaikki jäisi kuin jäisikin vain Palman herttuan seikkailuhankkeen jäljittelyksi ja hyödyttömäksi verenvuodatukseksi.

»Ei, rakas ystävättäreni, intoileva rippi-isänne ja yltiöpäinen gascognelaisenne ovat saattaneet teidät harhaan. Minäkin saan Illyriasta viestejä, jotka lienevät luotettavampia kuin teidän tietonne. Itse teossa on kuningasvallan aika jo ohi Dalmatiassa niinkuin muuallakin... Kansa on sielläkin jo kyllästynyt siihen!... Ihmiset eivät siitä enää välitä!...»

»Tiedämpä varsin hyvin, kuka siitä ei enää välitä», vastasi kuningatar.

Sitten poistui hän vallan nopeasti jättäen Kristianin hämmästelemään sitä, että kohtaaminen päättyi. Pistettyänsä luopumuskirjan taskuunsa aikoi hän juuri vetäytyä makuusuojaansa, kun Frédérique samassa palasi takaisin nuoren prinssin kanssa.

Tämän oli äiti herättänyt syvimmästä unesta, nostanut vuoteelta ja sanaakaan virkkamatta pukenut kiireimmiten, minkä vuoksi se kummasteli suurin silmin äitinsä menettelyä, vaikka ei mitään kysynyt. Poikasen pienessä unisessa päässä heräsi hämää muistoja samanlaisista tapauksista niinä aikoina, jolloin hänet äkkiä herätettiin pakoretkelle lähdettyänsä, näki silmänsä avatessa kalpeita kasvoja ympärillensä ja kuuli hengästyneitä pelonhuutoja. Silloin oli hän tottunut kärsivällisesti mukautumaan äitinsä johdettavaksi, kun tämä vain puhutteli häntä totisesti ja käskevästi, olletikin kun hän samassa tunsu äidin hellän syleilyn suojaavan itseänsä. Tämän tarvitsi siis vain sanoa: »tule!» niin seurasi Zara häntä luottavaisena, kummastellen ainoastaan, että kaikki nyt oli niin rauhallista useihin muihin tulipalojen ja nuotioiden punertamiin öihin nähden, jolloin kuului kanuunain jyskettä ja pyssyjen pauketta.

Tuossa näki hän kuninkaan seisovan edessään, mutta ei tuntenut häntä samaksi hyväntahtoiseksi isäksi, joka joskus tarinoi hänen kanssansa, kun hän jo oli ehtinyt sänkyynsä, tai hymyili hänelle kehoittavasti kouluhuoneen läpi mennessään. Isä näytti nyt päinvastoin väsyneeltä ja ankaralta ja olipa kuin olisi ilme hänen kasvoissansa yhä synkistynyt äidin astuessa sisään poikasen kanssa. Mitään virkkamatta vei Frédérique poikasen ihan Kristianin eteen, heittäisi itse polvillensa, asetti pojan eteensä, risti tämän kätöset ja sulki ne omiinsa sanoen: »Kuningas ei välitä rukouksistani... Ehkä hän kuulee sinun rukouksesi, Zara... Kas niin, kertaa nyt sanani: Isäni»...

Aralla äänellä toisti poika: »Isäni»...

»Isäni ja kuninkaani!» jatkoi äiti: »minä rukoilen sinua, ett'et riistäisi pojaltasi sitä kruunua, jota hän on luotu kantamaan. Muista, ett'ei se kuulu yksistäänsinulle, vaan on se saman korkeimman Jumalan suoma, joka kuusisataa vuotta sitten antoi sen Illyrian kuningassuvulle. Isäni, Jumala tahtoo tehdä minusta kuninkaan... Kruunu on minun perintöni ja omaisuuteni, jota sinulla ei ole oikeus riistää minulta».

Pikku prinssi tavaili jäljessä nämä äitinsä lausumat sanat kuiskaavalla äänellä katsellen rukoilevasti isäänsä, joka olkapäitänsä kohauttaen käänsi päänsä pois mutisten hampaittensa välistä perin suuttuneena, vaikka maltillisesti:

»Mikä hullun sopimaton menettely! ... kuinka voi ihminen höperöittää lapsen tuolla tavoin?»

Sitten hän nousi ja aikoi poistua. Mutta samassa ponnahti kuningatar seisollensa, huomasi äskeisen pergamentin hävinneen kirjoituspöydältä ja käsitti, että kuningas oli allekirjoittanut tuon häpeällisen kirjelmän ja ottanut sen mukaansa.

Ihan kiljahtaen huudahti hän:

»Kristian!»

Tämä ei pysähtynyt.

Silloin astui hän askeleen eteenpäin, tehden liikkeen kuin aikoi hän kohottaa hameensa liepeitä kiiruhtaaksensa poistuvan jälkeen, vaan hillitsi itsensä samassa sanoen:

»No, olkoon menneksi!»

Nyt pysähtyi kuningas. Suorana seisoivat kuningatar avonaisen akkunan luona, jalka kapean kiviparvekkeen permannolla ja pitäen poikasta käsivarrellensa kohotettuna kuin uhkasi hän tehdä tästä lopun; toisen kätensä hän kohotti uhmaavasti sitä kurjaa kohtaan, joka tämän kohtauksen syy ja alku oli. Öinen kuutamoinen valaisi ulkoa tuota ihmeteltävää ryhmää.

»Narrikuningas sinä olet, joutava operettikuningas, mutta tragillisen kuningattaren sinä minusta saat!... Ellet sinä heti polta allekirjoittamaasi kirjelmää ja vanna pyhän ristin nimessä luopuvasi ijäksi noista hankkeista, niin on sukusi hävinnyt ja lopetettu: puolisoasi ja lastasi saat etsiä tuolta alhaalta!»

Hänen sanansa ja kuutamoinen avaruutta vastaan näkyvä kaunis ryhtinsä ilmaisivat sellaista epätoivoista päättäväisyyttä, että Kristian kauhistuneena hyökkäsi estämään häntä:

»Frédérique!» huusi hän.

Kuullessansa isän huudon ja tuntiessansa äidin käsivarren vapisevan luuli poika, joka jo oli akkunan ulkopuolella, että loppunsa oli tullut ja kuolema lähellä. Mutta äänetönnä ja valittamatta seurasi hän äitiänsä. Hän kietoi vain pienet käsivartensa tiukemmin äitinsä kaulan ympäri, heitti kuoloon tuomitun pitkäkutrisen päänsä taapäin ja sulki silmänsä, ettei hyppäys kauhistaisi.

Kristian ei enää vastustellut. Sellaista alistumista ja rohkeutta ei liene ennen nähty pienessä kuninkaan pojassa, joka kutsumuksestansa jo ymmärsi yhden tehtävän: kuolla kunnialla! Isän sydän heltyi. Viskaten pöydälle rutistuneen kirjelmän, jota jo hetkisen oli hypistellyt käsissään, hän vajosi nyyhkien tuoliin. Yhäti epäilevä kuningatar silmäsi nopeasti luopumuskirjan sisällyksen alusta loppuun, lähensi sen kynttilän liekkiä ja antoi sen palaa hyppysiinsä saakka välittämättä siitä, että musta tuhka varisi pöydälle.

Sitten hävisi hän äänetönnä pois poikansa kanssa, joka jo oli torakahtanut äskeiseen, kuoloa uhmaavaan sankarilliseen asentoonsa.

IV.

Aatto-iltana.

Ystävien päivällinen taidekauppiaan luona oli jo lopussa. Yksin ollessansa taittaa vanha Leemans jonkun leipäkyrsän istuessaan keittiön pöydän ääressä vastapäätä vanhaa Darustia, joka ei edes kata pöytää eikä anna ruokaliinaa. Mutta kun sattuu olemaan vieraita kuten tänä iltana, huolekas auvergnelais-eukko sadatellen riisuu valkeat päällykset huonekaluilta, laskee sievästi kokoon pienet jalkamatot ja kattaa pöydän herran muotokuvan eteen salonkiin, joka nyt muutamien tuntien aikana esiintyy siistinä ja hauskana kuin maalaispappilan sali, tuokshdellen väkevälle, sipulin höystämälle ruualle. Eikä ole vähemmän höystettyä se keskustelukaan, joka täällä silloin käy alhaisten koronkiskurein puhetaan.

Sen jälkeen kuin »suuri kaappaus» täällä päätettiin, kokoutuvat veijarit silloin tällöin tänne päivällispakinoille. Moiset keskinäiset liikeyritykset vaativat, että yhdytään usein tekemään suunnitelmia. Parempaa yhtymäpaikkaa taas ei ole kuin tuo pienen Eginhardin kadun varrella keskellä ikivanhaa Parisia. Täällä voi ainakin huoletta puhua ääneen, keskustella ja neuvotella.

Nyt alettiin muuten jo olla lähellä päämäärää. Muutamien päivien tai ehkäpä jo muutamien tuntien

kuluttua on luopumuskirja allekirjoitettu ja tähän saakka niin kalliiksi käynyt hanke alkaa tuottaa korkoja. Varma kaappaus vilkastuttaa pöytävieraiden katseet ja puheet, pöytäliina näyttää puhtaammalta ja viini maistuu paremmalta. Seura pitää nähtävästi hyvät kestit ukko Leemansin isännöidessä ja Picheryn, hänen eroamattoman ystävänsä ja toverinsa, istuessa kunniasijalla pöydän päässä. Veli Pichery on aimo puupää vahattuine viiksinensä ja kankeine kaulaliinoinensa; sotilaallisen ja samalla viekastelevan ulkonäkönsä vuoksi näyttää hän rappiolle joutuneelta upseerityypiltä.

Ammatiltansa hän on tauluja kaupusteleva koronkiskuri, aikamme taiteellisen kokoilu-innon luomalta uudelta ja hieman mutkalliselta kauppa-alalta. Kun nuori mies hyvästä perheestä sattuu joutumaan rahattomaksi, hän menee taulukauppias Picheryn luo, jolla on komea myymälä Lafitten kadun varrella.

»Sattuuko teillä olemaan joku oivallinen mestariteos Corotilta?...
Muista minä en välitä».

»Ah, Corot, niin!» huudahtaa Pichery sulkien ihastuneena toisen kuolleista kalansilmistänsä muuttaaksensa samassa äkkiä äänensä. »On, minulla on juuri se, jota te tarkoitate!»

Näin sanoen hän lykkää esille suurilla telineillä olevan Corotin mestariteoksen: aamumaiseman, jossa väikky hopeinen usva ja karkeloi parvi terhenettäriä halavien alla.

Lorgnetin läpi on nuori keikari ihailevinaan maisemaa:

»Sievä! erinomaisen sievä!... Ja hinta?»

»Viisikymmentä tuhatta frangia», sanoo Pichery arvelematta.

Yhtä vähän empii ostaja.

»Kolmen kuukauden maksuaika vai...?»

»Niin, kolmen kuukauden ... mutta sitoumusta vastaan».

Keikari kirjoittaa velkasitoumuksen, käskee tuoda taulun kotiinsa tai lemmittynsä luo ja nauttii saadessansa sinä päivänä kertoa klubilla ja bulevardilla ostaneensa juuri »helkatin sievän Corotin». Seuraavana päivänä hän lähettää taulun huutokauppaan, missä ukko Leemans — Picheryn pyynnöstä — huutaa sen takaisin kymmenestä tai kahdestatoista tuhannesta frangista s.o. taulun todellisesta arvosta. Pichery kiskoo siis hirmuiset korot, mutta tarvitsee hänen välittää siitä, ostaako joku taideystävä todella hänen taulunsa tai ei. Corotinsa hän on myynyt sangen korkeasta hinnasta »nahkoinen karvoineen», kuten noiden kunnan keinottelijain on tapana sanoa; siihen on hän mielestensä täysin oikeutettu, sillä taide-esineen arvo on kovin mielivaltainen. Sitä paitsi hän pitää huolen siitä, ettei myy epäkelvoo tavaraa, sillä ukko Leemans tarkastaa kaikki ja opettaa hänelle tarpeelliset taidesanat, joilla tämä tukkavoiteilla suittu lurjus sitten hämmästyttää ostajiansa: toivorikasta bulevardinuorisoa ja kaupankäynnille tärkeitä kokottinaikkosia Operaan ympäröivästä kaupunginosasta.

Patriarkka Leemansin vieressä istuvat Señora ja hänen aviopuolisonsa lasien ääressä ja tuolit likitysten kuin rakastuneilla ainakin. »Suureen kaappaukseen» ryhdyttyä tapaavat he harvoin toisensa. J. Tom Lewis, joka julkisesti oikeastaan on Lontoossa, elääkin kaikessa hiljaisuudessa maatilallansa Courbevoieissa kuluttaen aikaansa kalastelemalla, kun ei ole petkutettavia poloisia, taikka tekemällä naapurillensa Sprichtille kaikellaista kiusaa.

Sulkeutuneempana kuin itse Espanjan kuningatar viettää Señora taas hienoja »puoli-maailman» päiviä, vartoen kuninkaallista rakastajaansa juhlallisena ja kankeana. Usein käy elämä tällaisille lemmityille niin ikäväksi, että he etsivät jonkun samallaisen naistoverin kävelyretkiänsä varten, joilla nämä laiskurit koettavat tehdä siedettävämmäksi toimettomuuttansa. Mutta Spalaton kreivitär ei löydä sopivaa ystävätärtä koko kaupungista. Epäilyttävien naikkosten kanssa hän ei tahdo seurustella; siihen on hän näet aivan liian ylhäinen. Kunnialliset naiset taas eivät tahdo seurustella hänen kanssansa eikä Kristian II salli hänen antautua niiden päiväperhosten liehakoitavaksi, jotka tavallisesti esiytyvät vain miesseuroissa, salongeissa, klubeissa y.m. Sen tähden istuu hän aina yksin kattomaalauksilla koristelluissa budoareissansa, joiden suuret, kasvikäynnöksillä ja kapuilevilla lemminkäisillä eli amordineilla ympäröidyt kuvastimet eivät paljo koskaan kuvasta muuta kuin hänen välinpitämättömät piirteensä.

Selvästi huomaa, kuinka kyllästynyt hän on kaikkeen siihen hellyyteen, millä kuningas häntä kohtelee tuhlaten tunteitansa kuin suitsutusta, joka lemujen palaa kultaisessa maljassa, mutta sittenkin tuottaa päänkivistystä. Mielellänsä vaihtaisi hän tuossa tuokiossa nämä ruhtinattaren ikävät päivät entiseen elämäänsä Royale-kadun varrella sijaitsevassa maakerroksessa, missä hänellä oli oma pajazzonsa huvittamaan häntä karkeloilla ja muilla tempuilla. Nytemmin sai hän aniharvoin tavata ystävänsä, ja

tuskin on hän saanut sen verran aikaa, että olisi kirjoittanut tälle asiain nykyisestä tilasta.

Senpä vuoksi hän on onnellinen tänä iltana; painautuen Tomin rintaa vastaan koettaa hän saattaa tätä hyvälle ja pirteälle tuulelle:

»Kas niin Tom, nyt sinun pitää olla hauska ja naurattaa minua», sanoo hän.

Mutta Tom ei voi olla oikein hauskalla päällä, vaikka kuinka haluaisi, sillä häntä kiusaa eräs ajatus, joka alati johtuu hänen mieleensä; mutta sitä hän ei kehtaa lausua julki. Hän on mustasukkainen. Sen hän uskoo, ett'ei mitään luvatonta vielä ole tapahtunut kuninkaan ja Señoran välillä, sillä Señora ymmärtää tehtävänsä liian hyvin, antautuaksensa ennen kuin hän on varma asiastansa. Mutta ratkaiseva hetki lähestyy. Niin pian kuin kuningas on allekirjoittanut luopumuskirjan, vaatii hän oikeutensa. Siksi on ystävämme Tom huolestunut ja ahdistuksissansa, sieluntila, joka on verrattain harvinainen niin etuluuloista ja kaikista lapsellisuuksista vapaassa miehessä kuin hän on. Hän tuntee hieman väristyksiä, jotka kylminä karmivat selkäpiitä, katsellessansa entistänsä ihanampaa vaimoansa, jonka suloa nyt kohottaa kaunis puku ja ennen kaikkea kreivittären arvonimi. Tomin mielestä se vallan hienontaa hänen piirteensä ja luo loistetta hänen katseessansa; ja näyttääpä melkein kuin tukkakin noiden kallisarvoisten koristeiden alla olisi entistänsä tuuheampi.

J. Tom Lewis ei nähtävästi ole näyteltävän osansa tasalla: hänellä ei olekaan sitä selkärankaa, mitä tällainen keinottelu vaatii. Hän ottaisi jo mielellään vaimonsa takaisin eikä välittäisi koko »kaappauksesta». Mutta hän ei kehtaa tehdä sitä, sillä hän pelkää joutuvansa naurettavaksi, ja sitä paitsi oli hanke jo niellyt suuria summia. Miespoloinen taistelee ja kamppailee siis sisällistä taistelua, osoittaen epäröimistä, johon Spalaton kreivitär ei ikinä olisi luullut Tomin tunteiden riittävän. Kaikissa tapauksissa koettaa Tom näyttää iloiselta, huitoo käsillänsä ja juttelee sydänsurustansa huolimatta vilkastuttaen koko seuran kertomuksillansa asioimiston sisäishistoriasta, joista ukko Leemans ja itse jääkylmä Picherykin innostuvat selostamaan parhaimpia kujeitansa ja »kaappauksiansa».

Hitto vie, istutaanhan tässä toverusten, hyvien ystävien ja veljien kanssa suljettujen seinien sisällä, niin että...! Kaikki ammatin salaisuudet paljastetaan, sen konnankoukut ja ansat, suurten kaupustelijain keskinäiset salaliitot, joiden takia he maailman silmissä tahtoivat käydä kilpailijoista, näiden keinottelut ja salakähmäisyydet, kaikki salaperäiset yhdistykset, jotka luovat kokonaisen muurin rasvaisia lurjuksia ja likatakkisia rahjuksia estämällä kiihoittamaan jonkun harvinaisuuden tavoittelijaa, joka näin saadaan innostumaan, tekemään tuhmuuksia ja maksamaan suuria summia. Kunnon ystävykset suorastansa kilpailivat keskenänsä siitä, kenellä heillä oli hävyttömin peijausjuttu kerrottavana; keskustelu muodostui siis todelliseksi kilvoitukseksi siitä, kuka heistä oli suurin konna ja roisto.

»Jokos minä kerroin teille, kuinka minä sain Moran herttuan narratuksi ostamaan sen egyptiläisen lyhdyn?» kysyi ukko Leemans särpäisten kahvikupistansa. Sitten hän jutteli kuin joku vanha sankari urotöistään — ehkä jo sadannen kerran — tarinan tuosta lyhdyistä, jonka eräs itämaalainen pohatta satunnaiseen rahapulaan jouduttuansa myi hänelle parista tuhannesta frangista ja hän vielä samana päivänä konseljin presidentille neljästäkymmenestä tuhannesta...! Tämän lisäksi hän sai kiitollisia kädenpuristuksia kummaltakin taholta, myyjältä viisisataa ja herttualta viisituhatta!... Mutta kauppa semmoisenaan ei ollut mitään, vaan sitä hienommin keksittyjä ne kujeet ja koukut, joilla rikkaat ja turhamielistä ostajaa kiihoitettiin. »Vallan oikein, teidän ylhäisyytenne, se on mainio esine, mutta se on kallis, aivan liian kallis... Sellaiseen hulluuteen en minä kehoittaisi teidän ylhäisyyttänne ... vaan otaksunpa varmasti, että esim. veljekset S:smondo... Katsokaas, kuinka hiivatin kaunistä työtä sen puite on koristuksinensa ... ja hiotut käädyt...»

Ja ukko Leemans, jota toiset pöytää hytkyttävillä naurunpuuskauksilla innostavat jatkamaan, ottaa esille pienen, kuluneen muistikirjan, jota selaillemalla hän virkistää muistiansa jollakin päivämäärällä, osoitteella tai summalla. Siinä ovat kaikki tunnetut muinaisesineiden kokoilijat luokitetut aivan kuin de Fay'n naima-asioimiston kirjoissa ovat kaikki rikkaat perijättäret, kukin omituisuuksinensa ja oikkuinensa, vaaleaveriset toisella, tummat toisella puolen. Tuossa olivat merkittyinä kokoilijat, joiden mielestä ainoastaan kalliit esineet olivat kelvollisia ja joiden kanssa täytyi menetellä vähän työkeämmin; toiset taas epäilevät, taipa yksinkertaiset, joille voi tyrkyttää jonkun joutavan romun sanoen: »sallikaa minun neuvoa teitä, herra ... elkää antako muille tätä esinettä!» Semmoisenaan oli tuo pieni muistikirja kokonaisen omaisuuden arvoinen.

»Kuules, Tom!» sanoi Señora aviomiehellensä, haluten että tämäkin esittäisi näytteen petkutustaidostansa, »kerropas meille tuo juttu niiltä ajoilta, jolloin sinä Pariisiin saavuit, tarkoitan sitä ensimmäistä kaupantekoasi Soufflotin kadun varrella».

Tomia ei tarvinnut kahdesti pyytää: ottaen kulauksen konjakkia kurkkunsa selvikkeeksi hän kertoi kuinka kymmenen vuotta sitten palasi tänne Lontoosta tyhjin käsin, ei viittä frangiakaan taskussansa. Sattumalta kuuli hän aseman luona olevassa kaupassa eräältä vanhalta tutulta, että asioitsijoilla oli par'aikaa tehtävänä hankkia aviomies pelihuoneen isännän hra Beaujarsin tyttärelle, joka toisi

armaallensa kahdentoista miljoonan myötäjäiset, mutta silloin vaatisi tosihienon puolison. Välittäjä saisi erinomaisen hyvän palkkion, ja siksi oli joukko vainukoiria nyt liikkeellä. Tätä juttua ei Tomille tarvinnut uusia. Hän riensi heti lainakirjastoon ja silmäili läpi kaikki Ranskan aateliskalenterit, Almanach de Gothan, Buttinin osoitekalenterin y.m., löytäen vihdoinkin sangen vanhan perheen, joka oli sukulaisuussuhteissa maan loistavimpiin sukuihin ja asui Soufflotin kadun varrella. Että näin ylhäinen perhe asui niin huonon kadun varrella, se oli Tomin mielestä selvä merkki, siitä, että se oli joutunut köyhyyteen tai kärsinyt tilapäisen tappion. »Missä kerroksessa asuu markiisi de N...?» kysyi Tom paikalle tultuansa, uhraten viimeisen hopearahansa saadaksensa portinvartijan puheliaammalle tuulelle. »Aivan oikein, sangen ylimyksellinen herra... Leskimies ... poika pääsee kohta sota-akatemiasta ... ja 18-vuotias tytär on saanut erinomaisen kasvatuksen. Vuokraa maksaa hra markiisi 2,000 frangia, siihen luettuna kaasuihin ja vesijohtomenot...», lisää portinvartija, jonka mielestä tämäkin on lisättävä vuokralaisen ansioluetteloon. »Kaikki niinkuin toivoin», mietti J. Tom Lewis nousten rohkeasti portaita ylös, vaikka tunsikin hieman sydämensä tykyttävän nähdessänsä siistin etehisen, pystykuvia ja nojatuoleja ovien edessä ja kaiken muun nykyaikaisen mukavuuden, jonka rinnalla hänen kulunut takkinsa, hajanaiset kenkensä ja arkaluontoinen asiansa vaikutti räikeänä vastakohtana.

»Puolitiessä ollessani», jatkoi hän, »mietin jo palata takaisin, mutta rohkaisin sentään itseni ajatellen, että 'olethan sinä sukkelopäinen mies, Tom, aina uljas ja nokkela ansaitsemaan rahaa!... Rohkea rokan syö!... Ja niin harppailin ylös, kunnes olin perillä. Palvelija saattoi minut suureen salonkiin, jonka kaluston tutkaisin muutamassa silmänräpäyksessä. Pari vanhaa, kallisarvoisempaa esinettä, menneen loiston jätteitä, ja eräs muotokuva Largillièreltä. Näiden rinnalla esiytyi köyhyys sitä selvemmin: sohva oli kurja, nojatuolit vailla jousiansa eikä tulta marmoripesässä. Samassa astui markiisi sisään, komea kunnan ukko, hieno mies, joka näöltänsä muistutti Simsonia 'Neiti de la Leiglièressä'.

»Teillähän on poika, herra markiisi?»

»Heti ensi sanoistani hän närkästyti ja nousi merkiksi, että... Minä turvausin numeroihin ... kaksitoista miljoonaa!... Silloin hän rauhoittui, istuutui jälleen, ja niin jatkoimme keskustelua. Jo alussa myönsi hän että ei hänen omaisuutensa vastannut hänen nimeänsä: olihan hänellä vain korkeintaan parikymmentä tuhatta frangia vuodessa... Itse teossa ei hänellä ollut mitään sitä vastaan, että hänen vanha sukukilpensä taas 'kullattaisiin'. Pojallensa hän oli arvellut antaa vain sata tuhatta frangia, jos tämä naimisiin menisi. 'Eihän toki, hra markiisi, nimenne riittää...' Sovimme sitten minulle tulevasta palkkiosta ... jonka jälkeen tein viittauksen siihen suuntaan päin, että minulla oli kiire vastaanottotunnilleni, vaikka en tiennyt, missä edes saisin yösijan. Ovelle tultuani kutsui ukko minut takaisin ja sanoi teeskentelemättömän avomielisesti: 'Vielä sananen! Te näytätte nokkelalta mieheltä... Etteköhän ottaisi hankkiaksenne sopivaa puolisoa tyttärelleni. Myötäjäisiä hänellä ei ole. Totta puhuen, tulin äsken ehkä liioitelleeksi vuosituloni. Todellisuudessa ei minulla ole puoltakaan siitä. Mutta vävypojalleni voin hankkia roomalaisen kreivin arvonimen... Ja jos hän on sotilas, voin sotaministerin sukulaisena taata hänelle nopean virkaylennyksen'.

»Tehtyäni pari muistoonpanoa sanoin hänelle: 'Luottakaa vain minuun, hra markiisi!' ja käännyin pois lähteäkseni, kun samassa tunsin käden olkapäälläni. Käännyin päin ja näin Simsonin katselevan minua sangen koomillisesti naurahtaen:

»'Mutta voimmehan puhua vielä minustakin!' naurovi hän.

»'Kuinka, hra markiisi?»

»'Kautta kunniani, enhän minä vielä niin perin vanha ole ... ja jos sopiva tilaisuus sattuisi, niin...' Lopuksi sain tietää, että miesparka oli ihan vajonnut velkoihin omistamatta frangiakaan. 'Jos te siis, rakas hra Tom, sattumalta tiedätte taatusti äveriään naisen ... kauppiaanlesken taikka -tyttären ... sama se ... niin lähettäkää hänet rahamassinensa luokseni... Minä teen hänestä rva markiisittaren!'

»Kadulle tultuani selvisi minulle koko käyntini opetus: olin nähnyt mitä Pariisissa voi tehdä ... ja silloin syntyi minussa suunnitelma Lewisin asioimiseksi.»

Tom Lewisin kertomus oli todellinen taideteos, olletikin sellaisena kuin hän sen esitti. Milloin nousi hän ylös, milloin taas istuutui; vanhaa ylimystä hän matki erittäin arvokkaasti, vaikka puhettavassa silloin tällöin vilahti rappiolle joutuneen julkeutta. Muuten esitti hän sangen hauskaasti ukon tapaa asettaa nenäliina polven päälle ennenkun tämä heitti jalkansa toisen ylitse; yhtä hauska oli myöskin hänen kuvauksensa siitä, miten ukko alinomaa uusi vakuutuksensa »todellisesta varallisuudestaan». Kertomus vaikutti kuin kohtaaminen »Rameaun veljenpojasta» yhdeksännellätoista vuosisadalla, ilman puuteria, hienoutta ja viuluja: hieman raa'asti ja villisti, olletikin kun Tom samalla matki englantilaisten ääntämistapoja, murhdelleen kuin mikäkin bulldog-koira; näillä sukkeluuksilla koetti näet tuo entinen parisilainen katupoika korvata sen, mitä häneltä leikinlaskijana puuttui ranskalaisten pirteästä luontevuudesta. Kuulijat nauroivat: Tomin kertomus huvitti heitä suuresti ja usein keskeyttivät he sen kaikellisilla mietepööräisillä, hävyttömällä lisäyksillä.

»Näettekös, lapsukaiseni», sanoi ukko Leemans, »jos me kaupustelijat vetäisimme yhtä köyttä, olisimme me pian maailman herroja... Nykyaikana kaupustellaan kaikkea. Kaikki kääntyisivät meidän puoleemme, kaikki kävisi kättemme läpi, ja ainahan siinä silloin meillekin jotakin jäisi, hehehee. Ohhoh, kun muistelen millaisia kauppoja minäkin tässä Eginhardin kadun varrella jo olen tehnyt, mitä pajassa sulatellut, korjaillut, vaihtanut ja myynyt!... Yksi esine minulta tähän saakka sentään on puuttunut: kuninkaallista kruunua en ole sattunut ennen saamaan, mutta nyt saanen sellaisenkin».

Lasi kädessä nousi ukko ylös ja huudahti ahmarin katsein:

»Ammattimme malja, lapset!»

Darnet-eukko seisoj toisessa päässä huonetta mustassa auvergnelaisessa myssyssänsä: hän näytti kuuntelevan ja vakoilevan kaikkea, oppiaksensa jotakin keskustelusta hänkin, sillä eukko aikoi kuin aikoikin heti »herran» kuoltua avata samanlaisen liikkeen.

Äkkiä kuului ovikello soivan rämisten kuin vanha köhäinen ja käheä kurkku. Kaikki säpsähtivät. Kuka mahtanee näin myöhään...?

»Se on Lebeau», sanoi ukko Leemans. »Hän se vain on...»

Äänekkäillä huudoilla tervehti pöytäseura kamaripalvelijaa kuin ainakin harvinaista vierasta. Lebeau näytti kalpealta, väsyneeltä ja kovin huonotuuliselta.

»Istuhan, vanha veijari», kehotti Leemans tehden hänelle tilan itsensä ja tyttärensä välille.

»Kas, saakeli!» huudahti Lebeau katsellen pöytäseuran hohtavia kasvoja, juomapöytää ja kemujen tähteitä... »Täällä pidetään hauskaa, kuten näyttää...»

Tämä synkällä äänellä tehty huomautus sai toiset hieman levottomiksi... »Niinpä tietysti, täällä on vähän huviteltu ja hauskuteltu, entä sitten? Minkä vuoksi olisimme aina ikävällä päällä?...»

Lebeau näytti hämmästyneeltä.

»Mitä! Ettekö te siis tiedä, että...? Milloin tapasitte te viimeksi kuninkaan, rva kreivitär?»

»Viimeksi? Tänä aamuna ... eilen ... ja joka päivä».

»Eikö hän siis ole virkkanut teille mitään siitä kauheasta tilityksestä, joka vasta on tapahtunut...»

Muutamin sanoin hän sitten teki selkoa siitä miten luopumuskirja oli joutunut tulen omaksi. Ja samoin saanee koko »kaappausta» pitää menetettynä pelinä.

»Voi, mikä hylkiö!... Hän on siis pettänyt minut!»

Tom kävi levottomaksi. Hän katsoi vaimoansa suoraan silmiin: olisiko tämä todellakin ollut niin typerä, että...? Mutta Spalaton kreivitär ei ollut nyt sillä tuulella, että olisi sallinut hänen syventyä minkäänlaisiin asioihin valaiseviin yksityistutkimuksiin. Toistaiseksi halusi hän vain purkaa raivostuneen vihansa Kristiania kohtaan, joka viikkokauden jo oli keksinyt kaikellaisia valheita selitykseksi siihen, ettei hän vielä ollut allekirjoittanut luopumuskirjaa. Voi, sitä valhettelijaa! Mutta miksi ei Lebeau jo ennen ollut kertonut hänelle tuosta tapahtumasta?

»Miksi? On sekin kysymys?» sanoi kamaripalvelija ilkeästi hymyillen. »Minun ei, hitto vie, ole ollut helppo toimittaa siitä tietoa teille. Kymmenen vuorokautta olen ollut matkoilla... En ole saanut aikaa edes niin paljon, että olisin kirjoittanut teille, niin tarkoin on minua vartioinut eräs kirottu munkki, jolla on jahtikoiran vainu ja joka tarvittaessa osaa käyttää veistä kuin pahin ryöväri... Hän vahti kaikkia liikkeitäni eikä sallinut minun poistua luotansa hetkeksikään, sillä hän ei muka osannut hyvästi ranskaa tullaksensa yksin toimeen. Selvää on, että olen joutunut epäluulon alaiseksi; sitä paitsi on poissaollessani pantu toimeen kaunis juttu...»

»Mikä juttu?» kysyivät kaikki katseillansa.

»Luulen, että on kysymys jostakin sotaretkestä Dalmatiaan. Sen on tuo helvetin gascognelainen keksinyt... Oi, sanoinhan minä jo heti, että se riiviö olisi samassa tuokiossa ollut toimitettava hiiteen!»

Huolimatta kaikista varokeinoista oli kamaripalvelija sentään saanut vihiä salaisista hankkeista ja tärkeistä valmistuksista, sillä alinomaa lähetettiin kirjeitä ja pidettiin neuvotteluja kaikessa hiljaisuudessa. Kerran oli ruhtinatar Rosen varomattomuudessaan unhottanut pöydälle pienen albumin. Lebeau oli selaillut sitä ja näki mallipiirustuksia univormuiksi ja puvuiksi Illyrian vapaehtoisille, Valtaistuimen rakunoille, Sinipuseroille, Vanhurskauden kyrassiereille y.m. Erään toisen kerran sattui hän kuulemaan saman ruhtinattaren keskustelevan vakavasti rva de Silvisin kanssa

kokardien muodosta ja koosta. Tästä kaikesta ja tilapäisesti kuulemistansa puheista oli Lebeau tehnyt sen johtopäätöksen, että suuri retki oli hankkeissa; epäilemättä oli hänen pakollinen matkansa yhteydessä saman retken kanssa. Hänet oli lähetetty etsimään Navarran vuoristosta erästä pientä, tummaveristä, kyttyräselkäistä miestä: tämä lienee joku kenraali, joka kuningasta lähinnä johtaisi armeijaa.

»Mitä? Aikooko kuningas siis mukaan?» huudahti Leemans heittäen halveksivan silmäyksen tyttärensä.

Yhteinen solina seurasi tätä kysymystä.

»Entäs meidän rahamme?»

»Ja velkakirjat?»

»Tämä on jo julkeaa!»

»Selvää varkautta!»

Nykyaikana on politiikka samassa asemassa kuin eräs oikeus Aisopon tarinoissa, joka sekoitettiin kaikkeen. Senpä vuoksi katsoi Pichery, tuo ankara bonapartelainen, joka iltakauden oli istunut jäykkänä ja korkean kaulaliinansa kangistamana, täytyvänsä hyökätä tasavallan kimppuun.

»Hm, se on jo rauhan häiritsemistä naapurivaltakunnassa. Se on jo liikaa... Keisarikautena se ei olisi käynyt laatuun».

»Eipä totisesti», sanoi Tom Lewiskin arvokkaasti; »mutta varmaa on, että jos presidentin palatsissa tiedettäisiin tästä, niin ei sitä sallittaisi... Sinne olisi tieto toimitettava ... ja ryhdyttävä toimenpiteisiin, jotta...»

»Olen minäkin jo samaa ajatellut», vastasi Lebeau, »mutta paha kyllä en tiedä mitään varmaa koko hankkeesta. Minun sanastani ei siellä välitettäisi. Sitä paitsi ovat he varuillansa ja pitäneet huolen kaikista mahdollisista varokeinoista, joiden avulla toivovat välttävänsä epäluulon. Tänäpäin esim. on Rosenin palatsissa suuri juhla kuningattaren syntymäpäivän johdosta. Hallitusmiehiä käy vaikeaksi saada uskomaan, että nuo, jotka huvittelevat itseänsä tanssijaisilla ja kemuilla, miettivät valtiollisia salahankkeita ja valmistelisivat taisteluja!... Ja kuitenkin merkitsee tuo juhllisuus jotakin erityistä...»

Nyt vasta huomasivat toiset, että Lebeau oli juhlapuvussa, valkoinen kaulaliina yllä ja hienot kengät jalassa. Hänen tehtävänsä oli valvoa tarjoilua ja sen vuoksi täytyi hänen takaisin Ludvigin saarelle. Kreivitär, joka oli istunut hetkisen aikaa äänetönnä, sanoi äkkiä:

»Kulkaas, Lebeau!... Jos kuningas matkustaa, niin kaiketi te saatte siitä tiedon, vai mitä?... Täytyyhän teidän saada tieto siitä ainakin silloin kun sälytätte matkalaukun, ell'ei ennen?... Jos te vain tuntia ennen lähtöä toimitatte minulle tiedon matkasta, niin vastaan minä siitä, ett'ei lähdestä tule mitään».

Tämän hän sanoi rauhallisesti ja hitaasti; mutta sangen varmasti. Sillä aikaa kun Tom Lewis mietti, millä ihmeen mahdollilla Señora voi estää kuninkaan lähdön, ja toiset asialliset noloina laskivat, minkä tappion he saisivat asiain nurin päin kääntyessä, kiiruhti mestari Lebeau hienoissa kengissänsä takaisin pitkin noita kapeita, pimeitä, vanhanaikaisia katuja, — rakennukset taitekattoisia ja portit vaakunakilvillä koristettuja — sivuuttaen kaupunginosan, jossa Ranskan aatelisiä vielä viime vuosisadalla asui, mutta jossa rakennukset nyttemmin olivat muutetut tehtaiksi ja työpajoiksi. Päivän aikana kuuluu täällä alinomaa työrattaiden kolina ja vilisee köyhää kansaa, mutta yön tullen saa kaupunginosa jälleen omituisen muinaisaikaisen leimansa.

Juhlavalaiustus näkyi jo loitolle kuin mikäkin tulipalon loimo, ja kauvas kuului juhlahumukin Seinejoen molemmille rantamille.

Saaren kaukaisin, soikea niemi näytti tässä valaistuksessa ankkuroidun jättilaivan pyörityvältä keulalta. Lähemmäs tullessa erotti jokainen nuo korkeat akkunat, jotka ikäänkuin leimusivat tulessa kirjavine akkunaverhoinensa; puutarhan tuuheiden puiden latvojen välistä hohti taidolla ripustettuja värilamppuja, ja rantakadulla, joka tähän aikaan vuorokaudesta muuten lepää kuin syvässä unessa, vilkkui lukemattomia vaunulyhtyjä, muodostaen sarjan pysyviä tuikkivia valopisteitä yön tummaa taustaa vastaan.

Ruhtinas Herbertin häpäivän jälkeen ei Rosenin palatsissa mitään tällaista juhlaa oltu vietetty ja silloistakin suurenmoisempi ja upeampi oli tämän-iltainen juhllisuus. Kaikki ovet ja akkunat olivat avoinna, niin että sisällä olijat voivat nähdä tähtitaivaan tenhoisan loiston.

Alakerroksessa oli pitkä sarja kirkon korkuisia maalauksilla ja vanhoilla kultauksilla koristeltuja

salonkeja, joissa hollantilaiset ja venetialaiset kattokruunut ja itämaisista temppeleistä anastetut lamput levittivät valoansa omituiselle kalustolle: tapetit ja verhot hohtivat kullalta, vihreältä ja punaiselta, pöydillä raskaita hopea-lippaita, seinillä norsunluuveistoksia puitteissa, vanhoja tummuneita kuvastimia, pyhien esineiden säiliöitä, ryöstettyjä lippuja, taidearteita Montenegrosta ja Hertsegowinasta, järjestettyjä sellaisella parisilaisen kaunoaistilla etteivät ne näyttäneet mätetyiltä, raakalaismaisilta kasoilta. Orkesteri oli saanut sijansa vanhalla kirkon lehterillä, jolta lippuja riippui alas; näiden alla olivat kuninkaan ja kuningattaren nojatuolit; heidän edesssä väikkyi nyt hoviseura ohitse nykyaikaisen valssin tahdissa sellaisten kallisarvoisten muinaisesineiden hohteessa, joista ukko Leemans olisi joutunut haltioihinsa. Silkkihameita laahuksinensa, käherrettyjä kutreja, loistavia katseita, tasaisesti keinuva valssi, joka näytti kukoistavan nuorison elävältä vastalauseelta kaikkea vanhaa ja ruostunutta vastaan, naisia, vaaleita, hoikkia, tummasilmäisiä, kalpeaihoisia kaunottaria! Tästä karkeloivien pyörteisestä piiristä ja keveiden pukujen kirjavasta vilinästä, jossa helmat häilyivät niin hiljaa ja miellyttävästi soiton tahdin mukaan, kuin salaperäinen säästävä kuiske, erosi silloin tällöin joku pari vetäytyen ensin noiden korkeiden lasiovien ulkopuolelle, joiden yllä kuningattaren nimikirjaimet tulisina hohtivat, ja häipyi sitten karkelossa väikkyen puutarhan käytävään peittoon. Vähitellen kävi heidän karkelonsa epävarmaksi, kun soiton tahtia oli vaikea erottaa, ja vihdoinkin he muuttivat tanssinsa tahdikkaaksi kävelyksi pitkin tuoksuvia ruusu- ja magnoliakujanteita.

Lukuunottamatta omituisen harvinaista kalustoa ja koristelua sekä vaaleaverisiä, nähtävästi slavilaisia naistyyppisiä ei pintapuolinen katsoja olisi voinut huomata mitään, mikä erityisesti olisi eronnut niistä S:t Germainen etukaupungissa asuvan ja täälläkin runsaasti edustetun ylimystön iloisista juhlista, joita he toimeenpanevat Yliopistokadun varrella sijaitsevista puutarhoissaan, joissa tanssijat niin helposti voivat siirtyä parkettilattialta ruohonurmikolle karkeloansa jatkamaan. Tuollaisissa kesätanssijaisissa, jotka pidetään ulkona vapaassa ilmassa, on seuraelämä tavallista rattoisampi ja hurjempi eikä sovinnaisuus estä ketään käyttämästä väriltänsä iloisempiäkin liivejä ja housuja, kunhan hännystakki on musta.

Toisessa kerroksessa sijaitsevaan kamariinsa kuului vanha herttua, joka jo viikon päivät oli voihkinut luuvalon ahdistamana, tanssijaissoiton säveleet. Koettaen peitteellensä tukahduttaa kipujansa ja soturikirouksiansa, sadatteli hän julmaa tautia, joka ivallisesti kyllä pakotti hänet vuoteen omaksi tällaisena päivänä ja, mikä pahempi, esti häntä liittymästä huomenna matkalle lähtevien nuorten urhojen seuraan. Kun tunnussana jo oli lähteville annettu ja hyökkäyksen lähtökohdat määrätty, olivat hankkeen johtajat keksineet nämä tanssijaiset varokeinoksi Ranskan poliisivallan mahdollisia epäilyksiä vastaan. Herttuaa, joka ei voinut lähteä mukaan, lohdutti tieto siitä, että hänen poikansa Herbert oli mukana samoin kuin muuten herttuan rahatkin, sillä majesteetit olivat armossa suvainneet hänen kustantaa tämän sotaretken. Sen vuoksi oli hänellä sänkynsä laidalla pääesikunnan karttoja, sotaretken suunnitelmia ynnä kiväärien, saappaiden, huopapeitteiden ja muonan hankkijain laskuja, joita hän juuri tutki, samalla kun hänen suupielensä hirmuisesti tempoilivat todistaen selvästi, että sankarillisen kuningasmielinen vanhus ankarasti taisteli synnynnäistä kitsasteluhaluansa vastaan. Joskus puuttui joku numero tai selitys, jonka vuoksi hän kutsutti Herbertin luoksensa saadaksensa samalla keskustella hänen kanssansa jonkun aikaa, ennenkun tämä huomenna jättäisi isänsä. Ensi kerran he nyt eroaisivat toisistansa eikä hän ehkä koskaan saisi enää tavata ainoaa poikaansa, jota hän rajattomasti rakasti voimatta juhlallisella, vähäpuheisella kohtelullansa täysin peittää tunteitansa. Mutta ruhtinasta oli vaikea pidättää täällä, sillä hän ei tahtonut laiminlyödä isännänvelvollisuuksiansa eikä menettää sekuntiakaan siitä lyhyestä ajasta, mikä hänellä vielä oli rakasta Coletteansa varten.

Puolionsa vierellä seisoen vastaanotti tämä etumaisessa salissa kutsuvieraita ollen entistänsä kauniimman ja siromman näköinen tuossa vartalonmukaisessa tunikassansa, jonka kallisarvoiset, vanhat pitsit olivat ratkotut jostakin kreikkalaiskatolisen piispan messukaavusta. Salaperäisen totinen oli hän tänä iltana ja rauhallinen levonilme nähtiin, omituista kyllä, hänen kasvoillansa: muuten näyttivät hänen silmänsä tavallista tummemmilta, tumman siintäviltä niinkuin tukkaan pistetty, timanttineulan puoleksi peittävä pikku kokardikin.

Toimeton ei Colette ollut suinkaan kolmen viimeisen kuukauden kuluessa ollut. Hän oli kirjoittanut puhtaaksi kaikellaisia julistuksia ja kaikessa salassa itse vienyt ne Mustain veljesten luostariin, hän oli piirustanut univormujen ja sotalippujen malleja suorittaen työnsä sangen nerokkaasti keksittyjen varokeinojen suojassa johtaakseen poliisit harhaan — hän luuli näet poliisien aina olevan kintereillänsä; — sanalla sanoen hän koetti kaikessa täyttää velvollisuutensa sellaisena kuningasmielisenä ylimysrouvana, joista hän koulutyttonä ollessansa oli lukenut romaneissa.

Eräässä suhteessa ei hän kuitenkaan voinut toteuttaa ihannettansa Vendée-sotien ajoilta: hän ei saanut seurata Herbertia sotaretkelle! Nyt hän näet alinomaa mieltä ainoastaan Herbertiansa; kuninkaan oli hän jo aikoja sitten unhottanut samoin kuin sen apinapoloisen, jonka hän niin armotta oli viskannut akkunastansa rantakatuun. Mieliaatettansa pukeutua miesten vaatteisiin ja vetää saappaat pieniin, sieviin jalkoihinsa ei hän kahdesta tärkeästä syystä voinut toteuttaa: toinen oli hänen tehtävänsä kuningattaren seuranaisena, toinen taas vallan yksityistä laatua, kuten hän eilen oli

herttaisesti kuiskannut puolisonsa korvaan. Ell'eivät merkit pettäne, voi tämä tuonnoisesta akatemiallisesta juhlasta alkaen laskea ajan, jolloin Rosenin suku lisäytyisi pienokaisella, eikä niin rakasta toivetta tietystikään voinut saattaa sotaisten vaarojen alaiseksi, olletikin kun retkillä voi tapahtua tosiottelujakin. Samasta syystä hän ei myöskään ottanut osaa valssin pyörteeseen komeassa tanssijaissalissa. Coletteparalla oli siis paljo peitettävää, ja vaikka huulet vaikenivatkin, niin eivät silmät kuitenkaan voineet peittää ihastuttavaa ilmettänsä; myöskin se kaihoisa tapa, millä hän nojausi Herbertin käsivarteen, ilmaisi selvästi hänen halunsa kertoa muillekin salaisuutensa.

Äkkiä taukosi orkesteri ja keskeytyi karkelo; kaikki odottivat jännityksellä kuningas Kristianin ja kuningattaren tuloa. Tuossa he saapuvat astuen läpi salonkien, joissa kaikissa kuningatar näki nimikirjaimensa loistavan milloin kukkaisten, milloin kaasunliekkien, milloin hohtokivien muodostamana. Kaikki muistutti heitä kaukaisesta isänmaasta ja sen kunniaista. Vihdoin he pysähtyivät puutarhaan vievälle ovelle. Ylevämmin ja loistavammin ei kuningaskunta liene koskaan esiytnyt, ja moinen ruhtinaspari ansaitsi todellakin tulla kaiverretuksi kansakunnan rahoihin ja saada sijansa kuningassarjassa! Olletikin kuningatar oli ihmeteltävän ihana upeassa puvussansa, joka kymmenellä vuodella nuorensi häntä. Kaulassa hänellä oli vain merenvahainen koriste, josta riippui risti. Kaulakoriste oli paavin siunaama lahja, jolla oli oma historiansa, kuten muutamat hiljaa kertoivat toisillensa. Kuningatar oli kantanut sitä koko ajan Ragusan piirityksen kestäessä; pari kertaa se jo oli joutunut hukkaan, mutta kuin ihmeen kautta oli se hyökkäysten ja taistelujen keskellä aina löytynyt. Kuningattaren teki tämä taikauskaisen vaikutuksen, jonka alaisena hän vannoi pyhän ja kuninkaallisen lupauksen; mutta varmaan ei hän aavistanut, kuinka mainiosti nuo kullankiiltävät helmet vaikuttivat rehevää vaaleaa tukkaa vastaan, jonka suortuvat kilpailivat helmirivin kultaisen hohteen kanssa.

Korkeat puoliset jäivät joksikin aikaa puutarhan oven luo ihailemaan juhlaa ja puutarhan tarumaista valaistusta. Silloin alkoi erään rototendronpensaan takaa äkkiä kuulua viulunsäveliä, muutamia vetoja vain, mutta omituisen nopeita ja sydäntä vihlovia. Kaikkien slaavilaisten sydän sykähti: olivathan nuo guzlan, tuon tummain pensaiden välistä pilkistävän tutun, pitkäkaulaisen mandolinin ääniä! Kuului aluksi vain kumiseva alkusoitto, etäinen sävelläiky, joka lähenee, kohoo, paisuu ja laajenee. Niinkuin raskas ukkospilvi, joka toisinaan salamoii, syöksähti soittimesta myrskyisiä, hekkumallisia, sankarillisia laulunsäveliä, jotka milloin kuulustivat karkelosoitolta, milloin virreltä: tämä soitto, joka Illyriassa kaikui niinhyvin iloisissa kemuissa kuin hurmeisissa taisteluissa, oli tuo tunnettu Radoitzan sävel.

Tähän lauluun yhtyy muinaistaru, joka selittää sen kaksinaisen luonteen. Jouduttuansa turkkilaisten vangiksi tekeytyy heitukka Radoitza kuolleeksi. Saadaksensa selville, onko hän todellakin kuollut, sytyttävät turkkilaiset tulen hänen rintansa päälle; heitukka ei hievahda sittenkään. Sitten päästävät he miehen povelle auringon lämmöstä virkistyneen käärmeen ja iskevät hänen kyntensä läpi kaksikymmentä naulaa. Sittenkin pysyy heitukka jäykkänä kuin marmoripatsas. Silloin noudetaan paikalle Haïkouna, Zaran kaunein ja komein tyttö, joka Illyrian kansanlaulua laulaen alkaa karkeloida. Kuullessansa neitosen kaulakoristeiden karkelossa helkkävän ja hänen vyönsä hepenien kahisevan alkaa Radoitza hymyllä, avaa silmänsä ja olisi siinä paikassa ollut hukassa, ell'ei tanssijatar neuvokkaasti olisi pyörähtänyt hänen luoksensa ja viskannut saalinsa hänen kasvojensa ylitse, joissa elonmerkit selvästi jo näkyivät. Niin pelastui heitukka Radoitza, jonka mukaan Illyrian kansanlaulua on nimitetty.

Tätä kaikille Illyrian miehille ja naisille yhtä rakasta laulua kuunnellessa, joka täällä ikävässä maanpaossa vaikutti sitä voimakkaammin, kalpenivat kaikkien posket. Guzlan säveleet, joita orkesteri hillitysti säesti salissa ja jotka muuten muistuttavat aaltojen kuohua ja vetten yli kuuluvaa myrskylinnun laulua, olivat kuin oman isänmaan kyyneleinen ja hellämuistoinen ääni, jossa ilmeni sanomatonta kaipausta ja kaihoisaa toivoa. Guzlan mahdottoman suurilla ja raskailla jousilla ei soitella tavallisia kieliä, vaan tiukasti pingoitettuja jänteitä ja väräjäviä suonia. Nuoret, uljaat, ylväät ja heitukan näköiset miehet tunsivat kaikki omassa povessansa hurjan Radoitzan rakkauden, jonka naisen rakkaus niin hyvin palkitsee; ja Dalmatian kookkaat ja kauniit naiset tuntevat puolestansa hellän lemмен tunteita urhojansa kohtaan. Ja kun vanhemmat miehet muistelevat kaukaista isänmaataansa ja äidit katselevat poikiansa, alkaa heitä kaikkia itkettää ja elleivät kuningas ja kuningatar olisi läsnä yhtyisivät he kaikki täyttä kurkkua siihen kimeään hätähuutoon, jolla guzlansoittajat säestävät soittimensa viimeistä, taivaalle kimpoavaa loppusäveltä.

Pian alkaa karkelo uudelleen ja ihan tavattoman ja hämmästyttävän vilkas seurapiirissä, jossa muuten huvitellaan noin sovinnaisuuden vuoksi. Selvää oli, ettei tämä ollut mikään tavallinen juhla, vaan että sillä oli oma sala-tarkoituksensa, kuten Lebeau sanoi? Jotakin intohimoista ja kiihkoista oli jo siinä tavassa, millä herrat hurjassa karkelossa kiersivät kätensä naisten vyötaisten ympäri, samoin nuorten tulisissa katseissa, jopa itse tanssimusikissa, joka toisinaan soi kuin säestäisi sitä urhojen kannusten ja rautaisten jalustimien kalske. Tanssijaisten lopussa tapahtuu tosin toisinaan, että huvituksen viimeiset hetket aamun sarastaessa näyttävät yhtä kiihkeän vilkkailta ja hermostuneelta juopumukselta kuin tämä juhla oli. Mutta nämä tanssijaiset olivat vasta alkaneet ja kuitenkin kihelmöitsi täällä kuumana jokainen hansikoittu käsi ja kaikkien sydämet sykkivät vilkkaasti rintakukkaisten ja jalokivikorujen alla:

ja kun joku pariskunta väikkyi ohitse soiton ja lemmen kiihoittamana, seurattiin sitä kotvanen hymyilevin ja myötätuntoisin katsein. Tietäväthän jo kaikki nämä Illyrian pulskeat ja jalot ylimykset, jotka kuninkaansa mukana ovat maanpakolaisina saapuneet tänne, että läsnäolevan Ranskan aateliston, joka aina oli ollut valmis vuodattamaan verensä hyvän asian vuoksi, että sen jo päivän koittaessa piti lähteä vaaralliselle sotaretkelle. Jos onnetar sattuisikin suosimaan hanketta, niin kuka tietää, kuinka monta näistä sotaan lähtevistä takaisin palaisi? Kuka tietää, kuinka moni heistä jo viikon kuluttua lepäisi tappotantereella, jonkun vuoren jyrkän teellä, missä tämän hurmaavan masurkan säveleet vielä soivat, heidän korvissansa yhtyen kuohuvan veren kohinaan? Juuri tuo lähenevä vaara se vilkastuttaa tanssijaisia, sillä taistelun aattoillaan rauhallista huvitusta seuraava levottomuus se kiihoittaa hurjaa iloa, kustuttaa silmät ja tekee katseet rohkeiksi ja suloisen kaihoaviksi. Mitä neitonen voikaan kieltää surmaansa kohti lähtevältä? Ja kuinka jouduttavasti vaikuttaakaan sydämen hellempien tunteiden tunnustukseen tämä juhlasalissa väikkyvä kuolon ajatus? Julman kuolonkelin siipien suhina, joka melkein kuuluu jouhisoittimien sävelten alta, näyttää tekevän syleilytkin kiihkeämmiksi. Oi, kuinka moinen lyhyt lemmeno muistuttaa päiväperhosten karkeloita auringon häipyvän säteen paisteessa! Monet tapaavat tässä toisensa ensimmäisen kerran eivätkä ehkä enää koskaan tapaa toisiansa; mutta varmaa on, että monet sydämet tänä iltana parittain yhtyvät. Tosin koettavat muutamat korskeimmat kaunottaret hymyillä liikutuksesta huolimatta; mutta mikä hellyys onkaan kaiken ilkamoivan leikkisyyden alla? Ja kaikki hyöriivät nyt karkelossa kumartunein päin ja liehuvin suortuin, kaikki parit näyttävät luulevan olevansa kahden kesken, niin hurmaa heidät tuo tenhoisa väikkyminen Brahmsin valssin tai Chopinin masurkan sävelten mukaan.

Innostus oli vallannut myöskin Mérautin, jossa tuo guzlan milloin hurjan voimakas, milloin suloisen hellä soitto oli herättänyt eloon kaikissa etelämaisissa luonteissa piilevän seikkailuhalun ja rajattoman kaihon päästä outoihin maihin, valoon ja vapauteen; hänessäkin hehkui halu sotaan ja sankaritekoihin, joita naiset aina ovat ihailleet. Vaikka hän ei ottanutkaan osaa tanssiin eikä ollut mikään sotilas, joutui hänkin näiden sotaisten tanssijaisien hurmaukseen; häntä sanomattomasti suretti ja hävetti että hänen itsensä täytyi jäädä tänne vanhusten ja lasten kanssa, kun kaikki nuo nuoret lähtivät vuodattamaan vertaan taistelukentälle ja antautuivat kunniakkaihin vaaroihinkin, ja häntä suretti, että tämä hänen suunnittelemansa ristiretki siis toteutuisi ilman häntä. Aate häpesi toiminnan edessä. Ehkä lisäsi sekin hänen kärsimyksiänsä ja slavilaisten sävelten herättämää kuoleman-kaihoansa, että kuningatar Frédérique niin loistavin silmin ja ylhäisenä nojautui Kristianin käsivarteen. Näkyi selvästi, kuinka onnellinen hän oli nähdessänsä, että Kristian jälleen oli sekä kuningas että sotilas... Haikouna, Haikouna, voitko sinä aseiden kalskeessa unhottaa ja antaa anteeksi kaikki, niinhyvin velvollisuuden laiminlyönnin kuin valheet? Onhan sinusta yksilön rohkeus kalleinta kaikesta maan päällä ja sankarillehan sinä jäähyvästiksi liehutat kuumain kyynelten kostuttamaa nenäliinaasi, joka tuoksuu poskipäitteesi hienoja hajuvesiä!...

Akkiä huomasi Haikouna surullisiin mieltelmin vajonneen miehen leveine ajatteliajotsinensa, jolle runsaat, muotilain vaatimuksia itsepäisesti vastustavat suortuvat olivat valahtaneet.

Hymyillen viittasi hän tätä luoksensa. Hän näytti melkein aavistavan syyn miesparan surumielisyyteen.

»Mikä kaunis juhla, hra Méraut!» sanoi hän ja lisäsi äänensä alentaen:

»Tästäkin on minun kiittäminen teitä... Mutta teitä onkin meidän kiittäminen niin paljosta, ettemme kohta tiedä, kuinka sen tekisimme».

Ja olihan Méraut todellakin vahvan uskonsa avulla liehtonut tuleen sammuvat hiilet, virittänyt masentuneissa toivon kipinän ja valmistanut sitä kansankapinaa, johon nyt aiottiin turvautua. Tätä ei kuningatar unhottanut. Eikä tässä loistavassa seurassa ollut ainoatakaan ihmistä, jonka kanssa hän olisi keskustellut niin kunnioittavan armollisesti, hyväntahtoisesti ja kiitollisena kuin hän nyt kaikkien nähden ja keskellä kuninkaallisten ympärille kertynyttä arvokasta seurapiiriä puhutteli Mérautia. Kuningaskin lähestyi häntä ja sanoi tarjotessansa Frédériqueille käsivartensa:

»Markiisi de Hezeta on täällä... Oletteko nähnyt häntä?»

»Minä en häntä tunne, teidän majesteettinne.»

»Hän väitti kuitenkin olevansa vanha tuttu kanssanne... Kas, tuossa hän on».

Vanhan kenraali Rosenin sairauden vuoksi oli markiisi de Hezeta valittu sotaretken johtajaksi. Palman herttuan viimeisen yrityksen aikana oli hän osoittanut hämmästyttäviä päällikön lahjoja; ja jos hänen neuvoansa olisi seurattu, ei tuo verinen kahakka olisikaan päättynyt niin onnettomasti. Huomatessansa, että kaikki hänen ponnistuksensa olivat turhia ja että vallantavoittelija itse antoi paon merkin, piiloutui hän ikävystyneenä ihmisvihaajana baskilaisen vuoriston peittoon ja eli siellä hiljaisuudessa, erillään kaikista salaliitoista, joutavista toiveista ja tuhmista sotahankkeista. Hänen ainoa toivonsa oli saada

kuolla huomaamattomana miehenä isiensä maassa. Mutta pater Alphéén innokas kuningasmielisyys ja Kristian II:n uljuuden maine houkuttelivat hänet jälleen uhkarohkeihin sotayrityksiin. Vanhan aatelisen sukunsa, romanttisen maanpakolais-elämänsä, vainotun asemansa ja hämmästyttävän rohkeiden sankaritekojensa vuoksi oli markiisi José Maria de Hezeta tarumaisella tavalla vetänyt kaikkien huomion puoleensa ja joutunut illan sankariksi.

»Hyvää päivää, Ely», sanoi hän tullen käsi ojennettuna Elyséen luo ja käyttäen hänen lapsi-nimeänsä Reynhaan ajoilta. »Kas niin, minä se olen ... vanha opettajasi Papel».

Kunnia- ja ritarimerkeillä koristettu musta takki ja valkea kaulaliina eivät paljo muuttaneet hänen ulkonäköönsä eivätkä edes ne kaksikymmentä vuottakaan, jotka hän oli saanut lisäksi mahdottoman suuren kääpiöpäänsä ylle; kasvot vain olivat vallan ahavoittuneet ja ruudin savustamat, niin ettei tuota vanhastansa tuttua, suurta otsasuunta juuri huomannutkaan. Hänen kuningasmielisyytensä näytti kutistuneen otsasuonen kanssa; baskilaisen hatun mukana, jonka hän sotaretkeltä palattuansa oli viskannut jokeen, näytti hän heittäneen luotansa myöskin joukon entisiä mielipiteitänsä ja lapsuutensa harhaluuloja.

Elysée säpsähti omituisesti kuullessansa vanhan opettajansa äänen, tämän saman miehen, joka oli tehnyt hänet siksi, mikä hän oli:

»Niin, pikku Elyni»...

Pikku Ely oli pari jalkaa häntä pitempi ja sitä paitsi jo jotenkin harmaatukkainen.

»Niin, ne ajat ovat olleet, Ely, tosikuninkaita ei ole enään. Kuningasvallan periaate elää ehkä vielä, mutta sopivia miehiä ei löydy enää. Ainoakaan noista satulastansa heitetystä ratsumiehistä ei enää voi nousta siihen eikä ehkä tahdokaan. Voi, mitä olenkaan saanut nähdä ja kokea viime sotaretkelläni!»

Veri kohosi samassa hänen poskillensa ja levisi kuin pilvi yli kasvojen, silmät suurenivat ja tuijottivat eteensä kuin olisi mies nähnyt vain häpeän ja kavalluksen näkyjä.

»Mutta kaikki kuninkaas eivät ole samanlaisia», väitti Méraut, »ja olenpa vakuutettu, että kuningas Kristian...»

»Sinun kuninkaasi ei ole muita parempi... Lapsi ja elostelija hän on... Mitään tahdonvoiman oiretta tai merkkiäkään ei hänen huvitusten veltostamassa katseessansa ole!... Katsohan häntä tarkempaan!...»

Samassa viittasi hän kuninkaaseen päin, joka juuri tanssi heidän ohitsensa kaihoisin silmin, hikoilevin silmin, pieni pyöreä pää kumartuneena naisen paljaan kaulan ylitse ja suu auki ikäänkuin olisi hän tahtonut ahmia sisäänsä nuoren naisruumiin koko tuoksun. Pari väikkyi heidän ohitsensa kummankaan heistä huomaamatta tähystelijöitä, vaikka heidän huohottava hengityksensä ihan kosketti Elyséetä. Monet vetäytyivät lehterille katsellaksensa kuinka Kristian IV, valtakuntansa paras valssintanssija, väikkyi kauniisti karkelossa. Hezeta ja Méraut taas peräysivät erään akkunan luo, joka oli Anjoun rantakadulle päin. Siinä juttelivat he kotvan aikaa, osaksi tanssijaisten humussa, osaksi viileän yön sumussa ja rauhoittavassa hiljaisuudessa.

»Kuninkailla ei enään ole mitään uskoa eikä tahtoa. Miksikäs me sitten heidän hyväksensä itsepäisesti ponnistelisimme?» sanoi espanjalainen synkän näköisenä.

»Teiltä puuttuu siis usko asiaan... Ja kuitenkin lähdette te mukaan?»

»Niin teen».

»Toivotonna?»

»Ei aivan ... yksi ainoa toivo minulla on...»

»Ja se on?»

»Että joku hyvä ihminen halkaisee kalloni siellä... Tukea sillä ei enää ala olla.»

»Entäs kuningas?»

»Mitä tuollaisesta!... Hänen suhteensa olen minä melkein varma siitä, että...»

Tarkoittiko mies, ettei Kristian vielä ollut päässyt satulaan vaiko että hän — Palman herttuan tavalla — kyllä tietäisi pelastautua ehein nahoin taistelusta? Lausettansa ei markiisi päättänyt.

Tanssijaiset jatkuivat vilkkaasti, mutta Elysée katseli niitä nyt toisin silmin: hän näki ne nyt vanhan opettajansa toivottomien silmälasien läpi ja omien pettyneiden toiveittensa valossa. Koko sielustansa

hän nyt surkutteli kaikkia noita reippaita nuorukaisia, jotka iloisin mielin olivat valmiit lähtemään retkelle miehen johdolla, joka ei enää uskonut tehtäväänsä. Ja tuo rattoisa juhlatungos ja häikäisevä valo muuttui hänen mielikuvituksessansa taistelutantereen pölypilveksi ja tappiota aina seuraavaksi hurjaksi epäjärjestykseksi, jonka jälkeen jäljelle jääneet saavat etsiä tantereelta kaatuneita sankareja.

Päästäksensä tästä onnettomasta näystä nojauti hän hetkeksi akkunanaistaa vastaan katsellen ulos autiolla rantakadulle, jolle palatsin seinät heittivät pitkiä, kauas Seinejoelle ulottuvia, nelikulmaisia varjoja. Siinä kuunteli hän virran kolinaa, sillä tässä saaren kohdalla todellakin oli voimakkaan virranjuoksun kohina. Sen kuohut siltapylväitä vastaan sekoittuivat valittaviin viulunsäveliin ja guzlan vihloviin vaikerruksiin läikähdellen lyhyinä, tyrskyvinä laineina kuin nyyhkytykset ahdistuneesta rinnasta: milloin leveinä aaltoina kohisten, milloin kuohahtaen kuin hurme suuresta, ammottavasta haavasta.

V.

Yöjunalla.

»Tänä iltana klo 11 tapahtuu lähtö Lyonin asemalta. Minne, sitä en vielä tiedä. Luultavasti Cettiin, Nizzaan tai Marseilleen».

Nämä lyijykynällä kiireessä kirjoitetut rivit sai Spalaton kreivitär juuri kun hän kylvyn jälkeen terveyttä ja hyvinvointia uhoten virkistyneenä käyskeli maakuusuojojensa ja pukuhuoneensa väliä kastellen kukkasia ja hoidellen kasvien taimia, tehtävä, jota varten hän oli vetänyt yllensä vaaleat, melkein kyynänpäihin asti ulottuvat ruotsalaiset hansikkaat. Kirjelippu ei näyttänyt vaikuttavan hänessä mitään suurempaa liikutusta. Hän pysähtyi erään sadeakuttimilla suljetun akkunan ääreen, mietti hetkisen ja teki sitten päättävän kädenliikkeen, jonka olisi voinut käsittää näin: »No, olkoon menneeksi! Ken tahtoo päästä päämääräänsä, saa luvan...»

Äkkiä soitti hän kamarineitoansa, jonka tuli olla avullisena hänen valmistautuessaan vastaanottamaan pian saapuvaa kuningasta.

»Minkä puvun rouva suvaitsee?...»

Kreivitär katsahti peiliin ja vastasi sitten:

»Minä en pukeudu uudestaan... Tämä näyttää käyvän laatuun...»

Eikä hänelle mikään paremmin soveltunutkaan kuin tuo vaalea, vartalonmukainen villahame, joka pehmeissä poimuissa laskeusi maahan, ja sen yli heitetty saali, jonka päät olivat sidotut seljan taa kuin pienillä tytöillä. Tumma tukka oli kierretty ylös päälle, niin että niska oli paljas olkapäihin asti, missä ihon pehmeä ja lämpöinen väri alkoi hieman tummua.

Hän ymmärsi kyllä itse, ettei mikään puku voinut miellyttää kuningasta enemmän kuin tämä keveä, yksinkertainen ja lapsellisen miellyttävä aamupuku. Ruokasaliin ... aamiaiselle ... ei hän tässä puvussa kuitenkaan katsonut voivansa mennä. Hänen elämänsä täällä Messinan kadun varrella oli näet saanut jotenkin juhlallisen muodon: täällä eivät soveltuneet samat vapaat elämäntavat kuin maalla Courbevoieissa. Hän söi aamiaista huoneessansa ja vetäytyi sitten pukuhuoneeseensa, jonka verannalta oli näköala kadulle. Tässä istui hän väijyen kaikessa hiljaisuudessa kuningasta tulevaksi; nytkin heittivät akuttimet vaaleanpunertavan varjon hänen ylitsensä niinkuin ennen »perhehotellin» akkunakomerossa.

Ennen klo 2:ta ei Kristianin ollut koskaan tapana saapua. Mutta kello löi jo kaksi eikä häntä näkynyt. Señoran, joka muuten oli maailman rauhallisimman ihmisen, valtasi tavaton levottomuus ja mielenkuohu, joka yhä kasvoi, aivankuin tekee vesi, joka alussa kiehuu heikosti väreillen ja sitten vähitellen kuumeellisesti pyörien, kuohuen ja poristen. Tällä tunnilla ei Messinan kadulla näkynyt kuin jotkut ainoat ajopelit ... koko katu loisti leveänä ja autiona päivän paistetta tasakattoisine, komeine rakennuksineen ja kullattuine rautaporttineen ja siistine lyhtypylväinensä... Montceauxin puiston edustalla. Joka kerta kun kadulta kuului vaunujen kolinaa, veti Señora akkunaverhon sivulle paremmin nähdäksensä, mutta aina pettyi hän toivossansa ja entistä enemmän harmitti häntä tuo komea, häikäisevä elottomuus ulkona, joka rauhallisessa hiljaisuudessa oli täydellinen vastakohta hänen kuohuvalle povellensa.

Mitä oli siis tapahtunut? Aikoiko Kristian siis todellakin matkustaa häntä tapaamatta?

Mielessänsä etsi hän syitä ja mahdollisuuksia, mutta epävarmassa odotuksessa häilyvälle on kaikki häilyväistä, niin hyvin ajatukset, joita ei ehdi loppuun ajatella, kuin puhe, joka käy epävarmaksi änkytykseksi eikä tahdo päästä huulten yli. Sellaisessa kiusallisessa ja rauhattomassa mielentilassa oli Spalaton kreivitär nyt, että hänen sormensakin liikkuvat vaistomaisesti ja suonenvedontapaisesti. Tuon tuostakin kohotti hän punaista akkunaverhoa. Haleat tuulokset häilyttivät puitten lehteviä, nuorteita oksia ja raitis henkäys voimakkaista vesiruiskuista, joilla katua kostutettiin, lehahti kasvoihin saakka. Sikäli kuin tavallinen ajeluaika Boulognen metsässä lähestyi, vilkastui elämä ja yhä useampia vaunuja vierähti ohitse estäen kadunkastelijoita toimeensa.

Nyt alkoi kreivitär toden teolla peljätä että kuningas aikoi matkustaa hänelle jäähyvästiä sanomatta. Hän kirjoitti kaksi kirjettä, osoittaen toisen Axelin prinssille, toisen klubille; sitten pukeusi hän (sillä eihän hän voinut käydä koko päivää puettuna pikkutyttö lailla) ja alkoi kävellä sänkykamarin ja pukuhuoneen väliä kunnes hänen levottomat kävelynsä ulottuivat ympäri koko talon.

Mikään tavallinen pikku »kokotti-häkki» se ei ollutkaan, vaikka ei myöskään noita raskaita, kivisiä jättiläisrakennuksia, joita raharuhtinaat teettävät niin paljon läntisen Parisin uusiin kaupunginosiin. Spalaton kreivittären talo oli taiteellisesti tehty rakennus ja sisustettu tavalla, joka hyvin soveltui tähän kaupunginosaan, jossa löytyvät Murillon, Velasquezin, van Dyckin y.m. nimiset kadut; kattolistasta portinkolkuttimeen asti oli se taiteellisesti omituinen ja erosi tässä suhteessa kaikista naapuritaloista. Sen oli eräs kreivi Plotnicki rakennuttanut lemmittyänsä varten, joka rumuudestaan huolimatta joka aamu sai suojelijaltansa tuhannen frangin setelin; yöpöydältänsä hän sen joka aamu löysi kokoon taitettuna. Kun rikas puolalainen kreivi sitten kuoli testamenttia tekemättä, tarjottiin talo huonekaluineen ja taide-esineineen kaupaksi kahdesta miljoonasta. Kaikkien näiden kalleuksien onnelliseksi omistajaksi joutui Señora.

Puusta veisteltynä raskaita portaita myöten, jotka olisivat kestäneet vaunuillakin ajaa ja jotka Spalaton kreivittären vakavalle kauneudelle muodostivat hollantilaisen taulun tumman taustan, voi hän laskeutua alakerran kolmeen saliin. Ensimmäinen näistä oli saksilainen pikkusali Ludvig XV:n tyyliin ja sisälsi viehättävän kokoelman maljakkoja, pysty kuvia ja kauniita emaljiteoksia, kaikki 18:n vuosisadan hienoa, siroa ja sievää työtä, joka näytti syntyneen lemmittyjen ohuiden sormien luomana ja saaneen eloa heidän veitikkamaisesta hymystänsä; toisessa salongissa taas oli lasin alla tulipunaisella pohjalla lepääviä norsunluuveistoksia kuvaten milloin kiinalaisia henkilöryhmiä, milloin jalokivistä sommiteltuja hedelmäpuita, milloin kaloja nefriitti-silminensä, milloin keskiaikaisia pyhimyksiä ja Vapahtajan kuvia kärsivine kasvoinensa ja verisine naarmuinensa. Kolmas sali, joka oli valaistu kuin atelieri ja verhottu karduanitapeteilla, vartosi vielä ukko Leemansin lupaamaa kalustoa.

Ihana kreivitär iloitsi muuten aina katsellessansa kaikkia näitä harvinaisuuksia, olletikin kun ne oli saatu verrattain huokeasta hinnasta, mutta tänään käyskeli hän saleissansa levotonna edes takaisin välittämättä vähintäkään taide-esineistä; hänen ajatuksensa liitelivät kaukana ja vatvoivat harmillisia kysymyksiä ja pulmia. Mitä tämä kaikki merkitsikään?... Livahtiko kuningas tuolla tavoin tiehensä?... Ja hän poloinen, joka oli luullut saaneensa miehen niin varmaan koukkuun!...

Kamarineito palasi takaisin. Ei mitään tietoja kuninkaasta!...
Kummassakaan paikassa ei häntä oltu nähty.

»Niin, niin, sehän on juuri Kristianin tapaista», arveli Señora. »Tuntiessansa itsensä heikoksi, piileksi hän aina jossakin. Hän muka ennen pakeni kuin tappiolla taisteli!» Ja vaikka hän muuten ei juuri koskaan kiivastunut, raivostui hän nyt niin, että olisi ollut valmis rikkomaan kaikki esineet ympärillensä. Sitä tekemään hän kuitenkin oli liian järkevä, sillä olivathan ne kallisarvoista kauppatavaraa; jokaisessa näytti hänestä riippuvan hintalippu: hän ei hennonut!

Viskautuen nojatuoliin hän vaipui mietteihinsä ja hämärässä häipyivät hänen silmistänsä vähitellen kaikki nuo äskettäin hankitut kalleudet, häipyivät ja hälvenivät hänen unelmansa kanssa tulla rikkaaksi, mahdollottoman rikkaaksi. Vihdoin havahtui hän ajatuksistansa siitä, että ovi äkkiä avausi:

»Päivällinen on valmis!» kuului palvelija huutavan.

Hänen täytyi siis käydä yksin aterialle upeassa ruokasalissansa, jossa kunkin akkunan välissä nähtiin suuri, juhlallinen, jäykkä ja kalvennut Frans Haisin maalaama muotokuva käherrettyine kauluksineen; yhteensä olivat nuo kahdeksan muotokuvaa maksaneet vähintään kahdeksansataa tuhatta frangia. Juhlallisempi kuin ainoakaan Frans Haisin muotokuvista oli kuitenkin hovimestari valkoisine kaulaliinoinensa tuossa kun hän tarjoilupöydän ääressä leikkasi paistia y.m. ruokalajeja, joita kreivittärelle kantoivat hänen molemmat yhtä juhlalliset ja äänettömät palvelijahoikaleet keltaisissa livreapuvuissansa. Kun kreivitär muisti kuinka räikeässä ristiriidassa tämä komeus oli häntä uhkaavan vaaran kanssa, oli hänen sydämensä haljeta harmista. Hänestä tuntui kuin olisivat palvelijatkin

aavistaneet hänen ajatuksensa, sillä niin kovin jäykiksi he ryhdiltänsä kangistuivat päivällisten kestäessä: kumpikaan heistä ei jäsentäkään järkähdyttänyt, vaan seisoivat molemmat niin totisina hänen sivuillansa kuin mitkäkin valokuvaajat kuvattavan uhrinsa asennon määrättyänsä.

Hyljätty rakastajatar tyyntyy sentään pian entisellensä... »Tällä tavoin ei saa antaa kohdella itseensä... Toivoa ei saa menettää...» Kuninkaasta semmoisenansa hän ei paljoa välittänyt, mutta tässähän oli kysymys »suuresta kaappauksesta», hänen omasta arvostansa ja merkityksestensä toisten kaappari-kumppanien silmissä... Hän mietti asiaa ja pian oli hänen suunnitelmansa valmis.

Kiiruhtaen huoneeseensa kirjoitti hän ensin muutamia riviä Tomille. Sillä välin kuin palvelusväki alakerrassa söi päivällistä jutellen kreivittärestä ja arvailen kaikenlaisia syitä hänen yksinäisyyteensä ja mielenliikutukseensa, sälytti hän omin eikä tällaisiin toimiin suinkaan tottumattomin käsin pienen matkalaukun, joka ennen niin usein oli seurannut häntä Parisin ja Courbevoien väliä. Sen tehtyänsä heitti hän villavaipan olkainsa yli, sillä ilta oli viileä, ja pujahti näin sonnustettuna lähimmälle ajuriasemalle kantaen itse matkalaukkunsa ja hiipien hiljaa ja huomaamatta kuin jokin paikkansa menettänyt taloudenhoitajatar.

Myöskin kuningas Kristianilla oli ollut levoton päivä. Myöhään oli hän palannut tanssijaisista ja myöhään herännyt unestansa, pää täynnä kotimaan sävelten kaikuja. Sitten täytyi ryhtyä matkavalmistuksiin: koettaa aseita ja kenraalin univormua, jota hän ei ollut käyttänyt Ragusan piirityksen jälkeen, j.n.e. Näissä puuhissa kului aamupäivä klo 11:n. Kaiken aikaa kieppui Lebeau hänen kintereillensä vakoillen ja väijyen, vaikka pelokkaana ja arkana, ettei hänen ansamaisten kysymystensä tarkoitusta huomattaisi. Täsmällensä klo 11 kokoutui pieni hoviseura salonkiin kuulemaan hiljaista messua, jonka pater Alphée luki keskellä huonetta sijaitsevan uunin edessä, jota, tilapäisesti kirjoliinalla katettuna, käytettiin alttarina. Rosenin perhe ei ollut läsnä, sillä vanha herttua makasi vuoteen omana ja ruhtinatar Colette taas oli saattamassa asemalle puolisoansa, jonka oli tänään määrä lähteä matkalle useiden muiden nuorten miesten kanssa. Seuraavalla junalla oli Hezetan tarkoitus matkustaa ja toisten mukaan aikovien vasta sitä seuraavalla. Eri osastoissa oli pienen urhojoukon siis määrä suoriutua matkalle, ett'ei herätettäisi mitään huomiota.

Messu muistutti kaikkia menneistä, levottomista ja vaivalloisista ajoista. Munkin haaveilevat kasvot, sotilasmainen äänensävy ja liikkeet vaikuttivat että suitsutussavukin tuoksahti ruudilta ja koko toimitus tuntui jonkunlaiselta kenttähartaushetkeltä ennen taistelun alkua.

Yhtä levottoman mielialan vallitessa kuin messu oli kuunneltu syötiin sen jälkeen aamiainen, jolloin kuningas kyllä koetti esiytyä niin rakastettavana kuin suinkin, ett'ei jättäisi epämiellyttävää muistoa jälkeensä; olletikin tahtoi hän kuningatarta kohtaan osoittaa erityistä kunnioittavaa huomiota ja hellyyttä, joka asianomaista ei kuitenkaan paljo lämmittänyt. Poikanen, pikku Zaran kreivi, katseli vanhempiansa epäillen ja pelokkaana. Tuo kauhea kohtaus muutamia päiviä sitten oli jättänyt häneen vaikutuksen, jota hän ei pystynyt selvittämään lapsen ymmärryksellensä, mutta joka täytti hänen mielikuvituksensa surullisilla kuvilla ja rasitti hänen hermostoansa. Markiisitar de Silvis huokaili jo ennakolta syvään lähdön hetkeä miettiesssänsä. Mérautin taas oli vaikea hillitä kuohuvia tunteitansa nyt, kun hänen unelmansa juuri olivat toteutumaisillansa. Vastavallankumousta Illyrian kansan puolelta oli hän näet kauvan toivonut, yhteistä kapinaa, joka oikealle isännälle avaisi ovet kuninkaalliseen linnaan. Nyt hän ei ollenkaan epäillyt retken onnistumista. Toisin ajatteli sen sijaan Kristian II, mutta murheellinen ei hän suinkaan ollut, ell'emme ota lukuun vähäistä ikävää tunnetta, joka melkein aina syntyy ihmisissä, kun täytyy jättää paikkakunta, johon jo on ehtinyt tottua. Päinvastoin tunsikin hän mielensä keveämmäksi ajatellessansa, että hän, langenneiden kunniavelkojen rasittama mies, pääsisi nykyisestä kierosta asemastansa. Sillä jos onnetar suosi yritystä, voi hän siviilimenojen nimessä helposti suorittaa velkansa; jos hanke taas epäonnistuisi, suistuisi kaikki edes yhtaikaa tai saisi hän taistelussa surmansa. Ajatus, että luoti otsaan vapauttaisi hänet sekä raha- että rakkaushuolista, vaikutti häneen tavallansa lohduttavasti. Kuninkaan rauhallinen ja huoleton katsanto ei hullummalta näyttäneykään kuningattaren haaveilevan ilmeen ja Elyséen innostuksesta palavain kasvojen rinnalla tuossa kun he aterian jälkeen kolmen käyskelivät puutarhassa.

Palvelija meni heidän ohitsensa. Kristian viittasi hänet luoksensa sanoen:

»Käske Samyn valjastaa...»

Kuningatar säpsähti:

»Mitä? Aiotteko kaupungille?»

»Aion, viisaus vaatii sen... Eiliset tanssijaiset ovat voineet antaa aihetta kaikellaisiin huhuihin... Minun täytyy sen vuoksi ainakin näyttäytyä klubissa ja bulevardilla... En minä kauvan viivy ... päivällisille minä jo varmasti palaan».

Samassa juoksi hän portaita ylös suuren rakennuksen yläkertaan ketteränä kuin lomalle aikova koulupoika.

»Viime hetkeen asti täytyy minun siis pysyä epävarmana hänen suhteensa», sanoi kuningatar Mérautille, joka ei voinut rohkaista eikä lohduttaa häntä sanallakaan.

Kuningas oli kaikissa tapauksissa tehnyt hyviä päätöksiä. Messun aikana oli hän mielessänsä vannonut, ett'ei hän enää koskaan tapaisi Señoraa, sillä hän tunsii olevansa liian heikko jättämään lemmittynsä, jos tämä toden teolla tahtoi pidättää hänet lähtemästä. Parhaissa aikeissa hän siis kaupungille lähti. Klubiin hän ensin ajoi. Siellä oli jotensakin tyhjää ja autiota. Muutamia kaljupäitä istui totisina ja hiljaisina whistipöydän ääressä ja lukusalissa nuokkui eräitä kunnianarvoisia unikekoja pitkän sanomalehtipöydän ääressä. Muuten oli sangen luonnollista, ett'ei täällä tänään ollut sen vilkkaampaa: koko viime yö oli näet pelattu hurjasti; kun peliseura aamun sarastaessa lähti klubista Axelin prinssin johdolla, sattui joukko muuleja, kulkuset kaulassa, kulkemaan ohi, jolloin prinssi pyysi muulinkuljettajan lypsämään elukat ja sai koko seuran juomaan maitoa samppanjalaseista. Elukkain kuljettajan vastustelusta huolimatta noustiin sitten muulien selkään ja niin ajettiin täyttä vauhtia la Paix katua pitkin. Klubin esimies, hra Bonoeil jutteli tapauksen kuninkaalle. »Oli tosiaankin hullunkurista nähdä prinssin ratsastavan pienellä aasintammalla», sanoi hän, »hänen täytyi koukistaa sääreensä ylös, ett'eivät ne viiltäisi maata ... sillä monseigneurilla onkin niin pitkät säaret, että ... ja hänen järkähtämätön hidasverisyytensä sitten!... Vahinko, ettei teidän majesteettinne ollut näkemässä tätä hauskaa kohtausta!»

Kristianistakin oli ikävä, ett'ei hän ollut mukana moisessa hausassa ilveilyssä. Axelin prinssi oli miekkoinen, sillä setänsä kanssa riitoihin jouduttuansa oli hän saanut karkoitustuomion, joka luultavasti ainaseksi vapautti hänet hallitushuolista, olletikin kun setä vielä vanhoilla päivillensä mietti avioliittoa ja voi ehkä toimittaa valtakunnalle kokonaisen liudan kruununperillisiä. Sitä parempi prinssistä, jota huvittelemisen Parisissa miellytti paljon enemmän kuin kotoinen politiikka.

Venyessänsä sohvalle, jolta tuo veltto epäilijä-prinssi verrattain äsken oli noussut, tunsii Kristian vähitellen vaipuvansa takaisin samaan mielentilaan ja menetti samassa määrässä eilispäivän juhlan herättämän sankarillisen tunnelmansa: sotaretki kadotti äskeisen viehätyksensä, loistonsa ja suuruutensa. Jos hän viipyisi täällä raukeisi kaikki tyhjiin, huomasi hän ja katsoi parhaimmaksi paeta pois tästä velttouden pesästä, joka uhkasi tehdä lopun hänen tahdonvoimastansa; äkkiä nousi hän ylös ja kiiruhti jälleen vapaaseen ilmaan ja meluavaan, toimeliaaseen ihmisjoukkoon.

Kello oli jo 3. Silloin oli hänen tapansa klubissa tai Mignonin luona syödyn aamiaispäivällisen jälkeen käydä Messinan kadulla Señoraa katsomassa. Koneellisesti suuntausivat hänen askeleensa nytkin tuttua tietä tuohon kaupunginosaan, joka kesäaikaan tuntui sangen hauskalta leveine kattoinensa, pitkine, komeine rakennusrivinensä ja vihreine istutuksinensa, joiden omituiset varjot heittyivät valkeille asfalttikäytävälle.

Entäs ihmiset sitten? Kauniita naisia, siroja muotoja, suloisia, vilkkaita ja iloisia kasvoja viileiden kesähattujen ja värikkäiden auringonvalojen alla! Missä muualla voisivat naiset käydä, pukeutua ja koristaa itsensä niin kuin nuo? Missä muualla voisi ihminen kuluttaa aikansa hauskemmin ja iloisemmin ja missä muualla olisi niin paljo erilaisia huvituksia kuin Parisissa!... Ja kaiken tämänkö hän nyt jättäisi taittaaksensa niskansa tappotantereella!... Sääli luopua niin paljosta hyvästä ja niin monista hauskoista nautinnoista, joita muualla maailmassa ei olisi tarjolla!

Ollessansa tämän tunnelman vallassa, jolloin elämä hymyili ja Parisi taas tuntui viehättävimmältä, katseli Kristian mielellänsä kaikkia vastaantulevia kaunottaria; milloin viehättivät häntä jonkun naisen ihanat kasvot, milloin hänen alushameensa pitsireunukset. Kuinka vieras olikaan se ritarillinen kuningas, joka tänä aamuna puolisonsa ja poikansa kanssa polvistui alttarin juureen, sille pomada-keikarille, joka nyt iltapäivällä klo 3 käyskeli tässä nenä pystyssä. Frédérique oli ollut vallan oikeassa kirotessaan koko Parisia ja sen turmiollista vaikutusta Kristianin tapaisiin horjuviin ja kiehuviin luonteihin.

Tultuansa sille kohdalle Haussmannin puistokatua, missä Messinan katu alkaa, pysähtyi Kristian hetkeksi odottamaan, kunnes vaunujono oli ehtinyt ohitse. Tällä välin ehti hän vähän miettiä. Kuinka oli hän äkkiä tänne joutunut? Hän ei voinut sitä käsittää. Näkyiväthän tuolla Plotnickin palatsin pienet tornit himmeän päivän valossa!... Mikä houkutus!... Miksi ei hän menisi perille asti?... Miksi ei hän kävisi hyvästelemässä Señoraa, joka vast'edes jäisi hänelle vain palavan janon ja tyydyttämättömän kaihon muistoksi?

Tätä sisäistä taistelua kesti vain hetken, mutta että se oli ankara, näkyi kyllä hänen hienosta ja rihaisesta ruumiistansa, joka horjui ja huojui kuin ruoko tuulessa. Äkkiä rohkaisi hän itsensä, viskausi lähimmän vapaan ajurin vaunuihin ja käski tämän ajaa takaisin klubiin. Tätä päätöstä hän ei olisi voinut tehdä, ellei aamumessun aikana tehty lupaus olisi pakottanut häntä siihen. Nyt pääsivät voitolle hänen

katolilaisuutensa ja pelokas nais-uskonnollisuutensa.

Klubiin tultuansa sai hän Señoran kirjeen; tuoksuva paperi jo oli ilmaiseksi hänelle, mikä levottomuus lemmittyä vaivasi. Pian sen jälkeen hän sai toisen kirjeen Axelin prinssiltä, joka jo oli saapunut takaisin. Se sisälsi vain muutamia, kiuruissa kyhättyjä, helliä ja rukoilevia sanoja. Tom Lewisin kauppakirjoja ei näiden kirjeiden tyyli muistuttanut missään suhteessa! Kuitenkin tunsikin kuningas Kristian itsensä vielä voimakkaaksi. Hän ymmärsi olevansa tähystelevien ihmisten ympäröimä: tämä tieto antoi hänelle miehen ryhdin ja huolettomasti pisti hän kirjeet taskuunsa. Klubin nuoremmat jäsenet saapuivat yksitellen jutellen hauskaasta aasiratsastuksesta, joka eräässä sanomalehdessäkin oli tarkoin kuvattuna. Sanomalehti kiersi miehestä mieheen; jokainen nauroi samaa vatsanaurua, josta puuttui kaikki sydämellisyys ja välittömyys ja jota nauravat luonnollisen naurukykynsä kadottaneet poloiset.

»Mässätkäänkö tänäkin iltana?» kyselivät nuoret ylimykset toisiltaan kaataen sisäänsä — terveysopillisen juomajärjestyksensä mukaisesti — soodavettä, jota klubissa aina olikin riittävästi saatavissa.

Ja sitten alkoi »mässäys». Muiden iloisen mielentilan houkuttelemana seurasi Kristian mukana Café de Londres'iin, missä oli aikomus syödä päivällistä, mutta ei tällä kertaa tavallisissa saleissa, joiden tapetit niin monta kertaa ennen olivat tanssineet heidän juopuneissa silmissään ja joiden peileihin he olivat piirrelleet satoja nimikirjaimia, vaan vaihteen vuoksi mentiin tällä kertaa viinikellariin, tuollaiseen tynnyreillä ja pulloilla täytettyyn, maanalaiseen katakomiin, jotka ulottuvat pitkän matkan Opéra Comiqueen päin. Näissä säilytyshuoneissa oli kaikellaista Ranskan rypälesatoa eri tahoilta maata ja päivällispöytä katettiin tomuisten, huuruisten ja kaasuliekkien valossa välkkyvään Chateau Yquem-pullojen ja näiden välille järjestettyjen värillisten lasien keskeen. Aate syödä päivällistä täällä viinikellarissa oli Vatteletin keksimä; hänen mielestään oli Kristian II:n lähtö, josta ainoastaan hän ja Axelin prinssi tiesivät, siksi tärkeä tapaus, että sitä piti juhlistaman jollakin erinomaisemmalla tavalla. Erittäin onnistunut ei tämä keksintö kuitenkaan ollut: kellarissa oli näet verrattain kostea ilma ja sitäpaitsi olivat miehet vielä väsyksissä edellisen yön mässäyksestä. »Kukonpyrstöstä» ei ollut mihinkään: hän torkahti silloin tällöin uneen ja heräsi aina hermonytkähdyksistä. »Rigolo» taas oli harvapuheinen ja katseli tuon tuostakin kelloansa. Pelkäsikö hän ehkä, että kuningatar kävisi liian levottomaksi, kun hän viipyi poissa niin kauan?

Jälkiruokaa syödessä saatiin seuran lisäksi muutamia naikkosia, jotka olivat syöneet päivällisensä ylhäällä kahvilassa. Kuultuansa, että kuningas ja prinssi olivat alhaalla kellarissa, jättivät he heti päivällispöytänsä ja tulivat nyt kynttilöillä varustettujen edeskäypien opastamina tänne alas haparoiden eteenpäin, helmet käsivarrella, nauraen ja huudahdellen pelvosta. Melkein kaikki olivat he avorintaisissa puvuissa, josta taas oli seurauksena että he alkoivat aivastella ja rykiä, käydä kalpeiksi ja palella istuessaan herrojen polvilla; nämä taas olivat kylmän vuoksi kääntäneet ylös takinkauluksensa. Eräs naisista, joka oli vähän muita viisaampi tai kylmettyneempi, huomautti vihdoinkin että »täällähän voi saada keuhkotaudin kuka tahansa», muistutus, jonka johdosta seura päätti juoda kahvia ylhäällä salongissa. Tämän majanmuuton aikana hävisi Kristian, jonka vaunut odottivat ulkona.

»Messinan kadulle!» sanoi hän ajurille hiljaa hampaittensa välistä sähisten.

Hän näytti joutuneen päänäpiston valtaan. Atrian aikana oli hän alinomaa nähnyt *hänen* kuvansa edessään ja sen jälkeen taas, kun nuo keveät kaunottaret saapuivat, vaivasi häntä koko ajan ajatus saada syleillä ja vihdoinkin kokonansa omata sen, jota hän rakasti, omata hänet eikä aina vain turhaan kerjätä, nyyhkiä ja palaa...

»Rouva ei ole kotona!»

Näin vastattiin hänelle perillä. Tämä vaikutti häneen kuin kylmä ryöppy hehkuvaan hiilokseen. Rouva ei ole kotona! Epäjärjestys talossa, jossa palvelijat näyttivät mielensä mukaan mellastavan, oli riittävä todistus siitä. Tullessaan oli Kristian jo huomannut, että eräästä ovesta hävisi joku myssypäisen piian naama ja että nuolena poistuvan pikentien kirjavat liivit vilahtivat toisaalta. Hän ei viitsinyt enempää kysellä, sillä äskeinen tenhottu tunnelma hälveni samassa ja selvästi äkkäsi hän nyt sen kuilun, johon hän oli ollut syöksemäisillään: valapatto olisi hän Jumalansa edessä ja maan kavaltaja Herran antamaan kruunuun nähden. Hän muisti rukousnauhansa ja kiitti Jumalaa moneen kertaan rukouksensa toistaen samalla kun rukousnauhan helmet lipuivat hänen polttavien sormiensa lävitse, hänen ajaessaan jo puistokujan heittämiä varjoja ohitse kiuruusti takaisin St. Mandéhen päin.

»Kuningas tulee!» huudahti Elysée nähdessään salongin akkunasta, jossa hän jo kauvan oli tähytellyt, että Kristianin vaunujen lyhtyvalot nuolen nopeudella hävisivät palatsin pihaan. Kuningatar, joka muuten oli niin rauhallinen ja tasainen, oikein huudahti ilosta. Hän oli jo epäillyt pahinta ja otaksunut Kristianin joutuneen tuon naikkosen verkkoihin, jonka vuoksi hän siis pettäisi ystävänsä ja ijäksi häpäisisi itsensä ja maineensa. Koko St. Mandén pientä hoviseuraa oli vaivannut samanlainen

kiusallinen pelko näiden raskaiden odotuksen hetkien kuluessa. Itse pikku Zarakin, joka — vastoin tapaansa — vielä oli valveilla, oli joutunut saman levottomuuden valtaan ja ymmärsi, että talossa vallitseva hiljaisuus merkitsi jotakin erityistä. Vaistomaisesti karttoi hän tekemästä naivia ja samalla joskus julmiakin kysymyksiänsä, joilla lapset toisinaan vallan paljastavat onnettoman asiaintilan. Äänetönnä oli poikanen istunut koko ajan katsellen erästä albumia, jonka suurten lehtien taa hän piiloitti kasvonsa; ja kun hän Elyséen huudosta havahtuen katsahti ylös, näytti hän itkeneeltä. Kun häneltä myöhemmin kysyttiin surun syytä, vastasi hän joutuneensa pahalle tuulelle pelkästä pelosta, että kuningas matkustaisi pois antamatta edes jäähyväissuudelmaa ennen lähtöänsä. Pieneen helläluonteiseen poikaseen vaikutti näet nuorekas, iloinen ja leikkisä isä kuin vallaton, veitikkamainen, aikainen veli, joka tosin oli ystävällinen ja kiltti hänelle, mutta joka siitä huolimatta toisinaan kovin pahoitti äidin mieltä.

Pian kuultiin, kuinka Kristian lyhyesti ja kiireisesti antoi käskyjensä palvelijoille. Sitten riensi hän ylös huoneustoonsa ja palasi viiden minuutin kuluttua takaisin alas matkapuvussa. Tähän kuului pieni, sievä, soljella ja sinisellä nauhalla varustettu hattu ja sellaiset sirot säärökset, joita matkailijat Vatteletin saaristotauluissa käyttivät. Tästä keikarimaisuudesta huolimatta näkyi hänessä selvästi kuningas niin hyvin kasvojen ylevässä ilmeessä kuin luontevan jalossa ryhdissä ja käskevässä käytöksessä. Kunnioittaen lähestyi hän kuningatarta, jolle hän kuiskaten esitti syynsä viipymiseen. Mielenliikutuksesta vielä kalpeana vastasi tämä hänelle hiljaa: »Ell'ette olisi ajoissa palannut, olisin minä matkustanut sijassanne ja ottanut Zaran mukana.»

Kuningas uskoi hänen sanansa ja oli pa tuokion aikaa jo näkevinänsä hänet poika käsivarrella keskellä kuulasadetta ja päättäväisenä käymään kuolemaan lapsensa kanssa niinkuin tuona muistorikkaana, kauheana iltana, jolloin hän lapsineen aikoi syöstä akkunaparvelta alas. Sen vuoksi ei hän mitään vastannut, vaan painoi lämpimän suudelman hänen kädellensä ja veti hänet nuoren innolla luoksensa kuiskaten: »anteeksi, anteeksi!»

Kuningatar olisikin kai antanut anteeksi kaikki, mutta samassa hän huomasi salin ovelle ilmestyneen Lebeaun, kuninkaan katalan silmänpalvelijan ja kurjan kätyrin kaikissa tämän petoksissa ja rikollisissa huvituksissa. Hänet valtasi inhoittava epäily: »entäpä jos Kristian valhettelee ... eikä aiokaan matkustaa?»... Ja samassa irroittautui hän puolisonsa syleilystä. Kristian näytti aavistavan hänen epäilyksensä ja kääntyi Mérautin puoleen pyytäen tätä saattamaan häntä asemalle.

»Voittehan palata takaisin Samyn kanssa», lisäsi hän.

Jäähyvästelyn täytyi tapahtua nopeasti, sillä lähdön hetki läheni; kuitenkin ehti kuningas sanoa ystävällisen sanan Boscovitshille, markiisittarelle y.m. Nostaen Zaran polvillensa kertoi hän tälle lähtevänsä sotaan valloittaaksensa takaisin valtaistuimensa ja valtakuntansa. Sitten kehoitti hän pikku prinssiä olemaan tottelevainen äidillensä eikä mitenkään pahoittamaan tämän mieltä; jos hän taas mahdollisesti ei palaisi takaisin sotaretkeltä, pitäisi pojan muistaa, että isä on kaatunut maansa ja kuninkaallisten velvollisuksiensa vuoksi. Hän piti siis pikku prinssille varsin hyvin kokoonpannun jäähyväispuheen Ludvig XIV:n tapaan. Totisena kuunteli poika isänsä sanoja kummastellen samalla huomattavasti tuota tavattoman juhlallista kieltä huulilta, jotka muuten aina hymyilivät hänelle. Mutta Kristian oli hetken mies, aina sangen vilkas, vaihteleva ja keveäluontoinen. Nyt oli hyvästijätön totisuus ja aikeessa olevan yrityksen tärkeys kerrassansa vallannut hänen ajatuksensa. Ollen enemmän liikutettu kuin mitä hän tahtoi näyttää katsoi hän parhaaksi äkkiä keskeyttää kaikki hellät kohtaukset. Nyökäten kaikille jäähyvästiksi ja kumartaen syvään kuningattarelle riensi hän pois.

Ell'ei Méraut kolmen vuoden aikana olisi omin silmin nähnyt, kuinka Kristian häpäisevällä elämällensä loukkasi perheen pyhyttä, ei hän olisi voinut tuntea »suuren klubin» Rigoloa tuossa ritarillisessa ja ylevässä ruhtinaassa, joka nyt — matkalla Lyonin asemalle — teki hänelle selkoa järkevistä ja suurenmoisista aatteistansa ja tulevaisuuden suunnitelmistansa.

Kuningasvaltaisessa epäuskossansa näki Méraut tässä kaitsemuksen välittömän johdon, joka hallitsee kuningasten sydämiä, ja esimerkin siitä, kuinka syvällekin langennut kuningas jumalallisen kaitsemuksen ja syntyperäisen armon kautta aina voi kohota lankeemuksen tilasta, jos tarvis niin vaatii. Ajatellessansa tätä kuninkaan sisällistä kohoutumista alennuksestansa, joka epäilemättä ennusti pian tapahtuvaa ulkonaistakin kohoutumista, tunsu Méraut, jumala ties mistä syystä, sanomatonta tuskaa, joka ei voinut olla muuta kuin loukatun ylpeyden ja katkeran kateuden tunnetta.

Sillä aikaa kun Lebeau osti rautatiepiletit ja jätti sisään matkakapineet, käveli mieleltänsä häilyvä kuningas suuressa odotussalissa mieltien öisessä yksinäisyydessään rakastajatartansa Señoraa: tuonnoiset hellät jäähyvästit St. Lazaren asemalla johtuivat näet ehdottomasti hänen mieleensä. Näitä muistoja uusiessansa näki hän erään naisen rientävän ohitsensa: sama vartalo, sama rehti, mutta samalla miellyttävä ja keikaileva käynti...

Poloinen Kristian, poloinen kuningas, jonka pakosta täytyi pysyä kuninkaana!

Vihdoinkin nousi hän junaan, yleiseen rautatievaunuun, sillä erityisen tilaus olisi herättänyt liiallista huomiota. Avaten oven herrallensa oli Lebeau määrännyt vaunun. Kristian viskausi heti vaunun nurkkaan iloiten siitä, että pääsisi tiehensä kaikista mahdollisista seikkailuista. Eronhetkeä oli hän kuvitellut kovin kiusalliseksi. Samassa kuului vihellys. Juna nytkähti, lähti liikkeelle ja huristi pian yli siltojen, ohi nukkuvien esikaupunkien ja pitkien lyhtyrivien, syösten vihdoin kohti aukeaa maaseutulakeutta. Nyt voi kuningas hengittää helpommin, nyt tunsu hän itsensä keveäksi, voimakkaaksi, varmaksi ja pelastuneeksi. Hän oli jo ruveta hyräilemään mielihyvystä, kun hän samassa huomasi vaunussa toisenkin matkustajan: akkunan luona ... vastakkaisella puolella liikkahti tumma varjo kyyristyen kokoon nurkassa tekeytyäkseen nähtävästi niin mitättömäksi kuin mahdollista, ettei suinkaan herättäisi mitään huomiota.

Nainen hän kaikessa tapauksessa näytti olevan. Mutta oliko hän nuori vai vanha, ruma vai kaunis? Tottumuksesta heräsi hänessä nämä kysymykset ja tottumuksesta tarkasteli hän matkatoveriansa. Tämä ei enää hievahtanutkaan, vaan näytti jo nukahtaneen.

»Seuratkaamme hänen esimerkkiänsä!» mietti Kristian, oikaisten jäsenensä ja levittäen matkaviltin ylitsensä. Kerran katsahti hän vielä akkunasta ulos nähden tumman maiseman, puiden ja pensaiden epäsäännöllisten, pehmeiden ääriiviivain, ilmoituspylväiden vilisevän ohitse ja pilvenhattarain liitävän korkealla vienossa ilmassa; sitten tunsu hän silmäluomensa raskaiksi ja oli juuri nukahtamaisillansa, kun hän äkkiä tunsu silkin hienojen kutrien, pitkien silmäripsien ja raikkaan hengityksen hivelevän kasvojansa. Punaiset huulet lähestyivät hänen huuliansa kuiskaten hiljaa:

»Voi sinua, häijy mies, joka hennoit matkustaa pois minulle jäähyvästä sanomatta».

* * * * *

Kymmenen tuntia myöhemmin heräsi Kristian II kanunain jyskeestä häikäisevään päivän valoon, jota akkunan edessä humisevat, tuuheat puut sentään vähän laimensivat. Hän oli juuri nähnyt unta, että hän hauli- ja luotisateessa johti joukkojansa niitä jyrkänteitä ylös, jotka Ragusan satamasta alkaen kohoavat sikäläiseen linnoitukseen saakka. Mutta havahtuessaan huomasi hän lepäävänsä suuressa sängyssä. Mitä oli siis tapahtunut? Vähitellen selvisi sentään hänen muistonsa ja ajatuksensa. Hän oli Fontainebleaussa, Fasan-nimisessä hotellissa, joka on lähellä metsää: vallan lähetysten kohosivat siinä korkeiden puiden latvat sinitaivasta kohti. Kanunain jyske taas aiheutui tänne majoitetun tykkiväen ampumarjoituksista. Ja itse todellisin todellisuus ja ajatustensa yhdysside, kreivitär Señora istui juuri hänen edessään kiivukaapin edessä, huonekalu, joka näkyy löytyvän kaikissa hotelleissa, mutta jota muuten ei tavata missään; siinä hän istui kirjoittaen ahkerasti ja nopeasti huonolla kynällä, joka pahasti vikisi paperia vastaan.

Kuvastimesta näki kuinka ihastunein ja kiitollisin silmin kuningas häntä katseli, ja Señora nyökkäsi hänelle lähettämällä hellän katseen ja heitto-muiskun kynän varrella; mutta päin ei hän kääntynyt: jatkoi vain kirjoitustansa kaikessa rauhassa, hieno hymy seraafimaisilla huulillansa.

»Sähkösanoma omaisten rauhoittamiseksi», sanoi hän nousten ylös ja soittaen palvelijaa, jolle hän jätti kyhäyksensä. Tämän tehtyään meni hän rauhallisena akkunan luo ja avasi sen, jolloin päivän valo tulvahti esteittä sisään kuin vesivyöry sulun avattua.

»Oi, kuinka ihanaa!» huudahti hän ja istahti sitten sängyn laidalle rakastajansa viereen. Ja nyt hän nauroi ja ilakoi ihastuneena siitä, että sai olla maalla näin kauniina päivänä, jolloin voitaisiin käyskellä ulkona metsässä j.n.e. Olihan heillä koko päivä käytettävänä: vasta seuraavalla yöjunalla piti Kristianin matkustaa eteenpäin ja samaan aikaan palaisi hän taas Pariisiin. Lebeau oli matkustanut jo ennakoita Hezetan ja hänen ylimyksellisten seuralaistensa luo ilmoittamaan, että mairinnousu oli lykkäytynyt päivää myöhemmäksi. Rakastunut kuningas olisi puolestansa tosin mieluummin jäänyt edelleen hotelliin jatkaaksensa autuaallista hummausta viimeisiin tunteihin, jopa minuteihin saakka, mutta rakastajattarella oli ihanteellisempi käsitys rakkaudesta, jonka vuoksi rakastuneet heti aamiaisen jälkeen ottivat vuokra-vaunun ja lähtivät ajelemaan. Nurmikenttien ja säännöllisesti istutettujen puuryhmäin ohitse, jotka muistuttivat Versaillesin puistoja, saapuivat he suuremmissa puistotietä myöten siihen, missä alkoi varsinainen metsä, kuuluisa Fontainebleau metsä kauniine, vaihtelevine maisemineen. Ensi kerran ajelivat Kristian ja Señora nyt ulkona yhdessä ja täysin siemauksin nautti kuningas nyt onnestansa, jota tosin kestäisi vain muutamia tunteja, sillä huomispäivä toisi taas vain taistelua ja kuolemaa tullessansa.

Vaunut vierivät nyt vihreiden pyökkiholvien alitse, jotka levittivät heidän yllensä keveän, tuuhean ja niin tiheän lehvistönsä, että päivän säteet tuskin missään jaksoivat sitä lävistää; vuosisatojen kuluessa oli näet puistotie saanut versoa niin sankkalehväiseksi. Tämän viheriöitsevän katoksen suojassa, missä rakastajattaren kasvot olivat hänen ainoa näköalansa, antautui Kristian täydellisesti runollisten unelmiensa valtaan muistelematta ja miettimättä muuta kuin tämän hyväilyjä; eikä hänellä ollut haluakaan mihinkään muuhun. Slaavilaisen luonteensa tunteellisuuden puki hän romanttisiin

huudahduksiin ja kuvauksiin. Oi, kuinka suloista olisi elää ikänsä kaiken täällä hänen kanssansa, kahden kesken hänen kanssansa tuollaisessa pienessä, vaatimattomassa metsänvartijantuvassa, joka ulkoapäin on katettu oljilla ja sammalilla, mutta muuten sisustettu mitä sievimmäksi ja aistikkaimmaksi pesäksi parille kuherruskyyhkyselle! Kristian kysyi kyyhkyseltänsä, mistä hetkestä alkaen tämä oli häntä alkanut rakastaa ja minkä vaikutuksen hän ensi näkemässä oli tehnyt. Suudellen Señoraa käsille, silmille ja kaulalle käänsi hän tälle kotimaansa runoja, joita rakastettu kuunteli ollen muka ymmärtävinänsä ja kuninkaan tunteihin vastaavinansa nuokkuessansa vaunuissa tämän vieressä yön vaivoista väsyneenä: rakastajan nukkuessa oli hän näet valvonut ja työskennellyt.

Mutta rakastavaisetkaan eivät aina ole yksimielisiä. Kristian olisi halunnut yhä kauvemmas metsän peittoon ja yksinäisiin, villedihin seutuihin, mutta Señora taas tahtoi pysyä niissä tutummissa osissa metsää, missä ulkoravintolat ja puuveistosten myymälät houkuttelevat ihmisiä luoksensa, missä oppaat tarjoutuvat johtamaan kävijöitä täräjäville kalliomöhkäleille ja tippuville louhille ja missä maalaiskansaa asuu sinne tänne rakennetuissa tölleissä ynnä muissa piilopaikoissa kurkistaen uteliaana kaikkia ohitse kolisevia vaunuja. Täten toivoi hän näet pääsevänsä kaikista naapurinsa ikävistä ja yksitoikkaisista tunteenpurkauksista, joiden vaikutusta rakastajattareen tämä ei ymmärtänyt, vaan ihmetteli sitä enkelimäistä kärsivällisyyttä, millä Señora kuunteli talonpoikaisukkojen ja -akkojen loppumatonta lörpötystä.

Franchartiin tultua halusi hän vettä tuosta vanhasta munkkikaivosta, joka on niin syvä, että veden vinttaus ämpärillä vie parikymmentä minuttia. Niin että olihan Kristianilla täällä sangen hauska! Sitä paitsi antausi Señora tekemisiin vanhan, kielevän ämmän kanssa, joka kantoi mitalia rinnallansa kuin mikäkin vanha sotilas ja lateli heille pitkiä juttuja opastellessansa heitä ympäristössä, samoja ijänikuisia juttuja, joita hän samoin sanoin oli kertonut niin monta kertaa, että hän vihdoin itsekin uskoi olleensa mukana niin hyvin täällä ennen muinoin sijainneen luostarin aikoina kuin niissä upeissa juhlissa, joita hänen kertomuksensa mukaan oli vietetty täällä kolmesataa vuotta myöhemmin s.o. ensimmäisen keisarikauden päivinä.

»Juuri tässä, armollisin herrasväki, oli suuren keisarin tapana istua iltaisin koko hovinsa kanssa», kertoi hän viitaten kivipenkkiin päin, jolla ehkä kolme, korkeintaan neljä henkeä mahtui istumaan. Juhlallisella ja ylhäisellä äänellä jatkoi hän sitten: ... »ja tuossa vastapäätä istui keisarinna hovinaisinaan!»... Karukasvuinen kivikkomaa ei muuten antanut juuri valoisaa käsitystä kaikesta siitä loistosta, jota ämmä sanoin kuvasi.

»No, emmekös jo ole nähnyt kylläksi, Señora?» kysyi kuningas vihdoin kärsimättömänä.

Mutta Señora seurasi uskollisena opasta, joka vielä tahtoi näyttää sen esplanaatin, mihin pikku Rooman kuningas ojennetuin kätösinsä kannettiin korkeita vanhempiansa vastaan. Tämä juttu johdatti isän mieleen pikku Zaran. Keskellä tätä kuivan karua maisemaa oli hän äkkiä näkevinänsä äidin pitävän pikku Zaraa korkealla hänen edessänsä ja poikasen katselevan häntä suurin, surullisin silmin ikäänkuin olisi se kysynyt: mitä sinä teet? Mutta tämän ajatuksen karkoitti hän pian luotansa ja jatkoi matkaansa Señoran kanssa. Milloin kuljeskelivat he ikivanhain tammilehtojen läpi (kuinka monet loistavat metsästysseurat olivatkaan olleet koolla näiden siimeksessä!), milloin taas laskeusivat viheriöitseviin laaksoihin tai nousivat kukkuloille ja jyrkänkeille, joiden alla häämöitti kivikkokuiluja, tai hiekkakaivosten äyräille katselemaan näissä kasvavia korkeita petäjiä, joiden suuret paljaat juuret haarautuivat kaikkialle tuolla alhaalla, kuivassa, punertavassa hietikossa.

Nyt saapuivat he kolkkoon, pimeähkөөn puistokäytävään, jota auringonsäteet eivät läpäisseet ja johon sade oli syövyttänyt syviä uria. Sen molemmin puolin kasvoi useissa riveissä korkeita, suoria puita, jotka muistuttivat jättikirkon pylväitä ja joiden alla oli niin hiljaista, niin aivan hiljaista, että helposti voi kuulla kauriin keveät askeleet, jopa kellertävän, oksasta irtautuneen lehtisen putoamisen maahan. Eikä kuulunut korkeudessakaan mitään elon merkkiä: ei lintua oksilla, ei ollenkaan mitään liikettä, vaan kaikki pelkkää pimeyttä ja autiota tyhjyyttä! Alakuloisuus valtasi jo Kristianin, jonka rakkaus ajan kuluen alkoi sointua yhä surullisempiin äänilajeihin. Hän kertoi tehneensä testamenttinsa ennen lähtöänsä ja tunteneensa silloin itsensä kovin liikutetuksi: olipa kuin olisi hän siinä puhunut jo haudastansa. »Niin kyllä, onhan se ikävää», sanoi Señora äänellä, joka todisti hänen ajatustensa askaroivan muissa kaukaisissa asioissa.

Mutta Kristian oli yleensä niin naisten hemmottelema ja Señorasta erittäin niin varma, ett'ei hän tämän hajamielisyyttä edes huomannut, vaan jatkoi puhettansa äskeiseen tapansa.

Jos niin onnettomasti tapahtuisi, ettei hän enää elävänä palaisi takaisin, voisi Señora myydä nykyisen asuntonsa, muuttaa maalle ja elää muistoissansa. Ennakolta hän jo lohdutteli Señoraa mahdollisen kuolemansa varalta osoittautuen niin sydämmellisesti liikutetuksi ja rehellisesti tämän parasta tarkoittavaksi, että hän nähtävästi itsekin erehtyi tunteistansa pitäen läheisen kuoleman aiheuttamana mielialaa, jonka herätti vain kaipaus armaastansa erotessa. Kaikessa tapauksessa puhui hän rakastetullensa sangen kauniisti »toisesta elämästä» haudan tuolla puolla ja teki sen hiljaisella äänellä

pitäen samalla Señoran käsiä omissansa. Kaulassansa kantoi hän pyhän Neitsyen kuvaa kotelossa, joka hänellä aina oli yllänsä; sen lahjoitti hän nyt Señoralle. Voitte kuvitella hänen ilonsa!

Äkkiä kääntyivät kuninkaan ajatukset toisaalle. Puiden välisestä aukosta näkyi rivittäin leiriteltoja, joista siellä täällä kohosi keveitä savupilviä; satuloimattomia hevosia seisoi marhaminnoistansa yön ajaksi sidottuina, tykistöväen univormuja vilahteli kaikkialla ja vahtiosastoja meni ja tuli, niin että katse kaikkialla kohtasi hauskaa sotilaselämää taivasalla, näky, joka kuninkaassa herätti eloon slaavilaisen rodun voimakkaat, synnynäiset sotilas- ja paimentolaistunteet.

Vaunut vierivät eteenpäin leveää puistotietä sivuuttaen sotilasryhmän; toiset olivat asettamassa telttaa kuntoon, toiset keittämässä illallista. Veitikkamaisina katsoivat he ohi ajavia hymyillen »siviilimiehelle», joka oli saanut niin hienon ja kauniin neitosen seuraksensa; kuningas taas olisi mielellänsä laskeunut alas vaunuista jutellaksensa heidän kanssansa ja vaikkapa pitääksensä heille puheitakin. Ojentautuen suoraksi tähysteli hän puiden välistä nähdäksensä leirin yli niin kauvas kuin mahdollista, kun samassa kuului trumpetin kimeä ääni, johon kaukaa heti vastattiin samalla tapaa eri tahoilta. Nämä sotaiset äänet kuullessansa alkoi erillensä kummulle pystytetyn päällikönteltan eteen sidottu arapialainen ratsuhevonen hirtua ja temmeltää, korskua ja puistella harjaansa. Kuninkaan silmät loistivat nyt ilosta ja mielihyvystä. Oi, mikä ihana elämä häntä odottikaan ja kuinka monessa kunnan ottelussa hän muutamien päivien kuluttua olisikaan mukana! Vahinko vain, että Lebeau oli ehtinyt matkustaa matkakapineiden kanssa Marseilleen, muuten olisi hän mielellänsä tahtonut nähdä minkä vaikutuksen hän kenraalin univormussa teki rakastettuunsa! Hänen innostuksensa kasvoi kasvamistansa ja hengessä oli hän näkevinänsä, että kaupungin portti pirstausi hänen aseittensa voimasta ja tasavallan joukot pakenivat hurjassa epäjärjestyksessä, jonka jälkeen hän kunnialla ja loistolla ratsasti sisään Laibachiin kulkien sen liputettuja katuja myöten. Ja Señora olisi mukana sielläkin, sen vannoi hän kunniansa kautta. Hän lähettäisi noutamaan Señoraa, joka saisi komean palatsin heti kaupungin porttien ulkopuolella; ja siinä voisivat he tavata toisensa yhtä helposti ja vapaasti kuin Parisissakin. Señora ei vastannut paljo mitään näihin hänen vakuutuksiinsa. Kristianin mielestä pysyi hän äänetönnä sen vuoksi, että hän tietysti mieluummin olisi halunnut pitää hänet itsellensä, vaikkakin hän nöyrästi alistui sallimuksen johdettavaksi. Tämä itsekieltämyksen piirre todisti, että hän todella oli kelvoinen olemaan kuninkaan rakastajattarena, mietti Kristian. Kuinka viehkeän illan viettikään hän sitten Señoran kanssa Fasanin hotellin punaisessa huoneessa, jonka vaaleat rulla-akuttimet eristivät rakastavaisen parin kaikesta pikkukaupungin juoruamisesta porteilla ja taptan jälkeen päättyvillä iltakävelyillä. Ja millaisilla tunteenpurkauksilla, syleilyillä, suudelmilla ja intohimoisilla uskollisuusvaloilla jatkuivatkaan edellisen yön hellät kohtaukset! Sydän sykki täällä sydäntä vastaan tuulen hiljaa tuutiessa läheisiä puita ja avoimien akkunain verhoja ja suihkulähteen loristessa hotellin pihalla, jossa kaikki kynttilät olivat sammutetut eikä muuta valoa näkynyt kuin alakerroksessa olevan hotellikonttorin heikosti väräjävä lampun valo.

Kello lyö 1 ja nyt täytyy eron tapahtua. Kristian oli peljännyt tätä hetkeä ja otaksunut tarvitsevansa koko voimansa pysyäkseen lujana kaikkia niitä rukouksia ja hyväilyjä vastaan, joilla Señora tietysti tahtoisii pidättää hänet syleilyssänsä. Mutta siinä hän erehtyi. Señora oli lähtövalmiina jo ennen häntä ja ilmoitti tulevansa saattamaan häntä rautatielle, teko, joka muka todisti, että kuninkaan kunnia oli hänelle suuriarvoisempi kuin oma onni... Mies poloinen! Kuinka julmasti hän olisikaan pettynyt, jos hän sattumalta olisi kuullut sen helpoituksen huokauksen, joka väkisellä pääsi kavalan nartun rinnasta niin pian kun hän oli jäänyt yksin ja hetkisen seiso junalaiturilla, kunnes sen molemmat viheriät lyhdyt katosivat radan mutkan taakse! Poloinen Kristian! Kuinka hän olisikaan kauhistunut, jos hän olisi tiennyt, että hän nyt tyytyväisenä ja lepoa halaten palasi hotelliin takaisin sen tyhjissä, huonoilla kaduilla pahasti kolisevissa omnibusvaunuissa huohtaen kaikkea muuta paitsi rakkautta ilmaisevalla äänellä: »kunhan vain Tom olisi oikein tehnyt tehtävänsä!»

Sen voitte uskoa! Tehtävänsä hän juuri oli tehnyt. Sillä niin pian kuin juna saapui Marseilleen ja Kristian pieni matkalaukku kädessä astui ulos, hämmästyti hän nähdessänsä hopeanauhaiseen lakkiin puetun herrasmiehen lähestyvän häntä pyynnöllä, että hän hetkiseksi pistäytyisi »konttoriin».

»Ja miksi? Kuka te olette?» kysyi kuningas ylhäisästi.

»Polisikomisario», vastasi korealakkinen herrasmies.

Konttorissa tapasi hän prefektin, vaaleapartaisen, vilkkaan ja pirteän näköisen entisen sanomalehtimiehen.

»Ikävä kyllä, minun täytyy ilmoittaa teidän majesteetillenne, että matkanne päättyy tähän», sanoi prefekti sangen kohteliaasti, »mutta Ranskan hallitus ei voi sallia, että sen vierasvaraisuutta nauttiva ruhtinas käyttää sitä vehkeilyihin ja sotahankkeihin valtakuntaa vastaan, jonka kanssa me olemme ystävällisissä väleissä».

Kuningas koetti intää vastaan, mutta turhaan: prefekti tunsii aikeissa olevan hankkeen pienimpiin

yksityisseikkoihinsa saakka.

»Olihan aikomuksenne nousta laivaan täällä Marseillessa? Puoluelaisenne taas ovat nousseet Jerseystä tulevaan englantilaiseen laivaan Cettessä... Maihin aioitte te käydä Grivosan rannikolla... Sovittu oli, että saavuttaessa ammuttaisiin sotamerkkiksi kaksi rakettia, toinen maalta, toinen höyrylaivasta... Huomaatte minun tyystin tuntevan kaikki hankkeenne... Myöskin Ragusassa ne tunnetaan ja sen vuoksi luulen syystä voivani vakuuttaa teille, että minä, pidättämällä teidät täällä, pelastan teidät joutumasta sen väijymyksen uhriksi, joka epäilemättä odottaa teitä Grivosassa.»

Kuningas vallan kauhistui. Mahdotonta oli hänen käsittää, kuka oli kavaltanut kaikki nämä tiedot asioista, joita muut eivät voineet tuntea kuin hän, kuningatar, Hezeta ja eräs, jota hän ei hetkenkään aikaa keksinyt epäillä kavalluksesta.

Prefekti hymyili.

»Kas niin, teidän majesteettinne, parasta ottaa asiat sellaisina kuin ne nyt ovat», sanoi hän. »Hankkeenne on epäonnistunut! Ehkä te onnistutte toiste paremmin, mutta olkaa silloin varovampi... Ja nyt uskallan minä ehdottaa, että teidän majesteettinne käy kanssani virka-asuntooni. Muuten joutuu teidän majesteettinne täällä ikävän huomion esineeksi kaikkialla, sillä asia tunnetaan jo koko kaupungissa...»

Kristian ei antanut heti vastausta, vaan heitti silmäyksen ympäri pientä virkahuonetta, jonka kalustona oli vain yksi vihreä nojatuoli; paitsi uunia nähtiin huoneessa joukko vihreitä paperikkääryjä ja suuria rautatiekarttoja, jotka peittivät tämän tuiki proosallisen sopukan seinämiä, missä hänen uneksimansa, Radoitzan marssin ikuisten sävelien soidessa syntynyt sankariruno siis noloimmalla tavalla päättyi. Hän tunsu joutuneensa samanlaatuiseen tilaan kuin ilmapurjehtija, joka korkealla pilvien tasalla leijailtuansa äkkiä putoaa tyhjän ja luhistuneen pallonsa kanssa talonpoikaistalon navetan katolle.

Vihdoin päätti hän suostua prefektin tekemään tarjoukseen. Siellä oli kaikki täydellisesti parisilaiseen tapaan. Rouva oli mitä rakastettavin ja sen lisäksi erinomaisen soitannollinen; kun päivällinen oli syöty ja päivän tavalliset keskusteluaineet pohdittu, istui hän pianon ääreen alkaen soitella muutamia juuri ilmestyneitä soittokappaleita. Hänellä oli kaunis ääni ja niin hyvin hän lauloi, että Kristian pian siirtyi hänen viereensä alkaen keskustella hänen kanssansa musiikista ja eri sävellyksistä. Nuottihyllyllä näki hän vihkosen »Kaikuja Illyriasta» ja pari operettia, nim. Saban kuningatar ja Kaunis hajuvesikauppiatar. Rouva pyysi kuningasta näyttämään, kuinka Illyrian kansanlauluja oikeastaan lauletaan, jonka johdosta Kristian hyräili hänelle muutamia kotimaansa säveleitä, nim. 'Nuo kauniit sinisilmät kuin suvitaivahat' j.n.e. ja 'Kuulkaas nuoret tyttöset, te nauhakutriset' j.n.e. Mutta sillä välin kun Kristian kalpeana, tunteellisena ja koti-ikävän valtaamana seisoi pianon ääressä vaikuttaen isäntäväkeensä alakuloisilla väliajoilla ja pitkäveteisellä äänenpainollansa, lauloivat laineet Illyrian rannikolla toisenlaista kansallislaulua sille reippaalle ja innostuneelle nuorukaisjoukkoille, joka eläköön-huutojen kaikuessa täysin purjein ja varmana lähestyi rantaa tietämättä mitään kuninkaan keskeytyneestä matkasta. Tosin olisi Lebeaun pitänyt ilmoittaa heille ainakin ensimmäisen viipymisen syistä, mutta sen oli tuo lurjus, joka omien syrjähyppyjensä vuoksi myöhästyi matkallansa, tykkänänsä laiminlyönyt.

VI.

Kuolemaan tuomittu vanki.

»Rakkahin Colette! Kymmenen tuntia kestäneen sota-oikeuden jälkeen Corson varrella olevassa teaterissa vietiin meidät — Hezeta ja minä — tänne Ragusan linnaan. Sota-oikeus tuomitsi yksimielisesti meidät kuolemaan.

Mielestäni on näin parempi kuin ennen. Ainakin tunnemme nyt varmasti asiain tilan ja kaikki entinen salakähmäisyys on nyt lopussa. Nyt saan lukea rakkaat kirjeesi ja kirjoittaa sinulle. Epävarmuus olikin jo tukahduttaa minut. Kauheaa oli elää täydellisessä tietämättömyydessä sinusta, isästä ja kuninkaasta, jonka luulin salakavalasti yllätetyksi ja murhatuksi. Onni hänen majesteetillensa, että hän pääsi tästä ikävällä pettymyksellä ja muutamain uskollisten alamaistensa kuolemalla.

Sanomalehdistä lienette nähneet, kuinka asiat täällä kävivät. Kun mitään epäävää käskyä kuninkaalta ei onnettomuudeksemme meille saapunut, lähdimme me sopimuksen mukaan merimatkalle ja olimme jo

klo 7 illalla niiden saarien suojassa, joiden luona oli sovittu yhtyä. Hezeta ja minä olimme kannella, toiset pysyivät alhaalla; kaikki olimme me täysissä aseissa ja puvuissa ja tekemäsi kaunis pikku kokardi hatuissa. Siinä risteilimme pari kolme tuntia näkemättä muuta kuin eräitä kalastajavenheitä ja muutamia suuria tulli-aluksia.

Pimeän tullessa tapasi meidät sovittulle yhtymyksellemme kuninkaan kanssa vallan epäsuotuisa sumu; varrottuamme turhaan sangen kauvan aloimme tulla siihen päätökseen, että kuningas on luultavasti sumussa purjehtinut ohitsemme meitä ensinkään huomaamatta. Ja kun samassa näimme raketin lentävän korkealle ilmaan juuri sillä rannalla, jolta sovittu merkki piti annettaman, otaksuimme sen merkitsevän, että meidän oli käytävä maihin. Kuningas oli nähtävästi jo siellä, ja niin kiirehdimme me häntä vastaan.

Minulle, joka parhaiten tunsin seudun (olenkin niin monta kertaa ollut siellä sorsia ampumassa), uskottiin ensimmäisen venheen johto; toista johti Hezeta ja kolmatta, jossa kaikki parisilaiset olivat, hra de Miremont. Minun venheessäni olivat kaikki maamiehiäni ja voithan ymmärtää, kuinka sydämemme sykkivät ajatellessamme että nuo pimeässä häämöittävät rannat olivat isänmaamme rannikkoa ja että kaukana lahden pohjukassa vilkkuva punertava valo oli Gravosan vilkkumajakka.

Enin ihmetytti minua sentään se, että rannalla oli kaikki niin hiljaista. Ei kuulunut ollenkaan mitään lukuunottamatta laineiden loisketta rantaa vastaan ja märkien purjeiden läiskettä. Mitään merkkiä lähiseutuun kätkeytyneestä aseellisesta joukosta emme voineet huomata; vaikka näet sellainen koettaakin olla aivan hiljaa, kuuluu tavallisesti toki aina yskimistä, aseiden kalahtelemista y.m.

'Kas, tuolla näen jo meidän miehiämme!' kuiskasi San Giorgio minulle hiljaa.

Mutta maihin päästyämme huomasimmekin, että 'meidän miehemme' eli kuninkaalliset vapaaehtoiset olivatkin vain kaktuspensaita, joita rannikolle oli istutettu pitkiin riveihin. Astuin eteenpäin. Ei näkynyt ainoatakaan ihmistä, mutta sen sijaan jälkiä ja muita merkkejä hietikossa. Huomautin siitä Hezetalle.

'Ne näyttävät epäiltäviltä', sanoi hän, 'lienee parasta joutua veneeseen takaisin'.

Onnettomuudeksi astuivat parisilaiset samassa maihin eikä heitä enää voitu pidättää, sillä heti paikalla lähtivät he juoksentelemaan ympäri rannikkoa tutkien kaikki pensaat ja vesaikot.

Äkkiä näimme tulen leimahtavan ja kuulimme samassa kiväärin pamahtavan. 'Petosta, petosta!' kaikui huuto... 'Merelle, merelle takaisin!'

Kaikki ryntäsivät venheille ja siinä syntyi sellainen ahdinko, tyrkkiminen ja polske kuin ahdistetussa lammaslaumassa. Kuu tuli samassa esille ja valaisi tämän sekasorron. Huomasimme englantilaisten matrusiemme jo loitonneen venheineen rannasta ja soutavan kaikin voimin takaisin höyryalusta kohti. Epäjärjestyttä ei kauvan kestänyt, sillä Hezeta hyökkäsi revolveri kädessä eteenpäin komentaen ukkosena jylisevällä äänellensä: *avanti! avanti!* [Eteenpäin! eteenpäin!] Kaikki seurasimme häntä ... viisikymmentä miestä kokonaista armeijaa vastaan! Varmaa kuolemaa kohti siis tiesimme käyvämme; uljaina he taistelivat ja kaatuivat kaikki: Pozzo, Melida, nuori de Soris, joka viime vuonna oli niin ihastunut sinuun, Henri de Trébigne, joka keskellä taistelun temmellystä huusi minulle: 'kuules, Herbert, guzlan soitto meiltä tässä puuttuu!' ... ja Jean de Veliko, joka oikealle ja vasemmalle iskien täytti kurkkua lauloi Radoitzan marssia. Näin heidän kaikkien vihdoinkin kuolleina lepäävän seljällensä rannalla varroten, että kuohut heidät hautaisivat. Niin surkeasti kävi tanssijaistemme kauneille kavaljereille! Vielä onnettomampia olimme me, Hezeta ja minä, jotka kahden pelastuimme tästä ottelusta ja jouduimme vangeiksi. Ensin heittivät he meidät maahan, missä sitoivat kätemme ja jalkamme, ja sitten kuljettivat he meidät muulein seljässä Ragusaan. Minä ärjyin ja puhisin turhan nurjamielisyyden vallassa, mutta Hezeta pysyi levollisena sanoen: 'näin se oli sallittu ... tiesinhän minä sen jo ennakolta'... Aika veitikka! Kuinka olisi hän ennakolta voinut tietää, että joutuisimme tällaisen petoksen uhreiksi ja että meitä jo maihin astuessamme tervehdittäisiin ojennetuilla kivääreillä ja haulisatein?... Kuinka olisi hän suostunut johtamaan meitä, jos hän tämän olisi tiennyt? Kaikessa tapauksessa on selvää, että hanke on epäonnistunut, mutta voidaan uusia, kunhan ollaan varovaisempia.

Rakkaista kirjeistäsi, joita alinomaa olen uudelleen lukenut, löydän selityksen siihen, miksi meitä koskeva oikeudenkäynti venyi niin pitkälliseksi, miksi täällä linnoituksessa on juossut niin paljon mustatakkeja (pappeja), miksi asian lopullinen ratkaisu aina lykkäytyi ja näytti häilyvän edes takaisin. Nuo kurjat pitivät meitä vankeudessa toivoen, että kuningas, joka ei sadoista miljoonista suostunut luopumaan oikeudestansa Illyrian kruunuun, vihdoinkin myöntäisi kuullessansa, että kahta hänen uskollisinta miestänsä uhattiin kuolemalla.

Hellyydessäsi minua kohtaan näytät sinä sekä harmistuneen että hämmästyneen, ett'ei isäsi ole sanonut sanaakaan puolestani kuninkaalle. Mutta pitäisihän sinun toki ymmärtää, ett'ei kukaan Rosen

alennu sellaiseen halpamaisuuteen! Ukko raukka! Minua rakastaa hän tosin rajattomasti ja kuolemani on oleva hänelle kauhea isku, siitä olen varma. Ole hellä häntä kohtaan, Colette, ja tee kaikki voitavasi hänen kipujensa lieventämiseksi. Ennen kuin syytät kuningastamme ja kuningatartamme julmuudesta, on sinun muistettava, ett'ei meidän sovi tuomita menettelyä, johon heidän korkea kutsumuksensa ehkä pakottaa heidät. Niin hyvin heidän velvollisuutensa kuin oikeutensa ovat niiden lakien yläpuolella, jotka tavallisesti määräävät muiden ihmisten yhdyselämän. Tästä voisi Méraut puhua sinulle paljo hyvää ja kaunista, minkä minäkin tunnen, vaikka en voi sitä sanoihin pukea. Sillä onpa kuin kuonokoppa aina estäisi minua tuomasta esille sitä, mikä minulla on sydämelläni. Kuinka usein onkaan tämä seikka vaivannut minua suhteessani sinuun, joka olet minulle niin rakas. Todellisia tunteitani en ole ikinä voinut sinulle oikein tulkita. Nytkin olen niin ujo, että täällä kymmenien peninkulmain päässä sinusta ja sitä paitsi paksujen muurien ja rautapuomien takana tunnen itseni noloksi, melkeinpä mitättömäksi ajatellessani kauniita, vaalean sinisiä silmiäsi, pientä veitikkamaista suutasi ja nenääsi, jota tapasi on nyrpistellä, ilkamoidessasi kanssani.

Kuitenkin täytyy minun nyt, kun pian ijäksi sinusta eroan, kerrankin vakuuttaa sinulle, ett'en ikinä ole ketään toista naista rakastanut enkä tuntenut eläväni ennen kuin sinuun tutustuin. Muistatko sen kerran, Colette, jolloin me tapasimme toisemme Tom Lewisin luona Royalekadun varrella? Sen piti muka näyttää ihan tilapäiseltä yhtymykseltä. Sinä istuit pianon ääressä soitellen ja laulaen kauniin kappaleen, joka vaikutti minuun niin, että olin ruveta itkemään tietämättä syytä liikutukseeni. Siitä hetkestä alkaen olin kahlittu, tiedätkös! Kuka olisi voinut aavistaa, että asioimiston kautta solmittu parisilainen avioliitto samalla kävisi todelliseksi rakkauden liitoksi? Mutta niin se ainakin minun puoleltani kävi, enkä ole sitä ennen enkä sen jälkeen tavannut naista, joka olisi ollut viehkeämpi omaa Coletteani. Voit siis olla vakuutettu siitä, että lähellä ja loitolla olet aina ajatuksissani. Muistelllessani viehättävän siroa muotoasi tulen aina iloiselle tuulelle. Ja niin on minulle aina ennenkin käynyt; tiedätkös, että kun vain alan sinua muistella, alkaa minua naurattaa, tarkoitan tuollaista samalla hellätunteista naurua...

Kaikissa tapauksissa on nykyinen tilamme kauhea, eivätkä asianomaiset suinkaan laiminlyö kuvata sitä meille mahdollisimman hirvittäväksi. Meitä valmistetaan nyt kuolemaan, s.o. Hezetan ja minun pieneen, valkeaksi rapattuun vankikoppiin on tehty alttari viimeistä sielumessuamme varten ja asetettu ruumiskirstut sänkyjemme eteen; sitä paitsi on seinälle kummankin ylitse naulittu taulu, johon on kirjoitettu: 'kuollut! ... kuollut!' Ja kuitenkin on huone minusta iloinen, sillä sinun muistosi katkaisee kärjen kuolemaltakin. Ja kun varpailleni nousten katselen ihanaa maisemaa, aloë- ja kaktuskasveilla kaunistettua tietä Ragusasta Gravosaan, sinitaivasta ja sinertävää merta, niin johtuu mieleeni häämatkamme, Monacon ja Monte Carlon kukkulat ja kulkusten kilinä muulien kaulassa, joilla silloin ratsastimme. Oi, kuinka minä silloin tunsin itseni onnelliseksi ja keveäksi sydämeltäni! Ja kuinka ihana olitkaan sinä, pikku matkatoverini! Olisin niin mielelläni nähnyt, että silloinen matkamme olisi kestänyt enemmän aikaa!...

Huomannet siis, että kuvasi seuraa minua kaikkialla ja voittaa murheeni kuolonkin kynnyksellä. Myöskin kuoleman on se voittava, sillä sen tahdon kantaa taikakaluna rinnallani, kun muutamien tuntien kuluttua käyn meren rannalle tehdylle teilauspaikalle voidakseni sinua muistellen hymyillä vielä hetkellä viimeisellä, jolloin pääni menetän.

Älä kuolemaani sure liian paljo, rakkaani. Muista pienokaista, joka ei vielä ole nähnyt päivän valoa, muista lastamme. Säästä itseäsi lapsen vuoksi ja sano sille, kun se alkaa ymmärtää jotakin, että kuolin pää pystyssä niinkuin sotilaan tulee kantaen kuolinhetkelläni kahta nimeä huulillani, nim. puolisoni eli hänen äitinsä ja kuninkaan nimiä.

Olisin halunnut antaa sinulle muiston viimeisiltä hetkiltäni, mutta kaikki kallisarvoisemmat esineet ovat he minulta riistäneet pois, kelloni, vihkisormukseni ja rintaneulani. Muuta ei minulla siis ole jäljellä kuin pari valkeita hansikkaita, jotka otin mukaani käyttääkseni niitä Ragusaan marssiessamme. Juhlallisuuden vuoksi aion käyttää niitä mestaustilaisuudessa ja vankilan pappi on suosiollisesti luvannut lähettää ne sitten sinulle.

Ja nyt hyvästi, kallehin Coletteni! Älä itke! Kehoitin sinua olemaan itkemättä, vaikka en itse tahdo nähdä mitään kyyneliltäni. Lohduta isääni. Ukko parka nuhteli minua aina siitä, että tulen liian myöhään!... Nyt en tule enää koskaan... Hyvästi, hyvästi!... Olisi vielä niin paljo kirjoitettavaa... Mutta siihen ei minulla enää ole aikaa... Minun täytyy kuolla... Hyvästi, Colette!

Herbert Rosen.»

Kuningas luopuu.

»Yksi mahdollisuus teillä vielä on, sire!»

»No, sanokaa se, rakas Méraut, minä olen valmis kaikkeen!»

Méraut empi kuitenkin. Se, mitä hänellä oli sanottavaa, oli hänestä liian tärkeää soveltuaksensa käsiteltäväksi täällä biljardisalissa, minne kuningas oli pyytännyt häntä pelaamaan pelin aamiaisen jälkeen. Mutta valtaistuimelta syöstyjen hallitsijain kohtaloa usein hallitseva julma iva tahtoi toisin. Täällä biljardipöydän ääressä jonka vihieriällä veralla pallot kierivät ontosti kalahdellen täydellisessä hiljaisuudessa, mikä surun ja onnettomuuden painostamassa kuninkaallisessa asunnossa vallitsi, ratkaistiin näet sittenkin Illyrian kuningassuvun kohtalo.

»No?» sanoi Kristian kysyvällä äänellä kumartuen eteenpäin tyrkätäksensä palloa.

»Niin, teidän armonne...»

Méraut keskeytti lauseensa ... odotti, kunnes kuningas oli pelannut vuoronsa ja merkitsijänä toimiva Boscovitsh kirjoittanut sen taululle. Sitten jatkoi hän hieman nolona:

»... Onhan Illyrian kansa kaikkein muiden kaltainen, sire! Se seuraa onnea ja menestystä tietysti ... ja pelkäänpä, että ... kun tuonoisen hankkeen kävi niin huonosti...»

Kuningas käännähti päin. Hieman punastuen sanoi hän:

»Olen kehoittanut teitä sanomaan minulle totuuden, ystäväni... Ei siis mitään verukkeita eikä korupuheita.»

»Teidän on luovuttava, sire!» sanoi Méraut äkkiä lyhyesti.

Kristian katsoi häneen hämmästyneenä.

»Luovuttava?... Mutta mistä minun olisi luovuttava?... Luovutettavaa, valtakuntaa minulla ei ole. Poloinen pikku Zarani!... Ei hän siitä paljo hyödy. Epäilemättä hän ilahtuisi enemmän, jos saisi uuden polkupyörän kuin saadessaan noin epävarmat kruunun toiveet — kaukaisessa tulevaisuudessa.»

Méraut mainitsi Galitsinan kuningattaren esimerkkinä.

Maanpakolaisuudessaan oli hän luopunut vaatimuksistansa poikansa don Leonzon hyväksi, joka epäilemättä sai kiittää tätä luopumista siitä, että hän nyt istui valtaistuimella.

»Kahdeksantoista ja kaksitoista!» huudahti Kristian terävällä äänellä.

»No, hra hovineuvos, miksi ette merkitse summia!»

Boscovitsh säpsähti kuin peljästynyt jänis ja riensi taululle; kuningas taas kumartui koko pituudellansa biljardin ylitse tarkaten yksinomattain aikomaansa omituista tyrkkäystä. Elysée tarkasteli häntä tuossa toimessa ja kuningasmielisestä uskostansa huolimatta täytyi hänen ankarasti epäillä tuota väsynyttä keikaria ja lyötyä urhoa höllässä takissansa ja koko kaulan paljastavassa kauluksessa, olletikin kun tuo pitkä ja laiha kaula, silmät, suu ja sieramet vielä kellersivät sen keltataudin jälkeen, josta hän vallan äsken oli toipunut jaloillensa noin kuukauden päivät vuoteen omana maattuansa.

Gravosan tappio, taistelussa mukana olleiden toivorikkaiden nuorukaisten surullinen kohtalo, oikeudenkäynti Herbertia ja Hezetaa vastaan ja sen aiheuttamat sydäntä särkevät kohtaukset St. Mandén hovissa, missä Colette käsiänsä väännellen ja rukoillen armoa puolisolonsa tuskittelihe entisen rakastajansa edessä, se jännitys ja ahdistus, jonka vallassa hän vartosi oikeudenkäynnin päätöstä alinomaan kuunnellen sitä kivääritulta, joka ikäänkuin hänen käskystänsä teki lopun kuolemaan tuomituista; rahahuolet Picherylle myytyjen vekselein lankeamisesta ynnä muut kovan kohtalon iskut olivat käyneet hänen terveydellensä ja pakottaneet hänet sairastuoteelle. Mutta slavilaiselle rodulle yleensä ja hänelle erityisesti luonteenomaista keveää huolettomuutta ne eivät hänessä sittenkään jaksaneet kukistaa.

Pelivuoronsa lopetettuansa liitui hän huolellisesti biljardikeppinsä ja kysäisi sitä tehdessään Mérautilta tähän katsahtamatta:

»No, ja mitä sanoo kuningatar ehdotuksestanne? Olette kai puhunut siitä hänen kanssansa?»

»Kuningatar ajattelee samoin kuin minäkin, sire.»

»Ah!» huudahti Kristian terävästi ja säpsähtäen.

Kuinka omituinen ja ristiriitainen onkaan ihmisluonne! Olihan tuo sama nainen, jota hän ei voinut rakastaa ja jonka kirkasta, avonaista ja nuhtelevaa katsetta hän mieluummin karttoi, koko ajan kiusannut häntä alinomaisella vetoamisellansa kuninkuuteen, kuninkaiden velvollisuuksiin ja etuoikeuksiin, mutta nyt harmitti häntä, ett'ei kuningatar enää välittänyt hänestä, vaan oli valmis syrjäyttämään hänet heidän lapsensa hyväksi. Hän tunsu itsensä loukatuksi, ell'ei juuri rakkaudessaansa, niin ainakin ystävättären luottamuksen menettäneenä miehenä.

»Entä sinä Boscovitsh, mitä sinä asiasta arvelet?» kysäisi hän sitten käännähtäen äkkiä »neuvokseensa», joka peljästyksestä vihreäksi karahtaen suonenedontapaisilla eleillä seurasi herransa vaihtelevia kasvojen ilmeitä.

Mitään vastaamatta teki Boscovitsh italialaisen liikkeen ojentaen käsivartensa, kohauttaen olkapäänsä ja vetäen kaulansa lyhemmäksi; tällä mykällä tavalla näytti hän tahtovan sanoa: »*chi lo sa?* (ken tietää?)», mutta samalla oli niin pelokkaan empivän näköinen, ett'ei kuningas voinut olla hänelle nauramatta.

»Kuultuamme neuvoksemme mielipiteen», jatkoi kuningas leikkisästi nenäänsä ääntäen, »olemme me — sen lausuman myönnötyksen mukaan — valmiit jättämään hallituksen, milloin tahansa.»

Tämän sanottuansa suvaitsi majesteetti jatkaa peliä innolla, joka teki Elyséen vallan epätoivoiseksi, sillä muuten olisi hän tahtonut rientää heti paikalla ilmoittamaan kuningattarelle tiedon sen ehdotuksen menestyksestä, jota tämä ei uskaltanut itse esittää. Niin suuri oli näet Frédériquen kunnioitus vieläkin tätä varjokuningasta kohtaan ja niin vastenmielistä hänelle kajota kruunuun, jonka omistaja ei itse siitä suinkaan välittänyt.

Joku aika tämän jälkeen tapahtui varsinainen luopumus Illyrian kruunusta. Staalaisella uhrautuvaisuudella olisi vanha hoviministeri Rosen luovuttanut palatsinsa tätä tilaisuutta varten, jonka yleisen tavan mukaan piti tapahtua mahdollisimman juhlallisesti ja julkisesti. Mutta tämän palatsin, jonka muurit äskettäin olivat kaikuneet tuonnoisten upeiden tanssijaisten hälinästä, katsottiin liian paljo muistuttavan Gravosan onnettomuuksista; täällä toimeenpantuna vaikutti luovutusjuhlallisuus onnettomanä enteenä nuoren kuningaskunnan tulevaisuudelle. Päätökseksi tuli, että Illyrialaiset ja tuttavat ranskalaiset ylimysperheet kutsuttaisiin St. Mandén hoviin nimikirjoituksillansa vahvistamaan tuota tärkeää luovutusasiakirjaa.

Kello kaksi alkoi vaunuja jo saapua. Portille soitettiin kerta toisensa perästä, ja verkallensa kulki kutsuvieraiden jono leveitä mattoja pitkin, jotka verhosivat käytävän kivityksen portilta salongin kynnykselle asti, missä tulijoita vastaanottamassa seisoi herttua Rosen jäykässä kenraalin univormussansa ja rinta täynnä kunnianmerkkejä; näiden yllä kantoi hän Illyrian suurkomentajan nauhaa, jota hän ei ollut käyttänyt siitä asti, jolloin hän sai tietää kähertäjä Biscaratin komeilevan samanlaisella arvomerkillä. Sitä paitsi nähtiin kenraalin käsivarressa ja miekan kahvassa ihan uudet suruharsot. Muuten huomattiin hänessä tärkeämpääkin uutta kuin suruharsot: hän oli alkanut hermostuneesti pudistella päätänsä ja siitä hetkestä asti, jolloin Colette hänen läsnäollessansa rukoili armoa Hertbertille, omaksunut tavan tuostakin tahtomattansa sanoa: ei! Toimien vastoin isän sydämen ääntä oli hän näet kieltäytynyt yhtymästä näihin Coletten rukouksiin. Hänen pieni, tärkevä haukanpäänsä näytti horjuvan kantaessaan rangaistuksen taakkaa moisesta luonnottomasta kiellosta, jonka vuoksi hän näytti tuomitun välttämään kaikkia hellempää vaikutuksia, tunteita, jopa itse elämääkin, jolla rakkaan pojan onnettoman lopun jälkeen ei enää ollut mitään arvoa hänen silmissänsä.

Ruhtinatar Colette oli niinkään läsnä kantaen arvokkaisuudella ja luontevuudella sekä surupukuansa, joka erittäin hyvin sopi hänen vaaleihin suortuviinsa, että leskisäätyänsä, jota muotojen huomattavasta pyöreystä ja liikkeiden verkkaisuudesta päättäen perillisen toiveet sulostuttivat. Huolimatta häntä kohdanneesta ankarasta iskusta, jota hän vilpittömästi suri, oli Colette kuitenkin yhäti sama muotisielu ja turhamainen luonne kuin ennenkin. Pienoisen perillisen toiveet olivat hänelle tervetulleena syynä kaikkeen turhamaisuuteen ja koreiluun: alinomaa mieltä hän surunsa lohdutukseksi syntyvän lapsen pitseillä ja nauhoilla koristettavia liinavaatteita, jotka piti merkittämän omituisilla nimikirjaimilla ja ruhtinaallisella kruunulla. Jos pienokainen olisi poikalapsi, saisi se nimeksensä Venzeslaus tai Vitold; tyttöselle hän taas antaisi nimen Vilhelmina. Alkukirjain olisi kaikissa tapauksissa V., sillä se oli hänestä niin ylimyksellinen kirjain ja näytti niin sievältä valkoisella pellavakankaalla.

Colette selitti juuri näitä tärkeitä kysymyksiä rva de Silvisille, kun ovi avautui seljällensä ja lakeija sangen juhlallisella ja korkealla äänellä ilmoitti Trébignen ja Sorisin prinssit ja prinsessat, San Giorgion herttuan, Melidan herttuattaren, kreivit Pozzo, de Miremont, de Veliko y.m. suuria nimiä, joiden kaiku muistutti mieliin nuorten kuolonuhrien kaatumisen Gravosan hurmeisella rannikolla. Vaikka palvelijain loistavilla puvuilla ja salin koristuksilla oli kaikin tavoin koetettu saada tilaisuutta iloisemmaksi, vaikutti se kuitenkin synkkäin hautajaisten lailla, sillä kaikki vieraat saapuivat surupuvuissa; mustissa hansikkaissa, mustissa suruharsoissa ja mustissa, korkeakauluksisissa puvuissa, jotka jäykistivät naisten ryhtiä ja liikkeitä. Useimmat surevista olivat sitä paitsi vanhuksia, isiä ja äitejä, joista surupuku

tuntunee sitä raskaammalta, koska se heille oikeastansa on luonnonvastainen. Grivosan tapahtumain jälkeen eivät monet heistä olleet näyttäneet missään ennenkuin tänään, jolloin he uskollisuudesta kuningashuonettansa kohtaan hetkeksi suostuivat jättämään yksinäisyytensä. Kaikki koettivat saliin tullessansa tekeytyä mahdollisimman ryhdikkäiksi, mutta kun he olivat asettuneet saliin seisomaan allapäin ja tärisevin olkapäin katselivat toisiansa ja huomasivat saman murheen kaikkien katseissa, kierähtivät kyneleet kunkin silmiin. Huokaus yhtäällä ymmärrettiin toisaalla ja pian joutui koko seura yhteisen hermokohtauksen valtaan. Kaikkialla koko salissa kuultiin vain nyyhkimistä, yksinäisiä valitushuudahduksia ja hillittyjä voihkeita. Rosen yksin ei itkenyt, vaan seiso siinä pitkänä, suorana ja taipumattomana toistaen tuon tuostakin: ei, ei!...

Illemmalla samana päivänä kertoi hänen kunink. korkeutensa Axelin prinssi, joka niinkään oli läsnä luopumuskirjaa allekirjoittamassa, että hänen mielestensä tilaisuus muistutti ensi luokan hautajaisia, joissa koko perhe on saapuvilla varroten hetkeä, jolloin ruumis viedään hautaan. Eikä prinssi näyttänyt olevan juuri hyvällä tuulella itsekään saliin astuessaan. Seurassa vallitseva hiljaisuus ja surullinen mieliala masensi hänen mielensä ja häntä oikein puistatti nähdessään koolla niin paljo vanhoja »harppuja». Mutta vihdoin huomasi hän nuoren ruhtinatar Rosenin. Ollen utelias tutustumaan sankarittaren kanssa kuuluisan aamiaisen ajoilta Orsayn rantakadun varrella, riensi hän heti ruhtinattaren viereen istumaan. Colettea tämä huomaavaisuus hänen kunink. korkeutensa puolelta huvitti sen verran, että hän kuunteli tämän kohteliaisuuksia surunvienosti ja alakuloisesti hymyillen; mutta sitä hän ei voinut aavistaa, että prinssin epäselvät sinervän vihreät silmät tämän keskustelun aikana kaikessa salaisuudessa tutkistelivat, kuinka sokurinleipojapojan puku mahtoi soveltua ruhtinattaren viehättävän pyöreille muodoille.

Samassa kuului huuto ovelta:

»Hänen majesteettinsa kuningas tulee!» Kalpeana ja huomattavasti huolestuneena astui Kristian II sisään taluttaen kädestä poikaansa. Pikku prinssin ryhdissä oli jotakin ylhäistä arvokkaisuutta, joka sopi hänelle hyvin. Yllänsä oli hänellä takki ja (ensi kertaa elämässään) pitkät housut, joista hän näytti olevan ylpeä; koko hänen pikku olentonsa näytti niin totiselta, että hän vaikutti melkein kuin nuorukainen. Puettuna kallisarvoiseen, malvanväriseen ja pitseillä runsaasti koristettuun pukuun tuli näiden jäljessä kuningatar kauniina ja uljaan näköisenä. Avomielisenä luonteeltansa ei hän nähtävästi voinut peittää katseessa lymyvää iloansa, joka toisten surullisille ilmeille oli yhtä vastakohtainen kuin hänen vaalea pukunsa oli toisten surupuvuille. Frédérique tunsu itsensä niin onnelliseksi, niin itsekkäästi onnelliseksi, ett'ei hän edes huomannutkaan läsnäolijain kasvoissa luettavaa syvää surua eikä usvaisen ja pimeän ulkoilman kosteutta akkunanruuduilla tällaisena kolkkona marraskuun päivänä, jolloin koleat, kosteat usvat liitävät matalalla kolkon taivaan alla. Myöhemminkin pysyi tämä päivä hänen muistossansa valoisana ja lämpimänä päivänä todistaen, että sisällinen elämämme on meille kaikki ja että ulkomaailmakin muodostuu meidän intohimojemme ja taipumustemme mukaan.

Kristian II asettui istumaan keskellä salia sijaitsevan uunin eteen, Zaran kreivi oikealle ja kuningatar vasemmalle puolellensa. Vähän matkan päässä siitä istui pienen kirjoituspöydän ääressä Boscovitsh karpännahoilla päämätysssä virkapuvussansa. Kun kaikki läsnäolijat olivat istuutuneet, ilmoitti kuningas matalalla äänellä aikovansa luopua kaikista kuninkaan oikeuksistansa ja tahtovansa muutamin sanoin selittää uskollisille alamaisillensa ne syyt, jotka olivat kypsyttäneet hänessä tämän päätöksen. Sen jälkeen nousi Boscovitsh seisoallensa ja luki huutavalla äänellä ja änkyttäen julki Kristian II:n jäähyväismanifestin kansallensa. Luotuansa lyhyen yleissilmäyksen asiain tilaan hänen hallitus kautensa alussa ja viitattuansa niihin tulevaisuuden toiveihin, joihin silloin näytti syytä olevan, valitti hän, että nämä toiveet olivat pettäneet ja että hallitsijan ja kansan välillä oli päässyt syntymään erimielisyyksiä, jotka nyttemmin olivat kypsyttäneet hänessä päätöksen vetäytyä vapaaehtoisesti syrjään ja samalla sulkea poikansa Illyrian kansan suosiolliseen huomioon.

Tämä lyhyt kirjelmä, joka nähtävästi kokonansa oli lähtenyt Mérautin kynästä, luettiin julki niin pitkäveteisesti ja ikävästi, että kuulijoilla oli riittävästi tilaisuutta, jos heitä vain halutti, mieltä moisen luopumisen naurettavaisuutta, sillä eihän Kristianilla ollut mitään valtaistuinta luovuttaa eikä mitään valtaa antaa, olletikin kun hänen oikeutensa oli evätty ja kielletty.

Varsinainen luopumuskirjelmä, jonka kuningas itse luki julki, kuului näin:

»Me Kristian II, Jumalan armosta Illyrian ja Dalmatian kuningas, Bosnian ja Herzegovinan suurherttua y.m., teemme täten tietäväksi: että Me omasta vapaasta tahdostamme ja ilman mitään vierasta vaikutusta olemme päättäneet jättää ja luovuttaa rakkaalle pojallemme Charles Aleksis Leopoldille, Goetzin ja Zaran kreiville, kaikki kuninkaallista arvoamme seuraavat oikeudet ja etuoikeudet pidättämällä poikaamme nähden ainoastaan sen vallan, joka meille yleisen lain mukaan kuuluu hänen isänensä ja holhoojanansa.»

Kun tämä oli julki luettu, nousivat — herttua Rosenin viittauksesta — läsnäolijat vuorotellen ylös allekirjoittaaksensa kirjelmän. Pitemmän ajan kuluessa ei sitten kuulunut mitään muuta kuin

muodollisuuksien vaatimain loma-aikain keskeyttämää käyntiä ja kävelemistä, silkkilaahusten kohinaa ja vapisevilla käsillä ohjattujen kynien rapinaa.

Lopuksi seurasi tavanmukainen kädelle suuteleminen. Ensimmäisenä astui Kristian II itse esille suorittaen tuon isälle hieman arkaluontoisen tehtävän, nim. tunnustautumisen oman lapsensa alamaiseksi. Koskettaen pojan ohuita sormenpäitä huulillansa teki hän sen sangen hienolla ja sulavalla, vaikka ei juuri alamaisella tavalla. Kuningatar taas suoritti kunnioituksen osoituksen intohimoisella sydämellisyydellä, melkein pä hartaudella. Kasvattajatar ja suojaajatar alistui nähtävästi mielellänsä palvelijattareksi ja alamaiseksi. Kolmantena seurasi Axelin prinssi, ja sitten muut ylimykset arvonmukaisessa järjestyksessä pitkänä jonona, joka pikku kuninkaan mielestä näytti loppumattomalta tuossa kun hän luontevan arvokkaasti ojensi kätensä, pienen, valkoisen, sinisuonisen lapsen kätönsä, joka ei näyttänyt kelpaavan paljo muuhun kuin leikkikalujen käsittelyyn. Niin totiselta kuin tämä hetki kaikista läsnäolevista ylimyksistä tuntuikin ja niin raskaasti kuin surulliset muistot heidän mieliänsä muuten painostivatkin, eivät he kuitenkaan olisi halunneet luopua niistä oikeuksista tähänkin tilaisuuteen nähden, jotka heille mielestään kuuluivat sukujen vaakunakilpeä koristavien monien kypäräin nojalla.

Se nähtiin seuraavasta. Kun Méraut näet vihdoin yritti hänkin lähestyä oppilastansa, pidätti joku äkkiä hänet sanoen: »suokaa anteeksi, herrani!» Kääntyessään puhujaan päin kohtasi hänen silmänsä Trébignen prinssin harmistuneen katseen; prinssi oli hirmuisen hengenahdistuksen vaivaama vanha herra, jonka silmät mulkoilivat niin suurina ja pullistuneina kuin olisi hengitys pyrkinyt hänessä kulkemaan silmien kautta. Méraut, joka aina kunnioitti sovinnaisia tapoja, väistyi tietysti heti tämän hautaansa horjuvan ylimyksen tieltä ja odotti sitten, kunnes kaikki muut olivat kädensuuteluun suorittaneet. Saman tehtävän lopuksi itse täytettyänsä vetäisi hän syrjään juuri kuningattaren ohitse, joka seiso i lapsensa vieressä onnellisena ja iloisena kuin morsiamen äiti vihkimyksen jälkeen nyökätessään sakaristossa kaikille onnittelijoille. Hänen ohi mennessään kuiskasi kuningatar hänelle hiljaa:

»No, nyt se on täytetty!»

Näitä sanoja sanoessa oli hänen äänessään riemuitsevaa, melkein pä hurjaa iloa ja tavatonta helppoutuksen tunnetta.

»Se on täytetty!» Tällä tahtoi hän sanoa, että vastedes oli kuninkaallinen kruunu rauhoitettu kaikelta häväistykseltä ja kurjalta kaupustelulta. Täst'edes voi hän nukkua, hengittää ja elää vapaana kaikesta ahdistuksesta, joka ennusti hänelle kaikki lähestyvät onnettomuudet, niin että hän sellaisten kohdatessa voi sanoa Hezetan lailla: »sen minä tiesin jo ennakolta!» Mutta nyt olivat kaikki vaivat ohitse: hänen poikansa perintöä ei enää voitu hävittää, vaan hänestäkin oli kerran tuleva kuningas! Tuleva kuningasko? Olihan hän jo sitä ja ilmenihän kuninkaallinen majesteettisuus hänen jalossa ryhdissään ja loistihan kuninkaallinen lempeys jo hänen ystävällisessä ja ylväessä katseessansa.

Lapseksi hän siitä huolimatta pian osoittausi, tuo uusi Illyrian kuningas, Leopold V, sillä heti juhlallisuuden päätyttyä juoksi hän iloisena ja ihastuneena vanhan Jean de Velikon luo ilmoittamaan hänelle suuren uutisen: »tiedätkös, kummisetä, että minä olen saanut ponyhevosen ... pienen ja kauniin ponyhevosen, jota minä voin ohjata aivan yksin! Ja kenraali on luvannut opettaa minua ratsastamaan ... ja äiti auttaa minua siinä, hänkin!»

Nyt kertyivät kaikki hänen ympärillensä alamaisesti kumarrellen ja ihastuneina hymyillen, jota vastoin Kristian jäi verrattain syrjään ollakseen kaikessa vapaudessaan. Tilapäisesti tunsikin tämä itsensä hieman rappeutuneeksi: omituinen tyhjyyden tunne pääläella vaivasi häntä; olisiko tuo kylmyys tullut siitä, että kruunu oli poissa? Nähtävästi huimasi hänen päätänsä. Ja kuitenkin oli hän niin kauvan toivonut tätä hetkeä, jolloin hän pääsisi tuosta vaivaavasta edesvastauksesta.

Mutta mikä siis oli syynä tähän ikävään ja alakuloiseen tunnelmaan juuri nyt, kun hän vast'ikään oli keventänyt aluksensa painavasta lastista ja vapaasti voi ohjata sen minne vain mieli teki?

»No, rakas Kristian, nyt olette tekin vuorollanne saanut pienen apinan pennun»...

Näillä lohduttavilla sanoilla lähestyi Axelin prinssi kärsiväistä sankariamme.

»Niin, te olette onnen poika, te», jatkoi hän. »Jospa minuakin se onni kohtaisi, että mustalla valkoisen päälle saisin päätöksen, ett'en ikinä tarvitse jättää hauskaa Parisia enkä hallita niitä ihravatsoja siellä kotimaassa...»

Tähän tapaan jatkoi prinssi vielä jonkun aikaa, kunnes molemmat — seuran lähtiessä syntyneittä hälinää hyväksensä käyttäen — pujahtivat tiehensä muiden huomaamatta. Ainoastaan kuningatar näki heidän häviävän ja kuuli, että kuninkaan faetonvaunut ajoivat pihalle ja vierivät pian sen jälkeen ulos kaupungille. Ennen tuntui hänestä kuin olisivat vaunut kuninkaan lähtiessä noille kaupunkiretkillensä

samalla vierineet yli hänen sydänparkansa; mutta nyt ei hän enää välittänyt siitä, minne hän hävisi... Oikeaa Illyrian kuningasta nuo naikkoset eivät enää voineet ryöstää häneltä. Heti Gravosan tappion jälkeen oli Kristian häpeänsä ensimmäisen vaikutuksen alaisena pyhästi vannonut, ett'ei hän enää koskaan tapaisi Señoraa. Ja niin kauvan kuin hän lepäsi vuoteen omana peljäten henkeänsä kuin oikea etelämaalainen ainakin, sadatteli ja kirosi hän rakastajatartansa muistaessansa, sillä tämäpä juuri oli syyppää hänen laiminlyöntiinsä. Mutta kun hän taas alkoi toipua ja veri jälleen virtasi terveempänä ja runsaampana hänen suonissansa tai kun hän virui kaikkea taudin jälkeistä toipumista seuraavassa, puoleksi muistelevassa, puoleksi uinailevassa tilassa, alkoi hänen mielensä Señoran suhteen muuttua. Hän menetteli kuin nainen, uskalsi hän ensin vaatimattomasti puolustella lemmittyänsä. Ja pian esiytyi koko onnettomuus hänen mielikuvituksessansa vain tuollaisena kovan onnen kohtalona, joita sallimus käyttää tuhansittain, selitys, jolla katolilainen niin helposti suoriutuu kaikista ikävistä omantunnon vaivoista. Eräänä päivänä täytyi hänen jo kysyä Lebeaulta, tiesikö hän, kuinka Spalaton kreivitär nykyään jaksoi. Mitään vastaamatta jätti kamaripalvelija hänelle kokonaisen pakan kirjeitä, joita oli saapunut pitkin aikaa kuninkaan sairauden kestäessä; siinä oli kirjeitä kaikellaisia, helliä kirjeitä, kainoja kirjeitä, tulsia kirjeitä, sanalla sanoen koko liuta pieniä, valkoisia lemmestä kuhertelevia kirjekyyhkyjä. Heti leimahti Kristianin hellä sydän liekkiin ja samassa silmänräpäyksessä kirjoitti hän vastauksen sängyssänsä maaten ja kärsimättömänä odottaen, että jalkeille päästyänsä saisi jatkaa Fontainebleaussa keskeytynyttä romaania.

Tällä välin olivat J. Tom Lewis ja hänen vaimonsa eläneet iloisia päiviä Messinan puistokadun varrella olevassa palatsissa. Muukalaisasioitsijalla oli sitä ennen ollut sangen ikävä yksinäisyydessänsä pakollisen inkognitoelämänsä aikana Courbevoissa. Hän kaipasi siellä vilkasta liikettänsä kaupungissa ja ennen kaikkea Señoraa suloiseksi seuratoveriksensa. Lemmenkade hän sitä paitsi oli, mies parka, ja tässä taudissansa oli hän tuhma, itsepäinen ja itsepintainen kuin kurkkuun tarttunut kalanruoto, joka alkaa tuntua uudelleen, kun juuri on luullut siitä pääsevänsä. Eikä ketään elävää sielua, jolle valittaisi kipujansa tai sanoisi: »olkaapa hyvä ja katsokaa, mikä minun kurkkuan vaivaa!» Tom poloinen oli todellakin pahoin kietoutunut omiin verkkoihinsa ja sai nyt kärsiä kylläksi keksimänsä »suuren kaappauksen» seurauksista!... Olettikin sai Señoran matka Fontainebleauhon hänen päänsä pyörälle. Tähän retkeen palasi hän lukemattomia kertoja vaimonsa kanssa keskustellessansa, mutta tämä pelastihe aina itsensä leikkipuheilla: »mikä sinua vaivaa, vai oletko sinä tullut hulluksi, Tom?» oli hänen tapansa sanoa nauraen. Eikä Tom sillä kertaa enää viitsinyt jatkaa kyselyjäänsä, vaan nauroi itse mukana ja oli jäävinänsä siihen uskoon, ett'ei kuninkaan ja hänen vaimonsa välillä ollut tapahtunut mitään: Fontainebleaussa oli vain muka hiukan juteltu joutavia ja vähän kuherreltu, siinä kaikki. Sitä paitsi oli Tom kyllin viisas käsittämään, että Señoran tunteet häntä kohtaan, jotka ehkä olivat vain oikullisen naisen satunnaista mieltymystä »variksen paistiin», äkkipikaa voivat haihtua, jos hän huomaisi aviomiehensä yhtä lemменkateeksi, alakuloiseksi ja »sietämättömäksi» kuin muut olivat. Mutta vaikka hänen siis täytyikin esiytyä ulkonaisesti rauhallisena, kiusautui hän sentään sisällisesti yksinäisyydestänsä ja eristetystä tilastansa; hän suorastansa kaihosi Señoraa, jopa siinä määrässä, että jo ryhtyi kyhäilemään runoja. Ken olisi uskonut, että kekseliäälle liikemiehellemme ja tunnetulle »cab»-ajurille oli käynyt niin hullusti: Narcissesta oli tullut runoilija! Korkealentoiseen paimenrunotyylin kirjoitti hän Señoralle runoelman, joka kovin muistutti vankien sydämenpurkauksia rangaistuslaitosten pöytiin ja jakkariihin. Kaikeksi onneksi sairastui Kristian II, muuten olisi Tom parka joutunut sairastuoteelle yksinäisyydessänsä. Niin huonosti oli J. Tom Lewisin laita.

Mutta siksipä nousikin ilo ylimmillensä, kun he toisensa taas tapasivat, entinen ilveilijä ja hänen kaunottarensa. Voinette kuvitella, millaisilla ilvehypyillä, hurjilla tansseilla ja taidetempuilla hän koetti huvittaa kaivattuansa. Tom oli kuin iloinen apina, joka oli päässyt irti talossa ja sai harpata ja kiipeillä mielensä mukaan. Señoralla näytti myöskin olevan tavattoman hauska: hän oikein väentelihe kauheiden naurukohtausten vallassa. Tätä ilomieltä häiritsi vain se ainoa ikävyys, että »rouvan aviomies» joutui palvelijain täydellisen halveksumisen esineeksi. Hovimestari selitti suoraan, ettei hän missään tapauksessa suostunut palvelemaan »rouvan miestä», jos tämä aikoi syödä samassa pöydässä. Ja kun hovimestari muuten oli erinomainen ammatissansa ja kuninkaan itsensä valitsema ja palkkaama, täytyi Señoran ottaa huomioon hänen sanansa ja Tom sai syödä rouvan pukuhuoneessa, jonne eräs palvelustytöistä vei hänelle ruokaa. Ja kun joskus tuli vieraita, esim. Axelin prinssi tai Vattelet, täytyi Tomin niinikään piiloutua rouvan pieneen toalettikamariin. Aviomiehestä ja talon herrasta ei tämä mahtanut tuntua oikein hauskalta, mutta Tom kärsi alistuvaisena tämän ikävän nöyryytyksen, sillä olihan hänen rakas vaimonsa sentään taas hänen omansa ja tässä kallisarvoisessa ympäristössä loisti hänen ihanuutensa harvinaisempana ja rakkaampana kuin koskaan ennen. Niin, Tom oli todellakin taas onnellinen ja muuten ainoa onnellinen »suuren kaappauksen» osamiesten joukossa, sillä toiset yhtiömiehet kävivät sitä levottomammiksi mitä kauvemmin heidän täytyi odottaa suoritusta ja mitä pitempiä pitennyksiä heidän täytyi myöntää korkeille velkamiehille. He vainusivat jo ilmassa, että jotakin ikävää oli tullut väliin ja että tuo hyvin keksitty kaappaus päättyisi huonosti. Toistaiseksi ei kuningas ollut lunastanut ainoatakaan asettamistansa vekseleistä, vaan sen sijaan kirjoittanut useita uusia ukko Leemansin ja hänen ystävänsä Picheryn suureksi kauhistukseksi. Tosin koetti Lebeau parhaimpansa mukaan rohkaista heitä: »kärsivällisyyttä! odottakaan vain ... kyllä se onnistuu ... ja

täytyyhän sen onnistua!» sanoi hän usein. Mutta Lebeau ei ollutkaan uhrannut siihen rahojansa niinkuin nuo toiset, joiden taskukirjat jo olivat täynnä Illyrialaisia »papereja». Ukko Leemans poloinen oli kadottanut tavallisen varman ryhtinsä ja kävi joka päivä Messinan puistokadulla saamassa lohtua tyttäreltänsä ja vävypojaltansa.

»Vai niin, te uskotte siis todellakin, että kaikki lopussa käy hyvin!» oli hänen joka kerran tapana sanoa. Ja sitten hän taas suostui ostamaan uuden paperin ja sitten toisen ja niin yhä useampia ja useampia ikäänkuin olisi hän todella uskonut, että ainoa keino saada takaisin entiset rahat oli heittää pois yhä enemmän rahaa.

Oli iltapäivä. Kreivitär valmistauti lähtemään ajelulle Boulognen metsään käyskellen edes takaisin pienen pukusuojansa ja sänkykamarinsa välillä, jonka pitkällä sohvalle J. Tom Lewis venyi tyytyväisenä, peukalot liivin kainaloaukoissa ja sikaari suussa; hän nautti täysin siemauksin siitä hauska näytöksestä, jonka tarjoo pukeutuva nainen vetäessänsä suuren peilin edessä hansikkaita käsiinsä ja kokeillessansa aikeissa olevalle ajelulle soveltuvia eleitä ja liikkeitä. Tomin kreivitär olikin ihastuttava nähdä sellaisena, kun hän nyt seiso i täysvalmiina hienossa kesäpuvussansa, päässä hattu, jonka harso oli vedetty silmille, käsivarsissa kallisarvoiset rannerenkaat, jotka — samoin kuin mantiljan gagaattireunusteet Tomin korvissa — helisivät liikahtaessansa kuin ihanin soitto yhtyen sopivasti portilla odottavain upeiden vaunujen ylimykselliseen kolinaan; vaunut korskuvine hevosinensa ja helkkävine mäkivöinensä olivat kaikki kuninkaan lahjoittamia ja vaunujen ovissa loisti Illyrian vaakuna. Tom iloitsi sielussansa, että hän näin komeasti sai vaimonsa keralla ajella ympäri Boulognen metsää juuri tänään, kun syyskausi katsottiin alkavaksi; tänään esiytyi näet kesävietoiltansa palannut hieno maailma ensi kerran ulkoisalla näyttämässä maanpaon virkistämiä naamojansa ja uusia syysmuoteja. Pukeuduttuansa itsekin niin hienoksi ja englantilaismaiseksi kuin mahdollista toivoi Tom nyt saavansa tehdä oikein hauskan ja tuttavallisen ajeluretken kauniin kreivittärensä vierustoverina vaunuissa.

Mutta taivas ei sitä onnea hänelle suonut. Armollinen kreivitär oli jo melkein lähtövalmiina, puuttui vain viimeinen silmäys peiliin, kun äkkiä talon portissa käytiin ja heti sen jälkeen alakerran eteisessä kiivaasti soitettiin. Kuningas tulee! Silloin oli Tom paran ilo lopussa. Suin päin ja silmillänsä mulkoillen hurjemmin kuin koskaan syöksyi hän pieneen pukusuojaan. Señora kiirehti akkunaan ja näki Kristianin samassa riemuiten astuvan taloon. Hän oikein lensi portaita ylös miettien itseksensä: »kuinka Señora mahtaakaan tulla iloiseksi, kun...»

Kaunottaremme, joka heti aavisti tämän ennustavan jotakin uutta käännettä, käyttäysi sen mukaan.

Niin pian kuin kuningas tuli näkyviin, huudahti hän muka ilosta ja vaipui sitten hänen syliinsä niin hervotonna, että Kristianin täytyi kantaa hänet pienelle sohvalle, jonka eteen hän itse sitten polvistui.

»Niin, minä olen jälleen täällä, ... täällä sinun luonasi ... ja vast'edes aina, aina!»

Señora katsoi häneen silmät suurina kuin olisi hän hourannut rakkaudesta ja toiveista. Ja kuningas, hän loi silmänsä alas ja upotti katseensa lemmityn avosilmiin sanoessansa:

»Nyt se on tehty... Nyt en minä enää ole mikään Illyrian kuningas, vaan ainoastaan ihminen, mies, joka tahtoo elää vain sinua ijäti rakastaaksensa».

»Oi, niin ihanaa ja kaunista! Mutta aivan liian ihanaa, että siihen uskaltaisi luottaa!»

»Kas tässä, lue itse!...»

Ja Kristian ojensi hänelle luopumuskirjan. Señora otti sen vastaan ja avasi sen aivan hitaasti.

»Se on siis todellakin totta, Kristian, että sinä olet luopunut kaikista vaatimuksistasi...»

»On, eikä siinä kyllin, luehan!»

Ja sillä aikaa kuin Señora luki kirjelmää, seiso i hän vieressä hypistellen viiksiänsä ja tarkastellen rakastajatartansa tyytyväinen hymy huulillansa. Hänen mielestänsä ei Señora näyttänyt oikein oivaltavan sen sisällystä kyllin nopeasti, jonka vuoksi hän tahtoi selittää sen hänelle. Kysymys ei tässä ollut Laibachin eduskunnan ehdotuksen mukaan luopua kaikista kruunun vaatimuksista sekä häneen että sukuunsa nähden, vaan ainoastaan mikäli se koski häntä itseänsä. Näin oli hän päässyt vapaaksi kuninkaan arvoa seuraavista velvollisuuksista ja edesvastauksista hänen poikansa menettämättä silti oikeuttansa, minkä hän taas eduskunnan ehdotuksen mukaan olisi tehnyt. Rahallisen korvauksen, no niin, senhän tosin täten menetti, mutta mitä siitä, voivathan he, Señora ja hän, elää onnellisina ilmankin noita tarjottuja miljoonia.

Nyt lopetti Señora jo lukunsa. Suu puoleksi avoinna, niin että hänen kauniit hampaansa näkyivät, ja pisteliäs hymy huulillansa kuunteli hän vain Kristianin sanoja ikäänkuin olisi hänen täytynyt ponnistaa

koko huomiokykynsä käsittääkseen oikein sanojen tarkoitusta.

Kuitenkin oli hän varsin hyvin ymmärtänyt ja oivalsi kyllin selvään, että hänen ja hänen yhtiökumppaniensa ahnaat toiveet siis raukesivat tyhjiin, että »kaappaukseen» uhratut kulturaläjätkin olivat ijäksi menetetyt, ja hengessä näki hän jo isänsä, Picheryn ja koko seuran raivoavan; kuinka he olivatkaan voineet antautua tuollaisen raukan ja hänen päättömän hankkeensa petkutettaviksi? Ja sitten muisti hän itsensä, omat turhat vaivannäkönsä, kuusi kuukautta kestäneen sietämättömän pakkotilansa, kiusallisen, luonnottoman teeskentelynsä ja oman poloisen Tominsa, joka tuskin uskalsi hengittää telkimiensä takana pukusuojassa, silloin kun kaiken surkeuden alkusyy seisojaksi tuossa hänen edessään niin tyhjän itserakkaana, innoittavan varmana itsestään ja omasta mielestään tietysti vastustamattomana.

Tämä oli jo todellakin liikaa ja hävyttömyyttä iäviä!

Äkkiä nousi hän ylös ja sävähtäen aivan punaiseksi kasvoiltaan räjähti hän täyttä kurkkua nauramaan rivoa ja ilkeää naurua; koko se raakuus, joka piili hänen olemuksensa pohjalla, ilmeni tässä naurussa ja räikeässä punastumisessa.

»Pois silmistäni, roisto!» huusi hän sivuuttaen vallan ällistyneen Kristianin ja häviten kamariinsa, jonka oven hän löi kiinni, sulki sen reikeliin.

Entä kuningas?

Kruunun ja puolisonsa oli hän jo menettänyt. Nyt menetti hän myöskin rakastajattarensa. Nolona laskeusi hän alas portaita ja hävisi näkyvistä.

VIII.

Pieni kuningas.

Mikä tenhovoima onkaan sanassa kuningas! Siitä hetkestä alkaen, jolloin Mérautin pikku oppilasta ei enään kutsuttu Zaran kreiviksi, vaan kuningas Leopold V:ksi, oli hän kerrassaan muuttanut olennollansa. Tuon kiltin, nöyrän ja helposti johdettavan, mutta samalla näennäisesti verrattain keskinkertaisilla luonnonlahjoilla varustetun lapsen henki näytti äkkiä havahtuneen, kuin olisi hän kuolon valtakunnasta herännyt elämään; myöskin hänen ruumiilliset voimansa lisääntyivät ja karaistuivat sisällisen tulen pakosta. Pojan tavallinen väsymys ja taipumus nojautua johonkin tai virua nojatuolissa, kun joku luki tai kertoi hänelle tarinoita, ainainen tarve kuunnella muita ja antaa toisten ajatella puolestansa vaihtui itsetoiminnaksi, jota eivät enää tyydyttäneet hänen ikäistensä leikit. Vanhan kenraali Rosenin täytyi luuvalostansa ja jäykistä sääristänsä huolimatta ryhtyä opettamaan hänelle miekkailu-, ratsastus- ja ampumataidon ensi alkeita ja oikein oli liikuttavaa nähdä vanhan sotilaan joka aamu klo 9 saapuvan sinisessä takissaan opetustunnillensa. Eräs aukea paikka puutarhan puistossa oli tehty ratsastusradaksi ja siinä hän todellisen Franconin eleillä ja liikkeillä täytti velvollisuutensa tallimestarina esiytyen aina kunnioittavan alamaisena kuningasta kohtaan, mutta oikaisten kuitenkin aina oppilaan erehdykset. Pikku Leopold ratsastikin jo ravina ja laukkaa istuen ylväänä ja totisena satulassa ja tarkaten opettajansa pienimpiäkin muistutuksia; tavallisesti katseli kuningatar portailta poikansa ratsastusta milloin huomauttaen, milloin neuvoen häntä: »istukaa suorana, sire ... älkää nostako kättänne!» j.n.e. Joskus voi hän niinkin innostua, että kiiruhti itse paikalle näyttämään, kuinka hänen oli tehtävä. Oi, kuinka onnellinen hän sitten olikaan, kun oppilas vihdoinkin oli ehtinyt niin pitkälle, että äiti ja poika voivat yhdessä rinnakkain ratsastaa ulos metsätielle, äiti tammallansa ja poika ponyllansa! Nyt ei hän tuntenut äidillistä pelkoa lapsensa vuoksi, vaan uskalsi arvelematta ratsastaa tämän edellä. Poika sai tulla toimeen, miten voi ... hän antoi ratsunsa nelistää täyttä ravina Joinvilleen saakka!

Tuonnoisen luopumistilaisuuden jälkeen oli äitikin muuten muuttunut. Uskoen sokeasti siihen, että Herra pitää erityisen huolen voidelluistansa, katsoi hän kuninkaan nimen suojaavan lapsensa vahinkoa, vaaroja ja kaikkea pahaa vastaan. Hänen äidillinen rakkautensa oli tosin yhtä syvä ja voimakas kuin ennenkin, mutta se ilmeni toisella tavalla: hemmottelun ja hyväilyn aika oli ohitse. Jos hän nyt entistä tapaansa noudattaen pistäisi illalla hänen luoksensa, ei hän enää mennyt sinne nähdäkseen »Zaran makaavan» tai pöyhiäkseen hänen vuodettansa. Se tehtävä kuului nyttemmin kamaripalvelijalle, sillä kuningatar pelkäsi hemmottelevansa Zaraa, ja jos hän edelleen pitäisi tätä ehkä liian pehmoisissa käsissään, voisi pojan miehinen tarmo siitä kärsiä. Ei, nyt pistäisi hän sinne vain kuullaksensa Zaran

lukevan kauniin iltarukouksensa, jonka isä Alphée oli kokoonpannut Raamatun johdolla ja opettanut sen nuorelle kuninkaalle.

»Sinä, Herrani ja Jumalani, olet pannut minut isäni sijalle. Mutta minä olen vain lapsi enkä ymmärrä, kuinka minun on meneteltävä kutsumuksessani. Ja kuitenkin olet Sinä, Herra, pannut minut hallitsemaan kansaa, jonka olet ulosvalinnut. Suo minulle siis viisautta ja ymmärrystä...»

Pikku prinssi luki rukouksensa korkealla, lujalla ja selvällä äänellä, jossa ilmenevä vakaumus ja usko vaikutti sitä liikuttavammin, kun se luettiin maanpaossa, köyhän työväenkaupunginosan päässä ja kaukana siitä valtakunnasta, jonka kuningas hän oli olevinansa. Mutta Frédériquen silmissä oli hän todellinen kuningas ja suudelmassa, jonka hän lähtiessänsä antoi pojallensa, oli niin paljo äidillistä ylpeyttä, alamaisuutta, kunnioitusta, melkeinpä jumaloimista, että Elysée — tämän uuden puolen äidinrakkaudessa ensi kerran huomattessansa — ehdottomasti muisti kotiseutunsa vanhat joululaulut, joissa pyhä Neitsyt laulaa seuraavaa kehtolaulua seimessä makaavalle Jeesus-lapselle: »katso, minä olen sinun palvelijattaresi ja sinä olet minun Jumalani!»

Niin kului muutamia kuukausia ja vähitellen koko talvikausi eikä kuningattaren seestyneellä ja valoisalla elämän-taivaalla näkynyt ainoatakaan murheen pilveä. Aavistamattansa tuli Méraut tämän rauhallisen tunnelman häiritsijäksi. Alinomaisen yhteiselämän, saman yhteisunelman, saman päämäärän ja alituisen mielipiteiden ja tunteiden vaihdon kautta oli kuningattaren ja hänen välillensä syntynyt niin tuttavallinen yhdyselämä, että se alkoi jo huolestuttaa Frédériquea, vaikka hän ei voinut selittää sen syytä. Nyt hän ei enää voinut kahden oltaessa vapaasti keskustella ajatuksistansa, vaan huomasi tuon vieraan tulokkaan valloittaneen tärkeän sijan hänen sielunelämässään, vaikuttavan personallansa kaikkiin hänen pyrkimyksiinsä ja päätöksiinsä, olivatpa nämä sitten tärkeitä tahi vähäpätöisiä. Ehkäpä hän aavistikin Elyséen tunteet ja sen hillityn tulen, joka kyti hänessä ja kiihkeni päivä päivältä varoittavamaksi vaaraksi. Naiset eivät juuri erehdy tällaisissa tapauksissa. Frédérique tunsu kaipaavansa suojaa ja tukea, mutta mistä hän sellaisen löytäisi? Neuvottomuudessaan päätti hän kääntyä katolilaiselle aviopuolisolle luonnollisimman ohjaajan ja auttajan, rippi-isänsä puoleen.

Kuningattaren neuvonantajana omantunnon asioissa oli isä Alphée silloin kuin valtiolliset retkeilyt eivät häntä estäneet tätä virkatehtävää hoitamasta. Miehen ja hänen merirosvomaisen ulkomuotonsa olemme jo kuvanneet. Ollen kalastajan poika Zaran luota oli hän kasvanut pien, tervan ja verkkojen keskellä, kunnes hän kauniin äänensä vuoksi hyväksyttiin kuoripojaksi erääseen mustain veljesten luostariin. Hän kasvoi mieheksi luostarissa ja vihdoin tuli hänestä veljeskunnan päämiehiä. Kirkollisesta kasvatuksestansa huolimatta säilytti hän edelleen ahavoituneen hipiänsä, jota luostarin sulkeutunut elämäkään ei jaksanut väljentää, ja sitäpaitsi jonkun verran merimiehen kiivasta ja hurjamaista luonnetta. Tekohurskas tai nahjus ei hän koskaan ollut, päin vastoin voi hän tarvittaessa tarttua tikariinkin ja jos valtiotaito sen vaati voi hän »summassa» kuitata sen päivän ja vieläpä huomispäivänkin rukoukset »aikaa voittaaksensa», kuten hänen tapansa oli sanoa täydellä todella. Ollen perinpohjainen ystävytydessänsä ja vihamielisyydessänsä oli hän pysynyt hankkimansa opettajan suurimpana ihailijana. Kun kuningatar siis nyt ilmaisi hänelle omantuntonsa vaivan, ei hän alussa ollut ymmärtävinänsä, mutta kun kuningatar tiukasti pakotti häntä pysymään asiassa, harmistui hän ja alkoi nuhdella rippilastansa käyttäen niin ankaria sanoja kuin olisi hänellä ollut edessään korkeintaan joku rikkaan nyörinpunojan vaimo Ragusasta eikä mikään kuningatar.

»Pitäisi toki hävetä esittämästä moisia lapsellisuuksia ja loruja, joilla voidaan vahingoittaa hyvää asiaa», sanoi hän. »Mitä voi hänellä olla valittamista? Oliko Méraut koskaan osoittanut sopivaisen kunnioituksen puutetta kuningatarta kohtaan? Ei, tiedättekös, tämä menee jo liian pitkälle: te tahtoisitte siis tekohurskaan miellyttämishalun herättämäin naisoikkujenne vuoksi antaa eropassin miehelle, jonka Jumala ilmeisesti on lähettänyt teille kuninkuuden kohottamiseksi?»

Kuuman kiihkonsa valtaan joutuen alkoi hän jo käyttää merimiehen kieltä, jonka vaikutusta huulilla kiertelevä hieno pappismainen hymy toki lievensi. »Ei pidä riidellä kelpo vihurin kestäessä. Silloin on vedettävä purjeet ylös ja annettava huhkia.»

Tällaiset erikoiskeskustelut voivat taivuttaa rehellisimmänkin naisen. Munkin viisastelut saivatkin Frédériquen taivutetuksi ja hänkin piti nyt sopimattomana, että hänen poikansa menettäisi niin voimakkaan tuen kuin Elysée oli. Hänen täytyi siis olla varovainen ja luja. Ja mitä hän oikeastaan pelkäisi? Vihdoin onnistui hänen tulla siihen päätökseen, että hän oli erehtynyt Elyséen tunteiden laadusta ja hänen haaveksivaisesta ystävydestänsä.

Itse teossa oli tämä kuitenkin intohimoisesti rakastunut kuningattareen. Se oli harvinaista, syvää rakkautta, jonka hän tosin oli monta kertaa karkoittanut luotansa, mutta joka mutkateitä aina palasi takaisin, kunnes se vihdoin jäi hänen sydämeensä voittajana ja rajattomana yksinvaltiaana. Tähän saakka oli Méraut pitänyt itseänsä mahdottomana kaikille hellemmille tunteille. Siihen aikaan, kun hän esiytyi kuningasmielisenä puhujana n.k. latinalaisessa kaupunginosassa, oli tosin joskus sattunut, että joku ilotyttö, puheesta mitään ymmärtämättä, ihastui hänen sointuvaan ääneensä, leimuaviin silmiinsä

ja ihanteelliseen otsaansa: Magdalenan tenhoista ihastusta apostoliin. Silloin oli hän hymyillen näille kumartanut ja poiminut tarjoutuvan lemменkukan, mutta tämän ystävällisyyden ja keveän tuttavuuden alla oli aina etelä-ranskalaisen parantumaton naisen halveksimista. Jos rakkauden mieli tunkeutua hänen sydämeensä, täytyi sen käydä hänen kovan päänsä kautta. Sitä tietä olikin syntynyt hänen ihastuksensa Frédériquen jaloön luonteeseen ja ylpeän ylimyksellisellä maltilla kestäytyyn vastoinkäymiseen; maanpakolaisuuden supistetun talouden ja elämän, alituisten keskustelujen, yhteisten huolien ja jokapäiväisen yhdessäolon kautta oli se kehittynyt todelliseksi intohimoksi, joka kuitenkin pysyi nöyränä, hienotuntoisena ja toivottomana palaen loitommalla kuin köyhän kynttilä alttarin alimmaisella portaalla.

Hovi-elämä jatkui edelleen näennäisesti vallan samanlaisena, sillä sisäiset näytelmät pysyivät mykkinä. Näin oli tultu syyskuun alkupäiviin. Eräänä päivänä, kun sattui olemaan kaunis päivänpaiste, joka hyvin soveltui kuningattaren henkiseen tilaan, lähti tämä aamiaisen jälkeen kävelymatkalle herttuan, Elyséen ja rva de Silvisin kanssa, joka ruhtinattaren virkaloman aikana palveli hovinaisena. Käyden muiden etunenässä kuljetti kuningatar seuruetta pienen englantilaisen puiston varjoisia, murateilla reunustettuja käytäviä kääntyen silloin tällöin seuralaisiinsa lausuaksensa jonkun sanan tai huomautuksen ja tehden sen niin suloisella varmuudella, ettei se mitenkään hänen naisellista viehkeyttänsä loukannut. Tänäpäin hän oli erityisen vilkas ja iloinen. Aamuposti oli näet tuonut uutisia Illyriasta, missä Kristianin luopuminen oli tehnyt erinomaisen vaikutuksen ja Leopold V:n nimi jo saavuttanut yleistä suosiota maaseudulla. Elysée Méraut riemuitsi.

»Sanoinhan minä teille, herra herttua, että he ihastuvat pikku kuninkaaseensa!... Lapsi herättää näet kaikissa hellemmät tunteet... Se vaikuttaa samoin kuin olisimme lahjoittaneet heille uuden uskonnon naivine tunteinensa...»

Heittäen sitten molemmin käsin tukkansa ylös hänelle omituisella pikaisella liikkeellä, alkoi hän äkkiä mahtavan kaunopuheen, joka kirkastaen kohotti hänet niinkuin tapahtuu arapialaiselle, joka ryysyisenä maassa istuessaan näyttää kurjalta ilmiöltä, mutta satulaan päästyänsä muuttuu tuntemattomaksi.

»Kas niin, siinä me nyt taas olemme», kuiskasi markisitar onnettoman näköisenä, jota vastoin kuningatar, paremmin kuullaksensa, istahti puistotien reunalle riippusaarnin alle. Muut taas jäivät kunnioittavina seisomaan hänen ympärillensä. Mutta vähitellen alkoi kuulijakunta hävitä. Rva de Silvis katosi ensimmäisenä osoittaen mielialansa varsin huomattavalla tavalla, kuten hän aina ennenkin oli tehnyt. Herttua taas sai sanan palata takaisin jonkun tärkeän asian vuoksi.

Kuningatar ja Méraut jäivät kahden kesken. Sitä ei Méraut huomannutkaan, vaan jatkoi puhettansa seisoen päivänpaisteessa, joka läikähti hänen jaloille kasvoillensa kuin kovan kiven sileälle laatalle. Tuollaisena oli hän kaunis ja tämä sielun älykäs kauneus teki Frédériqueen äkkiä niin vastustamattoman vaikutuksen, ettei hänelle jäänyt aikaa salata ihastustansa. Huomasikohan Elysée sen hänen silmistänsä? Tunsikohan hän sen myötätuntoisuuden, jonka voimakkaampi tunne lähellämme herättää meissä? Kaikissa tapauksissa alkoi hän sopertaa, vaikenä äkkiä vavisten ja heitti hitaan ja rakkautta palavan katseen eteenpäin kumartuneeseen kuningattareen ja hänen väräjävässä helteessä välkkyville kullankellertäville suortuvillensa... Frédérique tunsu hänen tulisen katseensa virtaavan lävitsensä kuumempana ja hurmaavampana kuin auringon helle, mutta hän ei voinut liikahda. Ja kun Elysée vavisten huomasi kielensä joutuvan kammituksi, kiiruhti hän äkkiä pois; kuningattaresta, jonka hänen tenhova miehekäs mahtinsa oli vallan lumonnut, tuntui silloin kuin olisi elämä hänet samalla jättänyt. Koko hänen siveellinen voimansa oli kuin lamautunut ja niin jäi hän hervottomana ja raukeana istumaan paikoillensa. Kalpeita varjoja heittyi mutkittelevan puistotien hietikolle. Vesi lorisi pyöreässä säiliössä niin vilpoisana kauniin kesäillan helteessä. Koko tuossa kukoistavassa puutarhassa kuului ainoastaan hyönteisten surinaa tuoksuvain ruusupensastojen yllä ja kiväärin laukauksia pikku kuninkaan ampumaradalta puiston perältä lähellä metsää.

Keskellä tätä hiljaisuutta toipui kuningatar vihdoon. Hän tunsu harmin ja sisäisen kapinan tunnetta. Tuollainen silmäys oli jo väkivaltaisuutta ja loukkausta!... Oliko se mahdollista?... Oliko kaikki, vain unta?... Hän, ylpeä kuningatar Frédérique, joka ennen oli loistavissa hovijuhlissa hyljännyt niin monta ylhäistä ja kuulua ihailijaa, hän, joka aina oli säilyttänyt sydämensä ylpeyden, oli nyt lahjoittamaisillansa sen tuollaiselle mitättömälle kansan lapselle! Loukatun ylpeyden kyyneleet nousivat hänen silmiinsä. Hämmentyneessä mielentilassansa muistui hänelle mieleen vanhan Rosenin ennustavat sanat »maanpakolaisista mustilaisista»... Aivan oikein, ainoastaan maanpakolaisuus pakollisine samanarvoisuuksinensa selitti tällaisen sopimattoman kohtelun... Mutta samassa määrässä kuin hän näin halveksien satti Mérautia, muistui hänen mieleensä kaikki tämän tekemät palvelukset. Kuinka olisi heidän käyntyäkään ilman häntä? Kuningatar muisti, minkä vaikutuksen mies oli tehnyt häneen ensi yhtymässä ja kuinka hän oli virkistynyt tämän puheesta. Ja kun kuningas pian antautui huvitusten valtaan, niin kuka siiloin ohjasi heidän kohtaloansa ja korjasi tehdyt tyhmyydet ja rikokset? Ja ennen kaikkea hänen väsymätön, alituinen uskollisuutensa, kykynsä, intonsa ja kauniit neronlahjansa, jotka hän etuansa ja kunniaansa ajattelemta uhrasi tehtävänsä! Kaiken tämän

tuloksena oli nyt pikku kuningas Leopold, joka todella oli kuningas ja josta hän ja Illyrian kansa voivat olla ylpeitä! Vastustamattoman hellyyden ja kiitollisuuden valtaan joutuen muisti hän sen hetken, jolloin hän kansanjuhlissa Vincennesissä niin lujasti oli nojautunut Elyséen käsivarteeseen ... ja silloin hän sulki silmänsä muistellen nautinnolla tuon jalonsydämen sykkäilyä, sillä hänestä tuntui kuin olisi se nykyin sykkinyt uskollisena hänen sydäntänsä vastaan.

Samassa kuului laukaus, joka säikäytti lintuset pyrähtämään lentoon, ja kohta sen jälkeen kova huudahdus, tuollainen kuin lapsen huudahdus, joita äidit levottomina öinä kuulevat unissansa. Kauhistava hätähuuto se oli ... ihan sumenivat äidin silmät ... ja koko puutarha häilyi äkkiä suurentuneena kuin hänen oma ääretön surunsa. Kiireisiä askeleita kuului käytävältä... Opettajan jylhä, kurkkuun takertuva ääni kuului hätäisenä ampumaradalta päin. Silmänräpäyksessä oli Frédérique siellä.

Tummanvihreät pyökkipensastot varjostivat tämän osan puutarhaa ja maata peittivät tiheet köynnöskasvit ja vehmas kasvullisuus, joka aina todistaa hyöteää, kosteaa maaperää. Aidan vieressä riippui pahvista tehtyjä maalitauluja, kaikki täynnä pieniä, pyöreitä, yhtäläisiä luotien läpiä...

Ja tuossa näki hän lapsensa lepäävän seljällensä liikkumattomana ja kuolon kalpeana... Ainoastaan oikean silmän alla näkyi punaista ja sulkeutuneen luomen alta oli kihonnut muutamia veripisaroita punaisiksi kyyneliksi. Pojan luona oli Elysée polvillansa väännellen kauhistuneena käsiänsä ja vaikertaen alinomaa: »minä se olin ... minä se olin!...» Hän riensi vastaan... Nuori kuningas oli pyytänyt häntä koettamaan pyssyänsä ... ja hirmuisen sattuman kautta oli luoti kimmonnut takaisin jostakin rautanaulasta...

Kuningatar ei ehtinyt häntä kuunnella. Ääntä päästämättä ja ilman valitusta seurasi hän äidinvaistoonsa, nosti lapsensa ylös ja kantoi hänet helmassansa vesisäiliölle. Viitaten sitten talosta avuksi kiiruhtaneet ihmiset poistumaan, nojasi hän säiliön kivistä reunaa vastaan polvensa, jolla pikku kuningas hengetönä ruumiina lepäsi, ja piti jumaloidun kalpeita kasvoja äyräyttensä yli virtaavan veden rajassa. Kostuneina peittivät vaaleat suortuvat pojan otsaa ja mielivät tavoittelemaan ajettunutta silmäluonta, jonka punerruksen vesi sai pois tunkien kihoavat veripisarot silmäripsien väliin.

Äiti ei virkkanut mitään eikä ajatellut mitään. Rutistuneessa hattistipuvussansa, joka veden kostuttamana oli luontunut hänen kauniin vartalonsa ympärille kuin harsopuku marmorisiin veistetyin veden immen muotojen ympärille, pysyi hän yhäti samassa asennossa lemmikkinsä yli kumartuneena ja pienintäkin elonmerkkiä tähytäen. Kylmän veden vaikutuksesta virkosikin lapsi vähitellen elämään: ensin oikaisi hän jäseniänsä kuin unesta heräävä, ja alkoi sitten valittaa...

»Hän elää!» huudahti äiti hurjana ilosta.

Kun hän samassa kohotti päätänsä, huomasi hän edessänsä Mérautin, joka kalpeana ja murtuneena näytti rukoilevan armoa. Muistaen äskeiset tunteensa tuolla puistotien vieressä yhdisti hän ne tahtomattansa tähän kauhistavaan tapaukseen, joka kai oli hänen heikkoutensa rangaistus. Hän oikein raivostui tuota miestä ja samalla itseänsä kohtaan.

»Mene, mene! Äläkä koskaan enään tule näkyviini!» huusi hän heittäen hirmuisen katseen Mérautia kohti.

Tällä loukkaavan vihasella sinuttelemisellä tunnusti Frédérique kaikkien kuullen rakkautensa ... mutta sen teki hän kärsiäksensä näin rangaistuksensa ja parantuaksensa samalla sydämensä heikkoudesta.

IX.

Pimeässä kammiossa.

»Oldenburgin suurherttuakunnassa oli kerran eräs kreivitär nimeltä Ponikan, jolle tontut olivat häpäivänä lahjoittaneet kolme kultaista pikku leipää...»

Näin alkoi rva de Silvis kertomuksensa pikku vangille pimeässä kammiossa, jonka akkunat olivat tiivistä suljetut ja akuttimet maahan asti lasketut. Pikku kuningas lepäsi siellä sängyssänsä; vieressä istui kuningatar kuin kalpea aave alinomaa jäisellä kääreellä hautoen lapsen otsaa ja muuttaen kääreitä joka toinen minuutti, kuten hän jo viikon ajan oli tehnyt öin ja päivin. Arvoitus oli muille, kuinka hän oli

voinut pitkittää hoitoa vähääkään nukkumatta ja melkein mitään syömättä istuen vain pänalustan luona pojan kätöset käsissään, milloin hän ei muuttanut kääreitä tai pitänyt jäitä sillä kohdalla, missä hän tunsi olevan enin kuumetta, jota potilaan muuten heikko valtimo todisti.

Pikku kuningas tahtoo, että hänen äitinsä aina istuu vieressä. Sillä suuri, pimeä huone täyttyy hänen mielestään hirvittäväillä aaveilla ja kauheilla kummituksilla. Kun hän ei voi kuluttaa aikaansa lukemisella eikä leikeillä, vajoaa hän sellaiseen voipumistilaan, joka tekee Frédériquen kovin levottomaksi.

»Tunnetko sinä kipua?» kysyy äiti alinomaa.

»En, mutta minulla on niin ikävä», vastaa poika raukealla äänellä. Tätä ikävää karkoittaaksensa ja loistavilla kuvilla surullisen sairashuoneen elähyttäöksensä oli rva de Silvis jälleen avannut juttulippaansa, joka aina oli täynnä taruperäisiä saksalaisia linnoja, tornein juurella karkeloivia tonttuja ja sinilintua odottavia prinsessoja, jotka vartoessansa kehräsivät lasivärttinöillä.

Nämä loppumattomat tarinat, joita poika tarkkaavaisena kuuntelee, ovat kuningattarelle kauhistus. Hänestä tuntuu kuin tehtäisiin täten tyhjäksi kaikki se kasvatustyö, jonka hän vaivalla on rakentanut, taikka kuin joku purkaisi kivi kiveltä jo valmista riemupylvästä. Näissä ajatuksissa tuijottaa hän eteensä pitkät yökaudet ja huoli siitä, että poika jälleen on joutunut naisten käsiin ja tuonnoiseksi pikku Zara poloiseksi kiusaa häntä enemmän kuin vamma pojan silmässä, jonka vaarallisuutta hän ei vielä tunne.

Kun lääkäri lamppu kädessä hetkiseksi karkoittaa pimeään huoneesta, siirtää käärettä ja koettaa muutamalla belladonnatipalla herättää tunnetta vahingoittuneeseen silmään, rauhoittaa se äitiä, ett'ei poika parkaise eikä tahdo käsillensä suojella itseänsä. Kukaan ei uskalla sanoa hänelle, että tuo tunteettomuus ja hermojen hervottomuus päinvastoin on sen merkki, että silmä on kerrassansa menetetty. Vaikka luoti sattuikin vain kimmonneena, jolloin se siis jo oli kadottanut suurimman voimansa, oli se kuitenkin jaksanut rikkoa silmän näkökalvon. Oikea silmä oli siis auttamattomasti mennyt, mutta silmien elimellisen yhteyden vuoksi oli vasenkin vaarassa, koskapa molemmat itse teossa ovat saman elimistön haaraumuksia. Lääkäriin kaikki toimenpiteet ja varokeinot tarkoittivat siis vasemman silmän pelastamista. Kuinka kauheaa, jos kuningatar tietäisi koko onnettomuuden! Sillä nyt uskoo hän vilpittömästi, että hän valppaalla hoidolla ja alituisella huolella voi hävittää onnettoman tapahtuman kaikki seuraukset. Puhuuhan hän jo pojalle yhteisestä kävelystä ulko-ilmassa!

»Leopold, kai te mielellänne tekisitte kävelyretken kauniissa metsässä?...»

Kyllä, Leopold olisi hyvin mielissään sellaisesta. Hän tahtoo, että joku saattaisi hänet sinne, missä se kansanjuhla oli ... jossa hän oli ollut äidin ja hra Elyséen kanssa.

Äkkiä keskeytti hän itsensä:

»Mutta missä hra Elysée on?... Miksi ei hän koskaan tule tänne?»

Hänelle vastattiin, että hra Méraut oli lähtenyt pitkälle matkalle. Tähän selitykseen hän tyytyi. Ajatteluinen väsytti häntä. Samoin puhuminen. Pian vajosi hän veltoon välinpitämättömyyteensä ja palasi potilasten sumumaahan, jossa omat unet ja ympärillä olevat esineet sekautuvat toisiinsa. Ovissa käydään, tullaan ja mennään, kuiskaillaan hiljaa ja hävitään hiipien. Kuningatar ei tahdo kuulla mitään eikä välitä mistään muusta kuin sairaanhoidosta. Silloin tällöin avaa Kristian oven, joka ilman vaihdon vuoksi aina on vähän raollansa, ja sanoo pojallensa jonkun leikkisän sanan saadaksensa hänet nauramaan tai puhumaan; tämän tekee hän koettaen muuttaa äänensä niin iloiseksi ja huolettomaksi. Mutta tuo iloinen ääni ei tahdo soveltua siihen muistoon, jonka poika onnettomasta tapauksesta säilyttää: hän pelkää isäänsä. Hänen päänsä oli näet vielä täynnänsä surullisia muistoja tuosta laukauksesta, joka oli hämmäntänyt hänen aivonsa ja vieläkin muistui hänen mieleensä sekavina tunteina ja kuvina. Kuningattaren alinomainen pelonalaisuus, se iltakohtaus parvekkeella, jolloin hän äitinsä kanssa oli syöksyä alas kolmannesta kerroksesta, ja muut yksityistapaukset johtuivat hänen mieleensä isän puhutellessa häntä. Sen vuoksi vastasi hän vain muutaman sanan mutisten nekin hampaittensa välistä. Kristianin oli sitten tapana kääntyä puolisoonsa sanoen: »teidän pitäisi levähtää hieman, Frédérique, tähän teette lopun itsestänne... Ja lapsenkin vuoksi pitäisi teidän säästää itseänne...» Mutta silloin puristi pikku prinssi rukoilevasti ja kiihkeästi äitinsä kättä ... ja samalla mykällä tavalla rauhoitti tämä lastansa: »elä pelkää, elä pelkää ... en minä sinua jätä!» Sitten vaihtaa hänkin muutamia kylmiä, välinpitämättömiä sanoja kuninkaan kanssa, joka pian taas palaa omiin puuhiinsa ja ikäviin ajatuksiinsa.

Poikaa kohdannut onnettomuus oli viimeinen siinä kovanonnan kolhujen sarjassa, joka oli ahdistanut häntä. Nyt oli hän jo vallan neuvoton ja tunsi itsensä yksinäiseksi ja hyljättyksi... Oi, jospa Frédérique jälleen ottaisi hänet armoihinsa!... Kaikkien heikkojen luonteiden lailla kaihosi hän jotakin toveria onnettomuudessansa voidaksensa nojata päänsä rakasta rintaa vastaan ja saadaksensa lohtua kyyneliehiinsä ja tunnustuksiinsa, kunnes iloisemmalle mielelle tultuansa alkaisi uudelleen hurjistella ja

pettää. Mutta Frédériquen sydän oli ainaiseksi suljettu ... ja nyt näytti hänen oma lapsensakin vierovan häntä.

Näissä mietteissä seisoi Kristian eräänä hiljaisena iltana ... sairaan sängyn vieressä ... pimeässä huoneessa.

Sillä välin tarkastaa kuningatar alinomaa kelloa laskien minutit ja ottaen sitten maljasta jääkappaleen, jota hän pitää kostutettua käärettä vastaan lapsen otsalla; nostaen pikku potilaan päätä suutelee hän tätä otsalle nähdäksensä kuinka kuuma se on. Juhlallisen totisena jatkaa rva de Silvis tarinaansa kolmesta kultaleivästä Illyrian ja Dalmatian yhdistetyn valtakunnan lailliselle hallitsijalle.

Yhtä huomaamatta kuin Kristian oli tullut sisään pujahtaa hän jälleen ulos. Suruisena vaeltaa hän läpi hiljaisen talon, jossa vanha Rosen ylläpitää järjestystä ja hovitapoja; joka päivä nähdään hänen käyskelevän pää- ja siipirakennusten väliä, selkä aina yhtä suorassa ja pää yhäti tutisten. Kasvihuone ja puutarha kukoistavat kuten ennenkin ja auringon paisteesta virkistyneet apinat kirkuvat ja loikkivat iloisina pienessä asunnossansa. Tallirengi jaloittelee pikku kuninkaan ponyhevosta pihalla, joka sairaan vuoksi on oljilla peitetty, ja allapäin jää pony-parka seisomaan portaiden eteen katsellen pähkinänruskeilla silmillänsä siihen suuntaan, mistä pikku Leopold tavallisesti tuli hyväilemään häntä. Ulkonaisesti on talo edelleen yhtä siisti ja mukava, mutta kaikki näyttää olevan aran odotuksen vallassa tai väkkyvän pelon ja toivon välillä: työ ja askareet ovat lakkautustilassa ja kaikkialla vallitsee samallinen hiljaisuus kuin luonnossa jälkeen ankaran myrskyn. Liikuttavinta on kuitenkin huomata, ettei noita kolmea suljettua säleakutinta, joiden takana sairas potilas lepää kärsiväisenä, koskaan avata valolle ja ilmanvaihdolle.

Tultuansa karkoitetuksi kuninkaallisesta hovista oli Méraut asettunut asumaan aivan lähelle ja kuljeskeli usein sen ympäristössä katsellen epätoivoisena noita suljettuja akkunoita. Ne ovat hänen tuskansa ja tuomionsa. Hän palaa joka päivä takaisin peljäten näkevänsä ne kerran vallan avoinna, että savu sammutetuista kynttilöistä kuolinvuoteen ääressä pääsisi ulos. Tämän kaupunginosan asukkaat alkavat jo tuntea hänen ulkonäkönsä. Leivosten myyjätär lakkaa kantamasta tavaroitansa pysähtyen töllisteleemään tuota pitkää, onnettoman näköistä roikaletta, joka alati kuljeksi näillä tienoilla. Keilanheittäjät ja piletinmyyjät raitiotienasemalla pitävät häntä hieman hassahtaneena. Eivätkä he tässä aivan väärässä olekaan, sillä miesparan epätoivo on jo todellakin mielenvikaa lähellä. Rakkaus tähän kärsimykseen ei sentään ole syytä. Kuningatar oli tehnyt oikein karkoittaessansa hänet luotansa ja kohdellut häntä ansion mukaan, myönsi Méraut itse. Hän oli saanut rangaistuksensa ja — päässyt vapaaksi rakkauden intohimostansa. Toisellaiset olivat syyt hänen epätoivoonsa. Saada kerran muodostaa kuninkaanalun oman mielensä mukaan oli hän toivonut. Tämä ihana tehtävä oli hänelle uskottu ... ja itse oli hän ihanat toiveensa tuhonnut! Pahemmin ei onneton tapaus voinut surettaa lapsiraukan äitiä eikä isää kuin häntä. Eikä hän edes saanut lohduksensa hoitaa pientä potilasta eikä seurata hänen tilaansa joka päivä ja tunti, kuten hän olisi halunnut. Sen sijaan oli hänen melkein mahdotonta saada mitään tietoa hänestä, sillä hovipalvelijain puoleen hän ei voinut kääntyä, nämä kun kaikki katkerasti vihasivat häntä onnettomuuden varsinaisena alkusyynä. Eräältä metsänvartijalta, jolla toisinaan oli asiaa hoviin, sai hän vihdoin muutamia kyökissä juoruttuja uutisia, jotka tietysti olivat liioiteltuja sivistymättömän kansan tapaan. Milloin oltiin tietävinänsä, että pikku kuningas oli menettänyt kaiken näkönsä, milloin oli tauti muka kohonnut hänelle aivoihin, milloin taas kerrottiin, että kuningatar epätoivoissansa tahtoi tappaa itsensä nälällä. Tällaisten uutisten jälkeen joutui Elysée parka uuden tuskan ja ahdistuksen valtaan ja kuljeskeli metsässä, kunnes jalat uupuivat ja hänen täytyi istahtaa levähtämään metsän laidassa kasvavaan korkeaan heinikkoon, jonka ohitse sunnuntaisin kulki paljo väkeä, mutta joka viikon aikana oli syrjäseutuja. Tässä vahti hän metsänvartijaa saadaksensa uutisia hovista.

Kerran lepäsi hän taas illan suussa samassa tuoreessa heinikossa katsellen kuninkaallista asuntoa kohti ja auringon viimeisiä säteitä, jotka välkkyivät puiden oksien välistä. Keilanheittäjät menivät jo tiehensä, polisit alkoivat jo iltavuoronsa ja pääskyselät kiertelivät nurmen yllä etsien hyönteisiä auringonlaskun aikana. Hetki oli erittäin otollinen siihen synkkään tunnelmaan, johon Méraut ruumiillisesti ja henkisesti väsyneenä vaipui kuunnellen sisäisiä muistojen ääniä ympäristön täydellisesti vaietessa. Koko luonnon näin nukkuessa tuntuu näet ikäänkuin alkaisi meissä paremmin kuulua sisäinen äänemme ja sen hiljaiset tarinat sielumme taisteluista.

Äkkiä pysähtyi hänen harhaileva katseensa mustaan lierihattuun, valkoisiin liiveihin ja säärystyksiin, jotka lähestyivät epävarmoin askelin. Se oli hovineuvos Boscovitch, joka nopein nais-askelin astua teputteli häntä kohti kantaen varovasti jotakin nenäliinaan käärittyä esinettä. Pian äkkäsi hän Mérautin tien vieressä. Ensinkään hämmästyttämättä riensi hän luo ja alkoi puhutella Mérautia aivan tuttavallisesti ja luonnollisesti ikäänkuin ei mitään tavatonta olisi tapahtunutkaan.

»Tänään näette te oikein iloisan miehen, rakas Méraut!» sanoi hän.

»Kuinka niin? Hyvä Jumala, olisiko todellakin mahdollista, että sairas...»

Nyt kävi kasvientutkija totisen näköiseksi. Sairaana tila oli, ikävä kyllä, entisellensä. Hänen täytyi yhäti pysyä hiljaa pimeässä huoneessa. Kaikki epävarmaa, tietysti kiusallisen epävarmaa, jumala paratkoon!

»Mutta...» jatkoi hän vallan toisella äänellä, »voittekos arvata, mitä minulla tässä on?... Varovasti ... se on näet hauras ... multaa ei saa karistaa pois juurien ympäriltä!... Se on *clematitis* ... mutta ei mikään tavallinen *puutarha-clematitis* ... ei, vaan *clematitis dalmatica* ... erityisen merkillinen vaivaislaji, jota ei tavata juuri muualla kuin siellä kotimaassani... Alussa en tahtonut uskoa ensinkään, että ... kevästä asti olen minä tätä pitänyt silmällä ... mutta katsokaas sen vartta ... ja kukkasia... Se tuoksuu kuin survotut mantelit, eikö totta?...»

Ja näin sanoessaan avasi hän nenäliinan kaikella mahdollisella varovaisuudella ja paljasti heikon pehmeävartisen kasvin, jonka maidonväriset kukkasotat muuttuivat lehtien luona niin vihertäviksi, ett'ei niitä enää tahtonut erottaa kukkasiksi. Méraut koetti kysellä ja urkkia häneltä muita uutisia, mutta mies oli niin intohimonen ja löytöilonsa vallassa, ett'ei se aluksi ollut mahdollista. Ihan ihmeellinen sattuma, että tämä kukkanen oli voinut kasvaa täällä ... yksinäisenä ... ja kuusisataa penikulmaa kotimaastansa! Kukkasilla on oma historiansa, vieläpä romaninsakin. Ja tämän tuo kunnan ukko nyt uusi itsellensä luullen kertovansa sen Mérautille.

»Minkä luonnon ihmeen ja geologisen oikun kautta on tämä pikku matkailija voinut itää täällä Saint-Mandéssa ... tammen juurella? Joskus on tällaisia tapauksia tosin huomattu. Niinpä löysi eräs ystäväni kerran Pyreneiltä kukkasen, joka muuten kasvaa ainoastaan Lapissa. Se riippuu ilmaston virtauksista ja satunnaisista maakerros-muodostuksista... Mutta ihmeellisintä on tässä se, että tämä pikku taimi on kasvanut ihan maanpakolaisten maamiestensä läheisyydessä... Ja näettekös, kuinka hyvin se on menestynyt!... Hiukan on se ehkä maanpakolaisuudessaan kalvennut, mutta sen joustavat köynnösvarret ovat valmiit kiertymään...»

Clematitiskasvi kädessä seiso i hän siinä onnellisena riutuvan auringon laskiessa, kunnes äkkiä puhkesi sanomaan:

»Hiisi vie, nythän on jo myöhäinen... Täytyy joutua kotiin!... Hyvästi!»

»Minä tulen kanssanne», sanoi Méraut.

Boscovitsh hämmästy i. Hän oli ollut läsnä onnettomuuden jälkeisessä kohtauksessa ja tiesi siis, kuinka Méraut oli menettänyt paikkansa, vaikka hän ei aavistanut, että tähän oli eräs toinenkin syy vaikuttanut. Hm, mietti Boscovitsh, entäs kuningatar ... ja muut, mitä he sanoisivat, jos Méraut...?

»Hra hovineuvos, kukaan ei näe minua... Te laskette minut sisään puistokadulta vievän oven kautta... Sieltä hiivin minä kyllä kenenkään huomaamatta hänen huoneeseensa...»

»Kuinka? Tahtoisitteko siis todellakin...?»

»Päästä hänen sairashuoneeseensa, niin, ja kuulla hänen puhuvan hetkisen aikaa kenenkään minua huomaamatta...»

Boscovitsh pani äänekkään vastalauseen, mutta lähti kuitenkin astumaan Mérautin kehoituksesta. Tämä taas seurasi hänen jäljessänsä kaikista vastalauseista huolimatta. Mikä liikutus valtasikaan Mérautin, kun puistokadulta puutarhaan vievä pieni portti narahtaen aukesi, ja hän äkkiä huomasi joutuneensa sille paikalle, missä hänen elämänsä oli tyhjäksi tehty!

»Odottakaa tässä», sanoi hovineuvos vavisten, »minä palaan ilmoittamaan teille, milloin palvelusväki on käynyt illalliselle, ett'ei teitä kukaan yllätä porteissa.»

Täällä ampumaradalla ei kukaan ollut käynyt tuon onnettomuuden tapauksen jälkeen, jonka jäljet vielä olivat huomattavissa käytävillä ja poljetussa heinikossa. Tuonnoiset rikki ammutut maalitaulut olivat vielä paikoillansa, vesi tippui surullisesti säiliöönensä kuin ehtymätön kyynelähde ja hengessä oli Méraut kuulevansa kuningattaren tiuskaisevan kyynelsilmin: »mene, mene tiehesi sinä...» Nyt tuntuivat nuo sanat hänestä samalla haavoittavilta ja hyväileviltä...

Kun Boscovitsh palasi takaisin, lähtivät he molemmat hiipimään talolle päin. Lasigalleriassa, johon he ensin tulivat puutarhasta, olivat pikku Leopoldin koulukirjat pöydällä hyvässä järjestyksessä ... ja pöydän edessä olivat oppilaan ja opettajan tuolit kuin ennenkin oppitunnin alkaessa. Kaikki oli siis täällä samassa järjestyksessä paitsi lapsi, joka ennen antoi iloa kouluhuoneelle juoksennellen täällä iloisena edes takaisin ainakin kymmenen kertaa päivässä ja saaden muutkin usein nauramaan ja hyräilemään.

Hyvin valaistut portaat noustuansa vei Boscovitsh kumppalinsa sairashuoneen viereiseen suojaan,

joka aina pidettiin pimeänä sekin, ett'ei potilaan silmiin kävisi ainoakaan valonsäde. Pieni yölamppu paloi kuitenkin seinäkomerossa rohdospullojen ja tippojen vieressä.

»Kuningatar ja rva de Silvis ovat hänen luonansa. Elkkää siis Jumalan tähden puhuko mitään ... ja tulkaa hetipaikalla takaisin...»

Elysée ei kuullut enää hänen sanojansa ... hän oli jo hiipinyt kynnykselle, jolle hän seisahtui sykkivin sydämin ja henkeänsä pidättäen. Ollen pimeyteen tottumaton ei hän voinut nähdä mitään ... vaan kuuli ainoastaan ohuen lapsenäänän, joka juhlallisesti luki iltarukouksensa... Mutta tätä väsynyttä, surullista ja pitkäveteistä ääntä oli hänen melkein mahdotonta tuntea pikku kuninkaan ääneksi. Kun rukousten sarja oli päättynyt amenella, kuuli hän lapsen kysyvän:

»Äiti, pitääkö minun lukea vielä kuninkaiden rukous?»

»Tietysti, poikaseni», vastasi kuningatar kauniilla ja totisella, vaikka muuttuneella äänellä, sillä entinen sointu ja varmuus olivat hävinneet.

Poika vaikenä hetkiseksi, mutta huomautti sitten:

»Minä vain luulin ... ja arvelin, ettei sitä enää tarvittaisi...»

»Kuinka niin?» kysyi kuningatar vilkkaasti.

»Niin», jatkoi lapsi varhaisvanhalla ja älykkäällä äänellä, »mielestäni olisi minulla niin paljon muuta rukoiltavaa Jumalalta...»

Samassa muutti hän ajatustensa suuntaa ja lisäsi nopeasti ikäänkuin olisi hän kilttinä lapsena peljännyt pahoittaa äitinsä mieltä:

»Mutta koska sinä niin tahdot, äiti, niin kyllä minä luen senkin...»

»Sinä Herra, minun Jumalani, olet pannut minut isieni valtaistuimelle. Mutta minä olen vain lapsi, joka en tiedä, kuinka minun on kutsumuksessani meneteltävä. Ja kuitenkin olet sinä, Herra, tehnyt minut ulosvalitun kansasi hallitsijaksi...»

Huoneen perältä kuului samassa itkevän nyyhkytystä, kuningatar säpsähti.

»Kuka siellä? Vai tekö siellä olette, Kristian?» kysyi hän.

Mutta samassa suljettiin ovi.

Lopulla viikkoa selitti lääkäri, ett'ei pikku potilasta saisi enää kiusata täydellisessä pimeydessä, vaan olisi päivänvaloa vähitellen päästettävä sisään.

»Joko nyt?» huudahti Frédérique... »Ja minulle sanoitte te, että se kestäisi toista kuukautta...»

Lääkäri ei tahtonut ilmoittaa hänelle, että silmä oli ainaiseksi sokaistu... Mitään parannuksen toiveita ei ollut olemassa. Turhaa oli siis enää kiusata lasta täydellisessä pimeydessä. Totuutta ei lääkäri kuitenkaan hennonnut sanoa, vaan pelastihe epämääräisillä mahdollisuuksilla, joilla herrat lääkärit — sulasta säälistä — tavallisesti ovat rauhoittaviansa omaisia. Kuningatar taas ei asianlaitaa ymmärtänyt eikä kukaan hänen ympäristöstänsä ottanut sanoaksensa hänelle totuutta. Tämä surullinen tehtävä uskottiin vihdoinkin isä Alphéelle: kaikki vaikea kuuluu muka aina uskonnon edusmiehelle, osasipa hän sitten auttaa taikka ei.

Mikään hentomielinen mies ei isä Alphée juuri ollut, kuten tiedämme. Jumalan sanaa käytti hän kuin pakkosauvaa ja sillä aikoi hän sivaltaa sellaisen iskun, että kuningattaren ylpeys ainaiseksi masentuisi. Äitinä oli hän kärsinyt poikansa onnettomuuden, äitinä oli hän tuntenut poloisen avunhuudon, pyörtymisen ja tippuvan veren viiltävän haavoja hänen sydämensä sisimpään soppeen. Mutta ilmoitus, jonka isä Alphée otti tehdäksensä, oli masentava hänet kuningattarena. Mikä kauhea kohtalo, jos pikku Leopold jäisi ainiaaksi ruhjoksi ja silmäpuoleksi! Hänen, joka oli toivonut poikansa kasvavan kauniiksi voiton ja oikeuden päivää varten, täytyi siis nyt antaa viallinen raukka Illyrian kansan hallitsijaksi! Tätä petosta ei hän ikinä antaisi anteeksi lääkärielle. Maanpakolaisuuden ja alennuksenkin aikana ovat kuninkaat siis korkean kutsumuksensa ja ihmisten kurjan pelkuruuden uhreja!

Lieventääksensä ylimenoa täydellisestä pimeydestä päivänvaloon panetti kuningatar ensiksi akkunoihin vihreät verhot; vähitellen annettiin päivän sitten vapaasti tulvata akkunoista, ja nyt vasta huomasivat nämä poloiset, kuinka he itsekukin olivat muuttuneet tämän vankeuden aikana. Lapsi parka oli käynyt kovin kalpeaksi; oikeanpuolista silmää peitti kääre yhä vieläkin. Kasvoin oli kääre painanut pieniä, ennenaikaisia kurttuja, jotka häntä vanhensivat. Suurin muutos oli kuitenkin se, että hänen nyt täytyi alottaa viallisen poloisen surullinen elämä!

Ruokapöydässä täytyi hänen opetella uudellensa viemään ruokaa suuhun, sillä hän ei voinut enää hoitaa lusikkaa ja kahvelia, vaan sattuiivat nämä milloin otsaa, milloin korvia kohden; niin paljon vaikutti näet heikontunut näkö muihin henkisiin ominaisuuksiin. Tällaisten erehdysten sattuessa nauroi hän sairaan lapsen naurua, mutta äidin täytyi kääntyä pois päin, jott'ei hänen kyöneleitänsä huomattaisi.

Niin pian kuin poikanen pääsi puutarhaan, ilmestyi uusia kiusan ja surun aiheita. Joka askeleella mieli hän kompastumaan ja tavoitteli tukea; usein hän suuntasi tahtomattansa askeleensa viistoon ja joskus hän kompastui kumoonkin. Aina pysyi hän arkana ja epävarmana, peräytyen takaisin pienimmänkin esteen sattuessa tielle, tarttuen toisten käsiin tai äidin hameen liepeihin ja kiertäen tuttujen rakennusten kulmia niin varovasti kuin olisi hän peljännyt väijymystä. Kuningatar koetti kaikin tavoin herättää eloon poikansa rauenneita ruumiinvoimia, jotka saman onnettomuuden kautta näyttivät kovin lamaautuneen. Näköaistia kohdanneen turman vaikutus oli nähtävästi ulottunut muidenkin henkisten aistimusten toimintaan.

Muuten ymmärsi poikanen varsin hyvin sen surun, jonka hän äidillensä tuotti. Puhuessaan nosti hän vaivaloisesti päätänsä ja näytti ujolla katseellansa ikäänkuin pyytävän anteeksi viallisuuttansa ja heikkouhtansa. Vaistomaisia, hermostuneita säikähdysten vaikutuksia hän ei voinut ensinkään hillitä. Niinpä oli hän saada hermonytkyn kasvohinsa, kun hän ensi kerran tuon onnettoman tapauksen jälkeen kuuli pyssynlaukauksen, vaikka tämä kuuluikin varsin kaukaa. Ja kun hänen jälleen piti nousta ponyhevosensa satulaan, alkoi koko hänen ruumiinsa vapista.

»Ei, ei ... en minä», sanoi hän äitiänsä läheten, »ottakaa minut vaunuihin kanssanne, minua niin pelottaa...»

»Pelottaa? Mikä sitten?»

»Minua niin kovin pelottaa...»

Ja tätä pelkoa ei saatu haihtumaan rukouksilla eikä nuhteilla.

»Vai niin», sanoi kuningatar harminsa hilliten, »no, valjastakaa sitten vaunujen eteen!»

Oli kaunis sunnuntaipäivä loppupuolella syksyä. Ilma muistutti samaa toukokuun sunnuntaita, jona he olivat olleet kansanjuhlassa Vincennesissä. Tänään teki tuo taaja joukko köyhää kansaa, joka täytti nurmikentät ja käytävät, kuningattareen vastenmielisen vaikutuksen. Työväen huvitukset ulkona vapaassa ilmassa olivat ikäviä ja vielä ikävämpi oli nurmikolta kansan keskestä löyhkäävä ruoka-aineiden haju. Huolimatta rahvaan nauruista ja juhlapuvuista näkyi muka tuon vapaan ilon takaa köyhyys ja kurjuus kyllin selvään. Poikanen, joka huomasi äitinsä olevan huonolla tuulella ja luuli olevansa syynä siihen, koetti olla äidillensä niin ystävällinen ja hyväilevä kuin mahdollista.

»Oletteko te suutuksissa, äiti, kun minä en tahtonut ratsastaa ponyllani?»

Ei, ei äiti ollut suutuksissa hänelle. Mutta kuinka aikoi hän esiytyä kruunaustilaisuudessa, kun hänen alamaisensa kerran kutsuvat hänet takaisin? Täytyyhän kuninkaan osata ratsastaa.

Poikanen käänsi päänsä niin, että voi nähdä äitinsä ainoalla silmällänsä ja kysyi sitten:

»Te luulette siis todellakin, että he huolivat minusta tällaisena?»

Hän näytti todellakin vihaiselta ja vanhalta.

Frédérique kummasteli, että hän voi sellaista epäillä; muistakoon vain Westfalenin kuningasta, joka oli aivan sokea, hän.

»Niin, mutta mikäs kuningas hän on?... Karkoitettu raukka!»

Kuningatar kertoi hänelle sitten tarinan Böhmenin sokeasta Juhana-kuninkaasta, joka Crecyn tappelussa pyysi ritarinsa saattamaan hänet eturiviin, jossa hän saisi mitellä miekkoja. Ja sitten taisteli hän miehistönsä kanssa niin uljaasti, että he seuraavana päivänä lepäsivät kaikki hevosinensa kuolleina tantereella.

»Voi, kuinka kauheaa ja hirmuista!» huudahti Leopold.

Sitten istui hän äänetönnä ajatuksissansa miettien kiihoittuneessa mielikuvituksessansa tuota tarinaa samoin kuin markiisittaren satuja. Vaunut kääntyivät nyt järven luota niin kapealle tielle, että tila kävi melkein ahtaaksi. Eräs kävelijä heidän edellensä hypähti äkkiä sivulle vaunujen tieltä. Siteensä vuoksi ei poikanen häntä nähnyt, mutta kuningatar hänet heti tunsu. Totisella ja ankaralla katseella huomautti hän tätä päätänsä nyökäyttäen silmäpuolesta poikaparastansa, jonka rihainen vartalo näkyi kuningattaren väljän puvun takaa: Kas, siinä oli heidän yhteisen työnsä rauniot ja kuuluisan nimen

heikko varjo!

Tämä oli heidän viimeinen yhtymyksensä. Seuraavana päivänä jätti Méraut ainaiseksi St Mandén seudut.

X.

Fides, Spes. [Usko ja toivo.]

Herttua Rosen astui ensimmäisenä sisään.

»Täällä tuntuu hieman kostealta», sanoi hän vakavasti. »Poikani kuoleman jälkeen ei näitä ovia ole avattu.»

Kostea ja haudan kolkko ilma löyhähti todellakin vastaan Rosenin palatsin alakerrassa sijaitsevista upeista salongeista, joissa guzlan säveleet olivat kaikuneet niin juhlallisilta ja joissa kaikki vielä oli lähtötanssijaisten aikuisessa kunnossa. Kuninkaan ja kuningattaren koristetut tuolit olivat vielä paikoillansa soittolavan alla. Näiden ympärillä olivat taas muut kunniavieraita varten asetetut nojatuolit puoliympyrässä. Sikin sokin näkyi permannolla nauhoja, kuivuneita kukkasia ja harsonsiekaaleita. Verhoilijat olivat nähtävästi suurimmassa kiireessä ottaneet alas oviverhot ja kasvit ja sulkeneet sen tehtyensä ovet juhlasaleihin, jotka näin ollen yhäti olivat todistuksena tuonnoisista iloista tässä suruhuoneessa. Yhtä laiminlyödyltä näytti puutarhakin: kuivuneita oksia suurissa kasoissa, jotka olivat saaneet olla koskematta syksystä kevääseen saakka, ja itse maaperä vehmaan rikkaruohon peitossa. Syvän surun synnyttämiin luonneomituksiin kuuluu myöskin se, että sureva tahtoo painaa kärsimystensä ja murheensa autioittavan leiman ympäristöönsäkin. Sen vuoksi ei herttua Rosen ollut sallinut mitään täällä liikutettavan ... eikä missään tapauksessa tahtonut itsekään asua enää loistavassa palatsissansa.

Gravosan onnettoman taistelun jälkeen oli Colette lapsivuoteelta noustuansa matkustanut Nizzaan pikku »W:nsä» kanssa; herttua taas lopetti jokapäiväiset kävelynsä Anjoun rantakadun ja St Mandén välillä ja muutti kokonansa kuninkaansa luo, missä hän nyt panetti kuntoon makuusuojan itsellensä n.k. intendenttirakennuksessa. Kaikesta näkyi, että hän pian aikoi myydä palatsinsa; hän oli näet alkanut kaupata pois useita palatsin vanhanaikaisia kalleuksia. Näissä aikeissa hän nytkin tänne saapui parin seuralaisensa kanssa. Tällä kertaa oli vanhojen venealaisten peilien vuoro, joihin rakastavaisten pariin unkarilaiset masurkat (tsardas-tanssit) loistavien kynttiläkruunujen valossa viimeksi olivat kuvastuneet. Tänäpäin saivat niiden kirkkaat pinnat — Parisin harmaan koleassa syysvalaistuksessa — heijastaa kahta narrin naamaa, jotka ahnain silmin ja hohtavin huulin tarkastivat niitä. Toinen näistä oli ukko Leemans, toinen hänen eroamaton ystävänsä ja toverinsa hra Pichery, aina yhtä kalpea ja »nuoltu» kuin ennenkin, koukkusuortuvat ohimoillansa ja viikset vahattuina.

Täytyi olla vanhan muinais-esinekauppiaan mielenmaltti, kauppatottumus ja näyttelijätaito, jos mieli voida pidättää ilon ja ihastuksen huudahdusta, kun kenraalin palvelija, yhtä vanha ja suoraselkäinen kuin isäntänsäkin, äkkipikaisilla tempauksilla vetäisi ylös kalisevat säleakuttimet salin pohjoispuolisista akkunoista, jolloin hieno päivänvalo valahti sisään leikkien eri vivahduksissa noilla erittäin siroilla puuveistoksilla, pronssivalelmilla ja norsunluisilla taide-esineillä. Ammattimaisesti järjestetty ja hoidettu tämä rikas kokoelma ei ollut, kuten esim. Spalaton kreivittären vanha aartehisto, mutta sen sijaan paljon loistavampi, ulkolaisempi ja ennen kaikkea paljon paremmin säilynyt. Eikä mitään vioittumisia eikä naarmuja!

Vanha Rosen ei ollutkaan ryöstellyt mitä tahansa niinkuin monet kenraalit tekevät, jotka syöksevät myrskynä vihollisten vanhoihin kesäpalatseihin vieden mukansa sekä sirot kellotornit että tavalliset olkikatot. Tämä kokoelma oli päinvastoin oikea valikoima. Todellakin naurettavaa oli nähdä vanhan kaupustelijan tuon tuostakin pysähtyvän jonkun taide-esineen eteen, huulet ihastuksesta törröillensä karvaisen naamansa keskellä, ja silloin tällöin suurennuslasilla tarkastelevan jotakin: milloin hän raaputti jotakin emaljiteosta, milloin naputti jotakin pronssivalelmaa j.n.e., mutta koko ajan koetti hän näyttää aina välinpitämättömältä, melkein pä halveksivalta, vaikka koko hänen ruumiinsa kiireestä kantapäähän asti ilosta vapisi ja tutisi kuin olisi sähkövirta häneen sattunut. Myöskin hra Picherytä oli hauska tarkastella. Ollen vailla asianymmärrystä, arvostelukykyä ja kaunoaistia tällaisissa asioissa seurasivat hänen kasvojensa eleet orjallisesti toverin vaihtelevia ilmeitä; kun tämä väänsi karvaisen naamansa halveksivaan virnistykseen, niin teki Pichery samoin, ja kun Leemans kumartuen muistikirjasensa ylitse, johon hän alinomaan teki muistoonpanojansa, hiljaa kuiskasi hänelle: »tämä on

ainakin sadan tuhannen frangin arvoinen», muuttui hänen hahmonsansa samassa silmänräpäyksessä täydelliseksi hämmästykseksi. Tässä oli heillä molemmilla ehkä hyvä tilaisuus voittaa takaisin, mitä he »suuren kaappauksen» kautta nähtävästi olivat ainoa menettäneet. Kaikissa tapauksissa oli viisainta pitää suunsa kiinni eikä antaa tunteillaan ylivaltaa, sillä tuo vanha ja epäilevä kenraali, joka pysyi yhtä suljettuna kuin koko kaupustelijakunta yhteensä, seurasi koko ajan heidän kintereillänään seisoen heidän takanansa, kun he kiintyivät tutkimaan jotakin, eikä näyttänyt ollenkaan välittävän ensinkään heidän petosaikeistaan.

Nyt olivat he vaeltaneet kaikkien juhlasalien läpi ja saapuivat pieneen kamariin, johon tullessa täytyi nousta pari porrasta ylös; kaikki täällä oli komeasti sisustettu maurilaiseen tyyliin mataline divanisohvinensa, mattoinensa ja vanhanaikaisine huonekaluineensa.

»Ovatko nämä myöskin myytävänä?» kysyi Leemans.

Kenraali ei hetipaikalla vastannut. Tässä oli Coletten pieni budoarihuone, hänen mielisuojaansa, jonne hän aina vetäisi, kun sattui saamaan aikaa ollaksensa hetkisen yksin. Täällä oli hänen tapansa kirjoitella kirjeitä pienen arapialaisen kirjoituspöydän ääressä. Erityisesti empi hän myydä tätä huonekalua, josta hän tiesi Coletten paljo pitävän. Siitä huolimatta teki hän äkkiä päätöksensä.

»Ovat ... kaikki nämä myydään myös!» vastasi hän sitten kylmästi.

Leemans, jonka huomio heti oli kiintynyt tähän koristeilla, kultauksilla, pienoisholveilla ja gallerioilla kaunistettuun esineeseen, alkoi heti tutkia sen sisustaa ja monia laatikkoja, joista useat olivat toistensa päällä lepäviä salalaatikkoja, jotka avautuivat piiloitettuja vierejä painettaessa. Laatikot olivat sisältäpäin sangen siistit ja »foneratut» hienoimmilla puulajeilla, koskapa ne tuoksuvat oranssi- ja sandelipuulta. Pistäessään kätensä erääseen laatikkoon tapasi Leemans siellä kääryn paperia.

»Täällä on jotakin», huomautti hän.

Kun kaupustelijat olivat nähneet ja tutkineet kaikki, saattoi kenraalin palvelija heidät varmuuden vuoksi ulos saakka. Herttua taas muisti nuo laatikkoon unhotetut paperit. Hän otti ne säilöstä ja huomasi niiden olevan kääryn tuoksuvia kirjeitä, jotka kaikki olivat sidotut yhteen rutistuneella silkkinauhalla. Tarkemmin kääryä katsellessansa tunsikin hän Kristianin suuren ja säännöttömän käsialan, jota hän viime kuukausina ei ollut nähnyt muissa papereissa kuin velkakirjoissa ja maksuosoitteissa. Varmaankin on tämä kuninkaan kirjeenvaihto Herbertin kanssa, ajatteli hän. Mutta niin ei suinkaan ollut laita.

»Colette, oma sydänpöytäni», luki hän ensimmäisessä kirjeessä. Herttua repäisi äkkiä nauhan poikki ja viskasi kirjeet sohvalle. Niitä oli luvultansa ainakin kolmekymmentä. Eräässä kirjeessä pyysi hän yhtymystä, toisessa kiitti hän sellaisesta, kolmas sisälsi vieläkin lämpimämpiä kiitoksia... Sanalla sanoen, tässä paljastui rikoksellinen rakkausjuttu surullisessa tyhjyydessään ja todellisuudessaan ja sitä voi seurata alusta alkaen viimeisiin kylmiin anteeksipyyntöihin yhtymysten laiminlyömisestä ... kaikki esitettynä yhä lyhemmissä ja lyhemmissä kirjeissä kuin lippuset paperileijan hännässä. Melkein kaikissa kirjeissä puhuttiin ikävästä ja tunkeilevasta henkilöstä, jolle Kristian leikillä antoi nimen »surullisen hahmon ritari» tai lyhennettynä vain »hahmo». Miettiessään ketä kuningas tällä mahtoi tarkoittaa huomasi hän eräässä kirjeessä — tapausten kehittyessä kävi kirjeenvaihdon sisällys muuten kevytmielisemmäksi menettäen samassa määrässä alkuperäisen alakuloisuutensa — omituisen irvikuvan itsestään: haikaran jaloilla käypä pitkä vartalo, jonka yläpäässä hänen oma pieni haukanpäänsä. Häntä se tietysti esitti; olihan siinä hänen kotkankannensa ja raukealuomiset silmänsä ja paremmaksi vakuudeksi seisoivat piirustuksen alla kirjoitus: »Surullisen hahmon ritari ollessansa vahtivuorolla Orsayn rantakadulla».

Toinnuttuansa ensi hämmästyksensä ja käsitettyänsä häväistyksen kaikessa alhaisuudessaan, huokasi kenraali surullisesti: tällainen teko saattoi hänet vallan ymmälle, näin häntä ei vielä ollut kukaan nolannut eikä masentanut.

Enin ei häntä tässä jutussa harmittanut se, että hänen poikaansa oli petetty, vaan se seikka, että pettämä oli Kristian, sama Kristian, jonka vuoksi he olivat uhranneet kaikki, jonka vuoksi Herbert nuoruutensa kukoistuksessa oli käynyt kuolemaan ja jonka vuoksi hän nyt oli mennä vararikkoo kohti ja myydä sotaretkiensä voitonmerkit, ett'ei kuninkaan nimikirjoitusta katsottaisi arvottomaksi. Oi, jospa hän vain voisi kostaa häpeänsä! Entä jos hän nyt tempaisi seinältä pari asetta, olkootpa mitä laatua tahansa!... Vaan ei! Kristian oli kuningas! Kuninkaalta ei voi vaatia hyvitystä. Tämän kalliin sanan muistaessansa rauhoittui hänen vihansa äkkiä kuin taikavoimasta. Hän alkoi järkipäisesti harkita asiaa ja tuli vihdoinkin siihen päätökseen, ett'ei kuningas, joka korkeaksi huviksensa oli suvainnut huomata erään palvelijattarensa, ollut hetikään niin väärässä kuin hän, herttua Rosen itse, joka oli sallinut poikansa naida porvarillisen tytön. Tässä oli hän vain saanut ansionsa mukaisen rangaistuksensa teostansa ja ahneudestansa...

Kauvaksi aikaa ei hän nähin mietteihin vajonnutkaan. Pian pisti hän kirjeet lukon taa säilyyn ja riensi St Mandén palatsiin virkahuoneensa kirjoituspöydän ääreen; useissa pöydällä lepäävissä papereissa näki hän saman suuren, epäsäännöllisen käsialan kuin noissa lemменkirjeissäkin. Siitä, että vanha herttua nyt oli päässyt tuollaisen salaisuuden perille, ei Kristian tietysti voinut aavistaa mitään kulkiessansa ja ajaessansa seuraavina päivinä pihan yli, jonka sivulla olevan intendenttirakennuksen akkunassa hän näki saman pitkän ja kuivan ukon uskollisena istuvan, jonka hän oli suvainnut jäljentää paperille ja nimittää: surullisen hahmon ritariksi.

Mutta ainoastaan kuningas, ainoastaan kansaan juurtuneen näkökannan, yksityisten uskollisuuden ja ulkonaisen loiston kannattama kuningas voi tavata tällaista uskollisuutta alamaisissansa, vaikka hän muuten onkin aivan arvoton ihmisenä. Kuningas Kristian antautui näet nyt, kun pojan henki oli taattu, jälleen noudattamaan entisiä elintapojansa mässäten ainakin yhtä paljo kuin ennenkin. Pian koetti hän myös uudistaa suhdettansa Señoraan. Huolimatta kaikesta, mitä oli tapahtunut, ja välittämättä siitä raa'asta ja häpäisevästä tavasta, millä Señora oli eronnut hänestä, ja vaikka Kristian nyttemmin tiesi, että juuri rakastajatar oli kavaltanut viranomaisille tiedon hänen sotaanlähdistänsä, oli hän vieläkin niin rakastunut, että hän pienimmänkin aiheen saatuansa oli valmis heittäytymään tämän jalkojen juureen. Señora taas oli iloissansa, että jälleen sai elää yhdessä rakkaan Tominsa kanssa ja vietti onnellisia ja suloisia kuherruskuukauden päiviä. Kunnianhimostansa oli hän nyt päässyt täydellisesti vapaaksi ja esiytyi jälleen levollisena naisena, ominaisuus, jonka miljoonain toiveet olivat häneltä joksikin aikaa riistäneet. Nyt olisi hän omasta puolestansa mielellänsä myynyt asuntonsa elääksensä Tomin kanssa kaikessa rauhassa ja huolettomuudessa niinkuin kauppa-asioista luopuneiden, rikastuneiden kauppiasperheiden tapa on. Courbevoissa olisivat he voineet elää koroillansa ja harmittaa Sprichtiläisiä ylellisyydellä ja loistolla. Mutta siihen ei J. Tom Lewis suostunut. Hän halusi tehdä uusia »kaappauksia» ja vaimon loistava ympäristö herätti hänessä ajatuksen perustaa uusi komeampi asioimisto, jossa kaikuisi tanssijaissoitto, kukkaset tuoksuisivat ja ihmiset esiytyisivät nauhoissa ja valkeissa hansikkaissa. Entisen englantilaisen »cabinsa» vaihtaisi hän komeihin, kreivillisellä vaakunalla varustettuihin vaunuihin, joita univormuun puettu ajuri ohjaisi ympäri Boulognen metsää; nyttemmin, kun ajuriyhtiöt olivat hankkineet itsellensä cab-kiesejä, ei hänen ajopeleillänsä ollut enää entistä merkitystä. Pian sai hän Señoran yhtymään aikeihinsa. Puolisot asuivat nyttemmin yhdessä Messinan puistokadun varrella sijaitsevassa upeassa palatsissa; usein loistivat sen salongit välkkyvää valoa komeiden juhlien aikana, joihin vieraita kutsuivat »Spalaton kreivi ja kreivitär».

Alussa ei näissä tilaisuuksissa paljo vieraita ollut, mutta vähitellen alkoi näihin saapua naisiakin, jotka muuten olivat pysyneet niistä poissa, ja niin tulivat nämä seurusteluillat tutuiksi »rikkaiden ulkolaisten» iltamina. Eihän ulkomaalaisten entisyydestä tarvitse välittää, kunhan he esiytyvät kyllin loistavasti. Myöskin bulevardein »kumipäät» osoittivat suurta huomiota Señoraan kohtaan: seikkailujensa jälkeen kuninkaan kanssa oli hän aivan muodissa näiden kesken. Mitä taas hra »kreiviin» tuli, oli hän vallan tyytyväinen uuteen säätyynsä jo niiden voittoa tuottaneiden tilaustenkin vuoksi, jotka hän jo ensi talvena oli saanut uusilta ystäviltänsä.

Kuningas Kristianilta ei tietysti voitu kieltää pääsyä näihin salonkeihin, jotka vielä äsken olivat käyneet hänelle niin kalliiksi. Sitä paitsi kohotti se talon mainetta, että sen seurapiiriin kuului eräs kruunattukin pää. Kristian oli siis kyllin heikko mennäksensä kreivittären iltamiin toivoen yhäti voivansa uusia lemmensuhteensa. Sen vuoksi ei hän enää tullut suuria portaita ylös, vaan hiipi sisään takatietä aina sama toivo mielessänsä. Samasta syystä tyytyi hän ainoaan mahdolliseen osaan, joka nyttemmin jäi hänen esitettäväksensä, nim. hyljätyn, onnettoman rakastajan; yhtä kalpeana kasvoiltansa kuin valkeana rinnaltansa seisoi hän uskollisesti näiden iltamien aikana jossakin komeassa akkunansyvennyksessä, jonne Tomin vakoilevat silmät alinomaan mielivät mulkoilemaan. Vihdoin ikävystyi hän odotukseen, menetti toivonsa ja hävisi sieltä etsiäksensä surujensa lievennystä taipuisampien naikkosten luona milloin missäkin. Niinkuin monet muutkin, jotka kerran ovat sydämensä ihanteen menettäneet, etsi hän sitä silmittömän hurjasti kaikkialta. Oppaana näille Parisin eksyttävälle paheiden poluille oli hänellä kaikkietävä Lebeau, joka useina aamuina sai viedä kuninkaan matkalaukun sangen omituisiin paikkoihin. Lisääntyvällä vauhdilla meni tuo heikko nautiskelija päivä päivältä alaspäin eikä se hiljainen ja synkkä elämä, jota St Mandéssa elettiin, suinkaan kyennyt tätä menoa hillitsemään. Täällä ei hänelle näet ollut enää vähintäkään hupia, kun poissa olivat sekä Méraut että ruhtinatar Colette. Leopold V:n terveys parantui hiljallensa, niin että hän pian voi alkaa oppituntinsa. Opetus oli taas uskottu rva de Silvisille, joka siis jälleen sai tilaisuuden istuttaa poikaseen apotti Diguétin kuusi sääntöä ihmistuntemuksesta ja seitsemän imartelijain karkoittamisesta luotansa. Näillä surullisilla oppitunneilla, joiden aikana potilasparan aina täytyi — silmäsiteensä vuoksi — pitää pää kallellansa, jos mieli nähdä opettajatartansa, oli kuningatar tavallisesti läsnä kuten Mérautinkin aikana: alakuloisin katsein istui hän tuijotellen Boscovitshin keksimään *Clematitis Dalmaticaan*, jonka varsi kierteli ylös akkunalla juuri hänen edessänsä.

Mustain veljesten munkit olivat kyllä viime aikoina koettaneet vaivojansa säästämättä etsiä uutta

sopivaa opettajaa, mutta nykyisen nuorison keskuudesta ei ollut helppo löytää toista Elysée Mérautia. Se oli ainakin isä Alphéén mielipide, vaikka hän ei uskaltanut esittää kaikkia ajatuksiansa asiasta, sillä kuningatar ei sallinut puhuttavan Elyséestä hänen läsnäollessansa. Siitä huolimatta katsoi munkki kerran olevan kyllin syytä puhua hänestä.

»Elysée Méraut on kuolemaisillansa», sanoi hän kuningattarelle aterian jälkeen.

Ollessansa St Mandéssa oli Méraut koko ajan pitänyt entisen pienen kamarinsa Monsieur-le-Prince kadun varrella varattuna itseänsä varten. Mutta siellä ei hän poissa ollessansa ollut kertaakaan käynyt, jonka vuoksi paksu tomu oli laskeutunut hänen papereillensa ja kirjoillensa tuossa salaperäisessä syrjäosassa muuten verrattain meluavaa hotellia. Mutta eräänä päivänä ilmestyi hän tänne jälleen vanhentuneena ja harmaana, melkein pä valkeatukkaisena. Lihava emäntä, joka havahtui horroksistansa kuullessansa hänen haparoivan kamarinsa avainta konttorihyllyltä, ei alussa tahtonut tunteakaan vuokralaistansa ja huudahti sitten hämmästyneenä:

»Mutta mitä ihmettä te olette puuhannut tällä välin, hra Méraut, kun tuollaiselta näytätte? Eihän moinen elämä käy laatuun, hra Méraut.»

»Niin, niin, rakas rouva, taidanpa näyttää vähän koin syömältä», sanoi Elysée hymyillen ja lähti selkää koukussa kapuamaan huonoine jalkoineen ylös viidenteen kerrokseen. Huoneensa näki hän olevan entisellensä ja sama oli näköalakin sameiden ruutujen läpi: pelkkiä kattoja, pihoja, lääketieteellisen tiedekunnan rakennus ja anatominen opisto, kaikki synkän näköisiä rakennuksia, ja oikealla Racinen kadulle päin kaupungin molemmat kiviset vesisäiliöt, jotka kirkkaaseen pintaansa heijastivat valjua taivasta ja suitsuavia savupiippuja. Kaikki oli täällä siis entisellensä paitsi hän itse; nuorekkaan eloisuutensa, joka aina luo valoa synkimmillekin esineille, oli hän menettänyt. Puhaltuen pois pölyn papereilta hän istahti pöydän ääreen ja alkoi lukea.

Mutta eteensä ilmestyi alinomaan kuningattaren nuhteleva katse ja tuntuipa kuin istuisi hänen pikkupopilaansa tuossa pöydän takana, häntä vastapäätä, odottaen milloin tunti alkaisi. Silloin tunsikin hän itsensä yksinäiseksi ja hyljättyksi, riensi jälleen alas, ripusti avaimen naulaan ja hävisi. Niinkuin ennenkin nähtiin hänen sitten yhtä solakkana kuin tuonnoinkin kuljeskelevan n.k. latinalaisessa kaupunginosassa, hattu takaraivolla ja kirjoja tahi viikkolehtiä kainalossa; myöskin Odéonin holvikäytävissä ja Voltairen rantakadulla käyskeli hän pysähtyen silloin tällöin tutkimaan vasta ilmestynyttä kirjallisuutta, jonka hajua hän mielellään hengitti sisäänsä, taikka kumartui hän katselemaan niitä vanhoja pahanpäiväisiä kirjalaatikkoja, joita aina tavataan rantakadun kivisellä rintasuojuksella. Luksemburgin puutarhassa hän milloin käveli edes takaisin käytävillä lukien jotakin, milloin taas pysähtyi seisomaan ja huitomaan jonkun pystykuvan eteen jäisen vesisäiliön läheisyyteen, vaikka ilma sattui olemaan kuinka kolea tahansa.

Tässä työlle ja opinnoille rauhoitetussa kaupunginosassa, joka ikäänkuin kuului nuoruudelle, sai hän tosin vilkkautensa ja puhelahjansa takaisin, mutta kuulijakunta ei enää ollut sama kuin ennen, sillä ylioppilaspolvet vaihtuvat niin pian. Muuten on koko tämän kaupunginosan asujamisto kuin ijäti liikkeessä oleva virranvuo. Eivätkä kokouspaikatkaan enää olleet samat kuin ennen. Tuonnoiset valtiolliset kahvilat olivat jääneet tyhjiksi ja näiden sijaan oli perustettu useita sveitsiläisiä oluttupia, joille parisislaiset antoivat nimen *brasserie* ja joissa tarjoilua hoitivat nuoret tytöt puettuina värikkäihin italialaisiin, sveitsiläisiin ja ruotsalaisiin kansallispukuihin. Elyséen vanhat kilpailijat, sellaiset kuin Pesquidoux ja Larminat, eivät enää pitäneet kaunopuheita Voltairen ja Procopen kahviloissa, jotka olivat vallan unhottuneet ja menettäneet merkityksensä. Korkeintaan muisti ne joku vanhempi edeskäypä. Jotkut silloisista kahvilapuhujista olivat kerinneet huomatuksi valtiomiehiksi ja istuivat tärkeissä viroissa. Sen vuoksi sattui toisinaan, että joku ohiajaja tunsikin Mérautin, joka tuulessa häilyvin hiuksin käveli katua pitkin lukien jotakin kirjaa ja puhutteli häntä. Tämä voi olla joku eduskunnan tahi senaatin jäsen. »Méraut, Méraut!» Ja sitten juteltiin. »No mitä sinä tätä nykyä puuhaat?» Otsa rypyssä tekee Méraut epämääräisiä viittauksia »suuresta, myttyyn menneestä hankkeesta». Eikä sanaakaan sen enempää. Toisinaan yrittivät kumppanit pakottamaan häntä luopumaan yksinäisyydestänsä voidaksensa käyttää hänen kykyänsä. Mutta Méraut pysyi uskollisena monarkkisille periaatteille eikä suostunut tasavallan kätyriksi. Eikä hän toivonut eikä hän pyytänyt keneltäkään mitään. Olihan hänellä vielä tallella melkein koko palkka siltä ajalta, jonka hän oli St Mandéssa ollut opettajana. Tuntioppilaista ei hän myöskään välittänyt, vaan eli suuren, syvän surunsa kanssa aivan erillensä. Toisinaan kävi hän sentään mustain veljesten luostarissa kuulemassa uutisia St Mandésta ja ennen kaikkea sen vuoksi, että tuo omituinen kirkko kryptoinensa ja verisine Kristus-kuvineensa miellytti häntä.

Tämä salaperäinen ja samalla melkein pakanallinen esitys kristinopista huvitti erityisesti hänen muinaisia aikoja haaveksivaa luonnettansa. »Filosofit asettavat Jumalan liian korkealle, niin ett'ei häntä näy ollenkaan», oli hän joskus sanonut. Mutta Méraut näki hänet iltahämymässä keskellä kryptaan kuvattuja monia kiusattuja olentoja; ja kun hän nyt seisoi Ossunan Magdalenan edessä, joka ruoskii itseänsä, muisti hän sen jouluillan, jolloin hän tapasi Illyrian kuningattaren tuossa seimen edessä

suojaten poikaansa molemmin käsin ja ääneti rukoillen.

Eräänä yönä heräsi Elysée äkkiä siitä, että rinnassa tuntui omituinen polte, joka vitkaan nousevan vuon tavoin kohosi ylöspäin, kunnes se ilman yskää ja kipua lakkasi heikontaen samalla koko miehen ihan mitättömäksi ja täyttäen suun punaisella vaahdolla. Hänestä tuntui niin omituisen pelottavalta. Paha yllätti hänet hiipimällä kuin salamurhaaja, joka yöllä vallan hiljaa avaa ovet ja hiipii sisään. Tästä hän ei kuitenkaan liioin säikähtänyt, vaan kysyi seuraavana päivänä neuvoa pöytätovereiltansa, nuorilta lääketieteen opiskelijoilta. Näiden mielestä oli hänen tilansa sangen arveluttava.

»Mikäs minua sitten vaivaa?» kysyi Méraut.

»Kaikki!»

Hän oli nyt neljäkymmenen vuotias, ikä, jota vanhoille »mustalais»-ylioppilaille pidetään vaarallisena, silloin kun heikkous alkaa väijyä ja vaania meitä vaatien kallista korvausta nuoruuden hurjasteluista ja kärsimyksistä. Ja sitä vaarallisempi on tämä ikä, jos siveellinen joustavuus on höltynyt ja elämänhalu menetetty. Elysée eli kuitenkin entistä elämänsä kävellen alinomaa ulkona, olipa ilma tuulinen tai sateinen: yhtä vähän välitti hän, jos liiaksi lämpimistä, kaasulla valaistuista saleista joutui ankaraan talvipakkaseen, jatkoi vaan vielä senkin jälkeen, kun ravintolat suljettiin, keskustelua ulkona kadulla kuljeskellen puoliyöhön saakka. Verensykyjä tuiki heikontavine seurauksinensa sattui yhä useammin.

Kun pienen ylskamarin surullinen yksinäisyys kävi liian raskaaksi, siirtyi hän hotellin lähellä olevaan *Rialto* nimiseen olutkapakkaan, missä hän joko lueskeli sanomalehtiä tai istui haaveksien jossakin nurkassa. Täällä oli näet iltaan saakka sangen hiljaista ja vaaleine tammipanelauksinensa ynnä seinämaalauksinensa, jotka esittivät näköaloja Venezian silta- ja kirkkorakennuksista, teki se sangen hauskan vaikutuksen. Venezialaisiin kansallispukuihin puetut tarjoilijattaret näyttivät illoin virkeiltä ja pirteiltä rientäessään pöydästä toiseen niin nokkelasi, että vyöllä riippuvat pikkulaukut heilahtelivat lanteita vastaan, tai laskiessansa leikkiä olutlasin ääressä, jonka kiiltopintaan heidän helmivyönsä ja koristeensa välkähtelivät; nyt istuivat he joko nuokkuen nurkassa tai kumartuneina pöytien ylitse, joita vastaan heidän pitsiset puhvihiansa rutistuivat; jotkut heistä taas istuivat koruompelus sylissä uunin ääressä, kunnes poistuivat pitämään seuraa tai aterioimaan jonkun ylioppilaan kanssa. Eräs näistä tarjoilijattarista oli vartaloltansa solakka ja komea tyttö, jonka runsas kullankellertävä tukka somasti varjosti hänen vakavia kasvojansa, kun hän katsahti ylös työstänsä kuullaksensa, mitä läheistössä puhuttiin. Tätä katseli Méraut kauvan aikaa mietteihinsä vaipuneena. Mutta kun tyttö sitten yhtyi puheeseen, kuului hänen äänensä niin kovin jokapäiväiseltä ja käheältä, että haaveksijamme kaunis tunnelma heti hävisi.

Mutta pian tunsu Méraut voimainsa heikontuvan siinä määrässä, ett'ei hän enää jaksanut mennä ravintolaankaan nuokkumaan lymypaikkaansa väliseinämän nurkkaan. Hänen täytyi jäädä vuoteen omaksi, ja siinä hän sitten virui kirjojensa ja sanomalehtiensä keskellä pitäen ovea raollansa, että kuulisi edes jotakin liikettä ja elämää ympärillensä. Puhuminen taas oli kerrassaan kielletty. Vihdoin voitti hän etelämaalaisen vastenmielisyytensä kirjoittamista kohtaan ja otti esille keskeneräiseksi jääneen, omituisen teoksensa monarkkisesta valtiosta. Kuumeentapaisella innolla hän ryhtyi kirjoittamaan välittämättä yskäkohtauksista, jotka saivat hänen kätensä vapisemaan ja paperiarkit lennähtelemään sängyn peitteeltä maahan. Mutta kuitenkin eivät nämä kohtaukset häntä paljon huolettaneet. Ainoa pelkonsa oli vain, että kuolema estäisi hänen lopettamasta teoksensa ja pakottaisi hänet jättämään tämän maailman unhoitettuna ja tuntemattomana, niinkuin hän ikänsä oli elänyt, eikä sallisi hänen saada sanotuksi sanottavaansa.

Sauvadon, setä Sauvadon Bereystä, kävi usein hänen luonansa näinä aikoina. Ukosta oli ikävää ja suorastansa hänen kunniallensa käypää, että hänen opettajansa asui tuollaisessa pesässä. Jo heti onnettoman tapahtuman jälkeen oli hän rientänyt Mérautin luo tarjoamaan apuansa ja ehdottanut, että Méraut antaisi hänelle jälleen »aatteita asioista ja esineistä», kuten ennenkin.

»Rakas setä», sanoi Méraut alakuloisesti, »minulla ei ala enää olla aatteita.»

Karkoittaaksensa kaiken välinpitämättömyyden ystävästään, koetti ukko saada häntä matkustamaan Nizzaan, missä hän saisi asua saman katon alla kuin Colette »pikku W:sä» kanssa.

»Ei se minulle sen kalliimmaksi tulisi», sanoi ukko naivisti, »ja teidät se varmasti parantaisi.»

Mutta Elysée ei näyttänyt välittävän parantumisesta, kunhan vain saisi lopetetuksi teoksensa tässä samassa Parisissa, missä hän oli sen alkanut ja missä jokainen voi erottaa oman mielisäveleensä muiden mielipiteiden ja ajatusten mahtavasta kohinasta. Sitten jatkoi Méraut kirjoitustansa, mutta ukko Sauvadon istui edelleen kaikessa rauhassa hänen sänkynsä laidalla tarinoiden kauniista Colettestä ja haukkuen vanhaa kenraali Rosenia, joka höperö aikoo myydä palatsinsa.

»Kysyn teitä, Méraut, mihin hän sellaisen rahasumman tarvitsee?... Aikooko ukko pistää ne läpeen vaiko läjään? No niin, onhan se hänen asiansa ... ja Colette taas on kyllä rikas ollakseen välittämättä hänen rahoistansa...»

Tässä taputti viinikauppias pyöreää vatsaansa, joka pullotti kuin rahapussi.

Erään toisen kerran toi hän tullessansa kääryn sanomalehtiä, jonka hän viskasi Elyséen vuoteelle.

»Näyttääpä siltä kuin alkaisivat ne havahtua siellä Illyriassa... Eduskuntaan Laibachissa he ovat lähettäneet kuningasmielisen enemmistön... Voi, jospa heillä vain olisi siellä sopiva mies!... Mutta pikku Leopold on vielä liian nuori ja Kristian taas tahraa itsensä yhä pahemmin ja pahemmin. Nyttemmin esiytyy hän jo kurjissa kapakkatanssijaisissa kamaripalvelijansa Lebeaun kanssa!...»

Elysée kuunteli hänen puhettansa vavisten läpi koko ruumiinsa.

Poloinen kuningatar!

Huomaamatta puheensa vaikutusta ystäväänsä jatkoi ukko Sauvadon:

»Muuten voivat maanpakolaisemme varsin hyvin... Kai olette lukenut, kuinka Axelin prinssi on häväissyt itsensä Autinin puistokadun varrella tapahtuneessa jutussa? Tiedättehän sen perhehotellin, joka patriarkalisista tavoistansa huolimatta oli kotikurista vapautuneiden alaikäisten tyttöjen tyyssija... Mikä häväistysjuttu!... Kuinka voi perintöprinssi...! Mutta eräs seikka minua sentään kummastuttaa. Samaan aikaan kun tuo perhehotelli-juttu tapahtui, kirjoitti Colette minulle, että sama prinssi oli Nizzassa ... ja että hän oli ollut mukana kilpapurjehduksessa huvipurrella, jonka hänen kunink. korkeutensa oli vuokrannut häntä varten... Siinä täytyy siis olla joku erehdys henkilön suhteen. Se minua suuresti ilahduttaisi, jos asia niin olisi. Sillä näin meidän kesken sanoen, rakkahin hra Méraut...»

Ja sitten uskoi kunnan ukko kaikessa salaperäisyydessä ystävällensä sen uutisen, että kruununprinssi oli osoittanut erittäin suurta huomaavaisuutta Colettea kohtaan... Ja kun Colette ei suinkaan ole niitä, joita noin vain ... niin voittehan ymmärtää, että ennen pitkää voi sattua, että...

Tyytyväinen hymy levisi yli ukon työmiesnaaman, kun hän tähän lisäsi:

»Niin, niin, näettekös... Colette Suomen kuningattarena, mitä?... Ja minä, viinikauppias Sauvadon Bereystä, olisin silloin Suomen kuninkaan eno, häh?... Mutta ehkä minä ikävystytän teitä...»

»Aivan oikein, minua nukuttaa...» sanoi Elysée, joka jo jonkun aikaa oli levännyt silmät ummessa, huomauttaaksensa sopivalla tavalla tuota hyväntahtoista lörpöttelijää että hän tahtoi olla rauhassa...

Kun ukko oli poistunut, kokosi Elysée paperinsa ja puuhautui kirjoittamaan, mutta ei jaksanut saada riviäkään kokoon, niin kovin väsynyt hän tällä haavaa tunsi olevansa. Kaikki nuo ikävät jutut inhoittivat häntä? Edesssänsä sängyn peitteellä lepäsi teos, jossa hän intomielin puolusti kuningasvaltaa, mutta se vähä verta, mikä hänellä vielä oli suonissansa, kiehahti hänessä, kun hän johtui ajattelemaan, että hän, ennaikojansa harmaaksi käynyt ylioppilas oli palanut, intoillut ja tuhlannut parhaat voimansa aatteen hyväksi, joka ehkä... Ja nyt epäili hän ensi kerran elämässsä... Oliko hän siis pettynyt? Aina hän oli ruhtinaita puolustanut, ollut ikäänkuin noiden samojen miesten apostolina, jotka noin tahrasivat itsensä paheilla ja joutavalla liekkumalla ... hyljäten oman asiansa ja...

Surullisina harhailivat hänen katseensa alastomia seiniä, joille ilta-auringon säteet heijastuivat vastapäätä olevasta katosta ja sattuivat tauluun, joka aikoinansa oli riippunut hänen isävainajansa sängyn ylitse ja jonka tomuisten kehysten sisässä hän luki sanat: *Fides, spes*.

Nyt näki hän edesssänsä vanhuksen kauniit bourbonilaiset kasvot sellaisina, miksi ne kuolinvuoteella olivat jäykistyneet: yhäti ilmeni niissä sama jalo luottamus ja usko kuin silloinkin. Ja sitten näki hän seisahuneet kangaspuut ... ja tuulimyllyt, jotka näyttivät jo rapistuvan raunioiksi ... ja etelän taivaan ... ja ijäti sinisen Välimeren... Ja kun näköpiiri laajeni, näki hän kerralla kaikki: Reynhaan ja koko nuoruutensa ajan. Yhäti paksunevain pilvien lävitse nuo kuvat hänen sisäiseen silmäänsä kuvastuivat...

Samassa avautui ovi raollensa. Hän kuuli kuiskivia ääniä ja hameiden kahinaa. Ehkä tuli joku Rialto-kapakan kilteistä tarjoilijattarista tuomaan hänelle jotakin vilpoisaa juotavaa... Hän sulki silmänsä niinkuin hän aina teki, kun hän tahtoi karkoittaa jonkun häiritsevän vieraan...

Mutta askeleet kuulustivat niin lyhyiltä ja epävarmoilta ... vähitellen lähestyesssänsä kylmän kivilattian poikki.

»Hyvää päivää, hra Elysée», sanoi lempeä ääni hyvin hiljaa.

Sängyn edessä seisoivat hänen entinen oppilaansa ujona ja avutonna niinkuin ovat ne, jotka kuulevat

tahi näkevät huonosti. Surullisin ja hämmästynein silmin katselee poikanen hahmoltansa muuttunutta opettajaansa, joka lepää niin kalpeana huonolla vuoteellansa. Ovella taas odottaa eräs hunnutettu nainen pää pystyssä ja selkä suorana. Tänne oli hän siis tullut itsekin ja kiivennyt portaita ylös viidenteen kerrokseen välittämättä naurusta ja melusta porraskäytävissä... Tuo siveellisesti kunnioitettava nainen oli siis sivuuttanut nuo ovet, joilla luettiin nimet: Alice ... Clémence j.n.e., kaikki kyllin selvästi ihan vastakkaisia naisia.

Kuningatar tahtoi, että Méraut ennen kuolemaansa saisi nähdä pikku Zaran. Itse hän ei halunnut astua esille, mutta tuon pienen, ojennetun käden kautta lähetti hän anteeksiantonsa.

Méraut tarttui siihen ja painoi sen huuliansa vastaan. Luoden sitten silmänsä sitä ylhäistä henkilöä kohti, jonka läsnäolon hän aavisti, huudahti hän viimeisellä hengenvedollansa ja elinvoimallansa nuo tuskin kuulumattomat sanansa:

»Eläköön kuningas!»

XI.

Erään rodun loppu.

Sinä aamuna oli pallonlyönti ollut sangen kiihkeää. Ympäri laajan, kovaksi poljetun, sirkusmaisen urheiluradan oli viritetty verkko erottamaan katselijoista nuo kuusi pallonlyöjää, jotka valkeihin puseroihin ja erityisiin jalkineisiin puettuina kovasti huudahdellen juoksivat ympäri rataa heiluttaen raskaita sauvojansa eli mailojansa. Päivän valo tulvasi sisään ylhäällä olevista, korkeista akkunoista.

Viritetty verkko, käheät huudot, kieppaukset (valtit), valkoiset puvut, jäykät ja suoraselkäiset lakeijat, jotka kaikki olivat englantilaisia ja vakavin askelin kävelivät ympäri rataa, aitauksen ulkopuolella — kaikki tämä vaikutti kuin mikäkin maneesi harjoittelevine voimistelijoineen ja clowninensa. Viimemainittujen joukossa oli Axelin prinssi, jolle lääkärit olivat määränneet ruumiillisia harjoituksia unitautia vastaan, ehkä suuriäänisin ja meluavin. Edellisenä päivänä oli hän juuri saapunut takaisin Nizzasta, missä hän kuukauden ajan oli mielistellyt Colettea, esiytyen nyt ensi kerran Parisissa. Huutaen kuin rantajätkä heitti hän pallonsa ja huitoi käsillensä tavalla, joka ehkä olisi saavuttanut ihailijoita jossakin teurastuslaitoksessa. Juuri kun hän oli täydessä vauhdissa, tuli eräs palvelija ilmoittamaan hänelle, että häntä odotti joku ulkona.

»Ssh!» oli ainoa vastaus, minkä kruununperillinen ensin antoi ... kääntymättä edes puhujaan päinkään.

Kun palvelija vielä koetti herättää hänen huomiotansa ja sitten kuiskasi henkilön nimen prinssin korvaan, rauhoittui tämä ja näytti hämmästyvän.

»Hyvä, hyvä, hyvä on!... Pyydä, että hän odottaa hiukan ... minä tulen heti paikalla, kun peli on lopussa...»

Kun hän sitten hävisi erääseen pieneen kylpyhuoneeseen, joita oli tehty useampia ympäri gallerian, tapasi hän ystävänsä Rigolon, joka allapäin nuokkui sohvan nurkassa.

»Voi, rakas prinssi, millaisten kujeiden ja vehkeiden uhriksi minä olen joutunut!» aloitti Illyrian eronnut kuningas katsahtaen ylös kovin surullisen näköisenä.

Hän keskeytti puheensa nähdessänsä kylvettäjän samassa tulevan pyyhinliinojen ja kuivaushansikkaiden kanssa. Sitten alkoi tämä muokata ja harjata hänen kunink. korkeuttansa, joka hikoili ja uhosi kuin mikäkin ajurinkoni ankaran mäen päälle päästyänsä. Kun toimitus oli suoritettu, jatkoi Kristian väristen ja kalpein huulin:

»Kuulkaas, mitä täällä on tapahtunut... Ehkä olettekin jo siellä Nizzassa kuullut jutun kohtauksesta perhehotellissa?...»

Kunink. korkeus tuijotti häneen hölmöillä silmillänsä:

»Pöllöjäkö suosammalessa, häh?»

Kuningas nyökkäsi myöntäen ja käänsi kauniit silmänsä sivulle. Hetken vaiti oltuansa jatkoi hän:

»Voitte kuvitella, millainen näytelmä se oli... Polisi saapui keskellä yötä ... tyttö letukka itki ja väentelihe... Milloin kynsi hän polisipalvelijoita, milloin taas tarttui minua polvista huutaen: 'prinssi, prinssi, pelastakaa minut!' Koetin saada häntä vaikenemaan, mutta se oli jo liian myöhäistä... Ilmoitin keksityn nimen, mutta komisario hymyi sanoen: 'ei se auta ... väkeni on tuntenut teidät ... tehän olette Axelin prinssi...'»

»Paljo kiitoksia!...» murisi prinssi ... kasvot pesuvatiin upotettuina, »no, ja sitten?...»

»Niin, Jumala paratkoon, minä tunsin itseni niin noloksi ja yllätetyksi ... sitä paitsi oli minulla muitakin syitä, joista joskus vasta teen selkoa... No niin, minä annoin miehen pysyä uskossansa, olletikin kun luulin koko jutun painuvan siihen. Mutta vielä mitä! Nyt on se jälleen kaivettu esille ja kun asianhaarat voivat vaatia, että te saatte kutsun saapua polisituomarin luo, niin aioin pyytää teitä...»

»Ottamaan seuraukset niskoilleni oikeuden edessä...»

»Ah, niin pitkälle ei se sentään menne... Mutta sanomalehdet voivat jälleen ottaa asian puheeksi ... ja ilmoittavat ehkä nimen ... ja kun Illyriassa par'aikaa on syntymässä suurempi kuningasmielinen liike, josta voi olla seurauksena, että meidät kutsutaan takaisin, niin ... tällainen häväistysjuttu voisi turmella kaikki.»

Kuinka surkealta hän näyttikään, poloinen Rigolo, vartoessansa vastausta »orpanaltansa» Axelin prinssiltä, joka vallan äänetönnä peilin edessä järjesti kolmea hiussuortuvaansa.

Vihdoinkin avasi hän suunsa vastaten:

»Vai niin, vai luulette te, että sanomalehdet...»

Sitten vaikenä hän taas, kunnes uneliaasti ja veltosti jatkoi:

»*Chic ... très chic!*... Ehkäpä se tekee hyvää sedälleni ... voinpa kuvitella, kuinka hän on raivostuva.»

Prinssi oli valmis, otti kävelykeppinsä, asetti hatun kallellensa ja sanoi:

»Nythän me voimme mennä syömään aamiaista.»

Ja sitten lähtivät hyvät ystävykset taivaltamaan kulkien yli Feuillants-terassin Tuilleriain puutarha-aidan luo, missä Kristianin vaunut odottivat. Oli kaunis, mutta kylmä talvinen päivä. Turkkeihin kääriytyneinä istahtivat he ajopeleihin ja tuulen nopeudella vierivät vaunut Café de Loudres'iin, minne toverukset saapuivat virkeinä ja tyytyväisinä kumpikin. Rigolo oli saanut lohtua surkeuteensa ja Kukonpyrstöä, joka oli havahtunut ihan valveillensa pallonheitossa, huvitti kuvitella itsellensä, kuinka koko Pariisi pian puhuisi tuollaisesta »skandalista». Vendôme-torin yli ajaessansa, joka tähän aikaan vuorokaudessa on jotenkin autio, huomasivat he käytävällä nuoren, hienon naisen, joka poikasta taluttaen katseli talojen numeroja. Hänen kunink. korkeutensa, joka korkealta istuimeltansa (phaëtonvaunuissa) tähysteli kauniita naisia boulevardileijonan innolla, keksi hänet sitä pikemmin, kun hän oli ollut kolme kokonaista viikkoa poissa Parisista ja sen huvituksista.

Hän säpsähti.

»Katsokaa tuonne, Kristian, luulisipa melkein, että...»

Mutta Kristian ei välittänyt hänen huomautuksestansa, sillä hänellä oli kyllin tekemistä hevosensa hillitsemisessä, joka tänään oli ihan hurjalla päällä. Kun hän sittemmin kääntyi katsomaan kauniin kävelijättären jälkeen, oli tämä jo ehtinyt poikasen kanssa hävitä oikeusministeristön palatsin vieressä olevan rakennuksen holvikäytävään.

Kaunottaremmen kulki nopein askelin, mutta hieman empien niinkuin tekee nainen, joka menee ensimmäiseen yhtymykseensä. Mutta vaikka hänen tosin vakava, mutta valittu pukunsa ja salaperäinen katsantonsa voikin antaa hieman tukea tällaiselle otaksumiselle, niin poistuivat varmaan kaikki epäilykset lemmenseikkailuista siltä, joka kuuli millä huolestuneella äänellä hän puhutteli portinvartijaa, kysyen erästä koko tieteellisessä maailmassa kuuluisaa nimeä.

»Missä tohtori Bouchereau asuu?»

»Toisessa kerroksessa ... vastapäätä ylöskäytävää! Mutta onko rouvalla numeroa? Muussa tapauksessa sinne ei kannata mennä.»

Nainen ei vastannut, vaan riensi ylös portaita poikansa kanssa ikäänkuin olisi hän peljännyt, että joku hänet palauttaisi takaisin. Toiseen kerrokseen tultuansa tapasi hän palvelijan, joka sanoi melkein samaa kuin portinvartijakin:

»Ell'ei rouva ole ilmoittanut tuloansa jo eilen, niin on tarpeetonta ollenkaan mennä sisään...»

»Minä odotan», sanoi nainen.

Palvelija ei enää vastustellut, vaan saattoi hänet sisään ensimmäisen etehisen kautta, missä useita henkilöitä istui pakkilaatikoilla ja kirstuilla, ja sitten suureen saliin toisen etehisen läpi, joka niinkään oli kapineita täynnä. Kun palvelija sulki oven hänen jälkeensä, näytti hän katseellansa sanovan:

»No, koska rouva tahtoo odottaa, niin ... odottaa te saattekin!»

Sali oli suuri ja korkea niinkuin toisen kerroksen huoneet ovat kaikissa rakennuksissa Vendôme-torin varrella. Koristettu oli se seinämaalauksilla ja varustettu hienolla panelauksella. Tähän komeuteen ei oikein soveltunut granatinvärinen huonekalusto, joka vaikutti pikkukaupunkimaiselta ja sitäpaitsi oli liian harvalukuinen tuohon suureen salonkiin. Samanväriset olivat myöskin akkuna- ja oviverhot; seinäin viereisiä aukkoja taas oli täytetty erikuoisilla tuoleilla ja pyöreillä »puhveilla», jotka kaikki olivat päällystetyt korukudoksilla. Kynttiläkruunu taas oli Ludvig XVI:n tyyliin; sen alla seisoivat pyöreä sohvapöytä ensimmäisen keisarikauden kuosia. Huonekaluston täydensi pari kandelabria ja näiden välillä oleva kuvioilla koristeltu pendelikello. Ei mitään taide-esineitä eikä tauluja. Kaikki todisti siis, että oltiin elämäntavoiltansa vaatimattoman lääkärin luona, joka ei ollut valmistautunut vastaanottamaan niin suurta potilasmäärää kuin mikä täällä joka päivä vartosi, eikä myöskään pyrkinyt muotilääkäriksi.

Mutta mikä paljous vartojia! Tällaista ihmistulvaa tapaa ainoastaan Parisin lääkärein luona, sillä näiden luo saapuu sairaita, rikkaita ja köyhiä, korkea- ja alhaissyntyisiä idästä ja lännestä, maaseuduilta, ulkomailta, jopa kaikista Euroopan maista. Ja tätä menoa on jo kestänyt kymmenen vuotta lakkaamatta ja vähentymättä, kuten ammattitoverit kaikki tiesivät kertoa. Tohtori Bouchereau ei ollut saavuttanut mainettansa varmakätisenä leikkausten suorittajana, ei erinomaisen taitavana anatoomina eikä ihmisruumiin suurena tuntijana, vaikka hänellä nämäkin avut olivat, vaan tiukalla katseellansa, joka oli terävä kuin hänen teräksiset koneensa ja asiain syvyyksiin tunkeva runoilijan ja ajattelijan nerokas katse. Sellainen voi tieteessä tehdä ihmeitä. Ja sellaiselta kysytään neuvoa kuin orakelilta, sillä häneen luotetaan sokeasti ja arvostelematta. Kun hän sanoo: »ei se ole mitään», niin saa ontuva käyntikykyensä ja kuolemaan tuomittu sairas on samassa terve. Tässä syy hänen suosionsa, joka voi käydä lääkärille raskaaksi ja ikäväksi, sillä hän ei saa aikaa hengittää eikä elää. Bouchereau on suuren sairaalan ylilääkäri. Joka aamu tekee hän siellä kiertokäyntinsä vuoteelta vuoteelle, seurassansa tarkkaava nuorukaisparvi, joka katsoo häneen kuin puolijumalaan. Tarvitessansa leikkausveistä tai sondia lainaa hän sen joltakin läheiseltä — itseltänsä hänellä ei terä-asetta ole koskaan mukanaan — eikä tavallisesti muista antaa sitä takaisin. Sairashuoneelta päästyänsä käy hän muutamia yksityisiä potilaita katsomassa ja palaa sitten kotiinsa niin pian kuin suinkin; mutta tuskin on hän ehtinyt aterioita, kun vastaanotto kotona alkaa jatkuen iltaan saakka.

Vaikka kello ei vielä ollut kahtatoistakaan, oli sali täynnä alakuloisia, levottomia ihmisiä, jotka istuivat vieretysten pitkin seiiniä. Keskellä huonetta olevan pöydän ympärillä istui muutamia katsellen kuvitettuja kirjoja tai sanomalehtiä. Kukin ajatteli vain itseänsä ja omaa tautiansa odottaen ahdistuneena tietäjän lausuntoa itsestänsä, sillä mitä hän muista välitti? Uuden potilaan saapuessa viitsivät toiset tuskin kääntää päätänsä sinne päin. Alakuloinen hiljaisuus vallitsi koko tätä sairasta, kapeakasvoista ja kankeakatseista seuraa; silloin tällöin leimahti sentään jonkun silmissä luonnoton tuli todistaen kivun äkkiärtymystä. Naiset jaksoivat toki peittää kärsimyksensä hienolla kiemmailulla näytellen mikä katsannolta ylpeää, mikä mitään. Mutta miehet, jotka sairaus oli pakottanut luopumaan työstä ja toiminnasta, näyttivät yleensä synkän näköisiltä miettien nähtävästi ainoastaan kipujansa.

Keskellä tätä surullista kurjuutta ja itsekästä sairalloisuutta muodosti ylhäinen äiti lapsinensa liikuttavan ryhmän: poikanen niin rihaisena ruumiiltansa ja laihana kasvoiltansa, joissa ainoastaan toinen silmä enää eli, ja äiti liikkumattomana ja ikäänkuin ahdistuksesta kivettyneenä. Ikävyytten odotukseen nousi poikanen kerran ylös tuoliltansa etsiäksensä kuvia pöydältä, mutta silmäpuolena ollen avuton ja arka liikkui hän niin epävarmasti, että kyynärpäällänsä tuli tyrkänneeksi erästä potilasta, joka samassa loi häneen niin synkän ja vihaisen katseen, että poika raukka hetipaikalla palasi paikoilleen ja pysyi siinä jäsentä järkyttämättä pitäen sokeiden tavalla päänsä kallellansa kuin oksalla istuva lintunen.

Kaikki elämä näytti todellakin seisahtuneen täällä kuuluisan lääkärin luona ja kaikki olivat kuin taikauneen uupuneita. Hiljaisuutta häiritsi silloin tällöin sentään joku huokaus, rykäisy, hillitty voihkaus, hameen kahina tai ovikello, joka ilmoitti uuden potilaan tulon. Joskus huomaa tulokas kauhistuneena, että huone on täynnä odottavia, ja vetäytyy heti pois sulkien oven jäljessänsä; etehisestä kuuluu sitten keskustelua, jonka päätös näkyy siitä, että avunhakija palaa takaisin ja suostuu odottamaan. Bouchereauin luo ei näet kukaan pääse muuten kuin vuorollansa. Ainoastaan sairaansa kanssa saapuvalla parisilaisella tai maaseutulaisella lääkärillä on etuoikeus toisten rinnalla. Niin pian kuin tilapäisesti Bouchereauin luona oleva potilas tulee ulos, pääsee tämä heti ammattitoverin puheille. Nämä kävijät tunteekin tavallisesti heidän koteutuneesta käytöksestänsä ja reippaasta käynnistänsä. He katselevat kelloonsa ihmetellen, ettei vastaanottohuoneesta kuulu mitään, vaikka kello on jo yli

kaksitoista. Alinomaan saapuu erisäätyisiä ihmisiä alkaen paksusta ja lihavasta pankkiirista, jolle palvelija jo varhain aamulla on vuoron kysynyt ja varannut kaksi tuolia istuttavaksi, ja päättyen vähäpätöiseen konttorikirjuriin, joka miettii, että »maksakoon mitä tahansa, niin Bouchereaulta minä kysyn.»

Naispukuja nähdään täällä mitä erilaisimpia; samoin hattuja alkaen kalleimmista vieraskäyntihatuista aina palvelijattarien pellavaisiin myssyihin asti. Ja komeimman silkkihameen rinnalla voi tavata suppean, mustan villapuvun. Mutta kaikkien näiden eroavaisuuksien ohessa nähdään myöskin yhtäläisyyksiä: molempien silmät voivat olla itkusta punertavia ja molempain otsat huolten rypyissä. Sanalla sanoen: kaikille yhtäläiset surut ja vaivat näkyvät kaikkien kasvoilla täällä suuren parisilislääkärin salissa.

Viimeksi saapuneiden joukossa oli eräs vaaleaverinen, karkeapintainen, leveänaamainen talonpoika, joka tuki pientä ja raihnaista, kainalosauvan varassa kulkevaa poikasta. Isä näytti pitävän liikuttavaa huolta lapsestansa, milloin koukistaen työstä kyyristyneen selkensä puhutellakseen poikasta, milloin taas auttaen tätä istumaan suurilla, karkeilla ja jäykillä käsillensä, jotka hän koettaa tehdä niin taipuisiksi kuin mahdollista.

»No, onko sinun nyt hyvä olla? Nojaa itsesi tähän, odotahan, kun minä panen tyynyn allesi.»

Näin puhuu hän äänekkäästi ja mitään välittämättä ympäristöstänsä, jota hän häiritsee etsiessään meluavasti pojalle tuolia ja jalkajakkaraa. Kärsimysten ujostamana ja hienostamana lapsi taas istuu äänetönnä kumarruksissa pitäen kainalosauvansa polviensa välissä. Vihdoinkin ovat he sijautuneet, jonka jälkeen talonpoika nauraa väkinäisesti, vaikka kyyneleet välkkyvät hänen silmissänsä.

»Kas niin», sanoo hän, »nyt me olemme täällä!... Tämä tohtori on oikein taiturimiehiä, saat uskoa, ja hän sinut kyllä parantaa, ole varma siitä.»

Ja sitten kääntyy hän ystävällisesti naureskellen vartovaan seuraan päin, mutta tyrmistyy kaikkien kylmästä ja tyllystä katsannosta. Ainoastaan tuo mustiin puettu nainen, jolla myöskin on poika mukanaan, katselee häntä ystävällisin silmin. Ja niin ylhäiseltä ja kopealta kuin hän muuten näyttääkin, antautuu hän puheisiin talonpojan kanssa, joka nyt kertoo hänelle kokonaisen tarinan.

Hänen nimensä oli Raizou ja muuten oli hän vihannesten viljelijä Valentonissa; ikävä kyllä oli hänen vaimonsa kovin kivuloinen ja lapset näyttivät tulevan äitiinsä eivätkä isäänsä, joka taas kehui olevansa vahva ja luja mies. Kolme vanhinta lasta oli kuollut johonkin luustorakennusta vaivaavaan tautiin; muutamia kuukausia sitten oli tämä nuorinkin, joka on näyttänyt varttuvan hyvänne päin, saanut kolotuksen lanteihinsa niinkuin ne vanhemmatkin. Siispä ei auttanut muu kuin panna tyyny kärryjen istuimelle ja tulla kaupunkiin Bouchereauin puheille.

Kaiken tämän kertoi mies varsin levollisesti ja yksityisseikoissansa, kuten talonpojat aina asiansa kertovat. Ylhäinen nainen kuunteli häntä osanottavaisena ja sairaat poikaset katselivat toisiansa erityisen tarkasti. Yhteiset kärsimykset lähentävät meitä toisiimme, sillä vaikka toiset meistä käyvätkin liinapuserossa ja villaisessa kaulahuivissa ja toiset hienoissa turkiksissa, niin on molemmilla sentään surullisia yhdyskohtia.

Nyt kävi yleinen väräys läpi salin, kalpeat posket hieman punastuivat ja kaikki kääntävät pänsä korkeaa ovea kohti, jonka takaa kuuluu askelia ja tuolien kolinaa. Hän on jo siellä. Hän on juuri saapunut. Askeleet lähestyvät. Nyt aukeaa ovi äkkiä ja ovelle ilmestyy keskikokoinen, tanakka, leveäharteinen, ankaran näköinen ja hieman kaljupäinen mies. Yhdellä ainoalla silmäyksellä, joka kohtaa monta huolestunutta katsetta, tarkastaa hän seuran huomaten heti jokaisen tutun ja oudon. Sitten menee ensiksi tullut potilas sisään ja ovi sulkeutuu hänen jälkeensä.

»Tuota ei liene niinkään hauska haastatella», arveli Raizou puoliääneen katsellen kaikkia noita ihmisiä, jotka olivat vuorossa päästä tohtorin puheille ennen häntä. Näin paljon vartovia ja niin monta tuntia odotusaikaa! Täydet tunnit tuo pendelikello hitaasti ilmoitti.

Kunkin potilaan mentyä ilmestyy tohtori aina ovelle, mutta väliajat tuntuvat niin pitkiltä, sillä keskustelut ovat pitkäjäisiä. Mutta jokainen poistuva potilas vie toista aina hieman lähemmäs päämäärää. Odottajat virkistyvät hieman jokaisesta oven avauksesta, mutta jo seuraavassa silmänräpäyksessä on kaikki taas hiljaista.

Mustiin puettu nainen ei tänne tultuansa ole ääntänyt sanaakaan eikä nostanut harsoansa ylös; tämä hänen äänettömyytensä vaikuttaa talonpoikaan niin mahtavasti, ettei hän enää uskalla puhutella häntä, olletikin kun hänestä näyttää siltä kuin rukoilisi tuo nainen aivan hiljaa. Hän vaikenee hänkin huokaillen silloin tällöin. Sitten kopeloi hän lukuisat taskunsa ja ottaa esille pienen pullon, lasin ja paperiin käärityn korpun, jonka hän nyt sangen huolellisesti paljastaa käärystensä. Hän tarjoa pojalle »viini-korppua». Poika viepi lasin huulillensa, mutta hieman maisteltuansa lykkää hän luotansa sekä

viinilasin että korpun sanoen:

»En minä välitä eikä minulla ole nälkä.»

Seisoessansa siinä tuon pienen poikasen edessä muisteli Raizou kolmea vanhempaa lastansa, sillä nämä eivät myöskään tahtoneet syödä mitään. Hän sai kyyneleet silmiinsä ja tunki sen johdosta poskipäissäänsä äkillisiä nytkäyksiä, mutta samassa muisti hän hevosensa ja kärrynsä.

»Elä liukahdu mihinkään!» sanoi hän pojalle, »minun täytyy mennä ulos katsomaan, ovatko hevonen ja kärryt vielä tallessa pihalla.»

Tämän tempun uusi hän moneen kertaan palaten joka retkeltänsä ystävällisesti ja iloisesti hymyillen; mutta sitä hän ei huomannut, että jokainen helposti näki, kuinka huoli selvästi ilmeni hänen punertavissa silmissäänsä ja poskipäissäänsä, jotka olivat käyneet sinertävän punaisiksi siitä, että miesparka koetti karkeilla käsilläänsä pyyhkiä ja hieroa kasvoiltansa kaikki kyynelten jäljet.

Näin kuluivat vähitellen pitkät, ikävät tunnit. Sali kävi yhä hämärämmäksi ja odottajain kasvot yhä kalpeammiksi. Kärsivin ja rukoilevin silmin katselevat he tuota ankaran näköistä tohtoria joka kerta kun tämä ilmestyy puoliavoimelle ovelle. Vihannesten viljelijä Valentonista miettii yhä huolestuneempana, ett'eivät he ehdi kotiin tänä iltana, että eukko käy levottomaksi ja että poikaparalle tulee kylmä palatessa. Hänen ahdistuksensa käy vihdoon niin voimakkaaksi ja liikuttavaksi nähdä, että ylhäinen rouva lapsinensa, jonka vuoro nyt, viiden tunnin kiusallisen odotuksen jälkeen, on tullut mennä sisään, luovuttaa tämän oikeutensa kunnan Raizoulle.

»Paljo kiitoksia, rouva, paljo kiitoksia.»

Pitkällisiin kiitollisuuden purkauksiin ei hänellä ole aikaa, sillä tohtori on jo avannut oven. Hän tarttuu poikaansa, nostaa tämän ylös ja antaa hänelle kainalosauvan eikä kiireessäänsä ja hämmennyksissäänsä huomaa, että ylhäinen rouva salaa pistää jotakin pikku ramman käteen sanoen: »kas, tuossa sinulle jotakin, poikaseeni!»

Voi kuinka pitkältä tuntuikaan äidistä tämä viimeinen odotus, jota hämärtyvä päivä ja surulliset aavistukset vielä ikävystyttivät! Ja nämä aavistukset ne taas odottaessa kasvoivat ja saivat veren suonissa jähmettymään. Vihdoon on ratkaiseva hetki tullut. Hän astuu poikansa kanssa soikeaan, suurehkoon kamariin, jota yksi ainoa Vendôme-torille antava akkuna valaisee jotenkin hyvin, vaikka iltapäivä onkin jo verrattain myöhäiseen kulunut.

Akkunan ääressä oli Bouchereau työpöytä, varsin yksinkertainen kirjoituspöytä, jommoisia maalaislääkäreillä, veronkantajilla ja -kirjureilla näemme. Bouchereau istahti työpöytänsä ääreen, selin valoon, joka taas sattui sisääntulijain kasvoihin; kun nainen oli nostanut harsoansa, näki tohtori edessäänsä voimakkaan, nuorekkaan ja iholtansa häikäisevän kauniin naisen, joka painoi päänsä alaspäin ikäänkuin päivänvalo olisi tehnyt pahaa hänelle.

»Kuinka hänen laitansa on?» kysyi lääkäri ystävällisesti ja veti pojan isällisesti luoksensa. Vaikka hän ensi silmäyksellä tekikin ankaran miehen vaikutuksen, oli hän sentään luonteeltansa sangen hellätuntoinen eikä hänen lämmin sydämensä ollut ensinkään kylmennyt nelikymmenvuotisen virantoimituksen aikana.

Ennenkuin äiti vastasi tehtyyn kysymykseen, kehoitti hän poikaa vetäytymään sivulle, jonka jälkeen hän miellyttävän vakavalla ja hieman ulkolaisesti murtavalla äänellä alkoi kertoa tohtorille, kuinka hänen poikansa vuosi sitten oli tapaturmaisesti menettänyt toisen silmänsä. Viime aikoina oli toisessakin silmässä huomattu arveluttavia enteitä: tilapäisiä sokeuden ilmiöitä ja koko näköaistin heikkenemistä. Välttääksensä täydellistä sokeutta oli arveltu, että toinen jo sokaistunut silmä olisi otettava pois.

»Voiko se tapahtua? Kestävätkö lapsen voimat tuollaista leikkausta?»

Bouchereau kuunteli häntä tarkkaavasti kumartuneena nojatuolinsa selkämystän ylitse ja koko ajan seuraten pienillä, vilkkailla silmilläänsä puhujan kopeita huulia, jotka nähtävästi eivät ikinä olleet tehneet tuttavuutta keinotekoisten värien kanssa, niin luonnontuoreilta ja punaisilta ne näyttivät.

»Sellaisia leikkauksia, johon teitä on kehoitettu, rouva, tehdään joka päivä eivätkä ne vaarallisia ole, ell'ei erityisiä asianhaaroja satu... Niiden 20:n vuoden kuluessa, jotka minä olen toiminut lääkärinä Laribosièron sairaalassa, on tällainen leikkaus tuottanut potilaalle kuoleman yhdessä ainoassa tapauksessa. Mutta se olikin vanha ukko, juovuttavain juomain heikontama lumpunkerääjä, joka terveellisen ruuan puutteessa oli laihtunut luurangoksi. Poikanne ei tosin näytä vankalta, mutta terve ja vankka äiti hänellä on, jolta hän epäilemättä on perinyt terveen ja raittiin veren... Muuten voimme ottaa selkoa asiasta...»

Hän viittasi pojan luoksensa, asetti hänet eteensä polviensa väliin ja alkoi ystävällisesti jutella hänen kanssansa huvittaaksensa lasta sillä välin kuin hän tutki tätä.

»Mikä sinun nimesi on, poikaseni?»

»Leopold.»

»Ja sukunimesi?»

Poikanen katsahti kysyvästi äitiinsä eikä vastannut mitään.

»No niin, Leopold, riisu nyt takki ja liivit yltäsi, että minä voin tutkia ja kuunnella sinua oikein tarkkaan!»

Poika alkoi hitaasti ja kömpelösti riisuutua. Vapisevin käsin auttoi äiti häntä ja vihdoinkin sai hän kiltin lääkärintarkastuksensa eikä hän suinkaan ollut kömpelöin heistä kolmesta. Siinä oli sitten paljastettuna tuo hoikka ja rihainen vartalo, jonka olkapäät olivat vetäytyneet sisäänpäin painunutta rintaa vastaan kuin siipisatoisen linnunpojan siivet ja jonka iho oli niin valkoinen, että rinnalla riippuva rukousnauha ja kultakotelot vaikuttivat kuin koristeet kipsisen martyyrin kuvan kaulassa. Ikäänkuin häpeisi hän hoidokkiansa painoi äiti päänsä alas sillä välin kun lääkäri tutki poikasta koputellen kaikkialle ja tehden silloin tällöin kysymyksiä äidille.

»Isä on jo ijäkkäämpi mies vai kuinka?»

»Ei suinkaan, hän on tuskin 35-vuotias.»

»Sairastelee usein vai —?»

»Ei, ei juuri koskaan.»

»Kas niin, poikaseni, pue nyt jälleen päällesi.»

Bouchereau oikaisi istumaan mukavasti suureen nojatuoliinsa ja näytti miettivän.

Sillä välin pukee poika jälleen yllensä sinisen takkinsa ja pienen turkkinsa, jonka jälkeen itsestään vetäytyy äskeiseen paikkaansa kamarin nurkassa. Vuoden kuluessa on hän niin tottunut sairauttansa koskeviin salaperäisiin kuiskauksiin, ett'ei hän enää ole utelias eikä välitä mistään. Mutta katsokaas, millä innolla ja ahdistuksella äiti sen sijaan luo katseensa lääkäriin!

»No, kuinka hänen laitansa on?»

Pannen painon joka sanalle vastaa Bouchereau aivan hiljaa:

»Hyvä rouva, poikanne näkö on todellakin vaarassa. Mutta jos hän minun poikani olisi, en minä kuitenkaan suostuisi leikkaukseen. Vaikka minä tilapäisesti en voikaan saada tyydyttävää selkoa hänen heikkoutensa syistä, niin täytyy minun huomauttaa niistä häiriöistä elimistössä, siitä huonosta verestä ja samalla veren puutteesta...»

»Mutta hänen suonissansa on kuninkaallista verta!» huudahti Frédérique kiihkeästi nousten harmistuneena tuoliltansa. Samassa muisti hän pienen esikoisensa sellaisena kuin tämä lepäsi ruumiskirstussansa: vallan kalpeana ruusuisella vuoteellansa.

Bouchereau nousi myöskin istualtansa, sillä nyt tunsin hän äkkiä Illyrian kuningattaren, jota hän tosin ei ollut nähnyt koskaan (eikä tämä juuri esiydykään missään), mutta jonka muotokuvan hän oli nähnyt kaikkialla.

»Anteeksi, teidän korkeutenne, jos minä vain olisin tiennyt...»

»Anteeksi teidän ei tarvitse pyytää», sanoi Frédérique, joka jo oli ehtinyt tyyntyä. »Sillä teiltä olen minä saanut kuulla totuuden, jota kuninkaallisille ei tahdota juuri sanoa ... eipä edes maanpaossakaan. Voi, hyvä hra Bouchereau, kuinka onneton onkaan kuningatarten kohtalo! Ajatelkaas, että minua on kaikin tavoin koetettu saada suostumaan tähän silmäleikkaukseen, vaikka he siis tiesivät sen käyvän poika raukalle hengenvaaralliseksi. Mutta mitä merkitsee lapsen henki valtiosyitä vastaan?... Parin viikon kuluttua viimeistään saapuu luoksemme lähetystö Illyrian eduskunnasta... He tahtovat nyt siellä kuninkaan itsellensä. Sellaisena kuin hän nyt on voisi hänet ehkä vielä esittää lähetystölle... Mutta kuka välittää sokeasta kuninkaaksi? Sen vuoksi täytyi minun suostua tähän tuumaan, vaikka se onkin vaarallinen yritys... Valittava oli: kruunu vai kuolema!... Ja minut ovat he tahtoneet tehdä kanssarikolliseksi näin inhoittavan kauheassa asiassa!... Pikku Zara poloiseni!... Ei, mitä siitä, istuuko hän koskaan hallitusistuimella tai ei ... kunhan hän jää elämään. Oi, jospa hän sentään elämälle säästyisi!...»

Kello löi viisi. Ilta joutuu. Alkavan päivällistunnin ja yleisen paluun vuoksi ajelulta Boulognen metsässä on Rivoli-kadulla liike tavallista suurempi, niin että kaikkien täytyy ahdingon vuoksi Tuileriespuiston kohdalla ajaa käyden. Puistoaita heittää kärjekkäät varjonsa maille menevän auringon paisteessa ikäänkuin aikoisi se sulkea tien ohi kiiruhtavilta viskaamalla eteen pitkät peitsensä. Voimakas punerrus valaisee vielä läntisen taivaan rannan riemukaaren yllä, jota vastoin vastakkainen osa taivasta on puolisorun eli violetin värinen, kunnes se näköpiirin ääriä lähtyy yhä tummemmaksi ja tummemmaksi.

Nyt juuri vierivät kuningattaren raskaat, Illyrian vaakunalla varustetut vaunut ohitse. Castiglionen kadulla tunsivat kuningatar heti Hôtel des Pyramidesin parven ja muisti ne toivorikkaat unelmat, jotka hänellä ensimmäisenä päivänä täällä Parisissa vielä oli, muisti nuo mielikuvituksen virvatulet, jotka kohosivat taivaalle torvisoiton sävelten kanssa ... juuri hänen akkunansa alta ... tuolta Tuileriespuiston hyöteiden puiden lomasta.

Kuinka monet toiveet olivatkaan sen jälkeen rauenneet ja kuinka monta ankaraa ottelua olikaan hän sittemmin taistellut! Ja nyt, nyt oli kaikki ohitse. Kuninkaallinen suku sammuu sukupuuttoon... Hän tuntee kuolonkylmyyden olkapäillensä vaunujen vieressä itää ja pimeyttä kohti, joka yhä sankempaan kohtaa häntä. Eikä hän edes huomaa sitä hellän ujoa ja rukoilevaa katsetta joka hämärissä etsii hänen silmiänsä.

»Voitko sinä pitää minusta sittenkin vielä, äiti, vaikka minä en enää kelpaisikaan kuninkaaksi?»

»Oi, oma rakas lapseni!» Kiihkeästi puristi hän pientä, ojennettua kätöstä. Nyt oli uhri täytetty.

Tämän hellyyden osoitus lohdutti ja vahvisti häntä. Tästä lähtien tahtoi hän olla ainoastaan äiti. Ja kun auringon viimeiset säteet kultasivat raunioituneen kuninkaallisen linnan, joka menneisyydestä muistuttaen tällä hetkellä kohosi hänen edessään liekkien tuhoamassa suuruudessaan, katseli hän noita kivikasoja vallan välinpitämättömästi ja ilman muistoa aivan kuin olisivat ne olleet muinaisen Assyrian tai Egyptin raunioita tai ylipäänsä joku muistomerkki ammoisilta ajoilta, tosin suuremmin muistomerkki, mutta nyt jo aivan vanhentunut ja kuollut.

End of Project Gutenberg's Kuninkaita maanpaossa II, by Alphonse Daudet

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KUNINKAITA MAANPAOSSA II ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic

works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to

the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.